

12091

349

MAGYAR NEMZETI MUZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA

OLVASÓTERMI KÉZIKÖNYVTÁR

018701

KIKÖLCSÖNÖZNI NEM SZABAD

OSZK

Magyar Nemzeti Széchenyi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**OLCSÓ
KÖNYVTÁR**

Szerkeszti Gyulai Pál.

ESMOND HENRIK,
ANNA KIRÁLYNŐ Ő FELSÉGE
EZREDESÉNEK ÖNÉLETRAJZA

Irta

THACKERAY M. W.

Angolból fordították
SZÁSZ KÁROLY ÉS SZÁSZ BÉLA.
Második kötet.

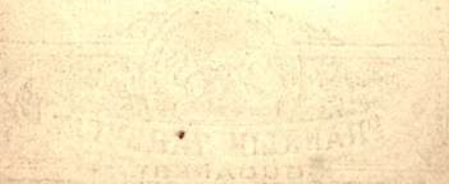
379 sz. 60 kr.

FRANKLIN TÁRSULAT.
BUDAPEST.

OSZK

Széchényi Könyvtár

Kung. l.
348. h.

ESMOND HENRIK,

ANNA KIRÁLYNŐ Ö FELSÉGE

EZREDESÉNEK ÖNÉLETRAJZA.

REGÉNY.

IRTA

THACKERAY M. W.

ANGOLBÓL FORDITOTTÁK

SZÁSZ KÁROLY ÉS SZÁSZ BÉLA

MÁSODIK KIADÁS.

MÁSODIK KÖTET.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1897.

Servetur ad inum
Qualis ab incepto processerit, et sib̄ constet.

12.091/379

~~018701~~

M. N. MUSEUM KÖNYV-TÁRA
I. Nyomt. növekedénapló
189 év 82 sz.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

MÁSODIK KÖNYV.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

A hires Addison József.

A királyi komornyikok Kensingtonban étkeztek, s a testőröknek a st. James palotában volt naponként igen fényes ebédjük; Esmondnak szabadságában állott ennél vagy amannál az asztalnál ebédelni. Steele Dick, inkább szerette a testőri asztalt, mint a magáét a komornyikok közt, melynél kevesebb volt a bor s több a czeremonia, s Esmond is nem egy víg délutánt töltött barátja társaságában, s legalább százszor segítette föl Dicket kocsijába. Ha régi közmondás szerint borban van az igazság, mily szeretetreméltó természettel kellett Dicknek birnia! Azon mértékben, a mint több-több bort ivott, özönlött belőle a szivesség. Beszéde nem annyira élczes, mint kedélyes volt. Soha olyat nem mondott, a mivel valakit megbánthatott volna, s annál jobb szívé lett, minél inkább elázott. A víg kópék közül sokan kinevették szegényt, ha boros volt, s élcezik cél-

táblájául választák, de Esmond sokkal mulattatóbbnak találta Dick szivességét s kiméletes, játszi szellemét, mint a legfényesebb tehetségek csipkedő beszédét, kidolgozott, élczes feleleteit s negélyezett szigorát. Szerintem Steele inkább világolt, mint csillogott. Azok a hires, kávéházi beaux-espirts-ek, például Congreve Vilmos úr, mikor köszvénye, vagy büszkesége megengedte, hogy közénk jöjjön, sok fényes élczet szoktak csinálni, néha fél tuczatot is estvénként, de mint a gyors lövészeknek, ha kilőtték fegyveröket: vissza kellett húzódnok, míg lövegeiket újra megtölték, s várniok, míg az ellenség megint lőtávolukba jut; holott Dick poharazó pajtását soha sem nézte czéltáblának, melyre löni kell, hanem barátnak, kivel kezet kell szorítani. Neki szegénynek a fél város meghitt barátja volt, szerelmi kalandjait, adósságait, hitelezői s szeretője köszivüségét az egész világ ismerte. Midőn Esmond először jött a városba, a derék Dick épen lángban s magán kívül volt egy nábobí kinézésű ifjú hölgy iránt rajongó szerelmében, kit nőül is vett. Pár év múlva a hölgy meghalt, a vagyon elment, s a derék özvegy oly buzgósággal kereste egy új példányát a szépségnek, mintha az iméntinek soha sem udvarolt, azt nőül nem vette s el nem tette volna.

Egy verőfényes délután, midőn Dick történetesen józan volt, ő s Esmond fölkelve a testőri asztaltól, a Germain-Streeten ballagtak lefelé,

Dick hirtelen elbocsátotta barátja karját, s egy gentlemanhoz szaladott, ki a szent Jakab templom melletti könyves boltban egy ívrét (folio) kötetben lapozgatott. Nagy, szőke férfi volt ez, burnót színű ruhában, egyszerű karddal, kinézése jámbor, de csaknem szurtos, legalább Steele kapitányhoz hasonlítva, ki derült gömbölyű személyét a legfinomabb ruhákkal szerette fölciczozmázni, s fénylett a bársonytól s arany paszománttól. A kapitány tehát a könyves boltban ülő tudóshoz rohant, karjaiba szoritotta, megölelte s meg is csókolta volna, mert Dick mindig megölelte s csókolta barátjait, de ez visszalépett, mi közben halvány arcát pir futotta el, s úgy látszott, el akarja háritani Dick szeretetének e nyilvános nyilatkozatát.

— Legkedvesebb Józsim, hol tudtál elrejtőzve lenni már egy századja? — szólt a kapitány, még mindig fogva barátjának mindkét kezét. — Két hete, hogy epedek utánad.

— Két hét még nem egy század, Dick — felelt a másik jó kedvvel. Szemei világoskékek s igen fénylők voltak, arca szabályos szépségű, mint egy szinezett szobor. — És ugyan kitalálod-e, hol rejtőztem?

— Hogyan? Talán csak nem a víz elől, kedves Józsim — szólt Steele aggódó arccal — tudod, hogy nekem mindig van — —

— Oh nem! — felelt barátja, mosolyogva szakítván őt félbe — nem jutottunk efféle zavarba,

Dick. Én, uram, olyas helyt voltam elbúva, a hol önt keresni senkinek esze ágában sincs, saját szállásomon, most is oda szándékozom, kiszívni egy pipa dohányt s meginni egy pohár aszúbort, eljön-e uraságod is?

— Esmond Harry, jösz' ide — kiáltott Dick. Számtalanszor beszéltem neked az én legkedvesebb Józsimról, őrangyalomról.

— Valóban — szól Esmond úr, magát meghajtva — nem csak tőled tanultam bámulni Addison urat. A szép költeményeket ép úgy szerettük Cambridgeben, mint Oxfordban, s önéi közül néhányat könyv nélkül tudok, ha szinte vörös kabátot vettem is magamra... «O, qui canoro blandius Orpheo vocale ducis carmen;» folytassam-e uram? — szól Esmond, ki valóban olvasta s szerette Addison úr gyönyörű latin verseit, s mint minden akkori deák tudta s bámulta azokat.

— Esmond kapitány, ki jelen volt Blenheimnél — mutatá be Steele.

— Esmond hadnagy — szól emez mélyen meghajtva magát — Addison úr szolgálatára.

— Hallottam ön nevét — szól Addison úr mosolyogva, a minthogy valóban minden városi ember is hallotta az Esmond özvegy nagynénjének szerencsétlen vitáját a herczegnővel.

— A «Györgybe» akaránk menni pohár borra, színház előtt — folytatá Steele — nem tartasz velünk Józsi?

Addison azt felelte, hogy lakása épen a tözsomszédban van, s hogy ő még elég vagyonos arra, hogy barátait egy palaczk jó borral kínálhassa, s meghivta szénatéri szállására a két gentlemant, s így arra vettük útunkat. «Nőni fog hitelem a háziasszony előtt — szólott Addison mosolyogva — ha meglátja, hogy két ily előkelő úr jó látogatásomra.» — Udvariasan üdvözölte vendégeit lakásán, mely valóban igen szegényes volt, bár az ország legnagyobb ura sem lett volna képes vendégeit oly tökéletes s udvarias kellemmel fogadni, mint ő. Egy szelet pecsenyéből álló szerény ebéd várta a szoba birtokosát. «Borom jobb, mint pecsenyém — jegyzé meg Addison úr — mylord Halifax küldte nekem e burgundit.» Palaczkot s poharakat tett barátai elébe, csakhamar elköltötte egyszerű ebédjét, s ekkor hárman láttak az iváshoz. «Ön láthatja — szólott Addison úr íróasztalára mutatva, mely a hochstädti ütközet abroszával s több más a csatára vonatkozó hirlapokkal s röpiratokkal volt elborítva — hogy én is foglalkozom az önök ügyeivel, kapitány úr! Az igazat megvallva, költői újságíró vagyok, s egy költeményt írok a hadjáratról.»

Esmond elbeszélte a házigazda kérésére, a hires ütközetről, mindazt, a mit tudott, lerajzolta az asztalra, aliquo mero, a folyót, s néhány eltört pipadarab segélyével megmutatta a balszárnynak, melyen maga is állott, előnyomulását.

Egy vagy két ív a költeményből már palaczkjaink s poharaink mellett hevert, s Dick, miután ez utóbbiakból kellőleg ellátta magát, kezébe vette a kéziratot, min a szerző finom tiszta kézírásában alig volt törlés vagy mocsok, s elkezdett abból nyomatékosan s nagy folyékonyan olvasni. Versszakok végén meg-megállt a lelkesült olvasó, s hangos tetszésnyilatkozatokba tört ki.

Esmond mosolygott az Addison barátjának lelkesülségén. «Olyan vagy — szolt Esmond — mint a Mosel melléki német polgárok s hercegek; valahányszor sergünk állomásra ért, mindig küldöttséggel üdvözlék vezérünket, s falaikon minden ágyujokat elsütötték tiszteletünkre.»

— Azután pedig poharat üritettek a nagy hadvezér egészségére, nemde? — szolt közbe Steele vigan töltve meg poharát, mert barátja érdemének ilyes elismerésében soha sem volt rest.

— És a herczeg, mivel önök úgy akarják, hogy ő főméltósága szerepét játszszam — szolt Addison úr mosolyogva s némileg elpirúlva — viszont barátjaiért üritett poharat. Covent Garden legfönségesebb választó fejedelme! Fönséged egészségéért emelem poharamat — s tele töltötte poharát. Józsefet nem igen kellett inkább biztatni az időtöltés e nemére, mint Dicket, de Addison úrnak a bor soha sem zavarta meg a fejét, csak nyelvét oldozta föl, míg Steele kapitány egyetlen palaczk után elvesztette a feje s nyelve fölötti uralmat.

Bárminők voltak is a versek, s igazat szólva, Esmond némelyikét még középszerűnek sem találta, Dicknek, hadvezére iránti lelkesülése egy cseppet sem lohadott s Addison tollának minden sorát valódi remekműnek találta.

Egy idő múlva elért Dick a költemény azon részéhez, melyben a dalnok, mintha operai tánczról, vagy valami falusi vásáron előfordult pásztori verekedés ártatlan mámoráról emlékeznék, oly szeliden írja le hadjáratunknak azon véres és könyörtelen korszakát, midőn rendeletet kaptunk a választó-fejedelem országának földülésára, midőn tűz és vas, gyilkolás és undokság árasztotta el a tartomány nagy részét. E korszakra minden katonának, ki a hadjáratban részt vett, szégyennel kell emlékeznie. Midőn Dick e sorokhoz ért:

«Boszúban ég a hős sereg s vadúl
 — Kezébe kardot s üszköt fogva — dül.
 Ezernyi asztag futó lángban ég
 S város- s faluknak nincs, csak hamva még!
 Erdőbe fut a nyáj, sűrűt keres,
 S ott bég, a bögő gúlyákkal vegyest.
 A réműlt gazda is velök bolyong,
 Minden bokorban gyermek sír, jajong,
 Maga a harczos kételkedve néz —
 S a vad parancsra csak vontatva kész.
 Sőt a vezér is fejcsüggesztve ül:
 Hogy zord parancsa ily hűn teljesül. —»

Ekkorra már annyira el volt szegény feje bortól s barátságtól ázva s az utolsó sort oly érzé-

keny csuklással olvasta el, hogy hallgatói egyike sem állhatta ki kaczagás nélkül.

— Bámulom az önök költői szabadságát — jegyzé meg Esmond Addison úrnak. Dick, miután a verset elolvasta, távozni akarván, mindenkép azon volt, hogy két kedves barátját megcsókolja, s azzal szemeibe csúszott parókéval botorkált odább. — Bámulom az ön művészetét; a harci öldöklés katonai zene mellett történik, mint egy operabeli ütközet s a szűzek összhangban sikoltanak, midőn győztes gránátosaink faluikba vonulnak. Tudja ön, minő volt e jelenet? (ekkor már talán az Esmond úr fejét is fölhevítette a bor) mily győzelmet dicsőít ön? mily szégyenletes, mily iszonyú jelenetek történtek vezérünk szellemének uralma alatt, ki oly nyugodtan állt, mintha nem is tartoznék földünkhöz? Ön «vontatva engedelmeskedő harczosról» beszél, s azt írja, hogy a «vezér is fejcsüggesztve ül»; az én hitem szerint a vezér nem törődött inkább a böggő nyájakkal, mint a csecsemők sirásával, s néhány gaz ficzkó sergünkből embert, marhát egyenlő közönnyel mészárolt. Szégyeltem pályámat, midőn e szörnyetteket, melyek mindnyájunk szemei előtt történtek, látni voltam kénytelen. Ön csinos verseiből pompás, mosolygó győzelmi szobrot vés, de én azt mondom önnek, hogy esetlen, elferdült, vad bálvány az, rút, vértől mocskos és kegyetlen. Iszonyú meggondolni, mily tisztelettel illettetétek! Önöknek, nagy költőknek az lenne

kötelességük, hogy úgy tüntessék föl azt, a milyen :
ocsmánynak és iszonyatosnak, nem pedig szép-
nek és vidornak. Oh, uram, hígye meg, ha részt
vett volna a hadjáratban, nem dalolna így felőle.

Addison úr e kis kifakadás alatt hosszú szárú
pipájából füstölve, figyelmesen hallgatott s igen
gyöngéden mosolygott.

— Mit akar ön? — szólt végre. — A mai mű-
velt világban, s a művészet szabályai szerint,
lehetetlen a múzsának kínszokásokat festeni le s a
harcz iszonyaival mocskolni be kezeit. Ezek
inkább csak érintve vannak, nem pedig lefestve;
mint a görög szomorú játékokban, melyeket ön
bizonyosan olvasott, s melyeknél a színműírás-
nak valóban nem lehetnek remekebb példányai;
nem a szinpadon ölik meg Agamemnonnt s gyil-
kolják meg Medea gyermekeit, csak a kar szere-
pel a szinpadon s énekli el elragadó zene mellett
a tettet. Valami ilyest kísérlek én is a magam
egyszerű módja szerint, dics- nem pedig gúny-
dalt akarok írni. Ha úgy írnék, mint ön akarná,
a város darabokra tépné a költőt, s könyvét a
hóhérral égettetné meg. Nem szokott ön pipázni?
A föld minden növénye közt bizonyára a dohány
a legcsillapítóbb s egészségesebb.

— Nagy herczegünket — folytatá Addison
úr — nem mint embert, mert kétségkívül ő is az,
kell lefestenünk, tele gyarlósággal, mint mi töb-
biek, hanem mint hőst. Diadalra, nem pedig csa-
tára sarkalja sima Pegazusát az ön alázatos szol-

gája. Mi iskolai költők, mint ön is tudja, igen könnyű poroszkákon ügetünk; emlékezetet meghaladó idők óta a költők hivatásának egyik része volt versben dicsőíteni a hősök dolgait, s megénekelni a tetteket, melyeket önök visznek végbe, harczfiak. Nekem művészetem szabályait kell követnem, s az ily műnek zengzetesnek s magasztosnak kell lenni, nem pedig köznapiasnak s a valót nagyon megközelítőnek. Si parva licet: ha Virgil az isteni Augustust hívhatta segítségül, egy szerényebb költőnek is szabad az Isis partjain, saját népe győzelmét s győzójét énekelni, kinek diadalaiban minden britnek van osztályrésze, s kinek dicsősége s szelleme minden polgárnak egyéni becsületét is emeli. Mikor volt Henrikeink s Edwárdjaink ideje óta oly fényes fegyvertény, mint az, melyből ön is a kitüntetés jeleivel jött meg? Ha képes leszek e győzelmet méltóan dallani meg, megteszem s hálát adok érte múzsámnak. Ha mint költő megbukom is, legalább bebizonyítom, hogy hű britt vagyok, fölhajítom sapkámat, s éljenzem a győzöt:

«— Rheni pacator et Istri
Omnis in hoc uno variis discordia cessit
Ordinibus; laetatur eques plauditque senator
Votaque patricio certant plebeia favori.»

— Voltak még azon a csatamezön oly bátor férfiak — szólott Esmond (ki nem mehetett anynyira, hogy megszeresse Marlborough herceget,

vagy elfeledje azon történeteket, miket ifjú korában e nagy hadvezér önzéséről s árulásáról halott) — voltak még Blenheimnál ép oly derék emberek, mint maga a vezér, kiket sem a lovagok, sem a senatorok meg nem tapsoltak, kiket sem a nép, sem az előkelők kegye föl nem karolt, s kik elfeledve fekszenek ott a hantok alatt. Hol van a költő, ki őket megénekelje?

— Megénekelni az alvilágra küldött hősök lelkeit! — kiált föl Addison úr mosolyogva. — Mindnyáját akarná ön dicsőíteni? Ha merészelhetek oly csodálatraméltó műben valamit megbirálni, én Homérban a hajók névsorát mindig kissé fárasztónak találtam. Mi lett volna a műből, ha az író a vezérek, hadnagyok, altisztek s közemberek neveit mind följegyezte volna. Egyik legnagyobbszerű tulajdona a nagy embernek a siker, ez minden többinek eredménye, titkos erő az benne, mely kicsikarja az istenek kegyét, s magához bilincseli a szerencsét. A nagy Marlboroughnak minden adományai közül ezt az egyet bámulom. Bátornak lenni? minden ember az. De oly diadalt aratni, mint ő, úgy képzelem, ebben valami isteni van. Midőn jelen van az alkalom, akkor tűnik ki a vezér nagy szelleme s bizonyul be istennek. A halál is tiszteli őt s elhalad mellette, hogy másokat terítsen le. A harcz s öldöklés futnak előle s a harczmező más részeire viszik a pusztítást, mint Hector az isteni Achilles elől. Ön azt mondja, hogy nincs benne

irgalom; az istenekben sincs több, kik azon s az emberi természetten fölül állanak. A lankadó harczosok erőt merítnek látásából s a merre száguld, diadal kíséri.

Pár nap mulva, midőn Esmond újra meglátogatta költő barátját, e gondolatot, mely a társalgás hevében szülemlett, kibővítve s azon híres sorokká idomítva találta, melyek a *Hadjárat* című költeményben valóban a legjelesebbek. Míg a két gentleman társalgással töltötte az időt s Addison úr megszokott pipájával vigasztalgatta magát, a kis szolgáló, ki a költő szállásán a takarítást végezte, feljött egy finom paszomántos ruhájú úrtól követve, ki nyilván az udvarnál vagy valami nagy ember reggeli tisztelgői közt szerepelt. Az udvaronez egyet-kettőt köhögött a pipa-füsttől s aztán kíváncsian nézett körül a szobában, mely elég szurtos volt, épen mint a háziúr maga, burnótszinű, kopott ruhájában s czopfos parókájával.

— Halad-e a magnum opus Addison úr? — kérde az udvar embere az asztalon heverő papirokra nézve.

— Épen vele foglalkozánk — felelt Addison úr, kinél az országban a legnagyobb udvaroneznak sem lehetett udvariasabb magaviselete s méltóságosabb magatartása — itt az asztalon van a csataterv — folytatá — hac ibat Simois; itt folyt a kis Nebel patak; hic est Sigeia tellus, itt e pipa kupakjánál van a Tallard főhadiszál-

lása, ennek megtámadásánál Esmond kapitány jelen volt. Van szerencsém bemutatni őt Boyle úrnak, épen, midőn ön belépett, rajzolt Esmond úr aliquo proelia mixta mero.

Igazán is avval foglalkoztak mindketten, mikor a látogató érkezett, s midőn Addison szokása szerint mosolyogva beszélt Webbről, az Esmond ezredének parancsnokáról, ki egy dandárt vezényelt a csatában s magát igen kitüntette, nagyon sajnálkozott, hogy Webbre nem tud találó rimet kapni, mert ekkor e dandárvezér is kellő helyet foglalt volna el a költő verseiben. «A mi önt illeti — folytatá Addison úr — ön csak hadnagy, s a múzsa nem foglalkozhatik oly hőssel, ki egy törzstiszt rangján alul áll.»

Boyle úr égett a vágytól: hallani a költeményt, állítván, hogy a kincstárnok, s mylord Halifax szint' oly kíváncsiak reá. Addison pirúlva kezdette fölolvasni verseit s gyanítom, hogy ép úgy ismerte azok gyengéit, mint a legszigorúbb izlésű hallgató. Midőn azon sorokhoz ért, hol az angyal van leírva, ki

«Biztatta a hanyatló csapatot
S a kétes harcznak útát mutatott —»

nagy tüzzel olvasott, s Esmondra nézett, mintha mondani akarta volna: «Ön tudja honnan vettem e képet, tegnapi beszélgetésünkéből s a burgundiból.»

A két hallgatót elragadta a lelkesültség s úgy megtapsolták a költeményt, a mint csak tőlök telt. Az udvaroncز fölszökött nagy örömeben. — «Egy szót se többet, jó uram. Bizza reám e papirokat, életemmel fogom őket megvédeni. Engedje, hogy felolvassuk belőlök a kincstárnok ő magaságának, kihez egy félóra mulva hivatalos vagyok. Merem ígérni, hogy e versek az én olvasásom által mit sem fognak veszteni, s akkor majd meglátjuk van-e oka Halifax lordnak panaszolni, hogy barátja nem kapja többé nyugdíját. — Ezzel az udvaroncز minden további teketória nélkül magához vette a kézirat íveit, kebelébe dugta, ökölbe szorított kézzel szívéhez szorította azokat, másik szabad kezével a legnagyobb kellemmel billentett egyet kalapján, mosolygott s hajlongva kiment a szobából, kenőcs-illatot hagyva maga után.

— Nemde egészen sötét a szoba — szólt Addison körülnézve magát — e kellemes hirnök dicső megjelenése s eltünése után? Bizony az egész szobát megvilágította. Az ön bársonyruhája Esmond úr, sok fényt kiáll, de mily kopottnak látszott ez az én elnyütt vén kabátom ama fény világánál! Bámulnám, ha tennének valamit érettem — szólt folytatólag.

— Midőn Oxfordból a világba kiléptem, pártfogóim aranyhegyeket ígértek, s ime, látja hová juttattak ez ígéretek, egy másodemeleti szobába, hová a laczikonyháról hozatom a hat garasos ebédet. Azt hiszem, ez ígélet is csak olyan lesz,

mint a többi, s a szerencse ezúttal is rászed, mint már egyszer ezelőtt két évvel. Elrugom magamtól a szemtelent — folytatá mosolyogva, s bodorfüstfelleget eresztve pipájából. — Nincs a szegénységben oly nélkülözés, kedves Esmond, mit ne lehetne elviselni, sőt az alárendelt állásban sincs, mivel megküzdeni nem tudna a becsületes ember. Kijöttem az Alma-Mater öléből, tele a reám halmozott dicséretekkel s azon gondolattal, hogy némi szerepet fogok játszani az életben tehetségeim s tudományommal, melyek miatt egyetemünkön nem kis hirnévre tettem szert. A világ az ocean- s Isis és Charwell csak parányi cseppek, melyek a tengerben nem is számítanak. Hirnevem Maudlin Toweren túl egy mértfölddel megszűnt; észre sem vett senki, de legalább megtanultam a balszerencsét derült kedélylyel hordozni. Dick barátom szerepet játszott az életben, s már rég megelőzött a versenyfutásban. Mit tesz egy kis hirnév, s vagyon? Nincs sors, melyet a bölcs elviselni ne tudna! Míg deák voltam, nem voltam egészen ismeretlen, s mégis, hogy megélhessek, medvebocsvezetővé kelle lennem, betűzni tanítottam egy úrficskát. S aztán? Az élet nem volt kellemes, de legalább tűrhető, a bocsot meg lehetett bocsátni.* Ha a koczka most is vakra fordul, visszamegyek Oxfordba, s egykor, midőn ön tábornagy lesz, engem mint öves s reverendás

* Szójáték: the bear was bearable.

papot fog viszont látni, ki nagyságodat szerény falusi kunyhójába egy korsó olcsó serre szívesen látja. A szegénység nem a legsúlyosabb teher s nem is a legnagyobb csapás az életben — szólt Addison úr, kiverve pipájából a hamut. — Nézze, pipám kiégett. Iszunk még egy palaczkkal? Még van pohárszékemben egy pár a javából. Nem többet? gyerünk hát ki, forduljunk egyet a sétaterén, vagy tekintsünk be a színházba s nézzük meg Dick vígjátékát. Nem valami remek darab, de Dick jó fiú, ha nem is borítja lángba a Temzét.

Egy hónappal utóbb Addison úr számja iszonyú nagy összeget nyert az élet sorsjátékán. Az egész várost rendkívüli bámulatra ragadta a *Hadjárat* című költeménye, melyet Steele Dick a Whitehall s Covent-Garden minden kávéházában elszavalt. A Temple Bar-on túli tehetőségek egyszerre mint a legnagyobb költőt üdvözölték, kit a világ öltök óta látott, a nép Marlborough s Addisont éltette, sőt a mi több, a kormány élén álló párt gondoskodott a jó szolgálatot tett költőről, s Addison úr a híres Locke ürességbe jött hivatalát, a jövedelmi adó-biztosságot nyerte el. Innen magasabb hivatalokra s méltóságokra emelkedett s szerencséje ezután élte végéig alig volt megháborítva. De nem tudom, nem volt-e boldogabb a szenatéri padlás-szobában, mint kensingtoni fényes lakában, s azt hiszem, hogy a szerencse, mely neje, a grófnő

alakjában jött hozzá, ugyancsak perlekedő s fortélyos egy szerencse volt.

Bármily víg volt is a város, Esmond unalmasnak találta, akár benne, akár kívüle volt az ő tündére, s örömmel vette azt a hirt, hogy tábornoka visszamegy a sereghez, mely Bois-le-Ducben volt téli szálláson. Úrnője derült arczczal mondott neki isten-hozzádot, Esmond tudta, hogy e nő áldása mindenüvé kíséri, bárhová vesse is a sors. Beatrix kisasszony, ő felsége kíséretében Hampton Court-on volt, s köszöntésül fehér kezecskéjével csókot hintett felé, midőn Esmond búcsut venni oda lovagolt. Rokonát egy váróteremben fogadta, hol kívüle még fél tuczat udvarhölgy volt jelen, s így Esmondnak nétalán dagályos mondókáit (igen valószínű, hogy ilyen forgottak is eszében) lehetetlenné tette. Oly hangon tudatta barátnőivel, hogy unokabátyja a táborba megy, mintha azt akarta volna mondani, hogy kávéházba megy. Esmond kissé szontyolodott arczczal kérdezte, hogy nem parancsol-e valamit a táborból, mire azt kegyeskedett felelni, hogy egy mechelni-csipke köpenykének nagyon megörülne. Az Esmond izetlen fejhajtását pajzán bókkal viszonzta. Az ablakból, hol a többi hölgyekkel nevetgélt, s honnan történetesen meglátta őt, a mint a Toy felé haladott, kezével búcsucsókot méltóztatott küldeni utána. A chelseai özvegy ezúttal nem búsult, hogy tőle válnia kell. «Mon cher, vous êtes triste comme un ser-

mon» — szolt hozzá kegyesen, s valóban hasonló esetben teljességgel nem mulattató az ember, s azonfölül a csapodár nénike sokkal szeretetreméltóbb kedvenczre talált, s egészen belebolondult a kegyelt testőr hadnagyba. Ferike még egy ideig maradt, s csak később, ő főméltósága, a fővezér kíséretében csatlakozott a sereghez. Kedves anyja az Esmond távozását megelőző nap, midőn hárman együtt ebédeltek, megigértette Esmondal, hogy oltalmába veszi fiát, s megkérte Ferikét, hogy kövesse rokonának példáját, ki, mint szives volt mondani, hű, nemes s derék katona, elváláskor semmi jelét nem adta a levertségnek vagy gyöngeségnek, bár Isten látja, e gyöngéd teremtés bizony eléggé félt, mikor mások érdeke forgott veszélyben, ha nagy elszántsággal türte is saját fájdalmát.

Esmond tábornoka Harwicznél szállt hajóra. Szép volt látni Webb urat vörös bársony egyenruhában, a mint a fedezeten kalapjával integet, midőn hajónk elindult s a parton szoltak az ágyúk tiszteletünkre. Harry csak három hónap mulva találkozott az ifjú gróffal, mikor a herczeg ő méltósága megjött s a vezényletet átvette. Feri egy rakás újságot hozott hazulról, miként vacsorált evvel a színésznővel, mint unta meg amazt; mint gyúrta le St. John urat nemcsak az ivásban, hanem Mountford kisasszonynál, a szenatéri színésznőnél is (ez egy ötven éves agg tündér volt, kivel tetszett az ifjú szeleburdinak magát sze-

relmi viszonyban képzelni); mint mesterkedik mindig a nővére, ki most a faképnél hagyott egy ifjú bárót egy öreg grófért. «Nem értem ezt a Beatrixet — folytatá — egyikünkkel sem törődik, csak magával gondol, s akkor boldog, ha veszedkedhetik, de anyám, Harry, anyám egészen más, ő angyal.» Harry igyekezett a fiatal emberrel megértetni, hogy minden tőle kitelhetőt meg kell tennie, hogy ez angyalnak kedvében járjon: ne igyék felettébb sokat, ne verje magát adósságba, ne szaladjon a takaros flandriai lányok után, s így tovább, a mint illet az idősebbnek oktatni egy ifjonzot. «Én édes Istenem — felelt ez — tehetek én mindent, a mihez kedvem van, s tudom, hogy mégis ép úgy fog szeretni», s valóban tett is mindent, a mihez kedve jött. Mindenki kényeztette őt, komoly rokona csak úgy, mint a többi.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Századossá leszek az 1706-diki hadjáratban.

Az 1706-diki pünköst napján a híres május 23-kán találkozott mylord először az ellenséggel, kit a kis Gheet folyam mögötti magaslaton három vagy több mértföld hosszúságú csatasorba fölállítva találtunk, balra tőle a kis Anderkirk, másként Autre-église falu, jobbra Ramillies feködt, mely utóbbi, a történelemtől följegyzett csa-

ták egyik legdicőbb- s legszerencsétlenebbjének adta nevét.

Herczegünk megint találkozott régi blenheimi ellenével, a bajor választóval, s Villeroy marschallal, ki fölött a savoyai herceg Chiarinál fényes diadalt aratott. Melyik angol vagy francia előtt ismeretlen e nap kimenetele? Daczára, hogy a csatatért maga választotta, hogy az angoloknál túlnyomóbb erővel rendelkezett, s a jeles spanyol és bajor csapatokon kívül, a világ legfényesebb lovassága, az egész francia királyi testőrsereg is vele volt, daczára e testőrsereg bámulatra méltó vitészségének, mely csatasorunk közepét megrohanta, s keresztül törte: egy óra alatt Villeroy fényes sergét teljesen megtörték azon csapatok, melyek tizenkét óra hosszant jöttek, s azon vezér rendületlen szelleme, ki az ellenség jelenlétében a győzelem nemtőjének látszott.

Hiszem, hogy inkább meggyőződésből, mint politikából történt, bár e politika a világon bizonyára a legesélyesebb volt, hogy a nagy herceg, győzelmeiről mindig a legszerényebb hangon szólt, s úgy, mintha nem saját bámulatos szelleme s bátorsága vívta volna ki e fényes eredményeket, hanem ő csak végzetes eszköz volna a gondviselés kezében, mely elhatározta az ellenség megsemmisítését. Ütközet előtt mindig ünnepélyes isteni tiszteletet tartatott, s mindig rendületlen hitet tanusított az iránt, hogy a királynő fegyverei meg vannak áldva, s hogy győzelmünk bizo-

nyos. Minden levelei, melyeket csaták után írt, inkább kegyeletes tiszteletről, mint ujjongásról tanuskodnak, s a siker dicsőségét, melylyel altisztecskéket s közlegényeket megbocsátható hányavetiséggel láttam kevélykedni, teljességgel nem tulajdonította saját bátorságának vagy ügyességének, hanem az ég gondviselő oltalmának, melyet kizárólagos szövetségesünknek látzott tekinteni. És sergünk is megszokta e hitet, s az ellenség is meghajolt az előtt, mert mi soha sem mentünk azon teljes bizalom nélkül csatába, hogy az győzelmünkkel fog végződni, s a blenheimi s ramillies-i bámulatra ragadó győzelem után a francziák sem nézhettek azon érzület nélkül szemünkbe, hogy a játszma el van veszve, mielőtt megkezdődnek, s hogy vezérünk szerencséje ellenállhatatlan. A herczeg harczy ménjét itt is ellőtték, mint Blenheimnál, s egy percze elesettnek hitték őt. Midőn más lóra ült, lovászmesterének, Binfieldnek, ki letérdelt, hogy ő magassága kengyelét tartsa, egy ágyugolyó elhordta a fejét. Egy franczia nemes a királyi testőrseregből, ki nálunk fogva volt, beszélte e sorok írójának, hogy a testőrsereg támadásakor, midőn lovasságuk a miénkkel összekeveredett, egy ir tiszt ráismert a herczegre, s elkiáltva magát: «Marlborough, Marlborough! à boutportant» rásütötte pisztolyát, s még valami húsz karabélylyal s pisztolylyal lőttek reá. Őt egy sem érte, kivont karddal s legkisebb bántalom nélkül lova-

golt át a francia vasasokon, nyugodtan s mosolyogva szedte rendbe a német lovasokat, kik már ingadoztak az ellenség előtt, ezekkel s húsz Orkney-századdal visszafordult s újra visszanyomta a francziákat a folyón, maga vezetvén a rohamot, s visszavervén az egyetlen veszélyes támadást, melyet a francziák ez nap tettek.

Webb vezérőrnagy a balszárnyat vezényelte, és saját ezrede is alatta, a kedvelt parancsnok alatt állott. Sem ő, sem katonái nem hazudtolták meg ez alkalommal vitézi nevöket. Esmond az ifjú grófért aggódott, kit egész nap csak egyszer látott, midőn a fővezértől Webbnak egy rendeletet hozott. Midőn lovasságunk Overkirk felől az ellenség jobb szárnyát köröskörül megtámadta s egészen rendetlenségbe hozta, általános előnyomulás történt, gyalogságunk egész sora átment a kis folyón s mocsáron, s megmászta a magaslatot, melyen a francziák voltak felállítva; a mieink ujjongva törtek előre, az ellenség visszavonult előlük. E ponton több volt a dicsőség, mint a veszély, mivel a francia csapatok nem vártak be minket annyira, hogy dzsida- vagy szuronyszegezésre kerüljön a dolog, s a tüzérek oda hagyták ágyúikat, melyek, miután az ellenség visszahúzódott s harcсорunk előre nyomult, hátunk mögött maradtak.

Eleinte a visszavonulás elég rendes volt, de egyszerre szaladássá fajult, s e rémületet iszonyú mérszárlás követte, úgy hogy a hatvan ezerből

álló francia sereg pár óra lefolyása alatt tökéletesen meg volt törve s tönkre téve. Mintha az orkán egy jól szerelt s hatalmas hajóhadat megragadott, a világ minden tájai felé szétszórt, összeroncsolt s elsülyesztett volna: afflavit Deus, et dissipati sunt. A flandriai francia sereg megsemmisült, odahagyta ágyuit, zászlóit, pénztárát, élelmi- s egyéb készleteit; sőt a szegény ördögök még bográcsaikat sem vitték magukkal, holott ezek a francziáknak ép oly palladiumai, mint a Nagyúr jancsárainak, ezek körül még örömeztőbb csoportosulnak, mint liliomjaik körül.

Az üldözés s a bekövetkezett iszonyú mészárlás a ramilliesi téren messze túlterjedett, mert bármily fényes is az ütközet, sepreje mindig ragadozás-, kegyetlenség- s ittas fosztogatásból álló rút üledék.

Esmond legénye, a jámbor Lockwood, kétségkívül maga is a fosztogatók közé akart vegyülni s kivenni osztalékát a zsákmányból, mert midőn a csata után a csapatok éji telepeikre vonultak, s a kapitány azt parancsolta Lockwoodnak, hogy hozza elő lovát, szomorú képpel kérdezte, a nagyságos úrral kell-e neki is mennie, de mikor a nagyságos úr azt mondta, hogy dolga után láthat, Jack egészen megkönnyebbült, s nagy örvendezve állott odább, mihelyt urát lóháton látta. Esmond nem minden veszély s nehézség nélkül ért ő főméltósága főhadiszállására; itt csakhamar megtudta, hol van a hadsegédek szállása, t. i. egy

gazdasági melléképületben, hol ez urak többen voltak együtt vacsoránál, s ittak és énekeltek. Ha volt némi aggodalma ifjú rokona miatt, az most egyszerre elszlott. Az urak egyike épen egy akkoriban a seregnél igen népszerű dalt énekelt, azon dallamra, mit Farquhar és Gay urak mindketten alkalmaztak remek vígjátékaikban, a dalt karének követte: «Over the hills and far away» s Esmond meghallotta a Ferike gyermek hangját, mintegy magasan szárnyalni a többi ifjaké fölött, azon hangot, melyben mindig volt valami mesterkéletlen, leírhatatlan tűz, s mely most valóban hálaöngyököt csalt Esmond szemeibe, hogy az ifjú nem esett el, megmaradt, hogy nevéssen s énekeljen.

Mikor a dalnak vége volt, Esmond belépett a szobába, hol a jelenlevők közt többeket ismert, az ifjú gróf, ki mellvértjét lecsatolta volt, kigombolt mellénnyel, kipirult arczczal, s vállára lecsüngő sárga hajával, ott ült s ivott a többiekkel; ő volt köztök a legifjabb, legvidámabb s legszebb. Mihelyt Esmondot meglátta, lecsapta poharát s barátjához rohanva, mindkét karjával átölelte. Ennek hangja reszketett az örömtől, midőn az ifjút üdvözlé. Csak imént, midőn az udvaron állott a tisztán sütő holdvilágon, elgondolta: «Nagy Isten! mily gyilkos jelenetek folynak most itt egy mértföldnyi körületben, hány százan, hány ezeren néztek ma szembe a halállal, s itt ez ifjak poharaik mellett dalolnak, s az a hold, mely

amaz iszonyú tért megvilágítja, igen hihetőleg Walceto-ra is letekint, míg úrnóm ott ül, s fiára gondol a háboruban.» S most, hogy ifjú növendékét megölelte, egészen vallásos hálaérzettel s csaknem atyai örömmel tekintett reá.

A mylord nyakán egy kis gyémántkákból készült csillag volt csikos szalaggal, mely száz aranyat érhetett. «Nézd csak — szólt a gróf — nem csinos ajándék lenne ez anyámnak?»

— Ki adta neked ez érdemjelt — kérde Esmond, üdvözölve az ifjú nemest — csatán nyerted?

— Kardommal s dzsidámmal szereztem — felelt a másik. — Egy muskétásnak volt a nyakán, a muskétás olyan köpezős lehetett, mint Webb tábornok. Reá kiáltottam, hogy adja meg magát, mert megkegyelmezek neki, de ő petit polisson-nak nevezett, reám sütötte s aztán egyet káromkodva fejemhez sujtotta pisztolyát. Én, uram, melléje rugtattam, hónalja alá döftem kardomat, mely testébe törött a gaznak. Pisztolytokjában egy erszényt kaptam hatvanöt Lajos-arannyal, egy csomó szerelmes levelet s egy flaskó magyar királynő-vizet. Vive la guerre! itt a tiz arany, melyet kölcsön adtál. Bár csak minden nap csatáznánk, ezzel megpödörte kis bajszát s parancsolta egyik szolgának, hogy vacsorát hozzon Esmond kapitánynak.

Harry igen jó étvágygyal esett neki a vacsorának, húsz órája volt, hogy a korai szürkület óta

semmit sem evett. Unoka uram, ki ezt olvasod, csaták s ostromok leírását keresed iratomban? Keresd, s megtalálod azt az illető könyvekben, ez csupán nagyatyádnak s családjának története. A győzelemnél, bár erről is elmondhatja, hogy «meminisse juvat» sokkal inkább örült ő annak, hogy a napnak már vége, s kedves Castlewoodjának nem történt semmi baja.

S ha tudni akarod, fiam, mint esik, hogy egy megállapodott eszű gyalogsági kapitány, egy tanulmányt s magányt szerető 28 vagy 29 éves ifjú legény, ki pajtásai kedvteléseivel nem sokat törődött, s ki szívét soha sem vesztette el azon városokban, hol állomásozott, ha tudni akarod, hogy egy ily ember miért volt oly végtelen gyöngéd, s miért ápolta oly gondosan a tizennyolcz éves fiút: akkor várj, kedves barátom, míg bele szeretsz iskolás pajtásod nővérébe, s meglásd mily rettenetesen gyöngéd leszesz pajtásodhoz. Esmond tábornoka s ő főméltósága, a herczeg, köztudomás szerint, nem a legjobb lábon álltak egymással, s az előbbinek barátsága nem hogy előnyére szolgált volna valakinek, kinek szolgálatairól Webb kedvezőleg nyilatkozott, sőt valószínűbb volt, mint a hadseregben beszéltek, hogy megfosztja az illetőt a nagy ember kegyétől. Mindemellert Esmond oly szerencsés volt, hogy Webb vezérőrnagy igen dicsérőleg emlékezett meg róla a csata után írt jelentésében, s mivel a ramilliesi csata napján ezredéből egy őrnagy s két százados

esett el, Esmond, ki a hadnagyok közt második volt, megkapta az egyik századot, s a közelebbi hadjáratban mint Esmond kapitány lehetett szerencsés szolgálni.

Mylord haza ment télre, de Esmond nem merte követni őt. Kedves úrnője nem egyszer írt neki, megköszönte, mint csak anya képes, hogy gondozta, s pártolta fiát; Esmondot magát is oly dicséretekkel halmozta el, mik érdemeit messze fölülmúlták, mert kötelességét ő sem teljesítette jobban, mint bármely más tiszt, s néha, bár gyöngéden s óvatosan, Beatrixről is tett említést. Híre jött hazulról legalább is egy fél tuczat nagyszerű szerencsének, mit a szép udvarhölgy fogna tenni. Egy grófnak volt eligérkezve, mondák az udvartól jövő urak, ezt cserben hagyta egy herczegért, ki viszont a kisasszonyt hagyta oda. Grófnak, herczegnek kellett annak lenni, ki megnyeri e Helénát; s hogy egy szegény századosnak soha sem fogja kezét adni, azt jól tudta Esmond. A kisasszony magaviseletével nyilván anyja sem volt megelegedve, ki alig tett róla említést, talán azt hitte a gyöngéd nő, hogy jobb semmit sem szólni, s az időre bizni a gyógyítást. Mindenesetre jobb volt Harrynak távol lenni a végzetes lénytől, ki mindig anyai szenvedést okozott neki, s így nem is kért szabadságot hazamenetelre, hanem ezredénél maradt, mely Brüsszelben állomásozott. E város akkor jutott kezünkre, mikor a ramilliesi győzelem kiűzte a francziákat Flandriából.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

*Flandriában egy régi ismerősömmel találkozom,
föltalálom anyám sírját és saját bölcsömet.*

Egyik nap, midőn Esmond a brüsseli szent Gudula-egyházban volt, s az építészet ódon pompáját csodálta, mint mindig, úgy most is nagy szeretettel s kegyelettel viseltetvén az anya-egyház iránt, mely oly aljasul üldöztetett Angliában, mint maga üldözte vala a máshitűeket jobb napjaiban, egyik mellék-oltár előtt egy zöld egyenruhás tisztet látott térdelni, ki mély áhitatba volt merülve. Még mielőtt látta volna a tiszt arczát, a térdelő férfi alakja s magatartása olyan ismerősnek tünt föl előtte. Midőn fölkelt s egy olyan kis imakönyvet dugott zsebébe, minőt a papok szoktak használni, Esmond oly arczot pillantott meg, mely annyira hasonló volt gyermekkori barátja s nevelőjéhez, Holt atyához, hogy meglepetésében fölkiáltott, s az idegen felé közeledett, ki a templomból kiindult. A német tiszt is meglepettnek látszott, midőn Esmondra nézett s addig halvány arcza egyszerre kigyuladt. A fölismerés e jeléből megbizonyosodott az angol, hogy nem tévedhetett, s bár a másik nem állott meg, sőt ellenkezőleg, kissé gyorsítva lépteit az ajtó felé sietett, Esmond nyomában volt s újra szembe nézett vele, midőn a tiszt a szentelt vízzel ke-

resztet vetett magára, s gépiesen hajtotta meg magát az oltár előtt, mielőtt a szent helyet elhagyná.

— Atyám! — szólítá meg Esmond angolul.

— Hallgasson! nem értem önt. Nem beszélek angolul — szólt a másik latin nyelven.

Esmond mosolygott az idegen zavarán, s ugyanazon nyelven felelt. «Én megismerem atyaságodat, öltözzék bár feketébe vagy fehérbe, beretvált pofával vagy szakállasan», mert az osztrák tisztnek egészen katonás külsője s oly marczona bajsza volt, mint akármely pandurnak.

Holt mosolygott, ekkor a templom lépcsőin voltunk s a koldus tömeg közt haladtunk, mely itt kis csecsebecsüket szokott árulni s alamizsnát kunyorálni. «Ön angolosan beszél a latin nyelvet — szólt a páter — elfeledte az igazi ó-római kiejtést, melylyel egykor birt.» Beszéde nyílt s barátságos volt, egészen a tizenöt év előtti hang; míg szólt, kezet szorított Esmonddal.

— Mások kabátjukat is megváltoztatták — felelt Esmond, barátjai katonai jelvényeire pillantva.

— Csitt! én Holtz százados vagy Holtz úr vagyok, a bajor választó szolgálatában, s küldetésem van ő magasságához, a savoyai herczeghez. Ön titoktartó, tudom a régi időből.

— Capitän von Holtz — szólt Esmond — legalázatosabb szolgálója vagyok önnek.

— Ön is kabátot cserélt — szólt a másik

tréfás modorban. — Hallottam cambridge-i s az utáni életét, nekünk mindenütt vannak barátaink, beszéltek nekem, hogy Esmond úr Cambridgeben ép oly jeles vívó volt, mint rossz theologus. (Úgy hát, gondolá Esmond, csakugyan jól mondták, hogy az én régi vívó-mesterem jezsuita.)

— Igaza lehet önnek — szolt a másik, gondolatában olvasva, mint egykor szokta volt. — Ön majd elpusztult a sebben, melyet bal oldalán kapott Höchstädtnél. Azelőtt Vigonál Ormonde herczegnek volt hadsegéde; a ramilliesi csatát követő nap lett százados; tábornoka s a herczeg nem jó barátok, az a York megyei Lydiard Tregoze-i Webbek utóda s rokona mylord St. Johnnak. Az ön unokatestvére M. de Castlewood testőr s az idén vett először részt a hadjáratban. A mint láthatja, van némi ismeretem a dolgok állásáról.

Most Esmond kapitány nevetett, s szolt: «önnek valóban sajátságos ismeretei vannak.» Holt úrnak, ki talán több tudomány s emberismeret fölött rendelkezett, mint bárki, kivel Esmond valaha találkozott, egyik gyengéje a mindentudás volt; így most is azt állította, hogy mindenik esetet tudja, pedig csak megközelítette, de nem találta el egészen a valót. Esmond jobb oldalán kapott sebet s nem a balon; első tábornoka Lumley volt; Webb úr Wiltshireből s nem Yorkshireből származott, s így tovább. Esmond nem találta szükségesnek régi tanítójának e cse-

kély botlásait kiigazítani, de megtanulta belőlök ismerni az emberek jellemét, s mosolyogva gondolta el, hogy ez embert, ki már sem csalhatatlan s isteni előtte, gyermek éveiben jósnak tartotta.

— Biz úgy van az — folytatá Holt atya, vagy Capitän von Holtz — ahhoz képest, hogy nyolcz év óta nem voltam Londonban, nagyon jól tudom a londoni dolgokat. A vén esperes, Castlewood grófnő atyja, meghalt. Tudja-e ön, hogy az ellenszegülő püspökök southamptoni püspökké akarták őt szentelni, s hogy Collier is így lett thetfordi püspök? Anna hercegnő köszvényes, s igen sokat eszik; mikor a király visszatér, Collier érsek lesz.

— Amen! — szólt Esmond nevetve — s remélem, hogy akkor eminentiádat sem fogom többé nagy eszimbában látni, hanem Whitehallban, piros harisnyával.

— Ön még mind velünk tart — jól tudom — hallottam ezt, mikor ön még Cambridgeben volt, az előbbi gróf is velünk tartott, s az ifjú gróf is.

— S atyám szintúgy — folytatá Esmond, nyugodtan nézve a másokra, kinek áthathatlan, szürke szemei azonban legkisebb jellel sem árulták el, hogy érti, mire czéloz. Mily jól emlékezett Esmond e szemekre s pillantásokra! csakhogy hollóláb-alakú redők vették most körül, nyomai a fekete vén időnek, mely oda telepedett le.

Esmond arcza sem öltött nyiltabb, jelentőbb

kifejezést, mint a páteré. Mindkettőn meglátszott a kölcsönös vizsgaság némi kémlő csilláma, mint mikor a szurony kivillog a rejtekből, de mindkét fél visszavonult, s minden újra elsötétült.

— És ön hol volt, mon capitain? — kérde Esmond, másfelé terelve a társalgást e veszélyes térről, melyre mindketten féltek lépni.

— Lehettem Pekkingben — felelt a páter — vagy lehettem Paraguayban, ki tudja, hol voltam? Most Capitän von Holtz vagyok, ő felsége a bajor választó szolgálatában, s a foglyok kicserélése felől értekezni jöttem, ő magasságához, a savoyai herczeghez.

Tudva volt, hogy sergünkben igen sok tiszt jó érzellemmel viseltetik a st. germain-i ifjú király iránt, kinek elvitázhatatlan joga volt a trónhoz, s kit, nővére halála után, az angol nép jelentékenyen nagyobb része örömeztőbb látott volna a királyi széken, mint azt a kis német herczegét, kinek kegyetlensége, ragadozása, parasztos modora s gyűlöletes, idegen szokásai felől ezer történetke keringett. Angol büszkeségünket sértette azon gondolat, hogy egy selejtes hollandi herczeg, kinek jövedelme tizedét sem teszi számos régi angol herczegünkének, ki nyelvünkéből hangot sem tud, kit mi valami német parasztnak szeretünk képzelni, ki halzsiron s savanyúkáposztán teng, s csűrében egy sereg szeretőt tart, jöjjön s uralkodjék a világ legkevélyebb s legműveltebb népe fölött. Meghajlunk-e mi, a «nagy uralkodó»

legyőzöi, ily dicstelen uralom alatt? Mi közünk a hannoverai protestantismushoz? Nem köztudomásu dolog-e (mondák, s hiteték el velünk), hogy e protestáns hős egyik lánya mindedig merőben vallás nélkül neveltetett, s szülői készek lutheránussá vagy katholikussá tenni őt a szerint, a mily férjet keríthetnek számára? E nagy mértékben haszontalan s hazug mendemonda sorra járta a táborig asztalokat; alig volt zászlótartó, ki nem hallotta vagy el nem hitte volna azt, s mindenki tud'a, vagy tudni vélte, hogy magának a fővezérnek is vannak összeköttetései unokaöccsével, Berwick herczeggel (hála az égnek, hogy angol győzött le bennünket Almanzánál), s hogy ő főméltósága mindenkép azon van, hogy jóltevéje királyi családját újra trónhoz segítse, s jóvá tegye előbbi árulását.

Annyi bizonyos, hogy a herczeg sergében huzamos ideig egyetlen tiszt sem vesztette el a fővezér kegyét a miatt, hogy a száműzött családhöz szított, vagy az iránti hűségét fenhangon hirdette.

Midőn St. George lovag, a mint magát az angol király nevezé, a franczia királyi hercegekkel a Vendôme alatti franczia táborba ment, százan meg százan láttuk s éljeneztük, s mindnyájan azt mondtuk, hogy ebben atyjához hasonlít, ki La Hogue-nál a franczia s a mi hajóink közti ütközetet látva, szülötte földe részén volt az egész harc alatt. Azt azonban a lovag is, már is jól

tudta, hogy bármily nagy a vezérnek s hadseregünknek a herczeg iránti személyes vonzalma, az ellenséggel szemben ennek épen semmi jelentősége sincs. A herczeg ő főméltósága, a hol csak francia seregre talált, megtámadta s megverte azt. Így tett a ramilliesi csata után két évvel Oudenardenál, hol újabb fényes győzelmet aratott. A nemes ifjú herczeg, ki hősiesen harczolt a jeles francia testőrök közt, a csata után üdvözlését küldte legyőzőinek.

E csatában, melyben a hannoveri ifjú választó herczeg, részünkön küzdve, hősiesen viselte magát, Esmond kedvelt tábornoka, Webb, rendkívül kitüntette magát, úgy nagy hadvezéri ügyessége s higgadtsága, mint személyes bátorsága által, mert közvitéztként vett részt a küzdelemben. Esmondot itt sem hagyta el jó szerencséje: nem kapott sebet, bár ezredének harmadánál több elhullott, parancsnoka megdicsérte jelentésében, s őrnagyi rangra emeltetett. De szükségtelen szót szaporítnom e csatáról, mivel leírták azt minden újságban, s beszéltek róla az ország utolsó kunyhójában is. Térjünk hát vissza az író magánügyeihez, melyeket aggott korában, s távoli magányában beszél el a késő unokák számára. Az oudenarde-i csata előtt, s ama történetes brüsseli találkozás óta Holtz századossal, egy évnél több telt el, mely idő alatt, a jezsuita százados a Webb gyalog-századosával igen sokszor jött össze. Esmondnak nem került nagy fáradságába megtudni,

hogy a foglyok kiváltása felett alkudozó egyén st.-germainsi ügynök, ki az angol s francia tábor magas állású egyénei közt vezette a közlekedést, a mint hogy ebből maga sem csinált titkot, régóta biztosítva lévén növendéke hűségéről. — «Az én feladatom az — mondá Holt úr — hogy az angol király s alattvalói közt, kik most a francia királylyal háborút folytatnak, közvetítőül szolgáljak; megvallom ezt önnek, mivel bízhatom önben, s mivel az ön éles szemei úgy is észrevették már azt. Mi az önök s a francziák közti huzalkodást illeti, azt a világ minden jezsuitája sem képes megszüntetni; folyjon hát a harc, urak! Szent György Angliával van, mondom én, s ön tudja ki szava ez, bármely részen álljon is!»

Úgy hiszem, Holt szerette rejtélyeskedő szerepét játszani s ezért oly rögtön szokott megjelenni táborunkban s tünni el onnan, mint régente Castlewoodban. Szabadon járt-kelt a két tábor közt, s úgy látszott, hogy e két helyt történőket, a jó atya mindentudását jellemző pontatlanságok kivételével, egyenlő jól tudta. Egyszer nagy lakomáról értesítette Esmondot, Monsieur de Rohan által adott nagy vacsoráról a francia táborban, hol szini előadás, zene, s álarczos bál is volt, s hová a király Villars tábornagy tulajdon kocsiján ment. Máskor meg azon ujsággal lepte meg, hogy ő felségét már tíz nap óta nem lelte ki a hideg, s mondhatni már jobban van. Holtz százados ez idő alatt Angliába is átrándult, oly buzgósággal

járt el a foglyok feletti alkudozásban, s miután onnan visszatért, közlékenyebb kezdett lenni Esmond iránt, s gyakori találkozásaik alatt beszélte el neki bizalmasan azon adatokat, melyek itt össze vannak állítva.

Nagyobb közlékenységének oka ez volt: Esmond özvegy nénjének régi gyóntató-atyja, midőn Londonban járt, meglátogatta ő nagyságát Chelsea-ban, s ott megtudta tőle, hogy Esmond százados ismeri családi titkát, de el van határozva, hogy azt soha nyilvánosságra nem hozza. Holt örömet bevallá, hogy Esmondot e tény nagyon emelte régi nevelője becsülésében, s Harrynak ez önmegtagadásért nagy bámulója lett.

— A Castlewood család sokkal többet tett érttem — mondá Esmond — mint a magamé. Életemet adnám értük. Miért vonnám hát magtólök az egyetlen jót, mit velök tehetek? — A jó páter szemei könnyel teltek meg e beszédre, mely a másik előtt igen egyszerűnek tetszett, megölelte Esmondot, s bámulatának kifejezéseivel halmozta el, noble coeur-nek nevezte, azt mondta, hogy büszke reá, hogy szereti mint tanítványát s barátját, s hogy most inkább sajnálja mint valaha, hogy elvesztette őt, s kénytelen volt kora éveiben hagyni el a gyermeket, kire akkor befolyással lehetett, kit bevezethetett volna az egyedül boldogító egyházba, melyhez maga tartozik, s a legnemesebb seregbe, melyben férfú csak küzdhet, a jezsuitákat értvén, kiknek seregé-

ből — mint mondá — a világ legnagyobb hősei váltak ki, harczosok, kik képesek bármit merni vagy kiállani, szembe szállni bármily sorssal, s bármily nemével halni meg a halálnak; katonák, kik ezerszerre fényesebb diadalt arattak a legnagyobb hadvezéreknél, kik népeket térdeltettek le szent jelvényök, a kereszt előtt, kik hasonlíthatlanul ragyogóbb dicsőséget s babért szereztek annál, mely a legnagyobb földi hódítóknak jutott osztályrészül, el nem enyésző fénykoronát, s ülőhelyet a mennyei dicső hajlékokban.

Esmond megköszönte régi barátja jó véleményét, bármily kevésbé osztozott is a jezsuita lelkesülésében. «Magam is gondolkoztam e kérdésről, kedves atyám — szólott Esmond megfogva a másíknak kezét — magamtól foglalkoztam e kérdéssel, mit mindenki köteles tenni, s igyekezem, a magam módja szerint, oly áhitattal tenni azt, a mi jó, s bizni az ég kegyében, mint ön, a magáé szerint. Ha ön gyermekkoromban még egy fél évig velem van, magam sem óhajtánék most egyebet. Castlewoodban könyeimmel áztatam párnámat, midőn önre gondoltam, s lehet, hogy társ, vagy ki tudja? — tevė hozzá mosolyogva Esmond — talán fölszentelt pap lettem volna az ön szerzetében, még pedig hatalmas bajszszal s bajor egyenruhával.»

— Fiam — felelt Holt atya elpirulva — minden álruha szép, melyet a vallás s alattvalói hűség szolgálatában hordunk.

— Ugy van — szólt közbe Esmond — ön szerint minden álruha, vagy szerintem egyenruha, szép, fekete vagy vörös, fekete vagy fehér kokárda, paszományos, vagy pilist takaró széles karamu kalap. Nem tudom elhinni, hogy szent Xavér Ferencz egy köpenynyel áthajózott a tengeren s feltámasztotta a halottakat, próbáltam, s kicsiben mult, hogy el nem hittem, de lehetetlen elhinnem. Hagyjon engem magam módja szerint tenni jót, s remélni üdvömet.

Esmond el akarta hallgattatni a jó atya válaszos böleselkedéseit, s célzott ért; a pap sóhajtott s fájlalta tanítványa megdönthetetlen tudatlanságát, de nem vonta meg tőle kegyét, hanem megnyitotta előtte szívét, azaz: annyira, a mennyire pap szokta megnyitni, s inkább mint nagyobb részök, mert természeténél fogva fecsegő volt, s kereste az alkalmat, hogy beszélhessen.

Holt barátsága felbátorította Esmondot, hogy a mire rég vágyott, s mit senkitől sem tudhat meg, kérdezősködjék anyja történetéről, kit soha sem ismert, bár sokszor látta álmaiban. Elbeszélte Holtnak ez önéletirat első részében már felhozott körülményeket, a haldokló urának tett ígéretet s jóltevője vallomását és kérte Holt urat, beszélje el neki azt, mit a szegény asszonyról tud, kitől őt elvették.

— Épen e városbeli volt — kezdé Holt elbeszélését, elvive Esmondot abba az utczába, melyben nagyatyja lakott, s hol, mint hívé, anyja

született. Esmond Tamás kapitány 1676-ban ismerkedett meg az ön anyjával, járt utána, s tette őt szerencsétlenné, ekkor jövéen ide, az előbbi király, akkor még yorki herczeg kíséretében, ki kegyvesztés miatt ide száműzetett. Ön atyja több, együtt tartott értekezletünkben, melyeket titokban kellett tartanom, beszélte el nekem, hogy ön anyja igen erényes és gyöngéd, s minden tekintetben szerető s hű teremtés volt. Csak Tamás kapitánynak nevezte magát, méltán szégyenelve e nő iránti magaviseletét, melyről előttem sokszor oly őszinte megbánással emlékezett, mint a mily gyöngéd szerelemmel neje számos szeretetreméltó tulajdonairól. Megvallotta, hogy igen rosszul bánt vele, s hogy ekkor elvetemült, játékos s nyomorult életet folytatott. Anyját, midőn önnel teherbe esett, szülői kitagadták, s ő még sem kárhoztatta szerencsétlensége s bukása okozóját soha, legfőlebb önkénytelen könnyei, s arczán tükröző nyomorával.

— Esmond Tamás, kit Tamás kapitánynak hívtak, egy kártyaházi verekezésbe keveredett, minek következése párbaj s oly súlyos seb lett, hogy megmaradását a sebész lehetetlennek állította. Halálát bizonyosnak vélve s lelki furdalásaitól meghatva, papot hívatott, ki ugyanazon szent Gudula-egyházban szolgált, melyben önnel először találkozám, s miután egyházunkba áttért, önnek születése előtt néhány héttel megesküdütt anyjával. Ön, Castlewood gróf s — Jakab király-

nak azon adománylevele szerint, melyet magam vittem meg az ön atyjának — Esmond marquis, a szent Gudula-egyházban ugyanazon pap által kereszteltetett meg, ki szülőit is összeeskette, s a keresztségben e nevet kapta: Tamás Henrik, E. Tamás angol tiszt, s Maes Gertrud fia.

— Ön láthatja, hogy születése óta egyházunkhoz tartozik, s értheti, miért nem kereszteltem meg önt, midőn Castlewoodon kedves kis tanítványommá lett.

— Atyjának sebe kedvező fordulatot vett, talán jótette által könnyebbült lelkiismerete, s az orvosok meglepetésére meggyógyult. De egészségével gonosz természete is visszatért. Beleunt a szegény lányba, kit tönkre juttatott, s miután Angliából nagybátyjától, az öreg gróftól pénzt kapott, sürgős dolga ürügye alatt, s ígérve, hogy nem sokára visszatér, elutazott s nem látta többé önnök szerencsétlen anyját.

— Atyja megvallotta nekem, először gyónásképpen, de azután beszéd közben is utóbbi neje előtt, mert különben soha sem födözhetném föl azt, mit most mondani fogok, hogy Londonba jöven egy úgynevezett «vallomást» írt a szegény Maes, igazabban Esmond, Gertrudnak, melyben azt állítá, hogy mielőtt vele összekelt, már Angliában házas volt, hogy nem Tamásnak hívják, hogy készül Európát elhagyni s Virginiába menni, hol valóban volt is családjának földbirtoka, első Károly király adományából; pénz-

segélyt küldött neki, felét az utolsó száz guineának, melylyel birt, bocsánatját kérte s ezzel istenhozzádot mondott neki.

— Szegény Gertrud nem gondolta soha, hogy e levél tartalma oly hazug lehet, mint ön atyjának egész magaviselete irányában. De bár egy sorsához való ifjú, ki esetét ismerte s kit ő szeretett, mielőtt az angol nemessel, minden nyomorúságának szerzőjével, megismerkedett volna, azt ajánlotta, hogy nőül veszi őt, önt fiává fogadja s önnek saját nevét adja, ön anyja visszautasította ez ajánlatot. E visszautasítás csak felboszantotta atyját, ki házához visszafogadta volt, hol soha sem emelhetette föl többé fejét a gyöngédtelenségek miatt, melyekkel esete után szüntelenül illeték. Végre néhány kegyes hölgy, kikkel ismeretségben állott, azon ajánlatot tévén, hogy valami csekély díjat fizetnek érte, kolostorba ment s önt dajka-kézre bízták.

— Azon fiatal embernek, ki önt fiának akarta volna fogadni, egyik nővére vette önt gondjai alá. Ön anyja s e nő unoka-testvérek voltak. Ennek épen akkor halt el egy gyermeke, kinek ön foglalta el helyét, anyja betegesebb s gyöngébb lévén annál, hogysem szoptathassa; dajkája csakhamar úgy megszerette önt, hogy a kolostorba sem örömet bocsátotta, hol anyja volt, s hol az apácák ép úgy kényeztették a kis csecsemőt, mint szerették s szánták szegény anyját. Hivatásérzete

napról-napra erősbült, s két év lejártával apáczává lőn fölavatva.

— Az ön nevelői francia selyemszövők voltak s hazájokba a francia Flandriában fekvő Arrasba, kevéssel anyja apáczává léte előtt, vissza is tértek, magokkal vive önt, mint három éves gyermeket. E város, a francia király utóbb erőteljes rendszabályai előtt, tele volt protestánsokkal, s itt az ön dajkájának atyja, az a vén Pastoureaux, kivel ön később Ealingben lakott, fölvette az újított tant, s családotól áttért. Innen kiűzvének őket a legkeresztyénebb felség rendelete, Londonba mentek s Spittlefieldsen állították fel szövőszékeiket. Az öreg ember egy kevés pénzt vitt magával, s folytatta mesterségét, de csak szegényesen. Özvegy lévén, lánya vezette a háztartást, ki szintén özvegy volt, s az öreg fiával egy kézre űzte a mesterséget. E közben az ön atyja nyíltan megvallotta áttérését, épen a Károly király halála előtt (ki szintűgy egyházunkba tért hívünk volt), kibékült Castlewood gróffal, s mint ön is tudja, elvette annak lányát.

— Történt, hogy az ifjabb Pastoureaux, midőn egy vég selymet vitt egy tőle vásárló kereskedőnek, ki Ludgate Hillen lakott, találkozott régi vetélytársával, ki egy ottani vendéglőből jött ki. Pastoureaux egyszerre megismerte az ön atyját, nyakon csipte s aljasnak kezdte őt szidni, ki elcsábította imádottját, s aztán gyermekestül ott hagyta.

Esmond Tamás úr is azonnal ráismert Pastoureura, kérte őt, mérsékelje indulatját, ne gyűjtson kíváncsi nézőket közéjük, s jöjjön be a fogadóba, honnan ő épen jó, hol bármily magyarázattal örömezt szolgál. Pastoureau bement, s hallotta, hogy a fogadós parancsolta a pinczérnek, hogy szobát nyisson Tamás kapitánynak. Őn atyját ily bizalmasan, keresztnevéen szólították korosmai tanyáin, melyek, az igazat megvallva, nem a legjobb hirben állottak.

— Meg kell önnek mondanom, hogy Tamás kapitány, a későbbi gróf ő nagysága, kíséretkéknek soha sem volt szükében, s oly könnyúséggel s egyszersmind ártatlan pofával szedett rá egy nőt vagy tözsért, mely nem egy hitelezőjét vitte vízre. Meséi, az elbeszélés folyamában, mind valószínűbb alakot öltöttek magokra. Bámulatos gyorsasággal fűzte a tényeket találó egészszé. Régóta kellett őt az embernek ismerni, hogy tudhassa, mikor ha — — mond igazat ő nagysága s mikor nem.

— Fájdalmas lelkifurdalással beszélte el nekem beteg korában (mert a haláltól való félelem mindig bűnbánóvá tette), s harsány kaczajjal, mikor egészséges volt, mert ő nagyságának igen finom érzéke volt a humorra, hogy egy fél óra alatt, míg a palaczk kiürült, teljesen sikerült szegény Pastoureaut elámítnia. A csábítást megvallotta, ezt nem kerülhette ki; könyei, melyek minden pillantásban készen állottak nála, zápor-

ként omlottak, hogy meglágyítsák a hiszékeny hallgatót. Még inkább siratta az ön anyját, mint Pastoureau, ki szegény, mint mylordtól hallottam, igen érzékeny könyeket ejtett. Becsületére esküdt, hogy kétszer küldött pénzt Brüsszelbe, s megemlítette a kereskedő nevét, kinél az le volt téve a Gertrud számára. Nem is igen tudta, hogy van Gertrudnak gyermeke vagy nincs, s hogy él-e még vagy már meghalt, e tényekkel hamar tisztába jött a becsületes Pastoureau feleletei nyomán. Midőn meghallotta, hogy kolostorban van, azt mondta, reméli, hogy ő is ott fogja bevégezni napjait, ha túl élne nejét, kit gyűlöl, s kinek elvételére kegyetlen atyja erőszakolta; s mikor megérté, hogy Gertrud fia él, s jelenleg Londonban van «elámultam — mondá a gróf — mert, az eba — ! feleségem épen várandós volt, s gondolám magamban, ha apósom, a vén tromf, kőszivüsködni találna, ezzel majd reá ijeszthetek».

— A legmélyebb háláját fejezte ki a Pastoureau családnak, hogy gondot viselt a gyermekre. Ön ekkor hat éves volt; s midőn atyja ajánlkozott, hogy azonnal menjenek megnézni a kedves gyermeket, Pastoureau kereken szemébe mondta, hogy baljóslatu arcját házukban látni nem óhajtják, hanem elviheti a gyermeket, bár mindnyájan nehéz szívvél válnának meg tőle; azonban elfogadják a pénzt, ha ad, mert szegények, vagy ha nem ad, hát Isten segedelmével a nélkül is fölnevelik, mint eddig.

— Ebbe rögtön beleegyezett, s sóhajtva szólt: «bizony jobb, ha a kedves gyermek azon jó embereknél marad, kik oly ritka jó gondját viselték». Ön atyja, későbbi elbeszélésében, nagyon dicsérte s bámulta a takács eszét s magaviseletét, s megvallotta, hogy a francia becsületes ember, míg ő, Isten könyörüljön szegény fején, szívtelen gonosz!

— Ön atyja — folytatá Holt úr elbeszélését — ha pénze volt, bőkezűen bánt vele, s mivel az nap kapott pénzt apósától, egész készséggel adott tíz aranyat a takácsnak s további segélyt is ígért. Mohón jegyezte tárczájába Pastoureau nevét s lakását, s mikor a másik az övét kérdezte, a legnagyobb készséggel adta ki magát Tamás kapitánynak, kinek lakása New-Lodge, Penzance, Cornwallban; mondá, hogy Londonban néhány napot csupán neje vagyonát illető ügyben mulat, nejét hárpíának írta le, kinek azonban jó tulajdonai is vannak, atyját pedig cornwalli, megbomlott egészségű földesúrnak, kinek halála esetében szépecske összeget várhat, s megígérte, hogy akkor gazdagon megjutalmazza gyermekének derék gondviselőjét, s gondoskodni fog a fiúról. «És Istenemre! uram — szólt különösen nevetve a gróf — egy vég selymet rendeltem meg nála, épen azon mustrára, melyet eladni vitt a ficzkó, s nőmnek ajándékoztam, reggeli öltönynek, melyben, ha fölkel a gyermekágyból, látogatásokat fogadhasson.»

— A csekély tartás-díjt elég pontosan fizette önért, s midőn atyja, nagybátyjának elhunytával, Castlewood gróffá lett, reám lőn bízva, önre felügyelni, s az én sürgetésekre hozták önt haza. Nevelőanyja meghalt, ennek atyja megismerkedett egy fehér személylyel, kit elvett, s ki örökké porlekedett a fiatal takácscsal. A jó lélek visszament Brüsszelbe, hogy közel legyen a szerette hölgyhöz, s néhány hóval annak halála után maga is követte őt. Akarja-e látni anyja keresztjét a klastrom temetőjében? A fejedelelnő, kinek hajdan gyóntatója voltam, most is gyöngéd kegyelettel emlékszik a Mária Magdolna nevű apáczára.»

Esmo d egy derült tavaszi reggel meglátogatta a temetőt, s a sok száz fekete kereszt közt, melyek a pázsitos sirhalmokra vetették árnyaikat, meglátta azt, mely anyja nyughelyét jelölte. Az itt nyugvó szerencsétlen teremtések közül sokan vettek föl azon nevet, melyre az ő anyját is a bánat keresztelte, s mely gyöngéden emlékeztetett szerelmök- s bánatuk történetére. Letérdelt a kereszt tövéhez, mely alatt eltemetve feküdtek anyjának gondjai, s képzelte, hogy látja őt könyezve, s elborult kedélylyel. Letérdelt a sirnál s mivel lelkében anyjáról még homályos sejtelen sem élt, szive sugallta imájába nem annyira fájdalom, mint tisztelet s szánalom vegyült a szenvedések miatt, melyeket e szende léleknek életében kiállania kellett.

E kereszt alá hozta ő azokat, e mennyei vőlegénnyel cserélte föl férjét, ki őt gyötré, az árulót, ki őt elhagyá. Ezer ily domb volt köröskörül, a gyeptakaróból fakadó százszor-szépekkal, mindeniknél egy kereszt, s rajta a «requiescat». Egy fekete fátyolba burkolt apácza térdelt egyik alvó testvér ágya mellett, mely annyira új volt, hogy a tavasznak alig volt ideje takarót hímezni reá, a sírkert falain túl az élet jelenségei látszottak, a város tornyai s háztetői. Egy madár repült le az átelleni fedélről, s először egy keresztre, arról az alanti fűbe szállt, honnan csőrében virágleveleket vive, hirtelen tova szárnyalt; az apácza közeli kápolnájából mintha ének-hangok zendültek volna meg, azóta régen mások foglalták el a Mária Magdolna ottani helyét, térdeltek azon székben, s hallották azon hymnusokat s imákat, melyekben az ő sebzett szíve vigaszt talált. Nyugodjék békével! nyugodjék békével! s mi is, ha küzdelmeink s fájdalomaink megszűnnek! De a föld az Úré, mint a menny, teremtményei vagyunk itt, mint amott. Egy kis virágot szakíték a sírdombról, megesóoltam, s mint az a madár, mely imént szállt a keresztre mellettem, az élet nyüzsgő zájába tértem vissza. Halál néma lakhelye! Nyugalom csöndes mélysége, melyet vihar s zaj nem háborít! Úgy érzem magamat, mintha tenger fenekén jártam s hajótörést szenvedettek csontjai közt bolyongtam volna.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Az 1707—1708-diki hadjárat.

Azon egész év folyamán, mely a ramilliesi dicsőséges csatára következett, sergünk egyetlen jelentékenyebb mozdulatot sem tett, sok tiszt nagy boszuságára, kik Flandriában tétlen időztek s azt mondták, hogy ő kegyelmessége megelégelte a hadakozást, csupán a pénzszerzésnek él, s évenkénti öt ezer font fizetését s imént épült, pompás woodstocki palotája kényelmeit akarja élvezni. De ő kegyelmessége eléggé el volt foglalva ez évben ellenségei leverésével, mert ez idő tájt kezdtek rebesgetni, hogy szerencsecsillaga homályosulóban van, neje, a hercegnő, mindinkább vesz a királynő fölötti hatalmában, ki a híres Masham asszonyra s ennek alázatos szolgája, Harley úrra halmozza királyi kegyeit. E cselszövényekkel szemben a herceg is idejének nagy részét ármanýkodásra fordította. Harley úr kiesett hivatalából, s ő kegyelmessége ennyiben diadalmaskodott. De ő felsége, kit akarata ellenére vettek volt rá, még mind azon véleményben volt, melyben a költő szerint van, a kit így vesznek valamire, s Harley úr nem sokára elégtételt kapott.

A közben a hadjárat teljességgel nem úgy folyt, hogy a Marlborough harcziás tisztjei meg lehettek volna vele elégedve. Az egész 1707-ki év

folytán, bár a francziák előttünk állottak, egyetlen ütközet sem történt; spanyolországi hadseregünket Almanzánál Berwick herczeg teljesen szétverte, s a mi Webb-ezredünk, melyet, atyja lemondása előtt, az ifjú herczeg vezényelt volt, kissé büszke volt azon gondolatra, hogy e diadalt egykori ezredese aratta. «Azt hiszem — szólt tábornokunk — ha én vagyok a Galways helyén, s velem vannak az én bakáim, nem tettük volna le fegyverünket, mint Galways, még régi ezredesünk előtt sem;» s Webb tisztjei esküdöztek, hogy ha Webb lett volna vezérünk, minket legalább foglyokká nem tettek volna.

A mi kedves öregünk gondolatlanul beszélt magáról s másokról, nála nem létezett bátrabb vagy derekabb katona, de kissé hangosabban fúta trombitáját, mint illik vala egy állásabeli vezérhez, s rémítő erejű ember létére, igen kevélyen rengette hatalmas dárdáját, s hetvenkedett a sereg előtt.

A rejtélyes Holtz úr, 1708 elején, valami titkos vállalatra utazott, nagy büszkén s azon jóslattal véve búcsút Esmondtól, hogy csodálatos dolgok vannak készülöben. E titok napfényre jött, midőn barátom, szomorú, levert képpel tért vissza a hadsereghez, s megvallotta, hogy a nagy dolog, minek kiviteléhez fogott, tökéletesen megbukott. Ő is részese volt St. George lovag szerencsétlen vállalatának, kit a franczia király hajókkal s hadsereggel Dunkirkből indított útnak, s

kinek Skótiát kellett volna megtámadni s elfoglalni.

De a gonosz szél, mely minden tervet meg-hiusított, mihez csak a herczeg valaha fogott, lehetetlenné tette Skótia megrohanását, s szegény Monsieur von Holtzot visszafűtta táborunkba, hogy szokása szerint ármánykodjék, jövendőljön s leskelődjék.

A lovag (kit közülünk némelyek angol királynak hívtak) Dunkirkból a francia hadsereghez jött, résztvenni az ellenünk indított hadjáratban. Ez évben a burgundi herczeg vitte a fővezényletet; vele volt Berry herczeg, s Vendôme tábornagy és Matignon herczeg, mint hadsegédei. Holtz, ki mindent tudott, mi Flandriában s Franciaországban (s mit tudom én? talán azt is, a mi Indiában) történt, azt állította, hogy 1708-ban sem lesz több háború, mint a megelőző évben, mivel a mi vezérünknek okai vannak csendesen viselni magát.

Valóban, az Esmond tábornoka, kiről tudva volt, hogy zúgolódik, s egy mákszemnyi bizalma sincs a nagyherczeghez, több más tisztekkel épen nem tartózkodott kimondani, hogy e magánokok, koronás aranyok képében a francia királytól jöttek a herczeghez, s a generalissimo meg van fizetve, hogy minden csatát kerüljön. Politizálók bőven voltak seregünkben, kikre Webb túlságos készséggel hallgatott, kik pontosan meg tudták határozni az összeget, melyet a herczeg kapott, s

hogy mekkora osztalék jutott Cadogaunak, mekkora dr. Hare-nek.

Az eredmények, melyekkel a francziák az 1708-diki hadjáratot kezdték, növelték e közszájon keringő árulási hírek hitelét. Vezérünk elnézte, hogy a francia közénk s Gent közé nyomuljon, s vonakodott megtámadni őt, bár negyvennyolcz óra hosszat szemben állott a két sereg. Gentet elfoglalták, s az nap Monsieur de la Mothe Brügge-t is föladásra szólította, s e két nagy város egyetlen lövés nélkül esett francia kézbe. Nehány napra ezután Lamothe Plashedall erődöt foglalta el, s már attól kezdtek tartani, hogy nemcsak a spanyol Flandria, hanem Brabant is francia kézre jut; midőn Eugen herczeg a Mosel mellől megjött, s véget vetett az ingadozásnak.

A savoyai herczeg mindig a nagy lakomával tudatta a sereghöz érkezését (a mi herczegünk ritkán adott vendégséget s az is hitvány volt). Emlékszem tábornokunkra, a mint az ebédről haza jött, becsületes fejét kissé tűzbe hozta a bor, melylyel az ausztriai vezér bővebben bánt, mint az angol.

— No, most már harczolnia kell — szolt tábornokom egyet káromkodva, s az asztalra ütte — s ha kényszerítve van rá, eb—a! nincs ember Európában, ki Churchill Jack előtt megálljon. Egy hét alatt az oudenardi csata ki volt víva, s bármennyire gyűlöltek egymást Esmond

tábornoka s a fővezér, kénytelenek voltak bámulni egymást, oly hősiezen viselte magát mindkettő e csatában.

A Webb vezér-örnagytól vezényelt dandár oly súlyos csapásokat osztott és kapott, milyenek csak osztattak e csatában, melyben Esmond saját százada élén volt szerencsés harczolni, ezredesének, mint tábornoknak, vezénylete alatt, s jó szerencséje úgy akarta, hogy mint parancsnok vezényelje vissza zászlóalját az ütközetből, az előtte álló négy idősebb tiszt elesvén a nagy öldöklésben. Jól esik, ha meggondolom, hogy Haythorn Jack, ki engemet lenézőleg fattyúnak s Webb tányérnyalójának szeretett nevezni, s kivel szóváltásom is volt, kezét szorított velem a csata előtt. Szegény Brace, alezredesünk, három nappal azelőtt kapta a tudósítást, hogy bátyja meghalván Norfolkban, báróságot s évenkénti négy ezer fontot öröklött.

A sors, mely egy tuczat hadjárat alatt megkimélte, akkor ragadta el őt, mikor az élet becses kezdett lenni előtte, mint mondá, azon tudattal megý csatába, hogy a szerencse ellene fordul. Az őrnagy, Marlborough teremtménye, csak kevéssel azelőtt jött hozzánk; a tiszték ellenzése daczára s azért tették ezredünkbe, mint mondák, hogy kémkedjék. Nem tudom, igaz volt-e, s azt sem, ki hordta a hirt asztalunktól a főhadiszállásra, de az tudva volt, hogy Webb zászlóalja vezérestül meg volt jegyezve a fővezér fekete könyvében.

— Ha nem merte otthon feloszlatni ezrede-
met — szokta mondani bátor, öreg vezérünk —
elhatározta, hogy az ellenséggel téteti semmivé,
úgy, hogy szegény Proudfoot őrnagy veszélyes
állásra jutott.

Esmond kedves ifjú grófja, a herczeg ő ke-
gyelmessége mellett mint hadsegéd szolgálván,
sebet kapott, s az újságban dicsérettel lőn meg-
említve, s Esmond kapitány nevét is beküldte
tábornoka, kinek kedvence volt, az előlépteten-
dőké közt. Szíve dobogott azon gondolatra, hogy
otthon bizonyos szemek, a legragyogóbbak a vilá-
gon, olvasni fogják a lapot, melyben az ő csekély
szolgálatai meg vannak említve, de szilárdan
állott azon elhatározása mellett, hogy távol ma-
rad azok veszélyes hatásától, s az időre s távol-
ságra bizza e körülötte még most is ólálkodó
szenvedély legyőzését.

Míg távol volt Beatrixtól, nem gyötörte e
szenvedély, de tudta, hogyha haza megy, láza újra
előáll, ezért úgy kerülte Walcote-ot, mint a lin-
colnshire-i ember a mocsárt, ki bizonyosan tudja,
hogy ha visszatér oda, a hideglelés ott fekszik s
várakozik reá.

Mi, kik az angol párthoz tartoztunk a sereg-
ben, kik hajlandók voltunk mindent, mi Hanno-
verből jö, lenézni, s a választó udvarát s családját
kevéssel néztük többnek, mint a parasztokat s
vadembereket: kénytelenek voltunk megvallani,
hogy az ifjú herczeg, ki ekkor volt először háboru-

ban, a leggyakoroltabb katona lélekjelenlétével s bátorságával harczolt. A választó ő felsége szerencsésebb volt, mint az angol király, ki unokatestvéreivel az ellenséges táborban volt, s a nap szegyenével futni kényszerült velök. A világ legtapasztaltabb hadvezéreivel szemben, s midőn részökön is egy lángeszű tábornagy állott, tetszett nekik megvetni a tanácsot, s az előbbiekkal oly csatába bocsátkozni, mely sergők tökélyes megsemmisülésével végződik vala, a Vendôme herczeg rendkívüli ügyessége s bátorsága nélkül, ki a mennyire bátorság s lángész teheti, helyre hozta a szerencsétlenséget, melyet rokonainak, a királyi vérből származott törvényes hercegeknek czivakodása s esztelensége okozott.

— Lett volna csak Berwick herczeg a sereg-nél, egészen másként dőlt volna el e nap szerencséje — ennyi volt mindaz, mit szegény Holtz úr mondhatott; — s tapasztalhatta volna ön, hogy az almanzai hős össze tudja mérni kardját a blenheimi győzővel.

A foglyok kiváltása fölötti alkudozás még mindig folyt, legalább ez volt a nyilvános ürügy, mely folytonos mozgásban tartotta Holtz urat a francia s a szövetséges sereg közt. Bizvást mondhatom, hogy Wayne vezér-őrnagy egyszer majd fölakasztatta mint kémét, s csak a fővezér különös rendeletére bocsáták szabadon, s küldték a főhadiszállásra. Örökké jött, ment, s bárhol volt, mindig valami magas, de titkos pártfogás védte.

Berwick herczeg, s ennek nagybátyja, a herczeg közt ő volt az izenethordó. Úgy látszott, oly jól tudja, mi történik a herczeg táborában, mint a miénkben. Ő hozott néhány tisztünknek, ezek közt a Webbéinek is, üdvözlét az angol királytól, ama nagy napon tanusított magokviseleteért s midőn, Wynendael után, tábornokunk dühöngött a fővezér hanyagságáért, azt mondta, ő tudja, mint ítélték a francia vezérek ez ütközet felől, s hogy az a megállás a wynendaeli erdő előtt volt az út, melyen a szövetségesek Lillebe vonultak.

— Oh ha a király trónjához jutna — szólt Holtz s némelyek igen örömet hallgaták őt — mennyire megváltoznék a dolgok állása! Ő felsége száműzetésének is megvan az a jó oldala, hogy képesítve van részrehajlatlanul ismerni meg Angliát, s méltányosan ítélni meg minden kitűnő embert. Nővére mindig egyik vagy másik kincs-sóvár-kegyencz hatalmában van, ennek szemével lát, s e hizelgőnek, vagy e hizelgő alárendeltjeinek ad mindent. Azt hiszi ön, hogy ő felsége, úgy ismerve Angliát, mint ismeri, mellőzne oly embert, mint Webb tábornok? A peerek házában fogna ülni, mint Lydiard lord. Az ellenség s egész Európa ismeri érdemeit, s épen e jó hirnevet nem bocsátják meg neki bizonyos nagy emberek, kik minden egyenlőséget s függetlenséget gyűlölnék. E szavak úgy voltak ejtve, hogy fülébe jussanak Webb úrnak, ki azokat igen jó néven vette, mert a mily nagyok voltak szolgálatai, senki sem be-

csülhetne volna azokat többre, mint Webb Richmond János maga, s a Marlborough s közte levő egyenetlenség köztudomású levén, ő kegyelmessége ellenségei otthon s a seregben, kezdtek udvarolni Webbnek, s fölingerelték őt a kapzsidölyfösen parancsoló fővezér ellen. Nem sokára az oudenarde-i győzelem után fényes alkalom ajánlkozott Webbnek, melyet e vitéz harczos nem is szalasztott el, s mely eszközt adott kezébe, hogy otthoni hírnevét rendkívül emelje.

A savoyai herczeg az oudenardei győzelem után, mint mondák, a Marlborough tanácsa ellenére, megszállá Lille-t, a francia Flandria fővárosát, s elkezdte korunk ama legdicőbb ostromát, mely az ostrom s védelem közben elkövetett hőstetteket tekintve, csaknem magával a híres trójai ostrommal mérkőzhetik. A savoyai herczeg ellenségeskedése a francia királylyal dühös személyes gyűlölet volt, s egészen különbözött a mi nagy angol tábornagyunk nyugodt ellenségeskedésétől, kit a harcz nem hozott nagyobb tűzbe, mint egy teke-játszma, ki oly nyugodtan nyomta előre lovas-századjait, s állította ide-oda vörös dandárait, mintha egy lökést számítana ki, vagy egy lapdát akarna megcsinálni. Ha a játéknak, melyet úgy játszott, mintha megnyerése felől csaknem biztos lenne, vége volt, a legkisebb neheztelés sem maradt e tökélyes tervező szívében az ellenség ellen, míg a savoyai herczeg s a francia király közt élet-halálra folyt a harcz. Ha egyik

helytt visszaverték, mint Toulonnál a múlt évben, más pontján jelent meg újra a francia határnak, s fáradhatatlan hévvel támadta meg azt. Mihelyt a herczeg sergünkhez jött, a füstölgő harcizítz föléledett s lánggra lobbant. Hidegvérű hollandi szövetségeseinknek gyorsított menetekben kellett előre nyomulniok, s lassú vezérünknek ki kellett lépni tétlenségéből. A herczeg egymaga egész sereg volt a francia ellen, gyűlöletének erélye bámulatos, lankadhatatlan volt, s százezerekre ragadott el. A császári tábornagy busásan fizette vissza a francia királynak a kicsinylő lenézést, melylyel a kis tüzes savoyai abbét fogadta volt. Eugen herczegnek, ki maga is kitűnő és hirneves mint hadvezér s minden mértéken felül merész rettenthetlen volt, s a francia király sergeit vezérlő hires emberek közül csaknem a legderékabbakkal versenyezhetett, egy fegyvere volt, melyhez foghatót nem mutatott föl Franciaország, mióta a sasbachi ágyugolyó a nemes Turenne-t ellőtte, mert ellensége fejéhez sújthatta Marlborough-t, s összezúzhatta vele mint valami szikladarabbal, mely alatt a legbátrabb vezérek megfeszített erejének is meg kell semmisülni.

Az angol herczeg a lille-i iszonyú ostromban, melyet a császári Generalissimo egész haderejével s a legnagyobb erélylyel folytatott, kevés részt vett, csupán az ostrom-vonalat fedezte a burgundi herczeg ellen, a császáriak e között foglalván állást. Egyszer, midőn Eugen herczeg sebet ka-

pott, a mi herczegünk foglalta el ő magassága helyét a futóárokban, de a császáriak ostromoltak, nem mi. Webbet és Rantzau-t egy csapattal Artois és Picardie megyékbe küldték a legszomorúbb és gyűlöletesebb szolgálatra, melyet Esmond katonai életében valaha látott. A védtelen tartományok nyomorúlt városai, melyekből a fiatal embereket a francia csapatokba sorozták, miket a telhetetlen háború évről-évre elnyelt, kegyelmünkre valának bízva, de parancsunk volt semmi kegyelmet nem adni nekik. A helységekben elaggott férfiakat, nőket s gyermekeket találtunk; bármily szegények voltak, s inségre jutottak e szerencsétlen háború költségei miatt: ki kelle rabolnunk e csaknem éhen haló nyomorultakat, kivenni az eleséget kamráikból s letépni rólok az utolsó rongyokat. A portyázás, melyre ki valánk küldve, rablás- s öldöklésből állott, katonáink oly dolgokat miveltek, melyekre becsületes ember pirulással kénytelen visszagondolni. Sok pénzzel s eleséggel tértünk vissza a herczeg táborába, senki sem szegült ellenünk, s mégis ki merné elbeszélni, *mily öldökléssel s kegyetlenséggel, mily baromi erőszakkal s zabolátlan kicsapongással csikartott föl e szennyes zsákmány a háború ártatlan s zánalomra méltó áldozatain?*

E közben, bármily hősileg folyt is Lille-nél a megszállás, a szövetségesek csak lassan haladtak előre, s midőn a Marlborough herczeg táborába értünk, az volt a hire, hogy az ostromot nem fogja

kielégítő siker koronázni, s hogy a savoyai herceget kényszeríteni fogják az ostrom megszüntetésére. Marlborough ő kegyelmessége nyíltan kimondta e véleményt s a benne nem-bízók, kik közé Esmond is tartozott, olyas czélzásokat tettek, hogy a hercegnek meg vannak a maga okai, miért nem kell Lille-t elfoglalni, s hogy meg van fizetve a francia királytól. Ha ez, mint hiszem, valóban így volt, akkor jó alkalma nyílt most Webb tábornoknak, kielégíteni a fővezér elleni gyűlöletét, gátot vetni azon gyalázatos pénzkór-ságnak, mely a híres herceg egyik legaljasabb s legismeretesebb sajátsága volt, s bebizonyítani saját fényes vezéri képességét. És ha e most elbeszélendő eseménynek minden megelőző körülményeit fontolóra veszem; ha meggondolom, hogy a herceg ő kegyelmességének valóban néhány millió arany volt ígérve azon esetben, ha Lille ostroma föloldatik; hogy a megszálló császári seregnek nem volt elesége s lökéskélete, s ha ebbeli segílyt nem kap, az ostrommal kénytelen föl hagyni; hogy a francziák, az ostromlóknak eleséget szállító csapat menet-tervét pontosan tudták; hogy a fedezet a föl adattal szörnyű aránytalanságban állott, s hatszorta kisebb volt a de la Mothe gróf sergénél, mely a készlet elfogására volt kiküldve, ha bizonyos, hogy Berwick herceg, a de la Mothe parancsnoka, szüntelen érintkezésben állott nagybátyjával, az angol fővezérrel, akkor lelkemből meg vagyok a felől

győződve, hogy Marlborough herczegnek szándoka volt megakadályozni, hogy a savoyai herczegnek múlhatatlanul szükséges segély ő magasságához jusson; hogy e készletet fedező kis serget föl akarta áldozni s elárulni, mint elárulta Jollemache-t Brestnél, mint elárulta minden barátját, ha azzal pénzsóvár s nagyravágyó terveit előmozdíthatta. Azon bámulatos győzelem nélkül, melyet Esmond tábornoka egy az övénél hat vagy hétszerte nagyobb sereg fölött nyert, Lille ostromának meg kellett volna szünni, s azt sem kell feledni, hogy bátor, kis csapatunkat oly tábornok vezényelte, kit Marlborough gyűlölt, kire boszus volt e győzelem miatt, melynek dicőségétől a legnyiltabb s szemérmertlenebb igaztalansággal akarta őt később megrabolni.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Webb tábornok megnyeri a wynendaeli csatát.

Az ostromlók s ostromlottak Lille-nél néhány oly fényes vitézi tettet követtek el, minők csak valaha háborúban előfordultak. A francziák részén (kiknek vitézsége bámulatos volt, Boufflers tábornok nagy ügyessége s bátorsága még ellenfeléét, a savoyai herczegét is elhomályosítván), említést érdemel Luxenburg és Tournefort urak merész tette, kik egy osztály könnyű s nehéz

lovassal löport vittek a városba, hol az ostromlottak e tekintetben a legnagyobb hiányt szenvedték. Mindenik katona lovára egy negyven font löporral teli tarisznyát tettek, mely veszélyes készlettel terheltlen megtámadták lovasságunkat, s megállották ellenök vezetett gyalogságunk tüzét, s bár e veszélyes vállalatban a legénység fele légbé röpítettett, egy részök elérte a várost, az őrizettől annyira szükséglett löporkészlettel. Egy francia tiszt, Monsieur du Bois, szintén merész, s teljesen sikerült csinyt hajtott végre. A herczeg nagy serge, mely az ostromot fedezte, Helchinnél állott, s mivel Vendömenak szükséges volt az ostromlottak állapotáról értesülni, Dubois kapitány vállalkozott e merényre s nemcsak áthatott az ostromlók sorain, hanem azután még nem kevesebb mint hét vízárkon úszott át, s ugyanazon úton jött vissza, úszás közben szájába fogva leveleit.

E levelekben Monsieur de Boufflers azt írta, hogy octoberig tarthatja magát s ha a szövetségsek egy szállítmányát el lehetne fogni, az ellenség kényszerülne fölhagyni az ostrommal.

Ily szállítmány készült Ostendeben, azon szándékkal, mint már említém, hogy az ostromlókhoz indíttassék, s september 27 én értesültünk (a francziák is), hogy már útban van. Ez 700, mindennemű készlettel megrakott szekérből állott 2000 gyalog s 300 lovas fedezete alatt. Ugyanakkor hagyta oda M. de la Mothe is Brüggét, s

harminczöt zászlóalj gyalogsággal, hatvannál több lovas-századdal, s negyven ágyuval indult a szállítmány elfogására.

Webb vezérőrnagy azalatt Thorontba húsz zászlóalj gyalog, s három század lovasságot vont össze, s a szállítmány fedezetére s de la Mothe üldözésére indult, kinek előrenyomult előőrsével a miénk a thoronti nagy síkságon, a kis erdő s a wynendaeli kastély előtt találkoztak, mely mögött a szállítmány haladott.

Mihelyt az ellent megpillantottuk, előcsapatink megállottak, az erdőre támaszkodva, többi erőnk, a mily gyorsan csak lehetett, összevonatott s kis lovas csapatunk előre nyomult a síkság szélére, mint tábornokunk mondá, «mulattatni az ellenséget.»

Midőn M. la Mothe megérkezett, minket két sorban az erdő előtt fölállítva talált, ő is csatarendbe állította sergét, szembe a miénkkel, nyolcz sort képezvén, négyet a gyalogságból elöl, a könnyű s nehéz lovasokból ugyanannyit ezek mögött.

A francziák az ütközetet szokás szerint ágyuzással kezdték, mely három óráig folyt, s ekkor megtámadták az egyesülteket az erdőben, hol föl valánk állítva. Gyalogságuk rosszul viselte magát, szuronynyal kellett volna rohannia, de a helyett tüzelni kezdett, s már első lövéseinkre zavarba jött s megszaladt. A lovasság jobban tartotta magát, s Monsieur de la Mothe még ezekkel is, kik három vagy négy annyian voltak mint mi, meg-

nyerhette volna az ütközetet, de csak két zászlóaljunk bomlott meg egy kissé, s a francia lovaság ismételt rohamai sem nyomhatták vissza csapatainkat csak egy talpalatnyira is az erdő azon pontjára, hová tábornokunk állította őket.

A francziák, két órai csatázás után, estve felé megtörve vonultak vissza. Az ellenség, szenvedett vesztesége daczára, még háromszorta volt erősebb, mint mi, s föltenni sem lehetett, hogy tábornokunk M. de la Mothe-t üldözze vagy többet tehessen annál, hogy megtartja az erdő körül foglalt állást, melyből a francia sikertelenül próbált kimozdítani. La Mothe negyven ágyuja mögé vonult, melynek megvédésére képesebb volt lovassága, mint a mi megingatásunkra. E közben a szállítmány, mely nagyobb fontosságú volt, mint egész kis csapatunk, s melynek biztos áthaladásáért készek lettünk volna egytől-egyig elhullani, legnagyobb pontossággal haladott tova, s örömujjongások közt érte el a Lille-t ostromló sereget.

Cadogan vezér-őrnagy, a herczeg ő kegyelmességének főszállásmestere, ki Webb-el nem a legszívélyesebb viszonyban állott, kísérete a szállítmányt s pár száz lovassal éppen akkor csatlakozott Webbhez, midőn már a csatának vége volt, s az ellenség visszavonulóban volt. Igen nagy készséggel ajánlkozott, hogy lovasságával a visszavonuló francziákra csap, de ereje csekély volt arra, hogy kárt tegyen bennök, s Webb, kit, mint

Cadogannál idősebbet, a vezénylet illetett, úgy vélte, hogy eleget tettünk, ha megállottuk helyünket, oly ellennel szemben, ki, ha nyílt téren támadnók meg, még most is össze tudna törni, s biztosítottuk a szállítmány bántatlan áthaladását.

E szerint a Cadogan lovassága még kardját sem vonta ki, s erős magatartásával csak a francziák kedvét vette el a támadás ismétlésétől. Mivel támadás nem történt, Cadagon estvefelé elment lovasszázadjával, a főhadiszálláson kellett-vén megjelennie. A két tábornok elváláskor mérges üdvözlötet váltott.

— Elég korán Roncy-ra ér, hogy vacsoránál a herceg ö kegyelmessége tányérait lenyalhassa — jegyzé meg Webb.

Legénységünk a wynendaeli erdőben tölté az éjet, s tábornokunk az ottani kis kastélyban vacsorált.

— Ha Cadogan lennék, peerségre emelkedném a mai napért, te pedig, Harry, ezredet kapnál — szólt Webb tábornok. Meg voltál említve a két utóbbi csatában, s az elsőben majd elestél. Meg foglak említeni a fővezér ö kegyelmességéhez teendő jelentésemben, s ajánlak a szegény Harwood Dick megürült őrnagyi állomására. Ugyan birsz Cardonnalnak száz guinea-t fizetni? Csúsztasd kezébe, mikor holnap reggel jelentésemmel a főhadiszállásra mégysz.

A vezérőrnagy kegyeskedett e jelentésben

Esmond százados nevét különösen kiemelni, ki másnap a főhadiszállásra vitte a jelentést, s nem kissé örült, midőn ő kegyelmessége titkárától egy «Webb altábornagynak» címzett levéllel jött vissza. Azon hollandi tiszt is, kit Nassau Wou-denbourg gróf, Auverquerque tábornagy fia küldött a főhadiszállásra, üdvözlő levéllel tért vissza parancsnokához, ki nagy bátorság- s ügyességgel segítette Webbet a csata alatt.

Esmond mély meghajlással s mosolygó arccal nyújtotta át a levelet, altábornagynak szólítva Webbet, Webb a menin-i úton lovagolt kíséretével, midőn Esmond megérkezett, a körulte levő urak hallva a hirt, éljenezni kezdtek, ő megköszönte, s kissé kipirult s kíváncsi arccal bontotta föl a levelet.

«Uram! Cadogan úr épen most érkezett meg, s jelentette nekem azon csata szerencsés kimeneteletét, melyet ön tegnap délután Wynendaelnél a M. de la Mothe által vezényelt hadtest ellen vívott; mit főleg az ön jeles magatartásának s elszántságának lehet köszönni. Bizonyossá teszem önt, hogy otthon igazságot fogok önnek szolgáltatni, s mindig örömmel fogom e szállítmány biztosításával tett szolgálatát elismerni.

Önnek — — M.»

— Két sor ettől az átkozott Cardonneltől, s nem több Lille bevételéért, az ötszörte nagyobb ellenség megveréséért, s oly csatáért, mely felér

a legfényesebbel, mit ő valaha nyert — szólt szegény Webb úr — Altábornagy! Ezt nem ő adja. Én voltam a legidősebb vezérőrnagy. Istenemre! azt hiszem, inkább örült volna, ha csatát vesztek.

A hollandi tisztnek szóló levél francziául volt, hosszabb s szerencsekivánatokban gazdagabb, mint a Webbé.

— És ez az az ember — tört ki Webb — kit arannyal tömnek, címekkel s tisztességekkel halmoznak el, melyeket mi szereztünk neki, s ki fegyvertársától még egy dicsérő sort is sajnál. Nem azért küzdünk-e, hogy ő gazdagságban dúskáljon? Jól van, jól, urak, várjuk meg a hirlapot. A királynő s a haza kiszolgáltatja nekünk az igazságot, melyet ő kegyelmessége megvon tőlünk. A mint szólt, harag-könyvek hulltak a derék harcász arczára, miket kesztyűjével törült le. Aztán fenyegetőleg hadonázva öklével, szólt: Istenemre! tudom, mit kívánnék a peerségnél jobban!

— Ugyan mit? — kérdék néhányan.

— Mit? egy óranegyedig szép zöld gyepen lenni Churchill Jánossal, hogy az én s az ő inge közt csak két tör legyen — —

— Uram! — szólt közbe valaki.

— Nem bánom, ha meg is mondják neki. Tudom, miért kiáltott föl ön. Tudom, hogy minden szó fülébe megy, mit akármelyik tábornok kiejt a száján. Nem mondom, hogy nem bátor. Patvar vigye! eléggé bátor, de várjuk be a hir-

lapot, urak. Eljen ő felsége! majd igazat ad ő nekünk.

A hirlap csak egy hónap múlva jött meg hozzánk. Midőn tábornokom s tisztjei szerencsések voltak Eugen herczegnél Lille-ben ebédelni, ő magassága kegyes volt megjegyezni, hogy mi hoztuk az eleséget, illő tehát, hogy részünk legyen a lakomában. Fényes ebéd volt. Marlborough ő kegyelmessége ő magassága jobbján, Boufflers tábornagy, ki Lillet oly vitézül védte, balján foglalt helyet. A főbb tisztek mindkét részről jelen voltak, s elhiheted, hogy Esmond tábornoka e nap tündöklött; magas, nemes termete s férfias szépségű arcza őt bárhol föltünővé tette, most először tette föl az érdemkeresztet, melyet ő felsége a porosz király küldött neki győzelméért. A savoyai herczeg ő magassága a wynendael-i győzöt köszöntötte föl. Marlborough herczeg kissé nyámogó mosolylyal itta ki poharát. A hadsegédek is jelen, s Esmond és kedves grófja együtt voltak, mint mindig, ha a szolgálat engedte. Szemben ültek a tábornokok asztalával, meglehetősen láthatták a mi ott történt. Ferike nevetett a herczeg ő kegyelmessége savanyú arczán, mert a wynendaeli eset s a fővezér magaviselete Webb iránt az egész seregben beszéd tárgya volt. Midőn Eugen herczeg fölszólt: «Le vainquer de Wynendael, son armée et sa victoire, — s hozzá tévé — qui nous font dîner à Lille aujourd'huy» (A wynendaeli győző, s serge, s győzelme! kiknek köszön-

jük mai ebédünket!) megcsendült a terem az örömszajtól, mert Webb urat bátorsága, nagylelkősége s még gyöngéi is kedveltté tévék a hadseregénél.

— Szép mint Hector, s mint Páris, oly vitéz — suttogá Castlewood Ferike. Egy Vénus, egy idősecske Vénus nem tudná megtagadni tőle az almát. Állj föl Harry! A wynendaeli seregért iszunk. Ramillies semmi ahhoz képest. Éljen! Éljen!

Epen ekkor, s azután, hogy Webb megköszönte e kitüntetést, valaki egy angol hirlapot hozott be, s kézzől-kézre adta. A tisztek alig várták, hogy olvashassák, otthon az anyák s nővéreknek sok bánatot szerezhettek, mert tíz év óta alig jött ki egy lap, mely valami hősi halálról, vagy fényes tettről ne értesített volna.

— Itt van ni! a wynendaeli csata, itt van az ön neve, altábornagy úr! — szólta Ferike megragadva a kis szürke papírt, melyet a katonák oly örömmel olvasnak, s felszökve székeről, a tábornokhoz ment, ki őt ismerte, s asztalánál sokszor látta szép nevető arczát, melyet mindenki szeretett, ha valaha látta. A nagy parókás tábornokok helyet adtak neki. Dohna tábornok bivalybőr kabátja fölött Webbnek nyújtotta át az újságot, ki a túlsó oldalon ült.

Szökdécselve s e tett miatt örömtől kigyuladt arczczal jött vissza. «Gondolám, örülni fog neki — ságá nekem az ifjú. Nem örültem-e én is, mikor

a ramilliesi csata után nevemet a «London Gazette»-ben olvastam? Castlewood viscount önkényes katona — de, mi történik ott?»

Webb, ki az újságot olvasta, különös arcot vágott, aztán lecsapta azt az asztalra, fölugrott helyéből s szólt: «Megengedi magasságod —»

Erre Marlborough herczeg ő kegyelmessége is felszökött. «Valami tévedés van a dologban, kedves tábornok.»

— Kegyelemsséged jól tenné, ha kijavítná — felelt Webb föltartva a lapot, de ötödik lévén a herczeghez, ki különben is, a savoyai herczeg, a hannoveri választó s Poroszország és Dánia küldötteivel mennyezetes emelvényen foglalván helyet, magasabban volt a tábornoknál, ki minden szálassága mellett sem érhetette el őt.

— Várjunk — szólt mosolyogva, mintha valami jutott volna eszébe, s ezzel magát udvariasan meghajtva, kardját kivonta, s a hirlapot annak hegyére szúrva, szólt: Engedje kegyelmessége, hogy átnyújthassam.

A herczeg képe elsötétült. «Vegye el» — szólt lovászmesterének, ki háta mögött állt.

Az altábornagy magát igen mélyen meghajtva visszavonult, s kiürítette poharát. Az újság, melybe a herczeg titkára, Cardonnal küldött egy jelentést a wynendaeli győzelemről, megemlítette ugyan a Webb nevét, de a csata vezényletét s minden dicsőségét Cadogannak, a herczeg kegyenczének tulajdonította.

Webb altábornagynak, ki csaknem kardot rántott a fővezérre, e különös magaviselete sok beszédre s nem kis zajongásra adott okot, de ő haragjának első kitörése után külsőleg teljesen erőt vett indulatán, s meg volt azon elégtétele, hogy azutáni magaviselete még inkább boszantotta a fővezért, mint indulatosságának bármily nyilvános kitörése tehette volna.

Webb úr, miután szállására visszatért s értekezett főtanácsadójával, Esmonddal, ki most már teljes bizalmát bírta, s baráti, csaknem fiúi viszonyban állt tábornokával, következő levelet írt a fővezér ő kegyelmességéhez :

«Kegyelmességed érteni fogja, hogy váratlanul elolvasva a «London Gazette»-t, melyben Cardonnel úr, a kegyelmességed titkára, Cadogan vezérőrnagy nevét említi meg, mint azon tisztét, ki a közelebbi wynendaeli ütközetben vezényelt, a csatát megnyert tábornok mindent inkább érezhetett, mint örömet.

«Kegyelmességed tudni fogja, hogy Cadogan úr nem is volt jelen a csatán, bár annak végén megjelent lovasszázadjával, s a fölötte álló tiszt vezénylete alá állott. S minthogy a wynendaeli ütközetnek, melyben Webb tábornok volt szerencsés vezényelhetni, az volt eredménye, hogy Lille kezünkre került, hogy Brüssel fölszabadult a bajor választó által vezényelt megszállástól, hogy két nagy város, Gent és Brügge, mely tavaly árusítás által az ellenség hatalmába jutott, most hoz-

zánk újra visszakerült: Webb tábornok nem teheti, hogy ily siker s szolgálattal járó tisztességről, a Cadogan úr vagy bárki más javára, lemondjon.

«Mihelyt az idei hadműveletek megszűnnek, Webb altábornagy szabadságért fog folyamodni, hogy a serget elhagyhassa, s parlamenti helyére térhessen vissza, hogy ott, mint ezennel a fővezér ő kegyelmességének jelenti, ügyét a képviselőház, a haza, s ő felsége elé terjeszse.

«Buzgóságában, hogy a kegyelmességed titkára Cardonnel úrtól származott hamis hírlapi közlés mielőbb kijavíttassék, Webb tbnk, mivel a fővezér ő kegyelmességét a köztük ülő urak miatt el nem érhetette, kardjára tűzte a hamis közleményt hozó hírlapot, hogy annál hamarabb jusson az a Marlborough herczeg ő kegyelmessége kezébe, ki bizonyára óhajt serge bármelyik tisztjének igazságot szolgáltatni.

«Webb tbnk jobban tudja kötelességét, mintsem főlebbvalójával szemben fegyelmetlenségre gondolhatna, vagy hogy hadjárat alatt, kardját más, mint ő felsége ellenségei ellen akarná használni. Engedélyt kér tehát, hogy mihelyt a katonai szolgálat engedi, Angliába térhessen vissza, s magával vihesse a Webb ezredbeli Esmond kapitányt, ki mellette mint hadsegéd működött, az egész csata alatt jelen volt, s megjegyezte saját óráján az időt, midőn Cadogan úr a csata után megérkezett.»

A fővezér, nem tagadhatta meg ez engedélyt s nem vehetett tudomást a levélről, bár az a leg-sértőbb kifejezésekbe volt burkolva. A hadsereg fele hitte, hogy Gent és Brügge árulás miatt estek el, mihez sergünkben némelyek igen jól értettek; hogy a fővezér, ha teheti vala, nem segíti a Lille-t ostromló serget, s általában ez évben nem harczolt volna, ha a savoyai herczeg nem kényszeríti reá. De ha már a harcz elkezdődött, Marlborough herczeg, saját hirnevéért, úgy küzdött, mint senki jobban a világon, és ekkor semmi vesztegetés sem birhatta rá, hogy az ellenséget meg ne verje.*

* Nagyatyánk gyűlölete Marlborough herczeg ellen e hadjárat egész előadásában kitünik. Mindig a mellett maradt, hogy a herczeg a legnagyobb áruló, a legkitünőbb katona, kiről a történelem emlékezik, s állította, hogy a háború alatt két kézzel fogadta a megvesztegetéseket. A marquis úr (mert így hívhatjuk őt e helyt, bár mindig Esmond ezredes néven volt ismeretes), sok esetet beszélt, minek nem adott helyet önéletiratában, s mit barátjától, a nem mindig jól értesült jezsuitától hallott, ki erősítette, hogy Marlborough hét millió aranyat várt a ramilliesi csata előtt.

Nagyanyánk beszélte nekünk gyermekeknek, hogy midőn nagyatyám először tette tiszteletét a herczeg ő kegyelmességénél, ez hátat fordított neki, s azt mondta a herczegnőnek, ki elbeszélte a chelseai özvegy grófnőnek, ki később közölte Esmond ezredessel: «Esmond Tom fattya a reggel nálam volt tisztelkedni, olyan akasztófa virág kinézése van, mint semmirekellő apjának», mely kifejezést nagyatyám sohasem bocsátott meg.

Azonban az alárendelt tiszték karolták föl az ügyet, s a fél sereg hajba kapott volna, ha a buzalkodásnak vége nem szakad. Cadogan tábornok értésére adatta Webbnek, hogyha akarja, ő kész kiállani vele. Büszke tábornokunk mindig igen is szívesen fogadta az ilyes kihívást s csak nagy nehezen vehettük reá Webbet azon válaszra, hogy neki nincsen semmi vitája Cadogan úrral, ki tökéletes lovagiasan viselte magát, hanem csak azon emberekkel a főhadiszálláson, kik róla hazug híreket koholtak. Cardonnel úr elégtételt ajánlott Webbnek, ez azt izente neki, hogy pálczája készen áll a Cardonnel úr szolgálatjára, s hogy az egyedüli elégtétel, mit tőle kíván, de megnyerni nem sok reménye van: az igazság. A Webb törzstisztszei s a vezér közvetlen környezetebeliék készen állottak az összetűzésre, s innen eredt az egyetlen párbaj, melyben Esmond mint vívó vett részt, s ez is inkább azon boszúvágyból származott, hogy egy régi méltatlanságot visszatoroljon.

Mohun gróf, ki a lord Maclesfield testőr-lovas ezredében csapatot vezényelt, e hadjáraton a herczeg mellett lovagolt. Ez időtájt a legveszettebb hire volt; Spanyolországban megint gyilkos pár-

Ellen- s rokonszenveikhez egyenlő szívóssággal ragaszkodott, s rendkívül részrehajló volt Webb iránt, kinek pártját fogta az ünnepelebb fővezér ellenében. A Webb tábornok arcképe most nálunk, Castlewoodban van. Va. Rachel.

baja volt; megházasodott, s odahagyta nejét; játékos, elvetemült s kicsapongó életet folytatott. Épen az oudenarde-i ütközet előtt jött a sereghez, s Esmond attól tartott, hogy Castlewood Ferike, mihelyt megtudja megérkeztét, azon lesz, hogy fölkeresse s megölje. Ferikének az oudenarde-i csatában kapott sebe meggátolta találkozásukat, de ez nemsokára be fogott gyógyulni, s Esmond naponta remegett, hogy valami véletlen össze találja hozni a fiút e hirhedt gyilkossal. Lilleben a Handyside ezred tisztiasztalánál csakugyan találkoztak, a vezénylő tiszt nem tudván a két úr közti ellenségeskedést.

Esmond kilencz éve nem látta Mohun gyülölt, de szép arcát, a mióta t. i. azon végzetes éjjel Leicester-Fielden találkoztak. Most bűn- s szenvedélytől el volt torzulva, oly ember aggódó kifejezése ült rajta, kinek három gyilkosság s ki tudja hány gyalázatos tett, csábítás s bűn nyomja lelkiismeretét. Mélyen s betegesen hajtá meg magát, midőn gazdánk rendre bemutatott egy másnak, s azzal elhúzódott. Castlewood Ferike csak ekkor ismert reá, annyira el volt változva. Ó igen jól ismerte a fiút.

Érdekes volt e két embert látni, különösen az ifjút, kinek arca lángba borúlt, mikor a másiknak gyülölt nevét meghallotta, s rossz francziaságával s bátor gyermeki hangján mondá, hogy: «régóta alig várta, hogy Mohun gróffal találkozhassék». A másik csak meghajtotta magát, s

azzal ment. Meg kell neki adnom, hogy nem akart belekötni az ifjába.

Esmond az asztalnál kettőjük közé ült. — «Eb—a! — szólt Frank — miért foglalod el nálad magasabb rangú ember helyét? Mohun grófnak utánam kell következni. Én Mohun gróf mellett akarok ülni.»

Esmond megsúgta Mohun grófnak, hogy Feri Oudenardenál lábán sebet kapott, s kérte, legyen elnéző. Egy ideig elég elnéző is volt, s nem vette föl az ifjú Castlewood ellene irányzott sértegetéseit, míg többszöri poharazás után Mohun grófnak kissé fejébe nem ment a bor.

— Távoznai akar, mylord? — kérdé Esmond, kérve őt, hogy hagyja oda az asztalt.

— Istenemre nem — felelt a gróf. Senki kedvéért el nem megyek — ekkor már ki volt pirulva a bortól.

A társalgás a tegnapi dolgokról folyt: Webb meg akart verekedni a fővezérrel; Webben méltatlanság esett; Webb a legbátrabb, legszebb s legghiúbb ember az egész világon. Mohun gróf nem tudta, hogy Esmond a Webb hadsegéde. Nehány esetet kezdett elbeszélni a tábornok kisebbitésére, melyeknek az Esmond mellett ülő Castlewood ellent mondott.

— De ezt már tovább ki nem állhatom — pattant föl Mohun gróf.

— Én sem, gróf úr! — szólt Esmond fölállva helyéről. — Az eset, mit Mohun gróf Webb tábor-

nokról beszélt, hamis! ismétlem uraim! hamis — s ezzel mélyen meghajtva magát Mohun gróf előtt, egyetlen szót sem szólt többé, hanem odahagyta az ebédlőt. Ilyesmi az akkori katonaságnál elég gyakran fordult elő. A ház mögött kert volt, az egész társaság rögtön ott termett, s két perczzel azután, hogy az Esmond szavai elhangzottak, a két gentleman levetette kabátját, s villogott a kardok éle. Ha Esmond kapitány, mint teheti vala, más világra küldi Mohunt, egy gazember elvette volna büntetését, s nem egy gázságnak vétetett volna eleje; de mely ember büntetheti embertársát? Becsületemre állítom, hogy egyedüli szándékom a volt, hogy lehetlenné tegyem Mohun grófnak — Ferivel összetűznie, s vívásuk eredménye az volt, hogy néhány fordulás után, a gróf oly sebbel ment haza, mely miatt három hónapig nem emelhetette föl a jobb kezét.

— Oh Harry! miért nem ölted meg a nyomorultat! — kérde az ifjú Castlewood. Nem járhatok mankó nélkül, de lóháton kiállhattam volna vele kardra vagy pisztolyra. — De Esmond Harry azt felelte, hogy «jobb, ha senkinek, még e hitványnak élete sem nyomja az ember lelkét;» e három perczig sem tartó esemény után az urak visszatértek borukhoz, Mohun gróf pedig szállására, hol seblázt kapott, melybe, ha belehal, sok gonosz-tette elmaradt volna. S csakhamar e történet után Esmond Harry s tábornoka a táborból Londonba indultak, hol némi hírnév előzte meg a

kapitányt, mert a chelsea-i Castlewood grófnő ő nagysága úgy fogadta Esmondot, mintha hódító hős lett volna. Nagy ebédet adott Webb tábornok tiszteletére, kinek székét borostyánnal koszorúzták föl, Harry egészségére pedig poharat köszöntött, melyhez szives tábornokom maga nyújtá, kegyesen, a legkedvezőbb adatokat; a grófnő azután, legalább negyven kocsiban szállíttatta a csöcseléket, hogy éljenezék meg tábornokunkat a képviselőházból kijöttekor, azon nap, mikor a parlament köszönetet szavazott neki a megnyert csataért. A csöcselék éljenezett s tapsolt neki, épúgy, mint az előkelő társaság, nagyszerű volt látni őt, a mint kalapjával köszönget, hajlong s kezét érdemkeresztjére teszi. Webb bemutatta Esmondot St. John úrnak, s nagys. Harley Róbert Esquire-nak, midőn e két úr közt lépdelve jött ki a képviselőházból, s szives volt igen hízegőleg nyilatkozni Esmond úr magaviseletéről az utolsó három hadjárat alatt.

St. John úr, ki a legmegnyerőbb ember volt, kit valaha láttam (kivéve mindig a páratlan Castlewood Ferikét), azt mondta, hogy Steele kapitánytól hallott már Esmond úrról, s arról is, hogy mint segítette Addisont, a híres «Hadjárat» című költemény megírásában.

— Oly nagyszerű mű az, mint maga a blenheimi győzelem — jegyzé meg Harley úr, ki mint műítész s tudomány-pártoló nagy hirben állott, s talán igaza lehet, bár a mi engem illet, azt hiszem,

hogyan van benne húsz szép sor, a többi pedig mind közhely, s hogy Addison úr hymnusa többet ér ezer ily költeménynél.

Az egész város méltatlankodott azon igazságtalan bánáson, melylyel a herceg ő kegyelmessége Webb tábornagyot illeté, s hangosan nyilatkozott a képviselőház köszönet-szavazata mellett, a wynendaeli győzelemért. Annyi bizonyos, hogy ama szerencsés fegyvertény eredményezte Lille bevételét s a francia király megalázását, kire, mint mondák: inkább hatott e nagy város elvesztése, mint sergeinknek fölötté nyert minden addigi győzelmei. S azt hiszem, hogy Webb úr nagy örömeben e győzelem fölött nem csekély része volt azon gondolatnak, hogy Marlborough elesett a francia királytól azon esetre ígért nagy öszszegtől, ha az ostrom abban marad. A herceg ellenségei az ajánlott pénznek mennyiségét is meghatározták, s a derék Webb hahotázott azon gondolatra, hogy nemcsak a francziát, hanem Marlborough-t is megverte, s elfogott egy három millió francia koronásból álló szállitmányt, mely útban volt a Generalissimo feneketlen zsebei felé. Midőn a tábornok neje a király társalgó-termébe ment, a tory-hölgyek körüle sereglettek üdvözléteikkel, úgy, hogy az ő kísérete nagyobb lett, mint a Marlborough herczegnőé. A tory-pártfőnökök lakomákat rendeztek a tábornok számára, kit, mint a herczeggel egyenlő katonai képességű férfíut magasztaltak, s meglehet, hogy az érdemdús

katonát eszközüknek használták, míg ő azt hitte, hogy csak vezéri érdemeit tüntetik ki s méltányolják. Esmond úr, mint a tábornok hadsegéde s kedvencz tisztje, maga is osztakozott némileg vezére népszerűségében, be lőn mutatva a királynőnek, s hálás vezére kérésére alezredesi rangra emelkedett.

Bizonyosak lehetünk, hogy volt egy család, melynek körében Esmond minden szerencséje oly őszinte örömet s büszkeséget szerzett, hogy a maga részéről ő is hálát adott a gondviselésnek, hogy őket ily boldoggá teheti. E szerető barátainak Blenheim s Oudenarde csak jelentéktelen mozzanatoknak tetszettek azon háborúban, melyre a wynendaeli győzelem tette föl a koronát. Esmond úrnője nem fáradott bele a hadi események hallgatásába, s azt hiszem, Webb tábornok neje féltékeny lett reá, mert férje mindig Kensingtonban volt, s beszélt a kellemes tárgyról. A mi hadsegédét illeti, ennek, bár kétségkívül személyes hiúságának is jól esett az a kis hirnév, melyet a jó szerencse szerzett neki, főleg azért volt az becses (most megmondhatja, mert e dicsőséget rég túlélte), mivel úrnőjének tetszett, s mindenek fölött, mivel Beatrix méltányolta azt.

Mi a chelseai vén özvegyet illeti, nem volt Angliában öreg asszony, ki inkább örült s begyesebb lett volna, mint ő. Esmondnak ő nagysága házában volt szállása, s a cselédeknek meg volt hagyva, hogy őt uroknak tekintsék. Esmondal

vendégségeket adatott, melyeknek költségeit maga viselte, s oda volt örömeben, ha elázott vendégeit kocsin kellett haza vinni. Le kellett vétetnie arczképét a grófnő számára, s Jervas úr le is festette őt vörös kabátban, mosolyogva egy bombán, mely a kép egyik szögletében szétpattant. Megvallotta, hogy addig nem fog nyugodtan meghalni, míg Esmond valami nagy házasságot nem tesz, s mindig hozta Chelsea-be a szép arczú s szép vagyónú kisasszonyokat, hogy válaszszon közülök az alezredes. Harry mosolyogva gondolta el, mennyire másként van most neki dolga, mint régen, atyja életében, midőn mint reszkető apród állott a grófnő előtt, ő nagysága mosdó-medenczéjével, s a vizes-kannával, vagy mikor a kocsi-lépcsőn hajlongott. Az egyetlen hiba, mit a grófnő most benne talált, az volt: hogy józanabb életű, mint egy Esmondhoz illenék, s nincs kedve sem legényével vitetni magát ágyba, sem valami st. james-i vagy covent gardeni szépségnél feledni szívét.

Mit jelent a szerelmi hűség, s honnan ered? Oly kedélyállapota a férfinak, mely inkább magától függ, mint a nőtől. Szeretjük, hogy szeretünk; tulajdonkép ez az egész. Ha Jankát nem láttuk volna, Katit láttuk s imádtuk volna. Tudjuk, hogy imádottaink nem jobbak sok más nőnél, nem szebbek, nem erényesebbek, nem szellemdúsabbak. Nem ez okokból szeretünk valamely nőt, s tudtomra nem is valami sajtáságos jelesség, vagy báj miatt;

ép úgy kívánhatnók, hogy valamely hölgy a legmagasabb legyen a világon, hasonló a shropshire-i óriás nőhöz,* mintsem bármely más tekintetben példány legyen, mielőtt szeretni kezdtük. Esmond imádottjának, bájain kívül, ezer hibája volt; ő ezeket is ismerte; uralkodni-vágyó, könnyelmű, változékony, tettető volt, s jelleméből minden kegyelet hiányzott; mindenben, még szépségében is ellentéte volt anyjának, ki a legáldozatkészebb s önzéstelenebb nő volt. Esmond, azon első perczen kezdve, hogy a walcote-i lépcsőn meglátta, tudta, hogy szereti Beatrixet. Lehetek jobb nők, neki csak ez kellett. Más nővel nem is gondolt. Talán mert ragyogó szépség volt? Bármily szép is volt, Esmond elégszer hallott társaságokban oly véleményt, hogy a Beatrix anyja épen oly fiatalt mutat, mint leánya, s az a szebb kettőjük közt. Miért rezgett Esmond füleiben oly kellemesen az ő hangja? Közel sem tudott oly szépen énekelni, mint Nicolini vagy Tofts kisasszony, sőt hamisan énekelt, s mégis inkább kívánta hallani őt, mint szent Czeceziliát. Nem volt finomabb arczbőre, mint Steelené asszonyságnak (Dick nejének, ki szegény Dicket papucs-kormány alá szorította), s mégis látása elvette Esmondnak szeme világát, s ha behunyta szemeit

* Nem így szeret a nő. Esmond ezredes megváltotta, hogy az egyen kívül, hús nőbe is belebolondult Rachel.

s csak reá gondolt is, ép úgy elkábította. Társalgása ragyogó s élénk volt, de össze sem hasonlítható szellemdús anyjával, ki, ha jó kedve volt, a legelmésebb megjegyzéseket tette; mindemellett hallani őt s vele lenni, a legnagyobb élvezete volt Esmondnak. A napok röpültek tőle e hölgyek társaságában, s alig vette észre, mikép? Kitérta előttök lelkét, mit más társaságban soha sem tehetett, miért is közönséges fekete vérűnek, fenbéljázónak s hallgatagnak tartották. E társaság élvezetesebb volt neki,* mint a legnagyobb szellemké. Az Isten bocsássa meg neki, a mennyit a chelsea-i özvegynek hazudozott, csakhogy ürügyet kaphasson a Kensingtonba menetelre: dolgát a parancsnoksággal, melyet ő gondolt ki; találkozását a tábornokkal, s mindazon reggeli elfogadásokat az udvarnál s államférfiaknál, melyeken nem jelent meg; s hogy' írta le, hogy vasárnap a Saint-James palotában van a királynő születésnapján, kinek volt új ruhája, hány kocsi állott az utcán, míg Harley úrnál a reggeli tisztelgés folyt, hány palaczk bor volt szerencséje St. John úrral meginni a «Kakáo-fánál», vagy a Garteren Walpole és Steele urakkal.

Esmond Beatrix kisasszony tizenkétszer is állott azon a ponton, hogy nagyszerű házasságot tegyen, mint az udvari gonosz nyelvek beszélték,

* S bizonyosan ilyen volt az övé is nekik, ezerszer meg ezerszer élvezetesb, mert ki volt hozzá fogható? R.

de Esmond e mende-mondának soha sem adott hitelt, s három évi távollét után, ha nem is egykori örült szerelmével, de egyedül érte sóvárgó kebellet tért vissza, mindig remélve, mindig előtte térdelve, s szívét, hogy ez ifjú hölgy elfogadja, tenyerén hordozva. Most már 1709-et számláltunk. Beatrix közel huszonkét éves volt, három évet az udvarnál töltött, s még mind nem volt férjnél.

— Nem, mintha nem kérték volna — szólt Castlewood grófnő, a szeretet éles pillantásával tekintvén be Esmond szívébe — de ő nem akar közönséges házasságot tenni, Harry, nem akar úgy menni férjhez, mint én óhajtanám; s azon férfiúnak, kit fiamnak szeretnék nevezni (s Esmond Henrik tudja, hogy kit értek), úgy teszek legjobb szolgálatot, ha nem sürgetem ügyét. Beatrix oly önfejű, hogy annak, mire rávenni akarnám, bizonyosan ellenszegülne. Ki őt elveszi, nem lesz boldog vele, hanem, ha valami nagy ember, s magas állásba helyezheti őt. Beatrix a bámultatást inkább szereti, mint a szerelmet, s mindenek fölött uralomra vágyik. Hogy miért beszél így az anya gyermekéről? Ön is fiam nekem, Harry! Önnek ismernie kell nővérét. Azt hittem, ki fog gyógyulni szenvedélyéből — tevé hozzá mylady gyöngéden. Mint tudja, mások kigyógyulnak belőle. De látom, ön még mind oly rajongó, mint valaha volt. Mikor az ön nevét olvastuk a hírlapban, szót tettem önért,

szegény gyermekem. Valóban, szegény gyermek! Ön nemsokára komoly, öreg úr, s én is már öreg asszony vagyok. Az ön hirneve nagyon tetszik neki, s személyével is meg van elégedve. Elismeri, hogy eszes, ügyes, jó nevelésű férfi, s sokkal természetesebb, mint a finom udvari emberek. De ez még nem elég. Neki fővezér kell, s nem ezredes. Ha herczeg kérné meg, elhagyná a grófot, kinek eligérkezett. Ezt már régen megmondtam önnek. Nem tudom, szegény lányom, hogy lehet ily világias?

— A férfiú nem adhat többet s jobbat, mint mindenét! — felelt Esmond. — Ezt birja tőlem Beatrix. Esküszöm, hogy csekély hirnevemmel csak azért törődtem, mert hívéim, hogy neki örömet fog szerezni. Mit bánom én, hogy ezredes, vagy tábornagy vagyok-e? Azt hiszi nagysád, gondol valaki néhány évtized múlva a mi mostani bolondos czímeinkkel?

— Óhajtottam egy kis hirre tenni szert, mit ő fejdíszén viselhessen. Ha valami becsesebbel birnék, azt adnám neki. Ha életemet kívánja, odaadom. Ha másé lesz, azt mondom urának: «áldjon meg az ég.» Nem dicsekedem s nem sópánkodom. Meglehet, hogy hűségem dőreség, de nem tehetek róla. Szeretem őt. Kegyed ezerszerre jobb, a leggyöngédebb, legszebb s kedvesebb nő a világon. Bizonyára én ép úgy látom Beatrixnek minden hibáit, mint kegyed, kedves grófnőm. De ő az én végzetem. Nem elviselhetetlen. Ha nem

is kapom meg öt, nem fogok azért meghalni. Azt hiszem, úgy se lennék boldogabb, ha kezét megnyerném. «Que voulez vous?» mint a chelsea-i grófnő szokta mondani, «Je l'aime.»

— Bár elfogadná önt — szólta Esmond kegyes úrnője, kezét nyujtva neki. Harry megcsókolta a fehér kezét, mely a világon a legszebb gödrös kis kezecke volt, s Castlewood grófnő, bár közel a negyvenhez, tíz évvel fiatalabbat mutatott. Csókolta s fogta fehér kezét, míg a beszélgetés folyt.

— Miért hallgatna meg engem? — kérde Harry. — Tudja, mit akarnék neki mondani: hogy közel s távolban rabja vagyok. Legyen, hogy semmiért adtam el magamat. Jól van, magam választottam ez árt. Vagy semmit, vagy mindent érek.

— Ön oly kincs — mondá kegyesen Esmond úrnője, hogy azt hiszem, a nő, a ki ön szerelmét birja, egy királysággal el nem cserélné azt. Falusi asszony vagyok s nem mondhatok mást, mint hogy a városiak nagyravágását nyomorultnak találom. Engem nem ragadott ámuló tiszteletre a Marlborough hercegnő rangja s pompája, s nem is ijedtem meg semmitől — tevé hozzá hamis mosolylyal — csupán haragjától. Hallom, hogy vannak udvari hölgyek, kik halálra busulják magokat, mivel ő felsége hidegen néz reájok, s előkelő urak, kik od' adnák egyik lábukat, csakhogy a másikon térdszalagot hordhassanak. E világiasság, mit föl nem foghatok, vele született Beatrixxel,

ki szolgálatának első napján kész udvarhölgy volt. Mintha nővérek volnánk, s némi tekintetben ő az idősebb. Azt mondja, az én szellemem alatt járó. Én nevetek, s azt felelem, hogy ő hat lovas kocsit imád. Nem tudom lebeszélni nagyra-vágyásáról. Neki nem az a természete, mint nekem, hogy közönyös legyen a rang s gazdagság iránt. Mit érnek azok, Harry? s meddig tartanak? A mi hazánk nem itt van. Mosolygott, a mint ezt mondta, s az angyalhoz hasonlított, ki csak látogatóba jött a földre. — A mi hazánk ott van, hol az igazak vannak, hová bűneink s gondjaink nem mehetnek be. Atyám ugyan sokszor megezáfolt s azt szokta mondani, hogy igen sokat várok az égtől. De nem tehetek természetemről, s a mint napról-napra vénülök, mind makacsabb leszek elveimhez, s minthogy én is úgy szeretem gyermekeimet, mennyei atyánk bizonyára ezer meg ezerszerre inkább szeret bennünket. Találkoznunk s boldogoknak kell lennünk ott fenn. Úgy van, ott találkozunk, ön, gyermekeim, s drága férjem. Tudja-e Harry, hogy uram halála óta mindig úgy képzelém, hogy szerelme visszatért, s azóta el sem váltunk. Talán most is itt van ő, Harry, azt hiszem, itt van. Meg vagyok győződve, hogy bűnei meg vannak bocsátva, még Atterbury úr is föloldozta őt, s ő is megbocsátva halt meg. Oh, mily jó szíve, mily nemes lelke volt! Csak tizenöt éves, s gyermek voltam, mikor nőül vett. Mily jó volt, hogy hozzám leereszkedett! Mindig jó volt a sze-

gények s alázatosak iránt! — Ekkor hirtelen megállott s oly sajtóságos kifejezés ült arczán, mintha szemei égbe néztek s meglátták volna ott mylordot, aztán elmosolyodott s kissé nevetett. — Nevetek, midőn téged látlak, férjem — szólt a grófnő — ha eljössz, úgy tetszik, mintha sohasem távoztál volna. — Az ember leírhatja szavait s emlékezhetik reájok, de hogy lehetne, zenénél édesebb hangját leírni?

Az ifjú gróf nem jött haza a hadjárat végével; azt írta, hogy a katonai szolgálat Brüsszelhez köti. Valóban azt hiszem, hogy Madame de Soisonsnak, a savoyai herceg imént elhalt anyjának kíséretéhez tartozó bizonyos hölgy ostromlásával volt elfoglalva, ki, mint a flandriai várak, a háború folytában számtalanszor foglaltatott el, vétetett újra be, s most francia, majd angol vagy császári kézen volt. Esmond úr természetesen nem vélte helyesnek Castlewood grófnőt az ifjú szeleburdi dolgairól fölvilágosítani, s a Mohun gróffal vitt párbajról sem szólt semmit, tudván, mily iszonyatos e név úrnője előtt. Féri nem sok időt s pénzt vesztegetett tollra s papírra, s midőn Harry, tábornokával, hazajött, csak két sort írt anyjának, melyben tudatta evvel, hogy sebe gyógyulófélben van, hogy nagykorúsági ünnepélyét jövő évben meg akarja tartani, hogy a fentemlített kötelesség Brüsszelben fogja őt tartani, s hogy Harry bátyja majd elbeszéli a többit.

Brüsselből azonban, egy hosszú s tömött le-

velet írt, tudva, hogy Castlewood grófnő mindig mily jó néven vette, ha neki a híres december 29-dike körül írnak, lehet, hogy e levelében említette a Mohun esetét, mert midőn Esmond mindjárt az újév elején úrnője látogatására ment, nagy csodálkozására ez s lánya elibe mentek s üdvözölték őt, sőt utánok a chelseai özvegy is, kit kocsija épen az imént szállított a réteken át Kensingtonba. E kitüntetés után a két Castlewood hölgy részéről — mondóm — az özvegy fényesen öltözve, nagy, magas, Jakab király idejebeli fejékével, mit soha el nem hagyott, előlépett s szólt: «Henrik öcsém, egész családunk összegyűlt megköszönni nemes magaviseletét a ház feje iránt» — s ujjával, pirosított képére mutatott, figyelmeztendő Esmondot, hogy ott egy csók elragadó élvezetét kell éldelnie. Miután Harry az egyik pofáját megcsókolta, az özvegy a másikat tartotta oda. «Kedves Harry! vegye köszönetünket nemes magaviseletéért» — szólt a más két hölgy, mintegy kart képezve, ekkor aztán megtudta Harry, hogy a lille-i párbaj fülébe jutott rokonainak. Jól esett hallania, hogy mindnyájan mint családtagot üdvözlik őt.

Az ebédlő asztalait nagy vendégségre terítették meg, s a hölgyek dísz-ruhába voltak öltözve, a chelseai özvegy a legmagasabb tornyot tette föl, a grófnő ő nagysága is letette a gyászt, s szépen s boldogan nézett ki, à ravir, az udvarhölgyet pedig azon természetes báj övedzé, mely őt mindenütt

kitünteté, gyönyörű keblén a francia tisztt érdemjele csüngött, mit Ferike a ramilliesi győzelem után haza küldött.

— A mint látja, ünnep van ma nálunk — szólt Beatrix, kegyteljesen nézve briliánt csillagjára — s feltettük érdemjeleinket. Nem bájolóan néz ki anyám? Én öltöztettem föl. — Valóban az Esmond kedves úrnője, ki elpirult, midőn az ifjú reá nézett, szép szőke hajával s divatos, izlésteljes öltözkéivel úgy vette ki magát, mint valami jónövésű s szép arcú husz éves lány.

Az asztalon egy szép kard volt, piros bársonyokkal, szép metszetű ezüst markolattal, s bojt helyett kék szalaggal. «Mi ez?» — kérde a kapitány odalépve, hogy szemügyre vegye.

Beatrix kisasszony a kardhoz lépve, szólt: «Térdeljen le, lovagunkká ütjük önt vele» s megforgatva azt a kapitány feje fölött, folytatá: «az özvegy grófnő adta a kardot, én a szalagot, anyám pedig a rojtot varrta föl reá.»

— Kösd föl e kardot derekára, Beatrix! — mondá anyja. — Ön a mi lovagunk, Harry, a mi hű lovagunk. Fogadja egy anya köszönetét s imáit, mivel megvédte fiát, kedves, drága barátom. Többet nem szólhatott, s még az özvegy is meg volt hatva, mert egy pár lázadó köny sajnos barázdákat szántott azon ránczos öreg rózsák között, melyek megcsókolása csak imént volt megengedve Esmondnak.

— Legkedvesebb Ferikémtől — mondá a

grófnő — három nappal azután, hogy ön Steele barátját látogatni Hamptonba ment, levelet kaptunk, melyben megírt mindent, a mit ön tett, s azt is, hogy mily nemesen vetette ön magát fiam — s a — ama — nyomorult közé!

— S mától fogva fiannak fogadlak — szólt közbe az özvegy — s óhajtanám, javadra, Esmond fiam, bár gazdagabb lennék — tevé hozzá egy kézmozdulattal, s midőn Esmond kötelességszerűleg ő ladysége elibe térdelt, ez a mennyezetre emelte szemeit (az aranyozott csillárra, melyben a nagy társaság miatt tizenkét gyertya égett), s e tájékról áldást kért imént örökbe fogadott fiára.

— Kedves Ferikém — szólt a másik grófnő — mennyire szereti a katonai pályát! Nagyon neki feküdt az erődítés tanulmányozásának. Bár itt volna szegény! Castlewoodon fogjuk jövő évben nagykorúsági ünnepélyét megülni.

— Ha a hadjárat engedi — jegyzé meg Esmond.

— Soha sem féltém őt, mikor ön vele van — felelt az anya. Tudom, hogy Henrikem megvédi őt mindig.

— De a jövő évig meg lesz a béke, mi bizonyosan tudjuk — szólt közbe az udvarhölgy. — Marlborough herceget elbocsátják, s azt a kiállhatatlan hercegnőt elcsapják minden hivatalából. Most ő felsége szólani sem akar hozzá. Látta őt Busby-ban, Harry? dühben van, nőtény orosz-lánként kóborolja be a sétányt, s vájja ki az emberek szemeit.

— S Anna hercegnő el fog küldeni valakiért — szólt az özvegy, elővéve s megcsókolva emlék-jegyét.

— Láttá-e Oudenarde-nál a királyt, Harry? — kérde úrnője, ki csökönys Jakab-párti volt, s ép oly kevésbé gondolt királyának, mint Istenének megtagadására.

— Csak az ifjú Hannoverait, St. George lovagot láttam — felelé Esmond.

— A királyt, uram, a királyt — igazítá ki a két grófnő s Beatrix kisasszony, ki tapsolt kezeivel, s fölkiáltott: «Vive le Roy.»

Most dörgő csattanás történt, melyől az ajtók csaknem benyiltak. Három óra volt, érkeztek a vendégek, s a legény épen Steele kapitányt s nejét jelentette be.

Steele kapitány és a kapitányné asszonyság, kik legelőször érkeztek meg Kensingtonba, Hovel at Hampton Wick-i mezei lakukból jöttek, «s nem Bloomsbury Square-i házukból,» mint Steele úrnak gondja volt tudatni a hölgyekkel. Valóban, Harry aznap reggel jött el Hamptonból, s hajba kapva hagyta a házaspárt, mert a szobából, hol nem a legtisztább ágyban hált, s hol a saját ágyában levő társaság s a szomszéd szobában történő pörlekedés ébren tarták, estve és reggel is hallhatta a prédikációkat, melyeket Steele asszonyság szokott szegény Dicknek tartani.

E leczkézések esténként nem nagyon nehezeé estek a bűnösnek, mert Dick pikós volt, s ilyenkor

semmi pirongatás sem zavarhatta meg jószívűségét. Esmond úr hallotta, hogy Dick olyan ittas modorban, mely a puncs és claret kifolyása, édesgette szerelmes gerlőjét, beszélt vele, s kérte, jutna eszébe, hogy a szomszéd szobába' egy j-j-jeles kato'atiszt van, ki meghallhatja nye'velését. Neje e figyelmeztetés daczára is pörölt tovább, részeg bolondnak szidta férjét s csak a kapitány korholása vetett véget szónoklatának.

Reggel a szerencsétlen áldozat főfájásra s öntudatra ébredett, s az esteli párbeszéd újra elkezdődött. — «Miért hisz magadhoz kapitányokat ebédre, ha egy guinea sincs a háznál? Hogy tudok én ebédet adni, ha te engem egy garas nélkül hagysz? Hogy mehetek Kensingtonba czankózni, sárga atlasz viganómmal, abb' a fényes társaságba? Nincs egy tisztességes ruhám, mit magamra vegyek, nekem soha sincs», s így folyt tovább a pörölés, míg Esmond úr hathatós orrfuvásával véget nem vetett az igen bizalmassá fajuló beszélgetésnek, e trombita hangjára aztán elcsendesültek. De Dick kedves volt, ha neje duzogott is, s Steele úrnak jól esett, hogy a castlewoodi előkelő hölgyek Steele asszonyságot is meghívták. A kapitányon s nején kívül magas és kiváló társaság volt jelen; s a chelseai grófnő is elhozta lakárait s bérruháit, hogy gyámolítsák a kensingtoni kis számú cselédséget. Ott volt Webb altábornagy, a Harry pártfogója, kit egészen az özvegy vett igénybe; csak úgy csillogott a bár-

sonytól s arany paszomántól; ott volt Harry új ismerőse, a tábornagy rokona, nagyságos Saint John Henrik Esq., kit Castlewood grófnő sokkal inkább elbájolt, mint lánya; ott volt az ország egyik legnagyobb nemese, Hamilton skót herceg, ki csak imént lett angliai Brandon herceg, s még két előkelő úr a tory-pártból: Mylord Ashburnham s egy másik, kinek elfeledtem a nevét, hölgyek közül pedig Ormond hercegnő ő magassága, lányaival, Mary és Betty ladykkal, amaz Beatrixnek udvarhölgy társa volt, a királynő szolgálataiban.

— Milyen tory-társaság! — sűgá Steele kapitány Esmondnak, midőn ebéd előtt a társalgóba gyűltek. Valóban a jelenlevő társaság, Steele kivételével, mind e párthoz tartozott.

Saint John úr különösen Steele asszonyságnak udvarolt, s oly hatást tőn rá, hogy a hölgy kijelentette óhaját, bár Steele is tory lenne.

— Vagy azt akarja, hogy whig legyek? — szólt Saint John úr — azt hiszem, hogy nagysád képes lenne az embert bármire reá birni.

— Ha St. John úr valaha Bloomsbury Square-be jő, megmutatom, mire vagyok képes — felelt Steele asszonyság lesütve szép szemeit. — Ismeri ön Bloomsbury Square-t?

— Ismerem-e Mallt? ismerem-e az operát az uralkodó pohárköszöntést? Hiszen Bloomsbury a divat tetőpontján áll — felelt St. John úr. — Ez a hely rus in urbe, Hampsteadig az egész úton,

paloták s kertek vannak nagysádtok körül, ott Southampton House és Montagne House.

— A hová önök, gonoszok, párbajt vívni járnak — szólt közbe Steelené asszonyság.

— Minek kegyetek, hölgyek az okai! — felelt az udvarló.

— Jó vívó-e Dick, asszonyom? Mily mulatató a «Fecsegő».* Mindnyájan az ön arczképére ismertünk a 49-dik számban, s mióta olvastam, majd oda voltam a vágytól, nagysádat megismerhetni. «Aspasiának kell adnunk az első helyet a szerelem szépséges rendében.» Nem így szól-e a cikk? «E magas műveltségű hölgy körében szerelem az állandó remény, bár soha sem czél, s ámbár tekintetében sokkal több a bátorító, mint a parancsoló, láttára rögtön visszahökken a zabolátlan magaviselet, s szeretni őt csak a műveltség meri.»

— Valóban! — erősíté Steelené asszonyság, ki mint látszék, egy szót sem értett a gentleman beszédéből.

— Ugyan ki maradhatna míveletlen ily személy befolyása alatt? — kiáltott föl St. John úr udvariasan s hajlongva.

— Személy! becsületemre uram! — neheztelt a hölgy. — Ha engem ért, úgy tudnia kellene önnek, hogy én neje vagyok a kapitánynak.

— Azt bizonyára mind tudjuk — felelt St. John

* «Tatler» czímű röpívek.

úr, igen komoly arcot vágva, mire Steele közbeszólt: «azon cikket nem Steelené asszonyról írtam, bár tudom, hogy ő tölem bármily bókra is érdemes, hanem Hartings Erzsébet ladyról.»

— Mindig azt bittem, hogy az a cikk Congreve úr tollából folyt — szólt St. John úr, mutatva, hogy többet tud a dologról, mint a mennyit Steele úrnak be akart vallani és hogy tudja, ki volt a Bickerstaff * úr által rajzolt kép eredetije.

— Boxer Tom azt állította «Figyelő»-jében. De Tom gyakran botlik — jegyzé meg Steele.

— Boxer úr s férjem egykor jó barátok voltak, s mikor a kapitány lázban feküdt, senki sem lehetett volna hozzá szivesebb Boxer úrnál; minden nap meglátogatta, s dr. Arbuthnotot is elhozta, ki aztán meg is gyógyítá — suttogott Steelené asszony.

— Valóban asszonyom. Mily érdekes! — kiáltott föl St. John úr.

— De mikor a kapitány utolsó vígjátékát adták, Boxer úr figyelemre sem méltatta (tudja ön, ő a Congreve embere, s szóba sem áll a más részszel), s ez fölboszantotta férjemet.

— Oh! Boxer úr a Congreve embere! — tört ki a St. John úr.

— Congreve úr igen szellemű ember — vette át a szót Steele úr. — Senki sem hallotta, hogy megtagadtam volna tőle, vagy bárkitől is, azt, a mi megilleti.

* Steele írói álneve a «Tatler» című lapban.

— Azt hallom, Addison úr ép oly híres elméncz, mint költő — folytatá St. John úr. — Igaz-e, Steele úr, hogy ő az ön «Tatler»-ébe dolgozik?

— Ő mind a fenséges, mind a humoros nemben megközelíthetetlen — felelt Steele.

— Figye a te Addisonodnak! — kiáltott föl nője — annak a pöffeszkedőnek, ki úgy fönn hordja most az orrát. Úgy hiszem, nagyságtok is velem tart, én ki nem állhatom a hirtelen szöke, fehér szempillájú férfiakat, nekem barna férfiú kell. (Az asztalnál ülő barna férfiak mind tapsoltak, s megköszönték Steele asszonyságnak e bókot.) A mi ezt az Addison urat illeti — folytatá Steelené — eljő néha ebédre a kapitányhoz, hozzám soha egy szót sem szól, aztán mindketten leiszszak magokat s a lépcsőn fölmennek egy csésze teára. Jut eszembe, mikor a te kedves Addisonodnak csak egy fölvevő kabátja volt, s az is foltos volt a könyökén.

— Lehetetlen! foltos a könyökén! Nagysád igen érdekes — szólta St. John úr. — Mily mulatságos egyik irodalmi férfiúról a másik bájos nejtől kapni fölvilágosítást!

— Hja! Tudnék én önnek akármennyit beszélni rólok — folytatá a pergő nyelvű asszonyság. — Mit gondol ön, ki most a férjem pajtása? egy kis cipó-hátú ficzkó, egy kis Borsszem Jankó, kit ő költőnek nevez, egy kis pápista kölök!

— Pszt! hét pápista van a teremben! — sutogá udvarlója.

— Hiszen csak azért mondom pápistának, mert Pope-nak hívják — mentegetődzék a hölgy. Csak tréfa volt tőlem. És ez a kis görbe ficzkó egy pásztori verset írt, mint tudhatja ön, csupa juhászokról és juhásznőkről.

— A juhásznak gamót kell hordania — jegyzé meg nevetve úrnöm az asztalfőről, mire Steele asszonyosság azt felelte, hogy: «azt nem tudja; de a kapitány akkor hozta e fura kis embert házukhoz, mikor ő első fiával gyermek ágyat feküdt; még szerencse, hogy nem korábban jött, Dick, az ő genus-ával vesződött, mert mindig egy vagy más ostobasággal tépelődik.»

— Melyik «Fecsegőt» becsüli többre Steele asszonyosság? — kérde St. John úr.

— Én soha sem olvastam egynél többet, de azt hiszem, uram, hogy mind merő szemét-domb — felelt a hölgy. Afféle Bickerstaff, Distaff s Quarterstaffról szóló zagyvalék, mind ebből áll. Itt van la! már megint csőröli a kapitány a burgundit, jól tudom, hogy meg nem áll, míg le nem iszsa magát, Steele kapitány!

— Szép szemeidre iszom, kedvesem — felelt a kapitány, ki úgy látszott, bájosnak biszi nejét, s komolynak veszi St. John úr gúnyos szépelgését.

— Ezalatt az udvarhölgy igyekezett Esmond urat bevonni a társalgásba, s kétségkívül unalmas ficzkónak tartotta őt, mert, midőn ép el akart foglalni egy üres helyet, ügyetlenségből messze vetődött Beatrixtól, ki a herezeg s mylord Ash-

burnham között ült, keczteljes fehér vállán egyet vonított, s oly pillantást vetett unokatestvérére, mintha mondaná: «szánj engemet.» A herceg ő kegyelmessége fiatal szomszédjával azonnal igen élénk, bizalmas társalgásba ereszkedett.

Beatrice kisasszony annyira nem tehetta, hogy ne használja szemeit, mint a nap, hogy ne süssön, s ne hozza hevülésbe azokat, kikre süt. Esmondnak már az első fogás után hosszúnak tetszett az ebéd, mikor a leves került az asztalra, azt képzelte, hogy több órája, hogy az asztalnál ülnek, a csemegék s kocsonyákról azt hitte, hogy ezekkel soha készen nem lesznek.

Végtére a hölgyek fölkeltek; Beatrice gyújtó pillantást lövelt hercegére, midőn visszavonult; friss palaczk s poharak jöttek az asztalra, s folytak a köszöntések.

St. John úr fölkérte Hamilton herceg ő kegyelmességét s a társaságot, hogy ő kegyelmessége Brandon herceg egészségére igyanak. Egy másik úr Webb tábornokot köszöntötte föl, kívánva, hogy kapja meg a fővezérséget, melyet megérdemelt a világ legvitézebb tisztje. Webb úr köszönetet mondott a társaságnak, bókot hadsegédének s újból végig harcolta híres csatáját.

— Il est fatigant — suttogá St. John úr — avec sa trompette de Wynendael.

Steele kapitány, ki nem a mi pártunkon volt, hódolatteljesen fölköszöntötte Marlborough herceget, kora legnagyobb hadvezérét.

— A legnagyobb hadvezérért teljes szivemből iszom — szólta Webb úr — e nevet teljes lehetetlen tőle elvitatni. Poharamat a vezérért s nem a herczegért ürítem, Steele úr! — s ezzel a büszke öreg hős kiürítette serlegét, mit Dick két telt pohárral viszonzott, egyikkel a vezért, másikkal a herczeget éltetvén.

Most pedig Hamilton ő herczegsége, kinek szemei fénylettek (mert mindnyájan meglehetősen fesztelenül ittunk), fölállott, s indítványozta, hogy a bájos, a hasonlíthatatlan Esmond Beatrix kisasszonyért ürítsünk poharat, mit mindnyájan örömujongással fogadtunk, különösen pedig mylord Ashburnham lelkesült fölsivítással.

— Mily kár, hogy már van egy Hamilton herczegnő — suttogá St. John, ki többet ivott, s mégis inkább eszén volt, mint a többiek nagyobb része, s a nappaliba mentünk, hol a hölgyek theáztak. Szegény Dicket az asztalnál kellett hagynunk, hol a «Hadjárat» verseit tördelte, melyben a legnagyobb költő a világ legnagyobb hadvezérét magasztalja, Esmond Harry félórával később az ittasság magasabb fokán találta őt, már ekkor a Boxer Tom árulása miatt siránkozott.

A nappalit szegény Harry, a fényes világitás daczára, egészen sötétnek találta. Beatrix alig szólott hozzá. Midőn a herczeg ő kegyelmessége távozott, a rangban mindjárt utána állóval kaczerkodott, s az ifjú Ashburnham lordot szemei minden tüzevel s szelleme bűvös szikráival árasztotta

el. A társaság nagyobb része kártyához ült, s St. John úr, nagyot ásítva Steele asszonyság előtt, kinek nem szándékozott többet szépelegni, a leg-ragyogóbban s élénkebben kezdett Castlewood grófnővel társalogni, kit lányánál magasabb nemű szépségnek állított; aztán ajánlotta magát, s távozott. A társaság többi tagja gyorsan követte őt, az utolsó, Ashburnham lord, tüzes pillantásokat vetett a mosolygó ifjú tündérnőre, ki az övén kívül még sok szívet hódított meg s tett rabjává.

Esmond úr, mint házi rokon, kétségkívül illőnek találta utolsónak lenni a távozók közt, s addig maradt, míg a kocsik elrobogtak, míg özvegy nagynénje kólyája s fáklyái elvonultak a sötétségben Chelsea felé, s míg a városiak, kik a kólyák, fogatok, lakájok s fáklyások szokatlan nyüzsgésén báméskodni a piacra gyülekeztek, fekünni mentek. A szegény ügyefogyott szerencsétlen még néhány perczig ott sokadozott, meglátni, nem juttat-e neki a lány egy mosolyt, vagy vigasztaló búcsúszót. De ennek ebédelőtti lelkesültsége teljesen ellobogott, vagy más hangulat felelt meg mostani szeszélyének. Gúnyolódni kezdett Betty herczegnő szurtos külsőjével, utánozta Steelené asszonyság paraszti modorát, s azzal kis kezét szájára téve ásított, mécszet gyújtott, vállat vonintott, pajzánul hajtotta meg magát Esmondnak, s fekünni ment.

— A nap oly jól kezdődött, Harry, hogy azt reméltem, jobban fog végződni — volt az egész

vigasz, mit úrnője adhatott; s a mint egyedül ügetett hazafelé a sötét éjben, szívében keserű dühvel, s a hozott áldozat miatt szinte önváddal gondolta: «Enyém lenne, csak nevet tudnék neki adni. Atyjának tett fogadásom nélkül rangomat s imádottamat is birhatnám.»

Azt hiszem, a hiúság erősebb az emberben minden más szenvedélynél, mert még most is pirulok, ha ama távoli napokban kiállott megalázásomra gondolok, melynek emléke most is sajog, bár több hús événél, hogy el nem ért vágyamat nem sínlem többé. Szeretném tudni, vajjon az író utódai, kik ez emlékiratot olvasandják, szenvedtek-e ehhez hasonló vereséget, vallottak-e ilyen szégyent? Térdeltek-e valaha oly hölgy-előtt, ki hallgatott reájok, játszott velök, s kinevette őket, ki mézes beszédekkel, hizelgéssel, s igent mosolygó szemekkel csalogatta, térdeiken csúsztatta, s azután hátat fordítva faképnél hagyta őket.

E szégyenen Esmondnak mind keresztül kellett menni; s ő beleadta magát, föllázadt, s újra meghunyászkodva jött vissza.

Ez ünnepély után az ifjú Ashburnham kocsija örökké járt-kelt Kinsington Square-ban; anyja meglátogatta Esmond úrnőjét, s bizonyos lehattél benne, hogy bármely városi társaságban, hol az udvarhölgy megjelent, az ifjú nemest is ott találod, minden héten új ruhában, s fölciczomázva mindazon czikkekkal, melyeket szabója s csipkeárusa számára előállíthatott. Mylord mindig

bókokat mondott Esmond úrnak, ebédre hívta, háttas lovakat ajánlott neki, s a tisztelet s sziveség ezer felöltő jeleivel halmozta el. Végre egy este a kávéházba, hová bortól jóformán kivörösödve s bekapva jött, Esmondhoz rohant s fölkiáltott: Gratuláljon drága ezredes úr, az emberek legboldogabbikának!

— Az emberek legboldogabbika nem szorul semmi drága ezredes üdv-kívánatra — felelt Esmond. — Mi az oka e nagyszerű szerencsének?

— Hát nem hallotta? — kérdé mylord. Nem tudja ön? Azt hittem, hogy a család mindent megmondott önnek: az imádásra méltó Beatrix nekem ígérte kezét!

— Hogyan? — kérdé Esmond úr, ki még aznap reggel boldog órákat élvezett Beatrix körében, verseket írt számára, melyeket ez zongora mellett énekelt.

— Úgy van — felelt a másik — ma tiszteletem tévém; láttam önt Knighstbridge felé sétálni, midőn kocsimban elhaladtam, s ő oly szeretetteljesen nézett rám, s oly kegyesen szólt, hogy térdeimre kellett omlanom és — és bizonyára e földön a legboldogabb ember vagyok. Igaz, hogy nagyon fiatal vagyok, de ő azt mondja, hogy majd megnövök, s a mint ön tudja, négy hónap múlva ért-korú leszek, oly kicsi a különbség köztünk, s én oly boldog vagyok. Szeretném megvendégelni valamivel a társaságot. Hozatok egy palaczk,

tizenkét palaczk bort, s igyunk a legszebb hölgy egészségére Angliában!

Esmond otthagya az ifjú lordot, hogy poharat pohár után hajtson föl, s Kensingtonba iramodott megkérdeni, igaz-e az ujság? Nagyon is igaz volt; úrnőjének szomorú, részvevő arca elmondta neki a történeteket. Aztán a grófnő is elbeszélte, a mennyire tudta a részleteket, hogy mint kérte meg Beatrixot az ifjú lord, a reggel, félórával Esmond távozása után, s ugyanazon szobában, hol az Esmondtól írt dal, melyet ketten énekeltek volt, még az asztalon hevert.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HARMADIK KÖNYV.

ESMOND UTOLSÓ VIZONTAGSÁGAI ANGLIÁBAN.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ELSŐ FEJEZET.

Csatáim- s sebeimnek végél érem.

Esmondnak azon lázas vágya, hogy egy kis hirnévre tegyen szert, most már elenyészett, talán mert kívánságának egy részét elérte, s mert becszomjának eddigi hatalmas rugója megszűnt működni. Vágyott katonai dicsőségre, mert az emelhetette őt Beatrix szemeiben. A nemességen s gazdagságon kívül ez volt egyetlen neme a rangnak, minek e hölgy becsét tulajdonított. Ez volt az a játék, mit leggyorsabban meg lehet nyerni s el is veszteni, mert a jogi pálya igen hosszú játszma, mely élethosszig tart, s tudományos vagy egyházi babérai legkevésbé sem mozdították volna elő a szegény ifju terveit.

Így Harry nem játszhatott másra, mint a vörös kabátra, erre játszott tehát s valóban ez az oka gyors előlépésének, mert ő inkább kitette magát veszélynek, mint rendesen szokás; többet kockáztatott, hogy többet nyerhessen. Ő-e az egyetlen, ki éltét teszi fel oly díjra, melyet — úgy le-

het — nem érdemes megnyerni? Ez életét s néha becsületét teszi fel egy csomag bankjegyre, egy rőfnyi kék szalagra, vagy egy parlamenti székre, más meg csupa időtöltésből s a játék izgatottságáért tesz hasonlót; mint száz vadász, kik egymáson kiabálás- s vágatásban túl tenni igyekeznek, kergetve egy sáros rókát, mely az első szerencsés nyertesnek leend jutalma.

Esmond ezredes, midőn Beatrix eljegyzését hirül vette meghajolt sorsa előtt, s elkeseredett hangulatában elhatározta, hogy szegre akasztja kardját, mely már semmi beceszt ki nem vivhatott, s lemond ezredesi állásáról, nagy öröme az utána következő tisztnek, ki történetesen vagyonos ember levén, nagy készséggel fizetett neki ezer guinea-t a Webb ezredbeli ezredesi helyért, s a következő hadjáratban odaveszett. Talán Esmond sem búsult volna, ha sorsában osztozhatik. Inkább hasonlított a «Bánatos alakú lovag»-hoz, mint valaha. Mogorvasága miatt épen kiállhatatlan lett volna barátjai előtt a sátrakban, kik a jó kedvű fiúkat szeretik, s kinevették volna a csüggeteg harczost, ki mindig otthoni Dulcinea-ja után sóhajtoz.

Mindkét Castlewood grófnő helyeselte Esmond lemondási szándékát, s kedves tábornoka is osztotta e kívánságát s segítette rangja átruházásában, melyből meglehetősen összeg folyt zsebeibe. De midőn a fővezér haza jött, s akarata ellenére, kényszerült Webb altábornagyot a flandriai hadse-

reg egyik hadtestének parancsnokává nevezni ki, az altábornagy oly sürgetve kérte Esmond ezredest, legyen hadsegéde s titkárja, hogy nem állhattott ellen kedves pártfogója unszolásainak, s e minőségben, bár ezredbe nem osztva be, újra a táborba kísérte Webbet. Minők lehettek a félelem s szorongás küzdelmei, mik az anyák s nők gyöngéd keblét azon idő alatt szorongatták, míg minden hírlap halál- vagy csatákról hozott értesítést, míg ha a jelen percz aggodalma elenyészett, s a kedves lény mentve lön is, fenn maradt az aggodalom, hogy újabb harez történhetett, melyről a hirt talán a közelebbi flandriai levél hozza meg, úgy, hogy a szegény gyöngéd teremteseknek aggály s remegés között kellett átélniök az egész hadjáratot. Lettek legyen bárminők Esmond úrnőjének aggodalmai, melyeket e leggyöngédebb nőnek két fiáért, mint öket nevezé, a legmélyebben kellett éreznie, külsője soha sem árulta el szorongását, mert félelmét szintúgy elrejté minden szem elől, mint szerelmét s önzetlen áldozatait. Esmond, a mint Kensingtonban járt kelt, csak történetből látta meg ott egyszer úrnőjét egy rozszant kunyhóból kijönni, s tudta meg, hogy valami húsz ügyefogyottat gyámolít betegsége- s nyomorukban, kik őt szüntelen áldják. Naponként látogatta a reggeli istentisztelet (bár, különösen vasárnaponként, kis családi körében az időtöltésnek s ártatlan vigságnak minden nemét megengette s előmozdította, s egy ekkori naplójába tett

jegyzetei, s önkénytelen, ártatlan fölhevülés szülte imái, melyeket a legjelesebb lelkészek szerzeményei sem mulhatnak felül, mutatják, szíve mily szeretetteljes, lelke mily hívő és alázatos volt, mily aggodalmakat tűrt némán, mily vallásos megnyugvással bizta szerettei gondját az élet és halál hatalmas urára.

A chelseai grófnő, Esmond fogadott anyja, már oly korban volt, midőn bárki más veszedelme nem igen zavarja meg az ember nyugalmát. A tromfok inkább érdekelték, mint az élet legtöbb ügyei. Hitében elég erősen állott, de a mienkre sem igen haragudott többé. Volt egy monsieur Gauthier nevű, jámbor, szemethunyó, francia gyóntató-atyja, ki világias ember volt. Atterbury esperessel, ő nagysága chelseai szomszédjával kártyázgatni is szeretett, s az egész államegyházi párttal jó egyetértésben élt. Monsieur Gauthier kétség kívül ismerte Esmond sajátságos helyzetét, mert Holttal levelezésben állott, s az ezredes iránt különös tiszteletet s szivességet tanusított, de mivel okuk volt reá, az ezredes s az abbé együtt e tárgyról soha sem beszéltek, s így tökéletes jó barátok maradtak.

A chelseai grófnő házához járatosak mindannyian a tory s az államegyházi párthoz tartoztak. Beatrix kisasszony annyira lelkesült a királyért, mint vén nénje: szivén hordozta a király képét, egy fűrt haja volt tőle, s azt állította, hogy a legméltatlanabbúl bántak vele s a legbátrabb,

legtökéletesebb, legszerencsétlenebb s legszebb herceg a világon. Steele, ki igen sok tory barátjával összeveszett, de Esmond dal soha, azt szokta mondani az ezredesnek, hogy nénye házában a tory párt úzi eselszövényeit; hogy Gauthier kém, hogy Atterbury kém, hogy innen folytonosan mennek a levelek St. Germain-be a királynőhöz, mire Esmond nevetve szokta felelni, hogy a táborban Marlborough is azon hirben állott, hogy kém, s annyit levelez ama családdal, mint bármely jezsuita. Esmond, a nélkül hogy igen heves vitába elegyedett volna, nyíltan pártját fogta családjának. Úgy tetszett neki, hogy harmadik Jakab király kétségbevonhatlanul törvényes királya Angliának, s hogy nővére halála után jobb lesz, ha ő uralkodik felettünk, mint valami idegen. Nálam senki inkább nem bámulta Vilmos királyt, a hőst és hódítót, a legbátrabb, legigazságosabb, a legbölcsebb férfiút, de ő karddal hódította meg az országot, s ugyanazon jognál fogva birta s kormányozta, mint Cromwell, ki szintoly nagy uralkodó volt. De, hogy egy németországi zsarnok hercegecske, ki történetesen első Jakabtól származott vegye birtokába az országot, kiáltó igaztalanságnak tetszett Esmond előtt, legalább szerinte minden angolnak joga volt tiltakozni ez ellen, s legelő az angol hercegnek, a törvényes örökösnek. Mely értelmes ember nem védne ily ügyet? Mely becsületes ember kerülné a harczot, mikor ily koronát nyerhet? De e faj bukása

meg volt írva. A herczegnek önmaga volt legnagyobb ellensége, kit nem tudott legyőzni. Soha sem merte kirántani kardját, bár kezét rajta tartá. Elsiklani hagyott minden alkalmat, míg operahősök ölében pihent, vagy a papok előtt térden csúszva rimánkodott s kért föloldást, s a hősök vére, a jámbor szívek áhitata, kitartása, bátorsága s hírsége mind hiába volt reá pazarolva.

De térjünk vissza a chelseai grófnéhoz, ki, midőn fia, Esmond, tudtára adta ő nagyságának, hogy a következő hadjáratban részt venni szándékszik, a legvidorabban búcsuzott el tőle, s ez utolsó látogatásakor az ifjú még jóformán el sem hagyta a termet, s a grófnő társalgónőjével már pikét-asztalhoz ült. «Tercz, királytól» voltak az utolsó szavak, miket Harry tőle hallott; az élet játszámája nem sokára lejárt a jó grófnőre nézve, mert három hó mulva ágyába feküdt, hol fájdalom nélkül mult ki, mint Gauthier Abbé írta Esmondnak, ki akkor tábornokával Franciaország határszélén volt. Castlewood grófnő mellette volt végperceiben, s írt is Esmondnak, de úgy kell lenni, hogy valaki más vette ki e levelet a postahajón, mert Esmond, míg Angliába vissza nem tért, semmit sem tudott tartalmáról.

Castlewood grófnő mindenét Esmond ezredesnek hagyta «kárpótlásúl a rajta történt méltatlanságért» írta végrendeletében. De vagyona nem sokra ment, mert soha sem is volt tetemes, s a derék grófnő pénzét nagy bölcsen életjáradékba fektette,

mely halálával megszűnt. Mindemellett ott volt a chelseai ház, a bútorok, ezüstnemű, képek, s ügynökénél Child Josiah úrnál némi pénzösszeg, melyek összesen közel háromszáz font évi jövedelmet adtak, úgy, hogy Esmond ha nem is lett gazdag, de gond nélkül élhetett. Továbbá ott voltak a gyémántok, melyeknek értékéről mesés hírek keringtek, az ékszerárus azonban azt nyilatkoztatta, hogy négy ezer fontnál nem fognak többet behozni. Esmond ezredes a gyémántokat, melyekkel különös czélja volt, megtartotta ugyan, de a chelseai ház, az ezüstnemű, a bútorok stb. néhány félretett tárgy kivételével, rendeletére eladattak, s ez eladásból bejövő összegek a bankba tétettek, hogy az említett 300 font évi jövedelmet megadják.

Most már, midőn volt mit hagyományoznia, végrendeletet írt, s hazaküldte. Seregünk ellenséggel állott szemben, s mindennap nagy ütközetet vártunk. Tudva volt, hogy a fővezér kegyvesztett, hogy az otthoni pártok erősen ellene vannak, s nem volt csapás, melyet e nagy és elszánt játékos nem kockáztatott volna, hogy szerencsáját, mely őt elhagyni látszott, ismét visszanyerje. Castlewood Feri Esmond ezredesnél volt, miután tábornoka örömmel fogadta az ifjú nemestáborkarába. Ekkor már nem tanulmányozta többé Brüsszelben az erődítést.

Az erősség, melyet ostromlott, úgy hiszem, feladta magát, s mylord kibontott zászlóval nem-

csak be-, hanem már ki is vonult. Gyermeki csintevéseit bámulatos humorral szokta elbeszélni, s a legmulatságosabb szeleburdi volt az egész seregben.

Szükségtelen mondani, hogy Esmond ezredes kis vagyonát az utolsó fillérig ez ifjunak hagyta. Az ezredesnek erős meggyőződése volt, hogy a közelebbi csatát nem éli túl, mert megúnta nézni a napot, s kész volt attól s a földtől búcsút venni. Feri nem hallgatott pajtása szomorú jóslataira, hanem esküdözött, hogy az őszön a hadjárat végével megülik nagykorusítását Castlewoodon. Meghallotta, hogy nővére el van jegyezve. «Ha Eugen herczeg Londonba megy», mondá Feri, s Trix megcsipheti, cserben fogja hagyni Ashburnham-ot ő magasságáért. Tudod-e, hogy Marlborough herczegre is kacsintott, mikor még csak tizennégy éves volt s a szegény kis Blandforddal kaczerkodott. Én el nem venném Harry, nem, ha szemei két akkorák lennének is. Mulatni akarok. A közelebbi három év alatt minden lehető örömet élvezék. Ezalatt kifúvom magamat, s aztán elveszek valami csendes, hűséges, szerény, érzelemdús viscountest, vadászni járok ko óimmal, s letelepedem Castlewoodon. Lehet, hogy én leszek a képviselő; menykőbe! te léssz az, te vagy a család esze. Istenemre! jó öreg Harrym, neked van a legtöbb eszed s a legjobb szíved az egész seregben, mindenki azt mondja; s ha a királyné meghal s a király visszatér, miért ne lehetnél miniszter, peer vagy mit tudom én mi? Hogy téged lőnének le a

közelebbi harcban? Fogadok tíz palaczk burgundiba, hogy egy hajszálad sem görbül meg. Mohun kigyógyult sebéből. Most mindig John káplárral van. Mihelyt meglátom csunya arcát, lepököm. Brüssselben leczkéket vettem Holt atya, Holt kapitánytól. Az ám az ember! Mindent tud. Esmond kérte Ferit, hogy ügyeljen magára, mert a Holt atya tudománya kissé veszélyes, s valóban csak most tudta meg, mennyi mindenre tanította a pater ifjú tanítványát.

Mind a francia, mind az angol hirlapírók s más szerzők eléggé leírták a véres blarignies-i vagy malplaquet-i ütközetet, mely a nagy Marlborough herczegnek utolsó, s legnehezebben kicsikart győzelme volt. Ez iszonyú harcban közel kétszázötvenezer ember vett részt, kik közül több mint harmincezer elesett vagy megsebesült, (a szövetséges seregek vesztesége két akkora volt, mint az általuk legyőzött francziáké), s e szörnyű méészárlás nagy valószínűséggel azért történt, mert a nagy vezér, otthon megingott hitelét győzelemmel igyekezett visszaállítani. Ha ez indok birta rá Marlborough herczeget, hogy ez iszonyú merényt elkövesse, s kétségbeesetten harmincezer bátor ember életét feláldozza, csakhogy még egyszer az újságban szerepelhessen, s hivatalait s fizetését kissé hosszasabban megtartsa, az eredmény tökéletesen megghiusította iszonyú s önző szándékát, mert a győzelem oly árba került, melyet a legdicsszomjasabb nemzet sem kész bár-

mily diadalért is megadni. A francziák vitézsége ép oly kitünő volt, mint ellenfeleik eszeveszett vakmerősége. Elvettük néhány tuczat zászlójukat s ágyújokat, de a világ húszszer legbátrabb katonáját hagytuk körülsánczolt táboruk előtt, honnan őket kivertük. Az ellenség a legszebb rendben vonult vissza, úgy látszott, hogy megtört a bűv-erő, mely a francziákat a hochstedt-i vész óta leigézve tartá, s most midőn hazájuk küszöbén harczoltak, oly hősi ellenállásnak adták példáját, milyennel támadó háborúik folytában egyszer sem találkoztunk. Ha a csata szerencsésebb lett volna, a győztes elnyerhette volna a jutalmat, melyért annyit koczkáztatott. Így azonban (s azt hiszem méltán) a herczeg elleni párt Angliában felzúdult a féktelen vérpazarlás miatt, s hangosabban mint valaha követelte a vezér visszahívását, kit kincs-szomja s kétségbeesése még tovább kergethet. Jót állhatok róla, hogy a malplaquet-i véres harcz után, a hollandi főhadiszálláson, s a miénken, még azon ezredek s tisztek is, kik legvitézebbül viselték magukat ez iszonyú mészárlásban, egy lélekkel azt kiáltozták, hogy elég volt már a háború. A francziák saját területükre nyomattak vissza, s minden flandriai foglalásaikat s zsákmányukat ki kelle bocsátniok. A savoyai herczegről, kivel fővezérünk magán okokból inkább összebarátkozott, mint valaha, tudva volt, hogy őt nem csupán politikai ellenségeskedés, hanem személyes gyűlölség is tüzei a franczia király ellen ; a csá-

szári Generalissimo soha sem feledte azon kicsinylő megvetést, melylyel Lajos a savoyai Abbét fogadta, s a legkeresztyénebb felség megalázása vagy bukása a szent római császárnak lett volna nagy előnyére. De mit tartoztak e czivódások reánk, Anglia és Holland szabad polgáira? A francia uralkodó, bármily kényúr, mégis az európai polgárisulás feje volt s kora és balsorsánál fogva tiszteletreméltóbb lett, mint volt legfényesebb diadalai korszakában; míg ellenfele félbarbár zsarnok volt, rabló s gyilkos horvátjai s pandurjával, kik seregének felét tevék, s elárasztották táborunkat különös alakjaik-, hitetlen török szomszédukéhoz hasonló szakállas arcaikkal, és a keresztyén hadviselésbe a ragadozás, paráznaság s gyilkolás öröklött pogány szokását hozták be. Azért folyjon-e Anglia s Franciaország legdrágább vére, hogy e félvadak szent római s apostoli ura boszút állhasson a keresztyén királyon? S igazán, ezért harczoltunk, ezért siratta Angliában minden falu, minden család szeretett fiak s apák elestét! Asztalnál sem mertünk Malplaquetről beszélni, oly iszonyú réseket lőtt seregünkben az ágyú ama véres harcz alatt. Szívrázó volt egy tisztre nézve, kinek szíve volt, az utóbbi diszszemle alatt végig nézni a sorokon s száz meg száz alsóbb s magasb rangú bajtárs arczát nélkülözni, kik csak tegnap harczy tűzzel s vidáman sereglettek elrongyollott s megfeketült lobogóik köré. Hová lettek barátaink?

Midőn a nagy herczeg szemlét tartott feletünk, hetyke hadsegédek- s tábornokokból álló fényes kíséretével végig lovagolt a sorok előtt, itt-ott megállva s valamelyik tiszttel azon mosolyok s hajlongásokkal köszöntve, melyekkel ő kegyelmessége mindig bőkezű volt, alig lehetett egy éljent rendezni számára, pedig Cadogan szitkozódva lovagolt le s fel, kiáltva: «Patvar vigye el, miért nem éljenetek?» De senkinek sem volt arra kedve, senki sem volt, ki ne gondolta volna «hol van pajtásom? hol van testvérem, ki mellettem harczolt, vagy kedves kapitányom, ki tegnap vezényelt?» Ez volt a legszomorúbb ünnepély, mit valaha láttam, s a papjaink énekelte «Te Deum» a legfájóbb s legiszonyúbb gúny.

Esmond tábornoka egy újabbal szaporítá számos érdemjeleit, melyeket hús csatában nyert, t. i. ágyékán sebet kapott, mi miatt hátán kellett fekünnie, s elhíhetitek, hogy mig nyögve nyomta ágyát, a fővezér piszkolásával vigasztalta magát «János káplár úgy szeret engem, szokta mondani, mint Dávid király Urias vezérét, s ezért mindig a veszélyes helyre állít.» Holta napjáig makacsul ragaszkodott azon hitéhez, hogy a herczeg szándékozott megveretni őt Wynendaelnél, s szándékosan küldte őt kis erővel, azt remélve, hogy ott hagyhatja fogát. Esmond s Castlewood Feri sértetlen maradtak, holott a tábornokunk vezényelte osztály még többet szenvedett, mint bármely más, nemcsak az ellenség rendkívül he-

ves s jól irányzott ágyútüzét, hanem a híres francia testőrsereg ismételt dühös rohamait is ki kellvén állania, melyeket el kellett fogadnunk, s újra meg újra visszaverünk, puskatúzzel, szurony-nyal, s bakáink s lándzsásaink négyes sorával. Beszélték, hogy az angol király az nap nem kevesebbszer, mint tizenkétszer rohant meg bennünket a francia testőrökkel. Esmond régi ezrede, a Webb gyalogjai is azon osztályban harczoltak, melyet ezredesük vezényelt. A tábornok háromszor volt a gyalogoktól képzett négyszög közepén s parancsolt tüzet a támadó francziákra, s a csata után Bervick herczeg ő kegyelmessége üdvözlét küldte régi ezredének s az ezredesnek a harczban tanusított magokviseleteért.

September 25-én, midőn a sereg Mons előtt állott, ittunk Castlewood gróf egészsége s nagykorúságára, itt Esmond ezredes nem volt oly szerencsés mint az eddigi, sokkal veszélyesebb csatákban, mert egy fáradt golyó épen előbbi sebhelye felett találta, mi miatt régi sebe felnyilt, láz, vérhányás s más gonosz kórtünetek állottak elő, szóval csaknem megnyilt előtte a sír szája. Rokona, a jó fiú, páratlan gyöngédséggel s gonddal ápolta idősb pajtását, mindaddig, míg az orvosok veszé-lyen kivülinek nem nyilatkoztatták, mert ekkor Feri eltávozott, a telet Brüsselen töltötte, s kétségkívül újabb várak ostromára adta magát. Igen kevés ifjú hagyott volna fel élvezeteivel oly sokáig s oly szívesen mint ő; vidor csevegése

a szenvedő s unatkozó Esmondnak nem egy hosszú napját enyhítette meg. Eltávozására után még egy hónappal is azt hitték róla, hogy rokona ágya mellett van, mert anyjától hazulról levelek érkeztek, melyekben köszöni az ifjúnak, hogy oly gondnal ápolja idősebb testvérét (mert szeretetteljesen így czímezte most őt kedves úrnője); de Esmond teljességgel nem sietett kiábrándítani a grófnőt, s elárulni hogy a jó ifjonzel elment karácsoni szünidejét élvezni. Esmondnak oly jól esett ellesni nyugágán, mennyire örül az ifjú azon gondolatnak, hogy már szabad, mint látni másfelől egyszerű fogásait, melyekkel elmenetele feletti örömét el akarja leplezni. Van kor, melyben egy üveg champagne-i valamely korcsmában, s ki azon osztozzék, egy piros-pozsgás fehér személy, igen erős kísértet bármely derék fiatal embernek. Nem akarom az erkölcsbirót adni, s «pihá»-t kiáltani. Tudom, hogy régi idők óta mit prédikálnak az öregek, s mit tesznek az ifjak, s hogy még a patriárkháknak is voltak gyenge perczeik, mióta Noé, ki a bort fölfedezte, maga is felbukott. Feri tehát Brüsselbe ment élvezetei után látni, mely város több, seregünkbeli fiatal ember állítása szerint magánál Londonnál is hasonlíthatatlanul jobb mulatóhely volt. Esmond betegesen szobájában maradt, hol egy jeles vigjátékot írt, melyet úrnője felségesnek nyilvánított, s melyet a következő évben Londonban nem kevesebbszer, mint háromszor adtak elé egymás után.

A mint itt magát ápolgatva feküdt, a minde-
 nütt jelen való Holtz úr újra megjelent s egy
 egész hónapig maradt Monsban, hol nemcsak a
 politikai kérdésekben térítette át Esmondot a
 király pártjára (az Esmond-család is mindig e
 párton volt), hanem az egyházi vitakérdést is föl
 akarta még egyszer eleveníteni, s visszavinni Es-
 mondot azon vallásra, melynek csecsemő korá-
 ban a keresztség által tagja lön.

Holtz nemcsak ügyes, de tanult casuista
 is volt, s az angol és catholicus vallás közti
 vitát úgy tüntette fel, hogy azoknak, kik előz-
 ményeit megengedték, következményeit is el
 kellett ismerniök. Érintette Esmond gyöngé
 egészségi állapotát, lehető halálát, s így tovább
 kiterjeszkedett azon mérhetetlen jótéteményekre,
 mikről a beteg hihetőleg lemondott, pedig azokat
 az angol egyház sem tagadja meg a római hitüek-
 től, s hogy is tagadhatná meg, maga is amaz egy-
 házból származván, annak csak kinövése levén?
 De Esmond úr azt felelte, hogy az ő vallása hazája
 vallása is, s ő ehhez hű akar lenni; nem bánja,
 ha mások Rómában vagy Ágostában más hitczi-
 keket vallanak magukéinak s írnak alá. Ha pedig
 a derék atya azt hiszi, hogy Esmondnak kárhozat-
 tól féltében római hitre kell térnie, s hogy egész
 Anglia, eretneksége miatt, kárhozat veszélyében
 forog: részéről ő örömmel osztozik a bekövetkez-
 hető büntetésben azon több millió hazafiakkal, kik
 ugyanazon hitben növekedtek fel, s számos, a

világon legnemesebb, hivebb, erényesebb, bölcebb, legbuzgóbb s tanultabb férfiakkal s nőekkel.

Mi a politikai kérdést illeti, ebben Esmond sokkal inkább egyetértett Holt atyával, s ő is bár talán más úton, ugyanazon következtetésre jutott. Az isteni jogról, mely felett dr. Sacheverel s az államegyház párt Angliában épen most vitáztak, hihettek azok, a mit akartak. De Esmond úgy hitte, hogy ha Cromwell Henrik, s előtte atyja megkoronáztattak s fölkenettek volna, (mire püspököt eleget lehetett volna kapni), ők ép úgy birtokában lettek volna az isteni jognak, mint bármelyik Plantagenet, Tudor, vagy Stuart. De mivel az ország kétségtelen óhajtása öröklési királyságban összpontosult, Esmond úgy vélte, hogy egy st. germain-i angol király jobb is, képesebb is, mint valami herrenhauseni német herczeg, s ha nem is elégítené ki a nemzetet, lehetne helyébe más érdemes angolt ültetni, s így ha nem is örült lelkesüléssel, s imádattal azon szörnyű nagy család'ra iránt, melyet a toryk szentnek szerettek tekinteni, de kész volt elmondani, mihelyt Anna királynő elment a királyok s közemberek után: «Isten áldd meg Jakab királyt.»

«Attól tartok, ezredes úr, ön cseppel sem jobb egy telivér republikáusnál!» szölt a pap sóhajtva.

— Én angol vagyok, felelt Harry, s úgy veszem hazámat, a milyennek találom. A nemzet akarata a király és egyház felé hajolván, én is a

királylyal s egyházzal tartok, az angol egyházzal s királylyal, ezért nem enyém az ön egyháza, bár királya az.

Bár ők vesztették el a malplaqueti csatát, a francziákat bátorította föl s a győzteseket hangolta le ez ütközet! az ellenség nagyobb haderőt szervezett, mint valaha, s bámulatos erőfeszítést tett a közelebbi hadjáratra. Berwick tábornagy a francziáknál volt ez évben, s hallottuk, hogy Villars tábornagy még mindig sínli sebet, vágyik ütközetre kényszeríteni herczegünket, s azt fogadta, hogy kocsijából fogja ellenünk vezényelni seregét. Az ifjú Castlewood, mihelyt meghallotta, hogy a harcz újból megkezdődik, sietve jött vissza Brüsselből, s St. George lovag megérkezése május tájra volt téve. «Ez a királynak harmadik hadjárata, s nekem is» szerette mondogatni Ferencz. Buzgóbb Jakab-pártiként jött haza, mint a milyen valaha volt, s Esmond úgy sejtette, hogy valami szép összeesküvőknek kellett a fiatal ember tüzet lángra lobbantani. S valóban meg is vallotta, hogy izenetet kapott a királynétól, a Beatrix keresztanyjától, ki őt a Ferike s a herczeg születését megelőző évben tartotta keresztvizre.

Bármennyire vágyott is Villars tábornagy megütközni, a herczeg ő kegyelmessége nem látszott arra hangolva, hogy kedvét töltse. A herczeg a múlt évben testestől lelkestől a a whigek- s hannoverekkel tartott, de Angliába jövedelekor úgy találván, hogy hazája meghidegült

iránta, s a nép az államegyház mellett buzog, azután, hogy a sereghez visszatért, hideg lett a hannoverekhez, óvatos a császáriak, különösen udvarias és előzékeny St. George lovag iránt. Bizonyos, hogy levelek s hírnökök folytonosan jöttek mentek ő kegyelmessége s vitéz unokaöcscse Berwick herczeg között az ellentáborból. Senki sem szokott alkalmoszerűebben hizelegni mint ő kegyelmessége, s senki sem tudott a tisztelet és ragaszkodás kifejezéseivel bőkezűbben bánni nála. Mint az író St. John úrtól hallotta, a herczeg úgy nyilatkozott Monsieur de Torey előtt, hogy szinte epedve várja, hogy a száműzött királynéért s családjáért darabokra vagdaltassa magát, sőt a mi több, úgy hiszem, ez évben megvált énje legbecsebb felének egy részétől — pénzétől — melyet a királyi száműzötteknek küldött át. Tunstal úr, ki a királyi herczeg szolgálatában állott, kétszer vagy háromszor fordult meg táborunkban, míg a francia, Arlieu s Arros körül táborozott. Előőrseinket az ellenségétől egy kis patak választá el, úgy hiszem Canibe volt a neve, mert e sorokat Európától s könyvektől távol írom, s a kis földabroszon, mely az írónak, ifjúkora e színhelyeit illetőleg birtokában van, e folyócskának semmi nyoma. Őrseink beszélgettek át a folyócskán, megérthették egymást, s ha nem, kölcsönösen vigyorogtak, s pálinkás flaskóik vagy dohány zacskóikkal szolgáltak egymásnak. Esmond ezredes, ki szolgálatra még gyöngé volt, egy szép juniusi napon az

őrszemek felett szemlét tartó tiszttel kilovagolt e patakhoz, melynek partjára egy sereg angol és skót gyülekezett volt s beszélgetett a túlparti jámbor ellenséggel.

Esmondot különösen egy magas szál, hosszú veres bajszú, kékszemű ficzkó beszéde mulattatta, ki hat hüvelykkel volt természetesebb a francia parti kis barna pajtásoknál, s ki az ezredes kérdésére először tisztelgett neki, aztán azt felelte, hogy ő a «royal cravat»-okhoz tartozik.

Esmond a «royal cravat» kiejtése módjából mindjárt észre vette, hogy a ficzkó nyelve a Liffy s nem a Loire partjain kezdett először gagyogni. A szegény katona — valószínűleg szökevény — nem mert igen mélyen belemerülni a francia beszélgetésbe, nehogy kitűnjék nevetséges kocsintása. A francia nyelvből csak azon kevés kifejezésre kívánt szorítkozni, melyekről azt hitte, hogy könnyen eltanulta őket, s ez áltatási igyekezete véghetetlenül mulattató volt.

Esmond elkezdte a Lillibullerot fütyölni, mire a Teague* szemei villogtak, aztán egy dollárt dobott neki, mit a szegény fiú egy «Isten áldja, vagyis: Dieu benisse votre honor»-ral viszonzott, mi okvetetlen a főporkolábhoz juttatta volna őt, ha a mi partunkon állott volna.

Míg e szóváltás folyt, a francziák felől, kis távolban három tiszt jelent meg lóháton s mintha

* Az irek gúnyneve.

minket néznének, megállottak, aztán egy hátrahagyva a más kettőt, egészen közelünkben lovagolt, kik a folyam mellett valánk. — A hol van, a hol van! — kiálltott nagy fölindulással royal cravat, «pas lui, nem ez, l'autre,» s a távol álló pejlovas tisztre mutatott, kinek napfényben tündöklő vértje felett széles, kék szalag lengett.

— Sziveskedjenek Hamilton úr üdvözetét megvinni Marlborough lordnak, a herczeg ő kegyelmességének — szólt a lovag angolul, s meggyőződven, hogy az ellenfél nem ellenséges indulatú, hozzá tévé mosolyogva: «Amott egy barátjok van önöknek urak, ki megkért, tudatnám önökkel, hogy néhánynak arczát látta a mult évben september 11-én.»

Mialatt a lovag beszélt, a más két tiszt egészen közelünkbe lovagolt. Mindjárt tudtuk, hogy egyik a király, ki akkor huszonkét éves volt, termete karcsú és magas, sötétbarna szemei szomorúaknak látszottak, bár ajkain mosoly ült. Levettük fővegünket s tisztelegtünk neki. Bizonyáranincs ember, ki először látva annyi hír s szerencsétlenség örökösét, meg ne lett volna hatva. Úgy tetszett Esmondnak, hogy a herczeg hasonlít az ifjú Castlewoodhoz, kitől korra s termetre nem különbözött. St. George lovag fogadta üdvözetünket, s szögesen nézett reánk. Partunkon még az ögyelgők is éljenezni kezdtek. A royal cravat a herczeg kegyeléhez sietett, letérdelt, megcsókolta csizmáját, száz meg száz örömkialtást hallatott, s szemeit áldást

kérőleg emelte az égre. A herczeg szárnysegédével egy aranyot adatott neki, s miután a társaság minket köszöntve ellovagolt, a cravat hálálkodásképen megköpdöste, aztán zsebre rakta a pénzt, s hatalmas kender bajszát kipödörve, nagy délczezen odább állott.

A tiszt kivel Esmond kilovagolt, Sterne úr, ugyanaz a kis kapitány, a Handyside ezredből, ki Lilleben a Mohun gróffali összetűzéskor a kertet ajánlotta a párbajra, maga is irhoni volt, s oly derék kis legényke, a milyen csak kell. «Istenemre!» szólta Sterne Roger úr, «az a nagy korhantó oly szépen beszélt francziául, hogy észre nem vettem volna, hogy idegen, ha arra a nagy óbégatásra rá nem gyűjtött volna, így aztán csak egy ir borju tud bögni.» Roger darabos módja szerint még egy más megjegyzést is tett, melyben józan értelem s képtelenség is volt: «Ha az a gentleman Villars tábora helyett a miénkbe lovagolna át, s kalapját feltartva azt mondaná: Itt vagyok, én a király, ki követ engemet? istenemre! az egész sereg talpra állana, haza vinné őt, megverné Villarst, s útközben elfoglalná Párist.

A herczeg látogatásának híre hirtelen elterjedt az egész táborban, s a mieink csapatonként jöttek la azon reményben, hogy őt megláthassák. Hamilton őrnagy, kivel beszéltünk volt, egy trombitástól ezüst érmeket küldött több angol tiszt számára. Ezek közül Esmond úrnak is jutott egy, s az emlékpénz, s még egy más, a herczegeknél nem

szokatlan ajándék, volt minden jutalom, mit azon királyi személytől kapott, kinek nem sokára ezután fáradozott ügyében.

Esmond csaknem közvetlenül ez esemény után elhagyta a sereget, tábornokát akarván hazakísérni, s különben is azon orvosi tanácsot kapván, hogy igyekezzék, míg a szép idő tart, hazajutni, s nem venni több részt a hadjáratban. De a seregből még azon hír jutott hozzá, hogy mindazok közül, kik St. George lovag látására sereglettek, Castlewood Ferencz magaviselete volt a legfelőtőbb; az ifjú gróf fedetlen fővel lovagolt át a kis patakon a herceghez, leszállott lováról s letérdelt előtte, hogy bemutassa hódolatát. Némelyek azt beszéltek, hogy a herceg azonnal loaggá ütötte őt, de mylord ez állítást tagadta, bár az elbeszélés többi részét elismerte, s azt mondta:

«János káplárnál (így szokta nevezni Marlborough herceget) azelőtt nem nagy kegyben állt, s intette is hogy óvakodjék ily dőreségek elkövetésétől, de e tett után ő kegyelmessége mindig szívélyesen mosolygott rá.»

— S oly kegyes volt hozzám, írta Ferencz, hogy azt gondoltam, néhány jó szót fogok Harry uramért tenni, de mikor nevedet említém, oly haragosan nézett reám, mint a menykő, s azt mondta, hogy soha sem hallotta híredet.

MÁSODIK FEJEZET.

Hazamegyek s a régi nótát járom.

Miután Monst és a hadsereget elhagyta, és az ostendei postahajót várta Esmond, fiatal rokonától, Castlewoodtól, Brüsselből levelet kapott, Londonba viendő néhány izenettel, melyek az ezredesnek nem kis fejfájást okoztak.

A huszonegy éves fiatal szeleburdi — a mint írta — ki akarta forni magát s elvette Wertheim gróf leányát, Wertheim kisasszonyt. Ő nagysága, a gróf, császári kamarás volt és a német-alföldi kormányzó udvaránál volt alkalmazva.

«U. I.» — folytató a fiatal uracska — Clotilda idősebb nálamnál, mit talán hibájául lehetne felróni, hanem én már oly vén ficzkó vagyok, hogy az évek nem tehetnek különbséget, én pedig feltettem magamban, hogy jobb útra térek. St. Gudule egyházban esketett meg Pater Holt. Testestül lelkestül a jó ügy mellett van. Itt minden ember azt kiáltja: Vif-le-Roy, s tudom anyám és Trix sem maradnak hátra. Vigyázva tudasd velük ez ujságot, s mondd meg ügynökömnek, Mr. Finchnek, szorítsa az embereket a kamatokért, s ha csak lehet, küldjön sárga csikókat. Clotilda nagyszerűen énekel és hárfáz. Igazi szépség! Ha fiú lesz, te léssz keresztapja. Hátat fordítok a hadseregnek; elég volt nekem a katonásdiból s a

herczeg ő fensége is protegál. A telet itt töltöm, legalább Tilda lebetegedéseig. Mindig vén Tildának hívom de, más azt ne próbálja! Egész Brüsselben ő a legügyesebb asszony: tud festeni, ért a zenéhez s költészethez, s a mi több a fakanál sem esik ki a kezéből s olyan puddingot csinál, hogy még. Apjával a gróffal pajtáskodtam; úgy ismerkedtem meg vele. Négy fivére van; az egyik abbé, a másik három a herczeg szolgálataiban áll. Most pörölnek valami borzasztó kincset, jelenleg azonban nem a legfényesebben állanak. Tudasd ezt anyámmal, mert te azt csinálhatsz vele a mit akarsz. Írj s kérd meg Finchet, hogy rögtön írjon: Hotel de l'Aigle Noire, Bruxelles, Flander.

Így hát Ferencz katolikus nőt vett el, örököszt vártak, s Esmondnak mindezt tudatnia kellett úrnőjével Londonban. A feladat nem volt épen könnyű, s Esmond nem kis szorongást érzett, midőn a fővároshoz közelgett.

Csak későn érkezett vendéglőjébe, s mindjárt Kensingtonba bejelentve megérkeztét, s másnap reggelre látogatását. A küldött azt a hirt hozta, hogy az udvar Windsorban van, s azzal a szép Beatrix is szolgálaton. Csak mylady maradt kensingtoni házában. Évenként egyszer szokott az udvarnál megjelenni. A kis birtok korlátlan úrnője egészen Beatrix volt; ő hívott vendégeket, ő rendezte a nagyvárosi kedvtelés minden mulatságát, míg anyja inkább védője, nénje volt, saját

útját követve, mely bizony elég egyszerű és korlátolt volt.

Esmond mihelyt felöltözött, (sokat nem aludt, s sokkal korábban felébredt, mint a város) kocsit fogadott Kensingtonba, s oly korán odaért, hogy épen a reggeli templomból hazajövöben találta kedves úrnőjét. Imakönyvét maga vitte, soha sem akarván legénynyel hordatni maga után, mint szokták, s Esmond ez egyszerű jelből is föl ismeré rendes foglalkozását. Megálljt kiáltott a kocsisnak s leugrott, mikor úrnője feltekintett. Fejkötője a régi volt, s olyan lett, mint a fal, a mint Esmondot meglátta. Az ezredes bátorsága megint visszatért, midőn azt a puha kis kezét szívére érezte!

A házat csakhamar elérték. Beléptek.

Édes, borongó mosolylyal fogta meg Harry kezét, s megsókolá.

— Milyen beteg voltál! milyen rosszul nézesz ki kedves, kedves Henrikem!

Igaza volt, az ezredes úgy nézett ki, mint egy kísértet, kivéve, hogy a kísértetek nem néztek ki boldogoknak, a mint mondják, s Harry oly hosszú távollét után látván őt, egész boldognak érzé magát, mint mindig, midőn édes, szelid szemibe tekinthetett.

— Visszatértem, hogy családom ápoljon, viszonzá Harry. «Ha Ferencz nem gondol sebemmel, hihetőleg már rég nem élek.

— Szegény jó Ferenczem! Ön mindig jó lesz

hozzá, mylord, hisz a szegény fiú nem tudta, hogy igazságtalanságot követett el ön irányában.

— Hogy értsem ezt, drága grófném?

— Én nem vagyok grófné, én Esmond Rachel, Esmond Ferencz özvegye vagyok, gróf úr! Ki nem állhatom e címet. Bár soha se vettük volna el attól, a ki most hordja azt. Hanem mi mindent megtettünk, Harry, mindent a mi tőlünk kitelt. És mylord, és — én. . . .»

— Kitől hallotta e mesét, drága grófné? kérde az ezredes.

— Nem kaptad levelem? Monsba írtam, mi-helyt megtudtam, szólt Esmond grófnő.

— És kitől? sürgeté az ezredes. Ekkor a grófnő elbeszélte, hogy az özvegy Castlewood lady, halálos ágyán elhivatta, s véghagyományképen e szomorú titkot közölte vele. — Elég rosz volt az özvegytől, szólt Esmond grófnő, hogy ily soká elhallgatta azt, s nem mondta meg nekem az igazat. — Rachel hugom, mondá, és a grófné nem birt egy gyöngé mosolyt elnyomni, Rachel hugom, kiáltott az özvegy, utána küldtem, mert a a doctorok azt mondták, hogy pár nap alatt oda-lehetek ebben az átk— vérhasban. Lelkiismerete-met pedig meg akarom könnyíteni egy nagy te-hertől, mely rajta nehézkedik. Maga mindig egy-szerű teremtés volt, s nem igen talált a nagy tisztességbe, s így a mit mondani fogok, nem rázandja meg annyira. Tudja meg tehát Rachel hugom, hogy házam, ezüstneműm, bútoraim, három ezer

font készpénzt, és ékszereimet, melyeket ő felkent felsége, az üdvözült Jakab királytól valék szerencsés nyerni: Castlewood gróf ő nagyságának hagyományoztam.

— Az én Ferenczemnek? Mindig azt hívém...

— Castlewood grófnak, kedvesem, Castlewood grófnak, és ir-királysági Shandon marquisnak, a Jakab király ő felségétől férjemnek, a néhai marquisnak adott kinevezési oklevél szerint, mert én Esmond marquisnő vagyok, Isten és ember előtt.

— S a szegény Harrynak mit sem hagyott, édes marquisnő? kérdé Castlewood grófnő (mert azóta nyugodtan elbeszélte nekem az egész történetet, az ő szokott elragadó bájával, s most elbeszélését egész terjedelmében adom, a mint tőle vevém). S nem hagyott semmit szegény Harrynak? kérdé kedves grófnóm: mert tudod Harry, mondá édes mosolyával, én mindig sajnáltam Ezsaut, s úgy hiszem magam is az ő pártján vagyok, bár papa mindig szörnyen erőlködött, hogy ellenkező véleményre hozzon.

— Szegény Harry? szólt az öreg grófnő, a szegény Harrynak kellett volna valamit hagyonom, ha, ha! (ugyan hógom nyujtsa csak ide azokat a cseppeket). No kedvesem, ha azt hiszi, hogy Harrynak örökségre van szüksége, tudja meg hát, hogy 1691 óta, egy héttel a boynei csata után, hol Oraniai Vilmos királyi urát és ipát meggyőzte, mely vétkeért most a pokolban vezeklik (jaj! jaj!) az a szegény Henrik! azóta Esmond marquis és

Castlewood gróf és irlandi Shandon báró és felsőházi tag, mondom, és e czímei utána legidősb fiára fognak szállani s azt fogják, ha megengedi, Castlewood grófnak nevezni, úgy, úgy! Mit szól hozzá kedvesem?!

— Az Isten szerelmeért! mióta tudja ezt? kiáltott fel a másik grófnő (talán azt is gondolta, hogy a beteg félrebeszél).

— Férjem, megtérése előtt sem mire kellő léhűtő volt, folytatá a haldokló. Németalföldön elcsábította egy takács leányát, s istentelenségét azzal is tetézte, hogy megesküdött vele. Azután hazajött, elvett engem, szegény fejemet, engem szegény ártatlan fiatal teremtest, — pedig te is tudod Harry, hogy a négy X-et is elhagyta volt, mikor férjhez ment; a mi pedig az ártatlanságot illeti. . . . én pedig, folytatá az öreg lady, férjem istentelenségéről három egész évig semmit sem tudtam házasságunk, sőt szegény kis fiunk halála után; s alig vártam, édesem, hogy megint megeskettesem magamat Pater Holttal, a castlewoodi kápolnában, mihelyt hallottam, hogy az a teremtes meghalt, azután nagy beteg lettem, s mikor még alig jöttem magamhoz másik nagy kétségbeesésemből, a pater tudatta velem, hogy a grófnak már házasságunk előtt volt egy fia, és hogy a gyermek Angliában van kiadva; én beleegyeztem, hogy a ficzkót haza hozzák, s a furesa, kis mélabús gyerek meg is érkezett.

— Szándékunk volt papot csinálni belőle, s arra is volt nevelve, míg maga, rossz asszony, el

nem csábította. Én megint reméltem, hogy örökösrel ajándékozhatom meg férjemet, midőn a király érdeke elszólitotta, s dicsően harczolva esett el Boynenál.

— Ha rosszul esik is kedvesem, de az igazat megvallva, férjét soha sem szenvedhettem, mert a legcsúfosabban hagyott volt a faképnél, s így csak arra vártam, mikor a kis takács fiút igazi örökösének tekintjük. De engem elfogtak, s férje fogságomban oly jó volt hozzám, annyira járt-kelt barátaihoz kiszabadításom érdekében annyira felhasználta egész tekintélyét mellettem, hogy mindent megbocsátottam neki, legkivált, mivel gyóntatóm is hallgatást parancsolt, mert a király ügyének érdekében állott, hogy családunk czíme kegyed férjénél — az üdvözült grófnál — maradjon, mert csak ez által lehetett őt a király pártjának biztosítani. S ebben igaza is volt, mert egy évvel férje halála előtt, midőn hivatalt akart vállalni Oraniai Vilmos alatt, Holt atya az egész dolgot elbadta neki, s még arra is rávette, hogy jókora összeget szedett fel ő felsége számára, s a jó ügyben annyira megerősítette, hogy bizonyosak voltunk felőle, hogy annak idejében — ha szükség lesz reá — síkra is száll a bitorló ellen. Ekkor történt rögtöni halála, s megint gondoltunk rá, hogy a valót leleplezzük, de azt határoztuk, hogy jobb lesz a király ügyére nézve, ha a cím tovább is a fiatalabb ágban marad, s kedvesem, nincs áldozat, mit ez ügyért egy Castlewood sokallana,

— Esmond ezredes úgy is tudja már az egészet, (s ekkor Harry, szólt úrnöm, elbeszélte mindent, mi szeretett férjem halálos ágya mellett történt). Ő e címet nem akarja igénybe venni, bár joga volna hozzá. De lelki nyugalmam kívánja meg, hogy tudassam magával, lelkem, az igazat. Fia addig törvényes grófja Castlewoodnak, míg bátyja e címet vissza nem követeli.

Ez volt az özvegy beszédének veleje. Atterbury is tudja, szólt Castlewood grófnő; s Esmond igen jól tudta honnan, mert Atterbury volt a lelkész, kiért a boldogult lord halálos ágyán küldött. Castlewood grófnő rögtön akart fiának írni, s vele a valót tudatni, de a nagytiszteletű úr azt mondta, hogy jobb lesz Esmond ezredesnek írni, hogy határozzon ő, kitől az egész család függ.

— S kétkelkedhetik, drága úrnöm, határozatom felől? kérdé az ezredes.

— Egészen tőled függ az Harry, mint a család fejétől.

— Már tizenkét éve, hogy határoztam, kedves grófom halálos ágyánál, szólt Esmond ezredes. A gyerekeknek semmit sem szabad ebből tudniok. Nevünket Ferencznek és örököseinek kell hordani. Ez az igazság. Semmi bizonyítékom sincs apám és anyám házasságáról, bár szegény grófom mondotta halálos ágyán, hogy Holt atya Castlewoodba hozta volt azt. Mikor a szárazföldön voltam, nem akartam keresni. Csak szegény anyám sirját kerestem és néztem meg zárdájában. Mit

használna ez neki? Nincs a világon törvény, mely pusztá szavamra Ferencz helyett engem tenne Castlewood gróffá. Én vagyok a család feje, drága úrnöm, hanem azért Ferencz Castlewood grófja s inkább barát lennék, vagy Amerikába vándorolnék ki, mintsem megfosztanám őt ettől.

Midőn így szólt drága úrnőjéhez, kiért örömet adta volna életét, kiért semmi áldozat sem lett volna igen nagy, az áldott lélek térdre borult előtte, s a szeretet és hála szenvedélyes kitörése közt csókokkal borította mindkét kezét: úgy hogy nem csak szívét ellágyította, hanem büszkévé is tette őt, s szive hálával telt el, hogy isten módot nyújtott neki szeretetét iránta kimutathatni s e rá nézve kis áldozat által bebizonyítania. Azokat, kiket szeretünk, boldogítani bizonyára a legnagyobb áldás mi férfit csak érhet, s mi volt a világ minden gazdagsága és czíme, a hiúság és dícsvágy bármely kitüntetése, azon gyönyörhöz képest, melyet Esmond érzett, midőn legjobb, legdrágább barátainak e szolgálatot tehetete?

— Drága angyal, rebegé Esmond, tiszta lélek, kinek annyit kelle szenvedni, ki a szegény elhagyatott árvát a szeretet ragyogó gyémántjaival árasztotta el! Nekem kell térdre borulnom, nem kegyednek: s áldom istenemet, hogy kegyedet boldoggá tehetem. Van-e más czélja életemnek? Áldott legyen az Úr, hogy kegyed szolgálatára lehetek! Mi az egész világ boldogsága ehhez képest?

— Ne emelj föl, szólt hevesen Esmondhoz, ki föl akarta segíteni. Hadd térdeljek, hadd térdeljek... hadd... imádjalak!

Ily kedvező bíró előtt, milyenek Esmond drága úrnője magát mutatta, minden pörnek, csak az ő részére kellett eldőlnie, így hát nem nagyon gyült meg a baja, midőn tudatta a grófnővel, hogy fia külföldi, s még a mellett katolikus nőt vett el, mert Castlewood grófnő nem viseltetett oly előítélettel e vallás iránt, mint Anglia többsége. Azt tartotta, hogy a mi vallásunk csak egy ága az egyetemes egyháznak, míg a katolika annak törzse, melybe kétségen kívül nem egy fattyúgaly van oltva; (nő létere igazán jól be volt avatva az egyházi vitákba, mert lány korában ő volt atyjának, a boldogult Esperesnek, titkára, s beszédeit ő tisztázta); s ha Ferencz, a mint ő nevezte a katolikus vallás, a dél-európai egyház hivei közül választott magának nőt: ez nem ok arra, hogy menyét tárt karokkal ne fogadja. Írt is mindjárt új lányának egy kedves, gyöngéd levelet, (legalább Esmond annak tartotta, mert mielőtt elküldte volna, megmutatta neki) melyben csak az a gyöngéd szemrehányás volt, hogy miért nem írt fia neki, hogy miért nem kérte a lépésre, melyet teendő vala, az édes anya áldását.

— Castlewood igen jól tudja, írta fiának, hogy ő semmit sem tagadhat meg tőle, a mi csak tőle függ, legkevesbbé pedig beleegyezését e házasságba, mely, a mint reméli, boldoggá teendi, s

visszatartóztatja azon könnyelműségektől, melyek nem kis aggodalmat okoztak neki. Kéri, hogy térjen vissza rögtön Angliába, foglalja el családi tűzhelyét Castlewoodban (az ő tűzhelye, jegyzé meg Esmond ezredesnek, ámbár csak a te kegyelmedből) s vizsgálja meg anyja számadásait, hogy kezelte tíz évi kiskorúsága alatt vagyonát. Gondossága és takarékosága által a jószágot jobb karba helyezte, mint a parlamenti viták óta valaha volt, s így a gróf szép kis vagyónkának volt ura, melyet nem terhelt annyi adósság, mint míg vesztegető atyja élt. Csak attól félek, jegyzé meg a grófnő az ezredesnek, hogy míg fiannak vagyont szerzek, befolyásom nagyobb részét vesztém el reá. S valóban úgy is volt. Lánya azon panaszkodott, hogy anyja mindent csak Ferenczért tesz, érte semmit; míg túlfelül Ferencz nem volt megelégedve a walcotei egyszerű, összehuzódott élettel, hol őt úgy nevelték, mint egy papfiút, nem pedig nemes embert, kinek egykor szerepet kell a világban játszania. Hihetőleg ez első nevelési balfogás okozta, hogy midőn hatalmában állott, egészen a gyönyör karjaiba dobta magát. Különben nem ő volt az első férfi, kit a nők túlhajtott szeretete elrontott. Legjobb iskola a gyermekre nézve, legyen az kicsiny vagy nagy, hogy anyagilag szellemileg jobbak társaságában forogjon, mert így vesztheti csak el az önhittséget, melylyel az otthon nevelt gyermekek bőségesen el vannak látva.

Hanem, mint a tékozló, ki adósságai jegyzé-

két küldi övéinek, soh'sem jegyzi fel mindnyáját, s bizonyosak lehetünk felőle, hogy a kujon a legnagyobb összeget még mindig titkolja, s nem meri bevallani, úgy tett a szegény Ferencz is; közlésének nagyja mit első vallomásában nem mert anyjával tudatni, még hátra volt. Esmondnak volt is egy kis sejtelme e felől, mikor Ferencz levelét megkapta, tudván, hogy milyen kezek közé jutott az ifjú, hanem sejtelmeit szépen magának tartotta, s őrizkedett urnőjét, talán alaptalan, gyanujával aggasztani.

A közelebbi posta Brüsseltől, azután, hogy Ferencz megkapta anyja levelét, az új férj és nő, ki közbe legyen mondva, maga sem tudott jobban írni, mint szeleverdi férje ura, hála-, szeretet- és ragaszkodásteli választ hozott az özvegy grófnő számára, mert így czimezték akkor szegény urnőmet. De a levélbe, (mely családi gyűléseken t. i. a grófnő, Beatrix kisasszony és e lapok írója előtt lön felolvasva, s melyet az udvarhölgy póriának mondott s a többi is hallgatva annak tartott), Esmond ezredes számára is volt egy külön levél zárva, azon újabb kényes megbizással, hogy azt belátása szerint igazítsa el, s tudassa a grófnővel, hogy Ferencz jónak látta Pater Holt ténácsára, Clotildja sürgetésére és az ég minden szentjei áldása mellett, jegyzé meg ő lordsága kenetteljesen, vallását megváltoztatni s áttérni azon egyház kebelébe, melynek nem csak királya és több rokona, hanem a mivelt világ nagyobb része is híve

és tagja. Ezt egy utóirat követte, melynek forrását Esmond igen jól ismerte, mert érzett rajta az iskola szaga s egészen elütött Ferencz irmodorától és eszmemenetétől. Ez utóirat emlékeztette Esmond ezredezt, hogy ő is ez egyháznak szülötte, és hogy ő lordsága nem mulasztja el imáit a szentek színe elébe küldeni, (mily mérhetlen jóság!) hogy anyja és nővére is megtérjenek.

Esmond, ha akarta volna, sem titkolhatta volna el ezt a nők előtt; mert pár nap mulva e levél vétele után a brüsseli «Ujdonságok»-ban, s más lapokban is lehetett olvasni, hogy egy fiatal ir lord, Castlewood gróf, ki csak most lett teljes korú, s az utóbbi hadjáratban kitünő részt vett, mint ő fensége Marlborough herczeg hadsegéde, Brüsszelben a római egyházba tért át, és a bucsúban mezítláb, kezében viaszgyertyával, vett részt. Ez áttérést, jegyzé meg az «Ujdonságok», az ismert Holt atya eszközlé, ki az utóbbi zavarokban Jakab-párti ügynök volt, s Vilmos királytól nem egyszer nyert kegyelmet.

E hír nem kevésbbé veré le Castlewood grófnőt, mint a mennyire felingerlé Beatrix kisaszonnyt.

— Így hát, jegyzé meg a miss, Castlewood nem lehet a mi hazánk. A Ferencz felesége majd ide hozza gyóntatóját, s annak béka kell ebédre. Tushernek és nagyatyámnak minden prédikálása falra hányt borsó volt testvéremre nézve. Mondtam én azt, hogy megököd azzal a kátéval, s hogy

mindjárt kirúg, mihelyt nem lesz szoknyádhoz varrva. Te soh'se hitted anyám, hogy az a szélhajtó csuffá tesz, s hogy az a tányérnyaló Tusher nem neki való nevelő. Oh azok a papok! Utálom őket lelkemből! veté utána Beatrix kisasszony, összecsapva kezeit; igen én, akár reverendát, akár csatos czípőt viselnek; a szakálasokat úgy, mint a mezítlábasokat. Ismerek egy rémséges ir éhenkórász, ki egy vasárnap sem mulasztja el az udvarnál megjelenni s taposni a földet körülöttem, jaj, borsózik a hátam most is bele! Ha papot akarsz látni, csak nézd meg őt, csak hallgasd meg, hogy beszél saját rendjéről. Egyik olyan, mint a másik, a püspök úgy, mint a bonz vagy a fakir. Mindnyája uralomra vágyik, s az utolsó itélettel ijesztgetnek bennünket. Dicsfényvel veszik körül magukat s azt várják, hogy térden esúszva könyörögjünk áldásukért. A minap hallottam, mikor az a dr. Swift Marlborough herczeg ő kegyelmessége vitézségéről kicsinylőleg vartyogott. Ha! az a dublini bamba! azért mer így beszélni, mert ő kegyelmessége kiesett a kegyből. Azért beszél így, hogy ő felsége füleibe menjen, s Masham asszonynak hizelegjen. Azt mondják, hogy a hannover választó fejedelem egy egész tuczat kedvest tart herrenhauseni udvarában, s ha ő lesz királyunk, fogadom, hogy a püspökök és Swift uram, ki maga is szeretne az lenni, csak úgy fognak neki is hizelegni. Oh azok a büszke papok! Beteg vagyok, ha látom tapsi lábaikat és hallom

reverendájuk suhogását. Szeretnék oda menni, a hol egy sincs; szeretnék quaker lenni, hogy megszabaduljak tőlük; s az is lennék, csak az a csunya ruhájuk ne volna, mert sajnálom szép arczomat bepólálni. Úgy-e rokon, igazam van? s ezzel belekacsintott a tükörbe, mely legjobban megmondhatta, hogy a világon sincs szebb terem-tés nála.

— Azért támadom így meg a papokat, veté utána Beatrix kisasszony, hogy egy kicsit eloszlassam szegény anyám Ferencz miatti aggodalmait. Mert tudnod kell, rokon, hogy ez a Ferencz csak oly hiú, mint akármely lány. Azt mondják, hogy a lányok hiúk; de mik vagyunk mi hozzájuk képest? Hisz látni való volt, hogy az első nő és az első pap, mert előttem pap vagy nő, egyre megy ki, a ki magának azt a fáradságot veszi, bolondot fog csinálni belőle. Mi mindig cselt szövünk; mi nem állunk jót hazugságainkért; mi mindig hajlongunk, hizelgünk, vagy fenyegető-zünk; mi mindig csak vést hozunk, jegyezze meg magának szavaimat, mert én ismerem a világot, s nekem is végig kell mennem rajta. Mintha lát-nám, hogy esett a Ferencz házassága! A gróf, a kedves papa, mindig a kávéházban ül. A grófnő, a lelkem mama, mindig a konyhában van s főzi az ebédet. A kontesz, kedves testvérünk, mindig hárfáz. Mikor mylord bucsúzni jött s megmondta, hogy a sereghez kell mennie, a lelkem Clotilda könyekbe tör ki, s elájul épen a mylord karjaiba,

nem, rokon, maradjon csak helyén, ha úgy tetszik, vállaira borul és sir; a lovag: Oh isteni, imádott, szeretett Clotildám, sajnálja, hogy el kell válnunk? Oh Franceskóm, viszonz a hölgy, oh mylord! s erre betoppan a mama és egy sereg nagy bajszú, hoszszú kardú testvér a konyhából, hol épen kenyeret ettek veres hagymával. Meglássá, három hónappal azután, hogy az új nő megérkezik Castlewoodba, minden pereputtya itt lesz. Az öreg gróf és grófnő, a gróf úrfiak és a gróf kisasszonykák. Grófok! ma már minden éhenkorász gróf. Guiscard, a ki Harryt meggyilkolta, azt mondta, hogy ő gróf, pedig azt hiszem, borbély volt. Minden francia borbély, tánczos ... ne tagadja! vagyhát tánczmesterek, vagy papok ... s így csergett tovább.

— Kitől tanult maga tánczolni, Beatrix? kérde az ezredes.

S a kisasszony mosolyogva dúdolt egy minuettet, mélyen meghajtotta magát, s mikor föl-emelkedett, a világon legszebb kis lábakat engedte látni. Még e helyzetben volt, midőn anyja belépett, ki szobájába vonult volt vissza, mert nagyon a szívére vette fia áttérését; a bolondos lány anyjához szökkent, átkarolta, megcsókolta, s megakarta tánczoltatni. Ugyan legyen eszed, kedves lelkem anyácskám; azért soh'se sírj, hogy Ferencz pápista lett. Istenem, hogy nézhetett ki, a mint fehér ingben, gyertyával kezében, mezítláb járta a bucsút! s lerugta kis cipőcskéit, (a legcsudála-

tosabb kis cipőcskék, a legcsudálatosabb piros magas sarkacskákkal! Esmond mohón kapta fel az egyiket, a mint épen mellé esett;) azzal a legfurcsább arcot vágta s fel s le sétált a szobában, Esmond botját tartván gyertya helyett. Még Castlewood grófnő sem birta magát a nevetéstől megtartóztatni, komoly természete daczára, s Esmondnak úgy tetszett, midőn kéjteli bámulattal gyönyörködött e ragyogó szépségen, mint mindig: hogy soha életében ily tökéletes, ily csillogó, ily szép teremést nem látott.

Midőn a bucsút bevégezte, kinyújtotta lábait cipői után. Az ezredes letérdelt: Ha kegyed lesz a pápa, én pópista leszek! s ő Szentsége megengette, hogy kis harisnyás lábait megcsókolja, mielőtt fölhúzta a cipőket.

Mama lába egyet toppantott e műtét alatt s Beatrix ragyogó szemeit semmi sem kerülte ki, az elégedetlenség e kis jelét is észrevette. Oda szaladt hozzá, átkarolta anyja nyakát, szokott felkiáltásával: kedves lelkem, bolondos anyácskám; a te lábad is épen olyan szép, mint az enyém; igen, igen rokon, de ő dugja! pedig a cipézés megmondhatja, hogy egy kaptára csinálja cipőinket.

— Te magasabb vagy nálam, kedvesem, szólt a grófnő, s édes arcza egészen lángba borult; és... és kezedet szeretné ő, nem lábadat, veté utána erőtetett mosolylyal, mely inkább jaj, mint nevetés volt, s arczát lánya ragyogó keblébe rejté.

Gyönyörű kép voltak így ketten ; azt hitte volna az ember, hogy két nővér, a gyönyörű, egyszerű matrona fiatalabbnak nézett ki, mint valóban volt, lánya pedig, ha nem is öregebbnek, de volt tekintetében valami parancsoló kegy, mely minden nő fölibe emelte, mintha úrnője lett volna anyjának.

— De jaj! kiáltott fel úrnóm, összeszedve magát e jelenet után, s megint bánatos hangját véve föl, szégyen, gyalázat, hogy ma nevetünk és vidorak vagyunk, midőn térdre kellene borulnunk és kegyelemért imádkoznunk!

— Imádkozni és ugyan miért? kérdé kihívólag Beatrix kisasszony, azért-e, hogy Ferencz pénteken bőjtölni akar, s képeket imád? Hiszen anyám, ha te pápistának születnél volna, pápista maradtál volna teljes világi életedben. Hiszen maga a király és nem egy nemes is pápista. Én részemről nem vagyok ellensége e vallásnak, s azt tartom, Böske királyné* egy fityinggel sem volt jobb Mária királynénél.

— Hallgass Beatrix, ne űzz tréfát a szent dolgokból, s ne feledd származásodat, szörnyűködött mylady. Beatrix pedig a tükör előtt állott, szalagjait igazgatta, gallérát simítgatta, s mindenféle kihívó mozdulatokat tett.

Legalább nem árult zsákba macskát, mert ak-

* Az angolok Erzsébet királynét bizalmas néven Queen Bess-nek mondják rendszeren. — Ford.

kor semmi egyébről nem gondoskodott, mint az életről és szépségéről; nem volt több tisztelet szívében a vallás iránt, mint annak az embernek a zene iránt, ki egyik nótát nem tudja a másiktól megkülönböztetni. Esmond látta benne e hibát, mint sok mást is, s érezte, hogy Esmond Beatrix csak herczegnek lenne jó feleségnek. Arra születt ő, hogy nagy társaságokban ragyogjon, palotákat ékítsen, mindenkinek parancsoljon; politikai cselszövényekre, a királyné kíséretében csillogni: arra jó lett volna. Hanem egy egyszerű asztal mellett ülni, s a szegény ember gyermekeinek harisnyát foltozni? arra már nem volt való, vagy ha arra kényszerült volna; szíve szakadt volna belé. Fejedelemasszony volt ő, bár egy forint erője sem volt, s egyik alattvalója, bizonyosan a leghívebb, legengedelmesebb teremtés, a ki valaha egy nő lábainál hevert, a szerencsétlen Esmond volt, ki összekötött kezekkel és lábakkal dobta oda neki legnemesebb érzelmeit, minden tehetőségét, függetlenségét.

S ki ne tudná, mily korlátlanul zsarnokoskodnak a nők, ha szabad kezük van? S ki ne tudná, hogy ilyenkor a legjobb tanács sem ér semmit? Tudnék én utódaimnak jobbnál jobb tanácsokat adni, de jól tudom, hogy ők is csak a maguk feje után járnak, akármit beszéljen nagyatyjok. Minden férfi maga szerzi tapasztalatait a nőkről, s nem hallgat senkire; nem is érne egy hajítófát, ha azt tenné. Magam szeretem kedvesemet, nem az öreg-

apám, ki tanácsokat osztogat; én tudom, hogy mit ér az, a mire vágyom, én tudom, mit adnék érte. Lehet, hogy előtted értéktelen valami, de nekem maga az élet. Ha a nagy Mogul koronája és minden gyémántja, vagy Marlborough herceg minden pénze, vagy mind az a kincs, a mi Vignál elmerült, az Esmondé lett volna: mind, mind oda adta volna e nőért. Bolond volt: ha úgy tetszik; de akkor az a király is bolond, a ki fele királyságát odaadja egy galambtojás nagyságú kis jegeczért, melyet gyémántnak neveznek; akkor bolond az a gazdag nemes is, ki szembe néz a vészszel vagy halállal, fele életét vagy minden nyugalmit odaadja egy kék szalagocskáért, gomblyukában; akkor bolond az a hollandi kereskedő, a ki tizezer koronát tudott fizetni egy tulipánért. Minden embernek megvan a maga ára, s azért életét is odaadja. Ennek a nagy tudós híre, annak, hogy divat embere legyen s bámult az egész város előtt; a másoknak hogy költői vagy művészi nagy munkák útján érjen halhatatlanságot; még másnak, legalább élte egyik felében, minden vágya és kincse: egy asszony!

Mig Esmond e szenvedély uralma alatt állott, emlékszik, hogy nem egyszer beszélgetett ismerőseivel, kik őt csak a szomorú arcú lovagnak csúfolták Beatrix iránti szerelmeért, melyet csöppet sem titkolt. De az ezredes a gúnyra csak gúnynyal felelt: Feltéve, hogy bolond vagyok, s semmivel sem jobb, mint ti: de ti sem vagytok jobbak nálam.

Nektek is megvan a magatok bolondsága, hagyjátok meg nekem is a magamét! Miféle hizelgéseket suttog ön John uram, a királynő kegyencének füléhez hajolva? Hány éjet viraszt át munka közt a legröstebb ember is, odahagyva a kupát, a víg czimborákat, odahagyva kedvesét, kinek ölében csak ásítana: csak azért, hogy egy hazugsággal teli beszédet izzadjon, melylyel háromezréz buta falusi nemesnek hizelegjen az alsó-házban, vagy hogy a clubban tapsot arasson vele. Hány-szor kocsizik ön rázós kocsijában (Esmond úr gyakran lovagolt át Windsorba, s különösen a legutóbb időben a titkárral;)? Hány órát álldogál ön podagrás lábain, s mily alázattal térdel le, ha egy sürgönyt nyujthat át, ön, a világ legbüszkébb embere, ki még az isten előtt sem térdelt, mióta lerugta a gyerekczipőt, s úgy térdén állva suttog, hizeleg, majdnem imádkozik egy otromba nő előtt, ki sokszor részeg a sok evéstől, ivástól, mikor a titkár úr kihallgatáson van? Ha az én vágyaim hiábavalók, bizonyára az önökéi is azok! S erre a titkár szájából csak úgy folyt a beszéd, e szegény tolltól kívánni sem lehet, hogy mindnyáját leírja: mentegetve nagyravágyását, hogy ő mennyi jót tenne hazájával, csak ő lenne az úr, megspékelve beszédét egy csomó deák és görög klasszikus mondattal, (ez ágbeli ismereteit nagyon szerette fitogtatni), dicsekedve számlálva elő az utakat és módokat, hogy lehet a bolondokat megtéríteni; felhozva, hogy az ellenzéket meg lehet vesztegetni,

el lehet hallgattatni; a kétkedőket meg lehet győzni, az ellenségeket el lehet rémíteni.

— Én Diogenes vagyok, szólta Esmond nevetve, kit Sándor fölvetett kocsijába. Nem akarom legyőzni Dáriust, s a Bucefalust megülni. Nem vágyom, a mire ön vágyódik, nagy névre vagy fényes polczra; ezeknek birtoka nem szerezne gyönyört nekem. De önmérséklésemet nem tartom erénynek, az izlés dolga, s jól tudom, hogy a mire én vágyom, ép oly hiába való, mint a miért ön nyújtja nyakát. Ne gúnyolja hát ki hiúságot, én sem gúnyolom ki az önét, vagy a mi még jobb, ne vessük ki egyaránt, a magunkét úgy, mint a másét.

— Ha imádottja kiállja, szólta St. John úr, ezen az úton oda viheti, hogy önt husz eszten-deig sohajtassa maga után, s akkor adja meg magát, mikor ön hetven éves, ő pedig elég vén lesz nagymamának. A világért sem mondom, hogy egy nő után járni ne lenne ép oly mulatságos időtöltés, mint akárminemű vadászat, csak részemről azt a hibát látom, hogy a vad nem szalad elég sokáig. Azt tartom, hogy igen hamar megadja magát, ez a baj.

— Az a vad, melyet ön üldöz, hozzá van szokva, hogy megfogassa s hamar megadja magát, jegyzé meg Esmond.

— De persze az ön Dulcineájának nincsen párja úgy-e? viszonzá a másik. Jól van. Henrik vitéz, menjen ön, ostromolja a szélmalmokat, bi-

zonyosan nem ön a legnagyobb bolond a világon, végezé be St. John egyet sohajtva.

HADMADIK FEJEZET.

Egy szám a «Szemlélő»-ből.

Ha valamelyik fiatal utódom, mikor nagy-
atyja történetét olvassa, épen szerelem beteget
talál lenni: nagyon egyszerű orvosszert ajánlhatok
neki, mely különösen alkalmas e betegség ellen,
s ez a légváltoztatás. Esmond legalább tizszer
odahagyta szíve királynőjét, s mind a tizszer meg-
gyógyult; de valahányszor visszatért hozzá: a láz
mindannyiszor leverte lábáról. Erősen kötötte az
ebet a karóhoz, hogy oda tudja hagyni, úgy,
hogy soh'se gondol reá, s valóban igen szépen
féket tudott vetni a lángra és vágyra, mely min-
dig emésztette, valahányszor közelében volt, de
mihelyt visszatért, csak olyan beteg lett, mint
valaha, és csupa nevetni s szánnivaló volt, ámbár
végre mindenki belefáradt a szánalomba, kivéve
az ő kedves, drága úrnőjét, Castlewood grófnőt;
annak szerető szívébe rakta le szomorú vallomá-
sait, mert ő soh'sem fáradt bele hallgatni őt, s
pártját fogni.

Néha úgy tetszett Esmondnak, hogy remélhet;
de nem sokára megint a kétségbeesés fogta el, mert
a miss fel sem vette s csak játszott vele. Sokszor

napokig testvérek, a legjobb barátok voltak : Beatrix természetes, gyöngéd, elragadó ; Esmond pedig e változás miatt egészen boldog. De egyszerre csak minden megváltozott. Vagy mert igen tola-
kodó lön s szerelmét emlegette, mire a miss rögtön visszautasítólag felelt s hiúságának egy-egy pofot is juttatott ; vagy féltékenykedett, s nem ok nélkül, valami ujdonsült imádóra, vagy egy-egy gazdag urficskára, ki csak most érkezett a városba, s a javíthatatlan tetszelgő már rakosgatta hálóját s töreit utána. Ha Esmond szemrehányásokat mert koczkatatni, a kis lázadó ilyen formán felelt : Hát az úr kicsoda ? Én járok a magam útján, atyafi ! s ez az út férjhez vezet, de nem önt keresem ez uton. Valami jobbat keresek önnél, ezredes, valami jobbat, érti ön ? Meglehet, hogy ön volna az, ha gazdag lenne, ha fiatalabb lenne ; csak nyolcz évvel idősebb nálam, azt mondja, ugyan hallgasson ! száz évvel vénebb, száz évvel. Maga már vén, vén medve ; magát boldogtalanná tenném, ez volna a haszon, ha magához mennék. De magának annyi pénze sincs, hogy egy macskát tisztességesen eltartsion, ha kifizette a legénye bérét, és háziasszonya számláját. Azt hiszi, hogy én tudnék bérházban lakni, s forgatnám a bürgehust a nyárson, míg a tekintetes úr a kis babát ringatná ? Nevetség ! Ugyan miért nem verte ki fejéből ezeket az ábrándokat a háborúban ? Sokkal unalmasabb és szenvelgőbb, mint mikor elment. Maguk mamával találánának. Jók volnának Tuba

és Tubánénak, s halálukig mindig pikétezhetnének együtt.

— Legalább bevallod világias gondolkozásodat, szegény Trix! jegyzé meg anyja.

— Világ? oh lelkem anyám. Azt hiszi talán, hogy én most is kis baba vagyok, s megijedek a mumustól? Világiasság? az ám. Szeretném tudni, mi vétek van abban, ha az ember kényelmesen akar élni? Ha te, kedves anyókám, meghalsz, vagy ha jól lakom veled, s itt hagylak, hova menjek? Talán dajkának álljak be pápista sógoraszszonyomhoz, hashajtót adjak a gyermekeknek; meglasnakoljam s lefektessem őket, ha rosszul viselik magukat? Az első cseléd legyenek Castlewoodban, vagy plane Tusher Tamáshoz menjek? Merci! Eleget voltam a Ferencz alázatos szolgálója. Miért is nem vagyok én férfi? Tíz annyi eszem van, mint Ferencznek, s ha én, grófnő, meg ne ijedjen! kardot s parókát hordhatnék e ruha és szalagok helyett, melyekre a természet kárhóztatott, (ámbár elég szép e ruha, elég szép... rokon, holnap úgyis a vásárra megy, vegye meg e szalag többi részét is; érti?) híressé tenném nevünket. Ez a vén medve is lehetett volna valami. Igazán elég jó kinézése van, s milyen méltóságteljes szónok lett volna belőle — — s ezzel elkezdte Esmond járását és beszédmodorát utánozni, s oly nevetségesen, hogy a grófnő nevetésbe tört ki s maga az ezredes is elismerte, hogy van valami hasonlat közte és e furcsa, gúnyoros torzkép közt.

— Igen! folytatá, ünnepélyesen bevallom, elismerem és kijelentem, hogy nekem csak jó férj kell. Hát bűn ez? Az én vagyonom: arcom. Ide akinek kell; ki ad többet érte? Dolgozni, fonni nem tudok, hanem tudok huszonhárom kártyajátékot. Tudom a legújabb tánczot. Vadászok szarvasra, s úgy hiszem, madarat is tudnék löni röptiben. Tudok rágalmazni, mint akármely magamkorú nő; tudok annyi históriát, hogy akár ezer-egy éjen elmulattatok egy mogorva férjet. Szeretem a piperét, gyémántokat, a fényüzést és a chinai porcellánt. Szeretem a beföttet, a belgiumi csipkét, (az igazán szép volt, a mit rokon hozott nekem!) az operát, s mindent a mi hiábavaló és drága. A minap kaptam egy majmot és egy kis szerecsent. Pompejus, hozzon egy csésze csokoládót ezredes urnak; egy papagályt és egy pincset, de még kell egy férj is. Hallod, Cupido?

— Idzsen kiszaszson, szólt Pompejus, egy kis fogvicsorgató szerecsen, kit lord Peterborowtól kapott paradicsommadaras turbánnal s egy nyaklánczcal, melybe úrnője neve volt vésve.

— Idzsen kiszaszson! szólt Beatrix a gyereket utánozva, s ha a férj nem jelentkezik, Pompejuskak kell egyet keresni.

S Pompejus fogvicsoritva távozott a tálczával, Beatrix kisasszony pedig anyjához szaladt, s kitörését, szokás szerint, csókkal zárta be, nem csoda hát, ha ily vezeklés után engedékeny birája megkegyelmezett neki.

Midőn Esmond hazajött, egészsége még mindig nem a legjobb lábon állt; közel Kensingtonhoz fogadott tehát szállást: boldognak érezve magát, hogy a nők ápolják, s hogy naponként láthatja őket. Ezenkívül néhány ismerőst is elfogadhatott, még pedig azokat, a kiket épen tetszett. Steele és Addison urak megtisztelték őt látogatásukkal; s nem egy pohár jó bort ittak ki együtt lakában, míg a gazda sebe miatt csak a víz és köménylevés mellett maradt. Vendégei wighek voltak s Marlborough herczeg nagy bámulói, Esmond pedig határozottan a túlsó oldalon állott. Hanem azért ellenkező politikai nézeteik nem gátolták meg, hogy különben a legjobb barátok legyenek, sőt még egy esetre, midőn Esmond régi jó bajtársa, Webb tábornok botjával és mankójával az ezredes szállására hömpölygött (a lakás szép vidéken, a lovag-hidnál, London és Kensington között feküdt, szép kilátással a kertekre), még azt is elismerték, hogy a tábornok derék, vitéz egy katona volt, sőt azt is, hogy rosszul bántak vele Wynendaelnél. Azt meg kell vallani, hogy legalább szájjal elégtételt vett magának, s ha Addisonnak csak legkisebb kedve lett volna Wynendaelre írni: jó módja lett volna, mert a parancsnok saját szájából legalább százszor hallotta e históriát.

Mivel Esmondnak nyugodtan kellett magát viselnie, mulatságból a tollhoz fogott, s bevégezte szindarabját, melynek sugó-másolata diófa író-

asztalomban van lepecsételve, e címmel: «A hűséges bolond, vigjáték, a mint azt ő felsége szolgálái előadták.» A darab meglehetősen érzékeny volt, s Steele, ki sokkal érzékenyebb kedélyű volt mint Addison, szörnyen bámulta, míg emez nem igen nagyra tartotta, bár azt elismerte, hogy helylyelközzel vannak benne szép részletek. Ő ekkor éppen «Cato»-ja színrehozásában fáradozott, s a fáklya fénye egészen elhomályosítá Esmond szerző mécsesét. Darabja, mint előkelő ember művét kell nyomatni, neve nélkül jelent meg. Csak kilencz példány kelt el, pedig Dennis, a nagy kritikus dicsérte, s azt mondá róla, hogy nagybecsű mű. Egy haragos órában azután Esmond minden példányt el is égettetett legényével, Lockwooddal.

Az egyik vigjáték gunyoros kifakadásokkal volt tele bizonyos fiatal hölgy ellen. A darab meséje egészen új volt. Egy fiatal lánynak van egy csomó imádója, de ő egy tökfilkó peert választ a hős helyett (de úgy hiszem, Wilks — a hűséges bolond — nagyon rosszul játszott), ki nem szünt meg őt imádni. Az ötödik fölvonásban Teraminta fölfedezi Eugenio (a h. b.)* érdemeit, s hajlamot érez iránta, de már későn, mert ez kijelenti, hogy kezét és vagyonát Rosariának, a minden erényekkel ékeskedő falusi szépségnek szánta. Azt azonban meg kell vallani, hogy a nézőség az egész

* A hűséges bolond.

előadás alatt ásitott és hogy a harmadik estve, egy féltuczat néző előtt, meg is bukott a darab. Esmond és a két hölgy az első előadáson voltak jelen. Beatrix kisasszony elaludt; anyja pedig, ki második Jakab óta nem volt a színházban, azon véleményen volt, hogy a darab, ha nem is kitünő, legalább morálja tökéletes.

Esmond irodalomra adta a fejét s üres idejében sokat írt prózában és versben. Ha Beatrix kisasszony magaviselete sértette: egy satirával könnyített szívéen. Ha nyögött az asszonyok hűtlensége miatt: egy csomó verset ütött nyelbe, melyekben bebizonyította, hogy ő az egész nemzet megveti. Egy ilyen haragos napján (titoktartás esküje alatt) fölkérte Steele Dicket, hogy segítse egy kis tréfában. Írt egy cikket, s épen ott és úgy nyomatta ki, mint Steele lapját, s egy reggel csak ott feküdt az a kisasszony előtt, az asztalon, ilyen formán:

SZEMLELŐ.

341.

Kedd, Apr. 1. 1712.

..... mutato nomine, de te

Fabula narratur. —

(Bárha cserélt névvel, rólad szólt a mese épen.)

Horatius.

«Jocastát minden ember úgy ismeri, mint tanult, divatszerű hölgyet, mint az udvar és ország legszeretetre méltóbb teremtését. Hetenként kétszer reggel vendégeket fogad, s London minden

nagyszelleme, sőt néhány szépsége is tódul e társaságokba. Ha Tunbridgebe vagy Bathba kocsizik: egész uszálya az imádóknak követi őt, lóháton; a londoni arszlánokon kívül egész sereg bámulója volt a fürdőben is, mert a sussexi és somerseti előkelő világ egymás sarkát taposta, hogy theaestélyeire bejuthasson, s boldog volt, ha thronusáról egy kegyteljes fejbolintással üdvözölte. Így hát Jocasta ismerőinek száma nem megvetendő, s egy irnoknak ugyancsak kellett dolgoznia, hogy rendben tartsa látogató-jegyeit, melyek széthordására egy tenyeres-talpas legényt kellett fogadni, s hogy minden kedves barátai nevét emlékezetben tarthassa: sokkal erősebb fejet kellett volna keresni, mint a milyennel Jocasta dicsekedhetett.

«Az epsomi fürdőben-e vagy Tunbridgeben (mert Jocasta sem tudja bizonyosan) ő nagyságának szerencséje volt egy fiatal gentlemannel ismeretséget kötni, s mivel a kedves fiatal arszlánnak társalgása szellemdús, modora pedig a legszeretreméltóbb volt: szívére kötötte, hogy valahányszor csak Londonba jő, meglátogassa őt, mert spring-gardeni háza mindig nyitva lesz előtte. Daczára, hogy igen kedves volt s kifogástalan kész dandy, nem lehet csodálni, hogy a szép figyelme elfordult tőle, mert hisz zászlója körül egész ezred hasonló vitéz tolongott folytonosan. S így, bár e lovag nem kis benyomást tőn rá, s szívét legalább huszonhárom perczig foglalkoztatta, meg kell vallani, hogy nevét mindazáltal

elfeledte. A lovag barna s lehet huszonnyolcz éves. Ruhája finom, de egyszerű. Bal szeme fölött egy jegy van, kék szalagot, botot és kardot visel; parókája nincs.

«Jocasta büszke volt, hogy imádója (mert hogy a ki csak látja, imádója is: a felől egy perczig sem kétkedett) mindjárt más vasárnap a St. Jakab-templomban épen mellé ült; az is nagyon megindította s érdekelte őt, hogy a prédikáció alatt tettette magát, hogy aluszik, pedig látni való volt, hogy félig lezárt szempillái alól mily tiszteletteljes imádattal kacsintgat Jocasta felé. A templomból kijövet, épen hordszékének tartott, s midőn Jocasta felült bele, mélyen meghajtotta magát előtte. Később látta az udvarnál is; modora ott is a legfinomabb volt, de nevét egy ismerője sem tudta megmondani; még az nap estve a színházban volt, s ő nagysága kegyeskedett a szomszéd-páholyban rá is ismerni.

«Az egész előadás alatt mindig csak nevéen törte fejét, úgy, hogy a darabból egy szót sem hallott; szerencsére az előcsarnokban megint találkozott vele; gyorsan hozzá lépett s kérte, hogy ne feledje el, mikép minden héten kétszer ad estélyt, s hogy igen örülne, ha őt is láthatná Spring-Gardenben.

«Más kedden meg is jelent; öltözéke fényes volt, s mind saját, mind szabója finom izléséről tanuskodott; s bár egész csoporttal állottuk körül a bájoló Jocastát s mindnyájan azon hiszemben

voltunk, hogy minden arcot ismerünk a városban: Jocasta sürgető kérdésére egyikünk sem tudta megmondani e gentleman nevét s jobbra-balra oldalogtunk, midőn ez a szobán végig haladva Jocasta előtt meghajlott, akár egy herczeg.

«Jocasta ez üdvözlétet azon mosolyok és főhajtások egyikével viszonzá, melyeknek titkát egyedül ő bírja. Rendesen mosolyogva szokta magát meghajtani, mintha mondta volna: «Végre tehát eljött ön. Ön után epedtem, s ekkor áldozatát egy gyilkos tekintettel végzi ki, mely ennyit mond: «Oh Philander! csak téged látnak szemeim.» Talán Camilla is csak úgy meg tudja magát hajtani, s Thalestris pillantatai szintoly szívighatók, de a meghajlást a pillantással, minden angol szépség közt, csak Jocasta bírja párosítani.

— «Isten hozta önt Londonba uram — kezdé — láttam a szemeiből, hogy vidékről jön. Szerette volna «Epsomot» vagy «Tunbridget» mondani, csak emlékezett volna bizonyosan, hol találkozott vendégével, de biz azt elfeledte.

— «Csak három napja vagyok a városban — viszonzá a gentleman — s idejövetelem legfőbb oka, tisztelet-adómat leróni nagyságod előtt.

— «A fürdő nem igen használt nekem — folytatá Jocasta.

— «A fürdő betegeknek való — viszonzá a lovag — a fiatalság és szépség csak azért látogatja meg, hogy kecsét kölcsönözzön neki. Midőn a mult vasárnap a lelkész az angyalról olvasott,

mely a tó fölé szállt: nagysádra gondolék! Heylesiő moraj követte e bókot. Manilio, kinek volt esze, mikor nem kártyázott, el volt ragadtatva, s azt mondta, hogy még ilyet nem hallott.

«Jocasta volt az angyal, ki a tó fölé szállt; de hol volt a Bethezda? Mindig nagyobb zavarba jött, s minél egyszerübb, természetesebb kifejezést öltött arcza magára, annál jobban mesterkedett.

— «Midőn ön belépett — vevé föl ismét a beszéd fonalát — épen a nevek és szavak kiejtéséről folyt a társalgás. Miért olvassuk a Caven-disht: Kendisnek, miért Cholmondeleyt Csümlinek? Ha a Pulteneyt Poltuinak mondjuk, miért nem mondjuk China, hanem csájne, — és —

— «Ily tündérnek, mint nagysád, semmi kiejtés sem kerül bajába. Mindnyájan tudjuk, hogy az egész szójáték Dr. Swift kedvencz mulatsága.

— «És — és hogy írja ön nevét? — kérdé Jocasta, végre a forró kásához érve. Mert az élénk társalgás sokkal tovább tartott, mint a hogy itt le van írva, s legalább három csésze theát kiittak idáig.

— «Nevemet asszonyom? Én y-nal irom. S erre a mi lovagunk letette csészéjét, ismét meghajtotta magát finomul s egy percz alatt eltűnt.

«Jocasta aludni sem tudott e fölsülés és az idegen eltünése után. Ha valamiben nem ér czélt: rosszkedvű lesz és beteg, s ilyenkor aztán rendesen nekünk, alattvalóknak kell királynőnk elégedetlenségét éreznünk. Segíthet-e ön rajtunk Szem-

lélő úr, ön, a ki mindent tud, megtudja e talányt fejteni, hogy lecsillapítsa mindnyájunk fölzajlott kedélyét? Látogatói közt ott van Berthy Smith, Pike, Tyler urak, s ezek lehetnek Bertie, Smyth, Pyke, Tiler urak is, mit én tudom? A látogatójegyek kezelőjét, szegényt, feleséges gyerekes ember! — elcsapta. Fejtse meg édes Szemlélő úr e rejtélyt, s számítsaon hálájára — bámulója
Oepidusnak.»

Trombita-kávéház, Whitehall.

Tisztelt Szemlélő úr!

«Bár a városban nem igen vagyok ismerős, nemes létemre tanulmányaimat egyetemen végeztem; pár évig külföldön szolgáltam, s ott jobban is ismerik nevem, mint a kávéházakban és St. Jamesben.

«Ezelőtt két évvel halt meg bátyám, s szép birtokocskát hagyott rám Kent-megyében. A múlt nyáron gyász-évem letelte után Tunbridgeben valék fürdön, az igazat megvallva, egy kicsit széjjelnézni valami fiatal leányka után, a ki kész volna kenti nagy házam magányát megosztani, s jól banni bérlőimmal (mert ezekért egy nő sokkal többet tehet, mint akármi férfi, legjobb szándékkal); ekkor leginkább egy fiatal londoni hölgy lánczolt le, az egész fürdői-kör bámulatának tárgya. Mindenki ösmeri Sacharissa szépségét, de úgy hiszem, senki jobban, mint ön, tisztelt Szemlélő úr.

«Jegyzőkönyvem szerint nem kevesebbszer, mint huszonkétyszer táncoltam vele. Kétyszer adtam neki éji-zenét. Nem egyszer voltam nála elfogadáson, mindig kitüntetésekkel halmozott el, s egy darabig határozott rabja valék. Csak az egész fürdői társaság megegyező véleménye és szegesebb szemlélődés nyiták föl szememet, s hozának azon meggyőződésre, hogy e hölgy, kihez egykor a legfontosabb kérdést valék intézendő, mit csak férfiú nőnek tehet, mily kevéssé illenék egy falusi nemes nejének és hogy ez a gyönyörű teremtés nem egyéb egy szívtelen kéjszövő tetszelgőnél, s csak játszik azon érzelmekkel, melyeket soha viszonzni nem akar, vagy ha akarna, sem tudna. Az ily nő csak bámultatni kíván, nem szeretni, mert arra nem is képes; nem tudok magának szerencsétlenebb teremtést gondolni, mint e nő lesz, ha egyszer megöregszik, szépsége elhervad, imádói odább állnak, s sem barátjainál, sem a vallásban vigaszt nem fog találni.

«Ügyeim Londonba hívtak; vasárnap elmegyek a Sz. Jakab-templomba, s szemben velem kit látok ülni? — az én fürdői szépemet. Magaviselete az egész szertartás alatt oly kihívó, oly epedő és különös volt; legyezőjét oly formán használta, olyan illetlenül kacsintgatott, pillantgatott felém: hogy kénytelen valék szemeim lesütni, rá sem nézni; s valahányszor fölpillanték, szemei (azt meg kell vallani, hogy gyönyörű egy pár szem!) rám voltak szegezve, mint valami sűgár-török.

Azután találkoztam vele az udvarnál és a színházban; itt sem nyughatott, a míg könyökével utat nem tört magának a tömegben át hozzám, s meg nem hívott egy estélyre házához, közel Ch-r-ng Cr-ss-hoz.

«Mivel megigérttem neki látogatásomat, természetesen meg is tartám szavam. A fiatal özvegyet ott leltem egy csomó kártya-asztal, nagyszellem és imádó közepett. Elővettem legjobb hajlongásimat, s hozzá léptem. Zavart tekintetéből, melyet mindenkép el akart palástolni, észrevettem, hogy nevemet elfeledte.

«Beszédéből, bármily mesterségesen forgatta is, meggyőződtem, hogy eltaláltam a szög fejét. A társalgást, elég nevetségesen, a nevek és szavak helyesírására vezette. Én is, a mennyire tölem kitelt, nevetséges, sikamlós bókokkal feleltem, hanem az egyik, melyben a gyógy-forrást látogató angyalhoz hasonlítám őt, majd hogy igen messze nem ment; nem is alkalmaztam volna, hanem a múlt vasárnapi alap-ige emlékeztet reá, melyet együtt hallgattunk; de meg igazán csaknem kivette belőlem.

«Végre a dologra tért, s azt kérdezte, tudám, hogy ki nem kerülöm, hogy írom nevemet? — Asszonyom — vizonzám felé fordulva — én y-nal írom.

«Evvel ott hagytam, csodálkozva a nagyvárosiak könnyelműségén, kik oly könnyen kötik s

bontják a barátságot, s elhatároztam, hogy másutt keresek életpárt az ön hűséges olvasójának
 . . . y Cymonnak.

«Ön, tisztelt Szemlélő úr, tudja valódi nevemet, melyben egy fia ypsilon sincs. De ha e hölgy, kit itt Sacharissának neveztem, csodálkozni találna, hogy többé nem jelenek meg thea-estélyein, most már tudhatja okát. — y.»

A fentebbi históriában Jocasta nem más volt, mint Esmond Beatrix kisasszony, ő felsége udvarhölgye. Ő maga beszélt el az egészet Esmondnak, hogy valahol találkozott egy úrral, de nevét elfeledte, s a lovag, ha nem is olyan tökéletlen módon, mint Cymon a fentebbi mesében, hanem egyszerűen, ugyanazon feleletet adta; s mindnyájan jóízűen nevettünk, hogy Beatrix-Jocasta kisasszony mily kevés hasznát tudta venni meszterkedéseinek és oldalutainak.

A mi Cymont illeti, annak önök és a miss alázasat szolgálját, e kis történet és levél íróját kell vala személyesíteni. Az egészet a Steele nyomdájában, az ő derék «Szemlélő»-je alakjában nyomattuk, s egy reggel oda tettük az asztalra, hol reggelikor az igazi lap szokott feküdni.

Az elmés Jocasta soh' sem tudott a «Szemlélő» nélkül reggelizni s az ál «Szemlélő»-nek az lett volna rendeltetése, hogy meggyőzze a fiatal hölgyet, hogy e tetszelgő ő maga, Cymon pedig be-

csületes ember s javát akarja, mert látja hibáit, s elvégre már szét akarja lánczait örökre szakítani.

Bár e szerelmi ügyről annyit beszéltem, hogy utódaim meggyőződhetnek, milyen jó egy bolond volt öreg-atyjuk, kit ők a legbölcsebb vén embernek szeretnek tartani; de a világért sem annyit, mint e tárgyról mondani lehetne, mert ha annyi helyet foglalna el e naplóban, mennyit akkori életében elfoglalt, kifogyasztaná türelméből minden fi és nő maradékát harmad és negyed iziglen, s oly naplóját képezné az örültségnek és rajongásnak, hagymáz- és elragadtatásnak, minőt csak valamennyire önérzetes ember sem óhajtana hátrahagyni.

Elég az hozzá, hogy akár nevette ki, vagy bátorította föl, akár mosolygott rá, vagy osztogatta másoknak mosolyait, bár tudta róla, hogy tetszavágyó és hiú, s az udvarnál szívtelen és érzéketlen ezernyi imádójához, kik jöttek s mentek köreiben, mind a mellett Esmond akármit tett, Beatrixot soha sem bírta kivenni eszéből, s lett légyen otthon vagy akárhol, mindig csak reá gondolt. Ha valamelyik lapban saját nevét olvasta, vagy a csatában egy ágyúgolyótól vagy még nagyobb veszélytől menekült meg, a mi nem egyszer esett meg, a kitüntetés vagy veszély után első gondolatja is az volt: «Mit szól ehhez ő? Örül-e e kitüntetésnek vagy érdeklődik-e e veszély iránt, közeledik-e ezáltal hozzám?» E szenvedélyes ragaszkodáson már segíteni nem volt

képes, valamint szemeit nem bírta meggátolni, hogy ne lássák őt, egyik mint másik életének részét tette. Tudta ő hibáit, mint akármely legdühösebb rágalmazója, tudta, mily bolondság ily nő után vetni magát, kit ha elnyerne is, egy hétig se lehetne boldog vele; de e Círcét valami varázs környezte, melyből a szegény bolonddá tartott férfi nem bírta magát kiszabadítani, s Esmond érezte, hogy sokkal hosszasan rabja és bolondja e tündér mesterkedéseinek, mint Ulysses (ez is egy legjobb-korú tiszt volt, sokat utazott, s külföldi háborúkban is vett részt). Lemondani róla? Ép oly kevéssé mondhatott volna le róla, a fentebbi mesében Cymonhoz hasonlóan, ki odahagyta csalfáját, a mily kevéssé rázhatta le a tegnapi nap emlékezését. Csak kis ujját kellett volna e tündérnek emelnie, s visszatért volna, ha még oly messze lett volna is; csak annyit kellett volna mondania: ezt s ezt az imádómat elutasítottam, s a szegény fáradhatatlan bolond bizonyosan visszatér, s hölgye anyjának háza körül oládkodik s boldog lesz, ha megint fölvetetik a kíséretbe, habár bizonyos fölöle, hogy a jövő héten ismét el lesz bocsátva. Ha ő bolondságban Ulysseshez hasonlított, a miss is ennyiben Penelope volt, hogy egy egész sereg bámulója volt, és hogy napról-napra, éjről-éjre fölbontotta varázs-hálóit, tetszelgése szövedékeit, melyekkel azokat csalogatni és körülhálózni szokta.

E tetszelgés nagy részt udvari helyzetéből

eredt, hol a szép udvarhölgy volt az a fény, mely körül száz arszlán ragyogott és repdesett; mert bizonyos lehetett, hogy ott imádók köre veendi körül, kik szintűgy törik magukat, csakhogy hallhassák csipdesödéseit, bámulhassák szépségét, mert ott oly szabad szájjal beszélt ő is, más is, hogy az ember csak gondolni sem merte volna, hogy olyan szavakat valaha Castlewood Rákhel lánya kiejtsen vagy meghallgasson. Ha Windsorban vagy Hamptonban szolgálaton voltak s az udvarhölgyek és udvaroncok sétalovaglásra mentek: Beatrix kisasszony volt lovagruhájában az első a kopók után és az árok-ugrásban, nyomában egy sereg fiatal lovag. Ha ez időben az angol vidéki nők a legtisztábbak és legszendébbek voltak a világon; de az udvari és városi hölgyek épen nem tiszta és szende szavakat és magaviseletet engedtek meg maguknak. Egynémely oly szabadságokat vett magának, melyeket még neme legnagyobb bámulói sem szívesen láttak. Férfi utódaim (mert a nőknek nem igen tanácslom, hogy ilyen tanulmányokra adják magukat!) elolvashatják Congreve, Swift s másokból, milyennek voltak a szokások és társalgás a mi időnkben.

A legszebb nő egész Angliában 1712-ben, midőn Esmond haza jött, a bár vagyonban szegény, de észben és bájakban gazdag, magas születésű hölgy, Esmond Beatrix, már huszonhat éves volt, de mindig csak Esmond Beatrix. Száz meg száz imádója közül egyet sem választott férjül, a kik

kezét kérték: kosarat kaptak s még többen — őt hagyták oda. Majdnem tíz egymás után következő évi aratása a szépeknek volt mellette betakarítva; mindeniknek saját férje volt az aratója (ha szabad e gazdasági hasonlaltal élni), s már egészen berendezkedtek otthon. A vele egykorúak már komoly anyák voltak ekkor; akár hány lány, a kinek fele szépsége és esze sem volt, jó házasságot csinált, s most csak úgy félvállról nézett erre a pártásra, a ki azelőtt kinevette, föl sem vette őket. A fiatal szépek már vén szűznek kezdték nézni Beatrixet, s a II. Károly udvarhölgyének csúfolták, s kérdezték, hogy hát az ő képe miért nincs a hamptoni királyi képtárban? De azért egy férfi szívében még mindig ő volt az első, ő volt a királynő ezek közt a kis missecskék között, kiket a fiatal kamaszok dicsőítettek. Az Esmond szemében ő mindig csak a legszebb, mindig csak a legfiatalabb.

Ki tudja, hány lett volna boldog, ha megnyerhette volna őt, vagy jobban mondván, hányan áldották a sorsot, hogy megmenekültek e syréntől? Megfoghatatlan, ha meggondolja az ember, hogy épen anyja volt a legtisztább, a legártatlanabb teremtés ez egész világon, s mégis neki kellett e lány anyjának lenni! Én azt hiszem, hogy a grófnő, a ki soha egy kemény szót sem mondott gyermekeinek (s egy másvalakinek is csak kétszer vagy háromszor), igen jó és engedékeny volt irányában; mert lánya és fia már jó

korán kirúgtak, s miután már egyszer kirepültek a fészekből, többé nem lehetett őket a jó anya kebelére visszavezetni. Castlewood grófnő nem igen sokat tudott lánya életéről és gondolkodásmódjáról, s tán jobb is volt így. Hogy is tudhatta volna ő, mi történik a királynő előszobáiban és az udvari ebédeken? Beatrix kisasszony egészen a maga feje után járt, s anyjának mit volt mit tenni? Az udvarhölgynek magának volt fogata; jött-ment, a hova és a mikor épen akart, s anyja egyaránt nem bírta őt sem visszatartani, sem vezetni, sem kormányozni, sem meggyőzni.

Esmond úgy hívé, kétszer, háromszor is el volt jegyezve. Mikor oda hagyta Angliát, beszéltek, hogy Ashburnham lorddal jár jegyben; s mikor visszatért, a lord épen akkor esküdött meg Butler Mary kisasszonynyal, Ormond herceg lányával, s így miss Beatrix elesett a szép házaktól, a százhuszezer évi jövedelemtől, a mire pedig inkább vásott a foga, mint magára a férjre. Tőle magától nem tudakozódhatott e szakadás oka felől, s mikor a grófnőtől kérdezte, az csak annyit mondott: «Ne busulj ezen, Harry. Magam sem tudom, hogy s mint váltak meg, kérdezni is röstellem. Mondtam már, hogy minden természettől nyert ragyogása daczára: nem sok jót mondhatok Beatrixról, s remegve gondolok házasságára. Minden vágya csak azon önzés, hogy nagy szerepet játszassék: de mihelyt ezt elérte, eldobja magától eszközeit, mint mindig. Az Isten legyen

kegyelmes férjének, akárki legyen az! Ashburnham lord kitűnő, szelid és mégis férfias ifju volt; a legszebb tehetségekkel, a mint maga Beatrix is megvallotta, de magam is tapasztaltam rövid ismeretségünk folytán, s mindenek fölött türelmes és kitartó, legalább annak kellett lennie, a mit mindent ki kelle állnia. Hanem a végén ő is elhagyta, mert már nem lehetett szeszélyeit és zsarnokoskodását kibírni, s elvett egy fiatal hölgyet, a ki bizonyosan ezerszer boldogabbá teendi, mint az én szegény lányom tudta volna.»

Az elválás, akármi volt is oka (hallottam az egész botrányt, de biz az nem érdemli meg a tentát sem, hogy azt a kávéházi pletykát e naplóban ismételjem), közbeszéd tárgya lőn. Esmond jelen volt, midőn a lord mátkájával az udvarnál megjelent, s Beatrix fényes elégtételt vőn magának, mert a szegény, egyszerű, lesújtott fiatal lady csakugyan nem versenyezhetett vele s Ashburnham lord csakhamar szégyenpírral vonult vissza, mert elég oka volt kerülni őt. Ezután Hamilton herczeg ő kegyelmessége volt Beatrix állandó bámulója, ki már azelőtt is forgolódt körülötte. A herczeg egyike volt Európa legszebb férfainak, sokat olvasott, bejárt országot, világot, jó darab ideig a legderekabb ezredet vezényelte, mint államférfi kitűnő, Vilmos király idejében követ volt, a skót parlamentben jeles szónok és ellenzéki pártvezér, s mégis mindössze negyvenöt éves, s olyan termetű, eszű és szép kinézésű volt,

hogy akármely hercegasszonyt megkérhetett volna Európában.

— Szeretné a herceget sógorának? — kérde suttogva St. John, a titkár, francziául Esmond ezredestől — úgy látszik, az özvegy vigasztalja magát.

De térjünk vissza a mi kis Szemlélőnkhez és az általa okozott beszédhez. Beatrix kisasszony mindjárt találva érezte magát, de nem «szagolta meg» a mese szerzőjét. Esmond igyekezett, a mennyire csak lehetett, utánozni Steele irmodorát (a mi a «Szemlélő» másik íróját illeti, annak prózai irálya utánozhatlan). S Dick az ő restségében és jószívűségében még azt sem bánta volna, ha e cikk lapjában, mint saját műve maradt volna az utókorra; hanem azt Esmond nem akarta, hogy azon hölgy neve, kit ő szeretett, oly kevésbé előnyös színben járja be a nagy világot. Beatrix fintorgatta az orrát és gyalázta a lapot, Esmond ezredes pedig nem kis érdeklődéssel vizsgálta arcát az olvasás folytán.

— Barátja, Steele, napról-napra ostobább lesz! — tört ki végre. — Mindig csak Epsom és Tunbridge és megint csak Epsom és Tunbridge és arszlán és templon, Jocasta és Lindamira. Miért nem hívja személyeit Nellinek vagy Erzsinek, a hogy keresztelni szokták az embereket?

— Beatrix, Beatrix — szólt közbe anyja — beszélj tisztelettel a tiszteletreméltó dolgokról.

— Mama a végén még talán azt is hiszi, hogy

a káté egyenesen az égből szállt alá! — szolt Beatrix mosolyogva, s valami püspök hozta le egy nagy hegyről. Bizony, sokat is vesződtem vele, mikor tanultam! S aztán nekem pópista keresztanyám volt, mama; miért is választottál nekem ilyet?

— Én a királynő nevére kereszteltettelek — válaszolt anyja elpirulva. Elegen is dicsérték e nevet.

Beatrix folytatá az olvasást — «nevem y-nal írom, semmire kellő — szolt Esmond ezredéshez fordulva — minek mondta el az én történetemet Steelenek, vagy hó! maga írta az egészet, maga, hogy nevetségessé tegyen engem. Ez már gyalázat.»

Szegény Esmond megijedt, s egy hazug igazságot sütött ki. «Becsületemre, nem is olvastam a mai «Szemlélőt.»» S igaza is volt, mert ez nem az igazi, csak alácsusztatott volt.

Beatrix megint olvasni kezdett, de arca, minél tovább haladt, annál jobban kipirult.

— Nem, ön ilyet nem írhatott. Mégis Steele írta részeg korában, mikor megijedt, dühös, durva nejtől. Valahányszor valami esetlen bókot mond lapjában egy nőnek, vagy valami hizelgő dicsiratot olvasok a nő erényekre: mindjárt tudom, hogy a százados és jobb-fele éjjel összevesztek, hogy részegen hozták haza, vagy ott találták a —

— Beatrix! — kiáltott föl Castlewood grófnő.

— Ugyan mama, ne kiálts, a míg nem fáj semmid. Nem akartam én semmi rosszat mon-

dani. Hanem te mindig készakarva csinálod magadnak a bajt, édes kis mamácskám. S a te kis Trixed egy semmirevaló kis Trix, a ki mindig azt csinálja, a mi nem kéne, s soha sem azt, a mit kéne, így, most is, no de nem folytatom. De biz én mégis, hanem ha megcsókolsz. — S ezzel anyjához szaladt, össze-vissza ölelte, csókolta, míg szemei azt kérdék Esmondtól: Nos uram, nem szeretne ön is velünk tartani?

— Hogy ne szeretnék?! — válaszolt az ezredes.

— Ugyan mit? — kérdé a kisasszony.

— A mit kihívó tekintetével értett.

— Derék egy gyóntató! — jegyzé meg Beatrix mosolyogva.

— Mit szeretne Harry, kedvesem? — kérdé a grófnő. — Az áldott lélek! mindig csak azon törte fejét, mit szeretnénk mi, s hogy járhatna kedvünkben!

A lány megint hozzá szaladt. «Oh kedves, bohó anyácskám — szólt megcsókolva őt — ez az, a mit ő szeretne,» s hangos, ujongó nevetésbe tört ki; a grófnő füléig elpirult, szégyenkedve, mint valami tizenhat éves lány.

— Nézd csak mamát, Harry — susogá Beatrix, hozzá szaladva, édes, lágy hangján. — Milyen jól illik neki e pir! Hát nem szép ő? Fiatalabbnak néz ki nálam és hány száz millió ezerszer jobb, mint én!?

A grófnő odahagyta a szobát, pirulásait is magával vive.

— Ha mi udvarhölgyek ily rózsákat tudnánk nevelni — folytatá Beatrix mosolyával — mit nem adnánk megtarthatásukért?! Lecsipnők szarát s sós vízbe tennők, de ezek a rózsák nem nyílnak sem Hamptonban, sem Windsorban, nem bizony, Harry! Egy perczre megállt, a mosoly elhervadt april-arczán, s fenyegető könyözönnek adott helyet. — Oh mily jó ő — kezdé újra Beatrix — valódi szent; jósága kétségbe ejt. Nem vagyok méltó, hogy egy léget szívjak vele. Talán jobb lennék, ha ő nem lenne tökéletes. Valami nagy keservének, valami nagy titkának kellett lenni az életben, s azt vezekli mindig. Atyám halála nem lehet, egész nyugodtan beszél róla; nem is szeretette valami nagyon, bár — ki tudja, mit s miért szeretünk mi asszonyok?

— Bizony, mit s miért? — szólt Esmond.

— Nem tudja azt senki — folytatá Beatrix, a nélkül, hogy e közbeszólást egy pillanatnál többre méltatta volna — mi az én anyám élete? Ma reggel volt hajnali misén; órákig ül szobájában; ha bemennél oda, ott lenéd imádkozva most is; meglátogatja az idevaló szegényeket, azokat a szörnyű piszkos szegényeket! A prédikációkat hűségesen végig hallgatja, azokat a rémítő prédikációkat! S lássa, mégis bármit mondjunk, a hozzá hasonló lelkek nem közénk, nem e világba valók. Valahányszor csak ketten vagyunk, úgy

tesz, mintha mindig egy harmadik is volna velünk. Soha sem tud nyílt lenni irányomban. Mindig a jövő életről gondolkozik, meg őrangyaláról, bizonyosan ez az a harmadik személy. Oh Harry, féltékeny vagyok erre az őrangyala! Itt már ki-tört Beatrix kisasszony. — Tudom én jól, hogy az szörnyű; ő mindig csak az égben jár, én meg mindig — a földön. Soh' sem lehetünk mi egészen jó barátok, aztán többet is ad ő a Ferencz kisujjára, mint rám egészen; igen, igen, tudom én; s önt is, uram, igen is szereti: s ezért én gyűlölöm önt! Én csak magamnak szeretném őt, de ő nem akarja. Mikor gyermek voltam, akkor atyámat szerette (De hogy lehetett az? Emlékszem, hogy atyám barátságos és szép volt, de oly buta — — s ha leitta magát, szólani sem tudott!), azután Ferenczet, most pedig az eget és a papot. Hogy szerettem volna én őt! Már gyermekkoromban dühös voltam, hogy mást is szeret rajtam kívül, pedig önöket mindnyájukat jobb' szerette; mindnyájukat, tudom én jól! S most a vallás áldott vigaszáról beszél. Az áldott lélek azt hiszi, hogy boldogabb azon hittet, hogy mindnyájan csak szegény, nyomorult bűnösök vagyunk; s e föld semmi egyéb, mint úti szállás a jók számára, hol csak egy éjszakára állanak meg, mint mi Walcotból jöve abban a rémséges nagy, kényelmetlen Hounslow-fogadóban, azokban a gyalázatos rossz ágyakban. Oh! emlékszik még azokra a gyaláza-

tos rossz ágyakra? s másnap reggel eljő a kocsi, s elviszi őket az égbe.

— Ugyan hallgasson, Beatrix — szól Esmond.

— Hallgassak, Harry, már maga is képmutató, komolyságával és szenteskedő arczával. Mindnyájan képmutatók vagyunk. Én Istenem! mind, mind — szól Beatrix s gyönyörű keblét sohaj emelte.

— Az egész lapot, minden sort én írtam kedvesem — mondá Esmond. — Nem is oly világi maga Beatrix, mint gondolja, s sokkal jobb, mint mi gondoljuk. A mi jó van bennünk: azt kétségbe vonjuk s eldobjuk a boldogságot, a mit kezünkkel elérhetnénk. Magának minden vágya egy nagyszerű házasságban és fényűzésben öszpontosul, és miért? Ha eléri: el fogja dobni magától, nem lesz boldogabb kilenczágú koronával kocsija ajtaján —

— Mint ha Lubinnal egy nyeregben lovagolok az utcán. Köszönöm, Lubin!

— Igaz, szomorú egy pásztor vagyok én — viszonzá Esmond elpirulva — én csak egy nymphát keresek, ki megvesse ágyam, s theát főzzön nekem. Igaz, Lockwood Tamás is meg tudja ezt tenni. A csatából ő vitt ki vállán, s úgy dédelgette egész betegségem alatt, a hogy csak a szerelem lett volna képes. S az egészséget jó fizetésért s azon reményben, hogy ruháim s táskám tartalma az övé lesz. Hány évig is inaskodott Jákob Ráchelért?

— Mamáért? — kérde Beatrix — ő reá méltóztatott szemeit vetni, s lehet-e reményem azon szerencséhez, hogy papának szólítsam valaha?

Esmond megint elpirult. «Arról a Ráchelről beszéltem, kit ezelőtt ötezer évvel egy pásztor megkért, a mikor a pásztorok tovább éltek, mint most. Azt akartam mondani, hogy mióta először láttam elválásunk után, mikor még gyermek volt —»

— Legjobb harisnyámat huztam föl, hogy meghódítsam, emlékszem —

— Birta is szívem, a milyen volt, azóta mindig, s nem is vágytam én soha más nő után. A mi kis kitüntetésben részesültem, az mind tetszése megnyeréseért volt; sok nem, az igaz, s gondolom, száz magamféle bolond is volt a seregnél, a ki ért legalább annyit, mint én. Volt-e valami az öreg, komor Castlewood levegőjében, mely mindnyájunkat zárkozottakká, elégedetlenekké és embergyülölökké tőn omladozó födele alatt? Mind ilyenek voltunk mi, még mikor együtt voltunk is, mintha mindnyájan saját gondolatainkat fűztük volna, a mint mindenikünk magában ült ott az asztal körül.

— Kedves, komor régi hely! Mama soh'sem tudta rávenni magát, hogy visszamenjünk, mióta odahagyók, most, mindegy akárhány éve — veté utána hátra rázva fürteit, gyönyörű vállán át kevélyen tekintett a tükörbe, mintha azt mondta volna: Idő, daczolok veled!

— Igaz — szól Esmond, mert Beatrix is elismerte, hogy néha még gondolatait is kitálálja — bátran tekinthet még a tükörbe, s meg lehet elégedve az igazzal, mit az mond. Tudja-e tervemet? El akarom kérni Ferencztől virginiai birtokát, mit Károly király adott nagyatyánknak. (A kisasszony mélyen meghajolt, mintha mondta volna: Nagyatyánk igazán? Köszönöm Mr. Bastard.) Tudom, születésemre gondol, s magam is ezt teszem; nálunk nem teheti az ember magát ilyesmin túl; legfőlebb, ha királyi vérű kores, a mikor igen tisztességesen fitogtathatja. Azon gondolkodom, hogy elvonuljak a gyarmatokba, ott építsek magamnak az erdőben egy wigwamot, s ha társi szomjat érzek, összeadom magam valami indusnővel. Majd aztán küldök valakitől nagyságtoknak bőröket, s ha már öreg lesz: burnóttal is ellátjuk. Nem vagyok én elég ügyes, vagy tán elég rossz ennek az ó-világnak. Az újbán keresek én helyet magamnak, mely még nincs oly tele, majd találok én ott családot. Meglehet, midőn már maga is anya lesz, valami nagy dáma, egyszer csak egy kis barbart küldök a gyarmatból, a ki félig Esmond, félig mohikán lesz, s tudom, hogy atyja kedvéért szeretni fogja őt, ki végre is csak rokona volt, s kit, egy kicsit legalább, egykor szeretett is.

— Miféle bolondságokat beszél, Harry — szól Beatrix kisasszony, nagy szemeket meresztve rá.

— A legkomolyabb való ez — válaszolt Esmond. Az igazat megvallva, már régóta törte ilyes valamin fejét; különösen mióta hazajött, midőn látta, hogy mily reménytelen, mily lealázó szerelme. — Nem! eleget megpróbáltam már, s látom, hogy igen jól el tudok maga nélkül lenni: ezt nem birom elviselni (megint mély meghajlás Beatrix részéről), s el is megyek. Anyyim van, hogy embereim számára fejszéket s puskákat, a vadaknak pedig üveggyöngyöket és szöveteket vegyek, s épen azért elmegyek, hogy közöttük éljek.

— Mon ami — szólta Beatrix gyöngéden, megfogva Esmond kezét, nagy részvéttel. — Ön igen jól tudja, hogy helyzetünkben köztünk a jelen barátságnál egyéb nem létezhet; ön a mi bátyánk, ennek nézzük mi önt, sajnáljuk szerencsétlenségeért, de nem okoljuk érte. Ön már elég öreg, elég okos, hogy atyánk lehessen. Mindig száz esztendősnak tartottam, ha láttam ünnepélyes arcját, komoly modorát. Húga vagyok, de több nem lehetek. Nem elég ez, Harry? — s arcját egészen az övéhez közelítette, Isten tudja, mi szándokból?

— Még igen is sok — szólta Esmond, elfordulva. — Ez életet ki nem birom, s épen azért idehagyom. Azt még — úgy hiszem — megvárom, míg férjhez megy; azután megrakok egy hajót, Beatrixnak keresztelem, mindnyájuktól —

E perczen egy legény gyorsan kinyitá az ajtót s ő kegyelmességét, Hamilton herczeget.

jelentette be. Esmond visszahökken s épen nem valami áldásfelét mormolt, a mint a herczeg ragyogó és zöld rendszalagjával belépett. Ő kegyelmessége épen úgy hajtotta meg magát Esmondnak, mint egy inasnak teszi vala, ki egy széket nyújt neki, vagy kalapját veszi el; ezzel Beatrix mellé ült, szegény ezredes pedig földre süttött fővel hagyta el a szobát.

A grófnő az alsó szobában volt, midőn Esmond leért a lépcsőn. Gyakran találkoztak, midőn az ezredes Beatrixtól távozott, s most beintette őt szobájába.

— Mondott neked valamit, Harry? — kérdé.

— Nagyon nyilt volt, nagyon — válaszolt Esmond.

— De, de arról-e, a mi történik?

— Mi történik? — kérdé szívdobogva.

— Ő kegyelmessége, Hamilton herczeg, megkérte kezét. Tegnap nyilatkozott, s mihelyt gyásza letelik, meg akar esküdni; hallhattad, ő kegyelmessége párisi követnek van kinevezve, s a követné is vele menend.

NEGYEDIK FEJEZET.

Beatrix új imádója.

Beatrix új választottja legalább húsz évvel idősebb volt az ezredesnél, kiben pedig csak azt

a kivetőt találta, hogy hozzá igen vén ; de emez csak egy névtelen kalandor volt, míg amaz Skótság legnagyobb hercege, kilátással még magasabb rangra. Igaz, hogy ő kegyelmessége, Hamilton herceg, birt mindazzal, mi főúrban megkívántatik, volt is rá elég ideje, hogy előnyeit fölhasználja, mert már túl volt az ötvenen, midőn Beatrix nagysám völegényeül szemelte ki. Hamilton herceg, akkor még Arran gróf, nevelését a hires skót egyetemen, Glasgowban nyerte, s midőn Londonba jött, nagyon megnyerte kegyét II. Károlynak, ki előbb kamarásává, utóbb francia követté nevezte ki ; a gróf ez utóbbi alatt két csatát szolgált ki, mint ő felsége hadsegéde. Még e szolgálatban állott, midőn Károly király meghalt.

Jakab király folytatta a gróf előléptetését, főruhatárnokká és a királyi lovas testőrség ezredesévé nevezvén őt ki, ő lordsága hiven is megmaradt Jakab király mellett, s egyike volt azon keveseknek, kik e szerencsétlen király pártján álltak mindaddig, míg Angliát el nem hagyta. Az időben, 1688-ban, kötött Esmond Ferencz ezredessel barátságot, s a két család közt azután is, többé-kevésbbé, mindig megmaradt e viszony.

A gróf mindig nagy bámulója volt Vilmos királynak, de arra soh' sem tudta magát rávenni, hogy neki hódoljon, s nem egy összeesküvésben vett részt a boldogult nagy király idejében, melyek mindig az összeesküvők vereségével és a ki-

rály nagylelkű kegyelmével végződtek. Arran gróf ez uralom alatt kétszer volt fogoly a Towerban, s valahányszor szabadságot ajánlottak neki becsület-szavára, hogy többet nem kezd semmit Vilmos király ellen: mindig megmondta nyíltan, hogy szavát nem adhatja, mert «bizonyos felőle, hogy nem birná beváltani», mindazáltal mindkétszer kereset nélkül lön fölmentve, s a király oly kevéssé neheztelt e nemes ellenre, hogy midőn anyja, Hamilton hercegnő, férje halála után jószántából lemondott jogairól: a gróf, Looban, 1690-ben aláírt oklevél szerént, Hamilton herczeggé, Clydesdale marquisvá és Arran gróffá lön kinevezve, nagyobb előjogokkal, mint a család eredeti adománylevelében voltak.

Ő kegyelmessége esküjét és székfoglalóját a skót parlamentben 1700-ban tartá s ott hazafisága és ékes szólása által tünt ki; különösen az unio fölötti vitákban, egész erővel ellenezvén azt, bár nem ment odáig, mint a skót nemesség, s nem akarta nézeteit fegyveres erővel is érvényesíteni, mint azok. Mondják, hogy egyszerre csak oda hagyta az ellenzékét, még pedig azért, mivel levelet kapott St. Germainből a királytól, ki mint alattvalóját kérte föl, hogy ne hiúsítsa meg testvérének, a királynőnek, minden intézkedését, s a herczeg, ki még mindig remélte, hogy a király, kibékülvén Anna királynővel, megint elfoglalhatja trónját, de a fegyveres erőnek s a francia beavatkozásnak szintoly ellene volt, visszalépett,

s odahagyta Skótiát, midőn St. George lovag dünkircheni átszállása volt tervben, s Angliába jött, staffordshirei nagy jószágára vonulván.

Midőn a whigek 1710-ben kiléptek a szolgálathól, a királynő kitűnő jeleit adta kegyének, ő nagysága iránt. Kinevezte Brandon herczeggé és Dutton báróvá, Angliában, s mivel már akkor a bogáncs-rendet bírta, mit második Jakab király maga adott neki, ő nagysága megnyerte a térdszalag rendet is, mely kitüntetés nagy és páratlan vala, mert soha azelőtt senki sem hordta egyszerre e két rendjelt. Tették is többen ez ellenvetést, de ő felsége kegyeskedett így válaszolni: «Ily férfinak, mint Hamilton, legtöbb igénye lehet mindazon kitüntetésre, a mivel csak egy koronás fő rendelkezhetik. Ezután magam is fogom mindkét rendjelt viselni.»

A Windsorban, 1712. octoberében tartott gyűlésen lőn a herczeg, több lovaggal, ezek közt a kincstárnok, s az ujon kinevezett Oxford és Mortimer gróf, felavatva; ezután pár nappal kapta meg a herczeg rendkívüli francia követé kineveztetését, s a legfényesb fogatok, ezüstnemű és egyenruhák lőnek megrendelve, nemcsak ő excellentiája a követ, hanem ő excellentiája a követnő számára is, ki őt követendő vala. A mennyasszony czímerét már festették a kocsi-ajtókra, s fivére sietett haza, hogy a kitüzött napon ő adhassa ki.

Ő lordsága özvegy volt; 1698-ban vette volt

el Gerard Digby gróf Erzsébet leányát, mely házasság által nagy jószágok birtokába jutott a Hamilton-ház, s részint ezen jószágok eredményül tekinthető azon szomorú viszály is, mely a herczeg életének véget vetett.

Egy fog elvesztésétől, föl egy kedves elvesztéséig, nincs elviselhetlen fájdalom. Sokkal kinzőbb a kétség, mint a bizonyosság; sokkal könnyebben bele adjuk magunkat a sorsunkba, ha már megmásítani nem lehet, odahagyjuk a kinzót, s a másik oldalon kezdjük kenyerünket rágni. Úgy hiszem, Esmond ezredes is megnyugodott, midőn látta, hogy egy hatlovas herczegi kocsi jön imádottja után, s az röpíti el tőle, magasabb légkörbe. Midőn az Esmond családban e nagyszerű változás történt, mi is épen úgy éreztük magunkat, mint a nézők az operában, mikor a nympa a fellegekbe száll s a darab végén Mars, Bacchus, Apollo s az egész olympi isten-sereg előtt, mint valami istennő dudolja el énekét: s egészen más szemekkel néztük az isteni Beatrixot, de maga a hires szépség is nagyon begyeskedett, fenn hordta az orrát, s adta a nebántsd-virágot, mihez barátai is elég jókedvű képet igyekeztek csinálni.

Volt Esmondnak valami hadseregbeli ismerőse, Trett Tamás, ki később eladva rangját, megházasodott s kereskedést nyitott a cityben; s bár a Themse partján szép házban lakott, s úgy látszik, hogy nagy vállalatokba bocsátkozik: mégis hosszas ideig nagyon levert, rossz kedélyű volt.

Egyszer Esmond olvassa a lapokban, hogy barátja megbukott; egy héttel ez eset után, a mi bukott barátunk, egyszer csak beállít Esmondhoz, oly ragyogó arczezal, jó kedélylyel, oly vidoran és gondtalanul, mint tíz évvel azelőtt, mikor együtt vitorlázott Southamptonból Vigóba. «E bukás — mondá Tamás — már három év óta függ fejem fölött; e gondolat nem hagyott alunni; csak néztem szégyen Polim fejét mellettem a vánkoston, azután a borotvát az asztalon, s gondolkoztam, hogy véget vessek életemnek, hogy határt szabjak kinaimnak. De most már, hál' Istennek, megbuktunk: s Trett Tamás megfizet minden forintból annyi krajczárt, a hányat bir; nőmnek van valami kis házikója Fulhamban, s az ő vagyonkája biztosítva van; most már nem félek sem a panduroktól sem a hitelezőktől, s egy hét óta a legjobban alszom.» Így esett, hogy midőn a szerencse kibontotta szárnyait, s oda hagyá őt, a jó Tamás belenyugodott sorsába és megint jól aludt.

Esmond elhallgatta barátja előtt, mennyire talál esete a magáéhoz; jót kaczagott rajta, s tanulságot merített belőle; s mivel e szerelmi ügyben száradásai csehül álltak: elhatározta, hogy a csódhöz víg arcot csinál. Beatrix egy kicsit sértve érezte magát e vidorság által. «Így szokta ön, uram, szerencsétlenségét venni? — jegyzé meg a kisasszony — s mosolyogva jó hozzám, mintha örülne, hogy lerázott a nyakáról.»

Esmond nem jött ki sodrából, s elbeszélte

neki Trett Tamás bukásának történetét. «Ágaskodtam a fal mellett a szőlő után — mondá — s elment minden kedvem, mert nem értem el; csoda-e ez? Most már eltűntek, más szedte le, más, egy magasabb ember, mint nagysád legalázatosabb szolgája.» S az ezredes mély bókot vágott unokahuga előtt.

— Magasabb ember, rokon! A bátor férfi megmászta volna a falat, uram, s leszedte volna a szőlőt! A bátor férfi küzdött volna érte, s nem tátotta volna rá a száját!

— Egy herczegnek csak a száját kellett kitérnie, s a szőlő bele hullott — viszonzá Esmond, ismételt mély bókkal.

— Igaz, uram, egy herczeg magasabb önnél s miért ne lennék hálás oly emberhez, mint a herczeg, ki szívét és nagy nevét adja nekem? Nagy adomány az, melylyel megtisztel. Tudom én jól, hogy vásár az egész; én elfogadom, s részemről minden tőlem telhetőt elkövetek, hogy megtegyem a magamét. Sóhajokról és philánderkedésekről szó sem lehet a herczeg korában levő férfi és oly lány között, kinek kedélyében nem nagy hajlam van az ábrándozásra. Miért ne vallanám meg, Esmond Henrik, hogy nagyravágyó vagyok? s ha nem vétek férfiban, hogy kitüntetésekért tőri magát: miért ne vágyna rá a nő is? Nyilt legyek hozzád, Harry, s megmondjam, hogy ha nem csusztál volna mindig térdeden, nem lettél volna oly alázatos, jobban elbánhattál volna ve-

lem? Magamforma nőt bátran neki vágva lehet megnyerni, rokon, s nem sóhajokkal s kétségbeesett arczkifejezéssel. Míg imád s himnusokat hangicsál hozzám, jól tudom én, hogy nem vagyok istenasszony s kezdem a tömjént megelégtelni. Így lakott volna jól maga is az istenasszonynyal, mihelyt Esmondné asszonyomnak hívják s kedvetlenné lenne, mert nincs elég tüpénze, vagy ócska ruhában kell járnia. Ugyan rokon! csak gondolja magának az istenasszonyt hálófejkötőben, s férjének köménymag levest főzve, bizony oda lenne minden istensége! Mindig rosszkedvű, akadékos lettem volna, s a világ minden büszke teremtései közt Esmond uram a legbüszkébb, szabadjon ezt megmondanom. Magát szenvedély soha le nem győzi: de nem is tud megbocsátani soha, nem, soha! Ha nagy ember lett volna, jó kedélyű lenne, de így, midőn senki, hozzám igen nagy ember, s ezért félek is magától, rokon. Arra nem vagyok képes, hogy bámuljam, s nem is lesz soha boldog, csak olyan nővel, ki erre képes leend. S aztán, ha magához mentem volna, s a szeg kiütötte volna magát a zsák-ból, egy éjszaka csak a fejemre borította volna a párnát s megfojtott volna, mint az a fekete ember, nejét, abban a darabban, a melyiket maga úgy szeret. Hogy is hívták azt a szegény teremtést? Desdemona. Meg maga, kis fekete szemű Othello!

— Magam is azt hiszem, Beatrix — válaszolt az ezredes.

— Én pedig nem vágyom ily halálra. Száz esztendeig akarok élni, tízezer multságba és bálba menni, s életemben minden éjjel kártyázni, egész ezernyolczszázig. Én, uram, szeretek első lenni körömben; szeretem a hizelgéseket és bókokat, ön pedig nem hizeleg, nem mond bókokat nekem; szeretem ha megnevettetnek, s ugyan ki tudna nevetni a maga kétségbeesett arcának látára, szeretném tudni; szeretek hatlovas, vagy éppen nyolczlovas hintón járni; szeretem a gyémántokat, minden héten új ruhát; hogy az emberek azt mondják: Ez a herczegasszony. Milyen jól néz ki ő kegyelmessége! Helyet, az angol követné ő nagyméltóságának. Hivjátok ő excellentiája cselédeit: ez az, a mire én vágyom. Maga pedig olyan feleséget szeretne, a ki háló-kabátját és sipkáját elhozza, leüljön lábaihoz s mindig csak azt hajtsa: «O caro! o bravo,» míg maga olvasná Shaksperejeit, Miltonjait, s mit tudom én mit! Mamával találának, ha maga valamivel idősebb volna, ámbár legalább tíz esztendővel vénebbnek néz ki, mint ő, biz úgy, maga mogorva, torzonborz szakállú, kis vén emberke! Magok nyalhatnák-falhatuák egymást, turbékolhatnának mint két vén galamb a dúczban. Nekem szárnyaim vannak s használni akarom őket, uram! S kiterjesztette szép karjait, mintha valóban el tudna röpülni; mint a szép «Gawrie», kibe a regényben a szegény Péter fülig szerelmes volt.

— S mit mond a kegyed Wilkins Pétere ehhez a röpködéshez? — kérdé Esmond, ki soha sem tudta inkább bámulni e gyönyörű teremtést, mint mikor az épen vele ellenkezett s kinevelte őt.

— Nem kell a hercegnőt félteni! — viszonzá nevetve. — Hisz szereztem is már egy harmincz éves fiút magamnak (Arran lordot) s négy lányt. Képzelem, hogy fognak majd lármázni, s milyen dühösök lesznek, mikor az asztalfőre ülök? De csak egy hónapot engedek nekik a haragra; ha ez eltelt, mindnyájan szeretni fognak; szeretni fog Arran lord, ő kegyelmességének minden skót jobbágya és egész cselédsége, mert úgy akarom, s a mit én egyszer fejembe veszek, az annyi, mintha már meg is volna. A herceg Európa első lovagja, s én leszek, a ki őt boldogítja! Ha a király visszajő: számíthat pártfogásomra, rokon, mert a király visszajő, vissza kell jőnie, s én leszek, a ki visszahozom őt Versailles-ból, ha rám hallgat.

— Remélem, hogy a nagyvilág boldogítandja önt, Beatrix — jegyzé meg Esmond sóhajtva. — Már addig csak maradjon Beatrix, míg kegyelmes asszony leend, megengedi, ugy-e? Majd akkor legmélyebben fogok meghajolni ő kegyelmessége előtt.

— Hagyjuk a sóhajokat és a gúnyt, rokon — jegyzé meg Beatrix. — Én a herceg kegyét hálás szívvel fogadom, igen, hálás szívvel, s nevét becsülettel fogom hordani. Nem mondom én, hogy megnyerte szívemet; de hálámat, engedelmessé-

gemet és bámulatomat birja, meg is mondtam ezt neki, de nem többet, s az ő nemes szíve ezzel megelégszik. Megmondtam neki mindent, még azzal a szerencsétlen teremtéssel való dolgomat is, kinek el valék jegyezve, kit nem tudtam szeretni; hogy szívesen adtam vissza szavát, s magamon kívül voltam örömben, midőn a magamét visszakaptam. Huszonöt éves vagyok.

— Huszonhat, kedves — vágott közbe Esmond.

— Huszonöt, uram, huszonöt éves akarok lenni, s nyolcz év óta egy férfi sem indította meg szívemet. De mégis, maga Harry, egyszer, egy kis időre, mikor visszajött Lilleből, mikor összetűzött avval a gyilkos Mohunnal, s megmenté Ferenczet. Azt hittem, hogy tudnám szeretni, s mama térdén állva könyörgött, hogy csak szeressem, s szerettem is, egy napig. Aztán megint rámjött a régi hidegség, Henrik, s kezdtem megint félni magától s búskomorságától. Örültem, mikor ismét elment, s hogy az igazat megvalljam, csak azért ígérkeztem Ashburnham lordhoz, hogy ne halljak magáról többet. Maga igen jó nekem. Nem tudnám én magát boldoggá tenni, s az én szívem is megszakadna az igyekezetben, meg a kétségbeesésben, midőn látnám, hogy nem tudom szeretni. De ha akkor kérte volna meg kezem, midőn a kardotadtuk magának, megkapott volna, s mostanra már mindketten nyomorultak lennénk. Csak azért beszéltem minden estve avval az ügyetlen

lorddal, hogy magát és mamát boszantsam, s vallja meg, hogy ez sikerült is. Mily nyiltan beszélhetünk most e dolgokról! Mintha ezer eszten-deje történtek volna: s bár most is épen abban a szobában ülünk, s mégis mily nagy úr van köz-tünk. Kedves, jó, hűséges, búskomor vén rokon! Most megint szeretem, sőt bámulom is, s elismerem, hogy nagyon derék, nagyon jó szívű, nagyon becsületes s mindenekfölött tökéletes lovag, le-számítva azt a kis születési homályt — szólt, gyö-nyörű fejecskéjét rázva.

— S most uram — veté utána, meghajtva magát — már ne beszéljünk egymással, csak mama vagy a herczeg jelenlétében; mert bizon ő kegyelmessége nem igen szerelmes önbe, rokon, s olyan féltékeny, mint az a fekete ember a maga kedvencz darabjában.

Bár e szavak a legnagyobb gyöngédséggel le-vén ejtve, épen szíven találták Esmondot: még csak egy szemhunyoritással sem árulta el sajnó se-bét (mint Beatrix később elismeré); hanem egész önuralommal és udvarias mosolylyal jegyzé meg: «Addig be nem végezhetjük beszélgetésün-ket, kedvesem, míg én is utolsó szavam el nem mondtam. Kérem egy perczre, épen itt jő anyja (s valóban e perczben lépett be, édes, aggódó ar-czával; Esmond elébe ment, s tisztelettel csókolá meg kezét). Drága úrnőm is hallja meg utolsó szavam; nem titok ez, csak búcsu-áldás egy kis nászajándok kíséretében, gyámjától, az öreg úrtól,

mert úgy érzem, mintha az egész család gyámja lettem volna, én a vén legény, ki mindnyájoknak nagyapjuk lehetnék; s szabadjon, mint ilyenek, a hercegnő ő kegyelmességének nászajándékot nyujtanom. Ezek azon gyémántok, melyeket atyám özvegyétől örököltem. Azt gondoltam, hogy már ezelőtt egy évvel átadhatom őket Beatrixnek; de hercegnőnek is elég jók ezek, bár nem elég szépek a világ legszebb hölgye számára.» S kivette zsebéből az ékszer-ládácskát, s átnyujtá unokahugának.

Beatrix örömeben fölkiáltott, mert a kövek igazán szépek s becsesek valának. A nyaklánc a következő perczben már ott volt, hol Pope gyönyörű költeményében Belinda keresztje, s ott csillogott, az egész szigeten legfehérebb, legtökéletesebb gömbölyűségű nyakon.

A lány öröme ez ékszer fölött oly nagy volt, hogy miután a tükörhöz szaladt, hogy meglássa mint néz ki fehér nyakán: tárt karokkal tért vissza, s bátyját bizonyosan oly díjjal jutalmazta volna, melyet ez is szivesen elfogad vala e szép rózsás ajkáról; de e perczben kinyilt az ajtó, s ő kegyelmessége, a választott vőlegény lön bejelentve.

Meglehetős sötéten nézett Esmondra, mi azonban nem gátolta egy mély bókban, azután mindkét hölgy kezét megcsókolta, szokott szertartásos modorában. Szomszédpalotájából hord-széken ho-

zatta magát idáig s mind a bogáncs-, mind a térdszalagrend mellén diszelgett.

— Nézze csak, herczeg — kezdé Beatrix, felé tartván, hogy megmutassa a gyémántokat keblén.

— Gyémántok — szólt ő kegyelmessége. — Hm! elég jól néznek ki.

— Nászajándékba kaptam — mondá Beatrix.

— Ő felségétől? — kérdé a herczeg. — A királynő igen jó.

— Rokonomtól, Harrytól; rokonunktól, Harrytól — szólt mindkét nő egyszerre.

— Nincs szerencsém ösmerni ez urat. Azt hívém: Castlewood lordnak nem volt testvére, s nagyságod ágán sincsenek unokák.

— Rokonunktól, Esmond Henrik ezredestől, gróf úr — szólt Beatrix, s vitézül megfogta az ezredes kezét — ki atyánk után gyámolunk volt, s ki százszor is próbáját adta családunk iránti szeretetének, barátságának.

— Hamilton herczeg neje senkitől sem fogad el gyémántokat, csak férjétől, asszonyom; szabad kérnem, hogy visszaadja azokat Esmond úrnak?

— Esmond Beatrix fogadhat el ajándékot rokonunktól s jóltevőnktől, herczeg úr — szólt Castlewood grófnő méltóságteljesen. — Ő még az én lányom, s ha anyja megengedi az ajándék elfogadását, senkinek sincs joga ellene szólni.

— Rokon és jóltevő! — szólt a herczeg. — Nem tudok semmi rokonról; s nem akarnám, hogy nőm jótevője egy —

— Gróf úr! — vágott közbe Esmond ezredes.

— Nem azért jöttem ide, hogy szavak fölött vitázzak — szólt a herczeg — egész őszintén ki mondom, hogy látogatásai e háznál igen gyakoriak, s nem akarom, hogy Hamilton herczeg neje oly férfitől fogadjon el ajándékot, kinek azon névhez, melyet hord, nincsen joga.

— Gróf úr! — tört ki Castlewood grófnő — Esmond úrnak van annyi joga, mint akárkinek a világon e névhez, mely szintoly régi s becsületes, mint kegyelmességedé.

A herczeg ő kegyelmessége mosolygott, s úgy nézett Castlewood grófnőre, mintha azt mondta volna, megörült ő nagysága, hogy így beszél.

— Ha jóltevőnknek neveztem, azért tevém, mert az is volt, igen, a legnemesebb, legigazabb, leghősiesb, legdrágább jóltevő! Meg akarta menteni férjemet Mohun kardjától. Fiamat megszabadította, s megvédte e gyilkostól. Nem jótétemények ezek?

— Bocsánatot kérek Esmond ezredestől — szólt ő kegyelmessége, ha lehet még büszkébben, mint előbb. — Egy szóval sem akartam megsérteni, s köszönöm jóságát nagysád családja iránt. Mohun lorddal sógorok vagyunk, de sem rokonok sem barátok. Azonban ismételnem kell szavaimat, nőttem nem fogadhat el ajándékokat Esmond ezredestől.

— Lányom fogadhat el ajándékokat házunk

fejétől: lányom hálával fogadhatja el a szeretet ajándékait atyja, anyja és testvére legkedvesebb barátjától, csak egygyel több azon ezer jóhoz, miért köszönettel tartozunk! Mi ez a füzér gyémánt azon szeretethez képest, melylyel irántunk viseltetett, a mi legdrágább megmentőnk, jóltevőnk? Nemcsak Ferencz életét, hanem mindenünket neki köszönhetjük, igen, mindenünket — szólt úrnóm rezgő hangon, lángba borúlt arczczal. — Azon cím, melyet használunk, az övé, mihelyt igénybe akarja venni. Nekünk nincs jogunk e névhez: hanem neki, kinek e név igen törpe. Férjem halálosága mellett áldozta föl nevét, árva gyermekeimért áldozta föl, s lemondott a czímről és rangról, mivel oly igen szeretett bennünket. Az ő atyja Castlewood gróf s Esmond marquis volt, s ő atyjának törvényes fia és igazi örököse. Mi csak az ő kegyelméből élünk, ő pedig feje azon családnak, mely van oly régi, mint kegyelmességé. Ha ő lemond nevéről, csak hogy fiam hordhassa azt, mi szeretjük, becsüljük s áldjuk őt, bármily nevet viseljen is — s evvel a kedves, drága lélek megint le akart térdelni Esmond előtt, de ez megelőzte őt; Beatrix pedig egészen kikelve arczából, megijedve szaladt anyjához, megölelte s bámulva kérdé: «Anyám, mit jelentsen ez?»

— Ez családi titok, herczeg úr — szólt Esmond ezredes — s szegény Beatrix semmit sem tudott róla, sem a grófnő, csak ezelőtt egy évvel is.

S nekem épen olyan jogom van lemondani nevről, mint hercegséged anyjának volt.

— Mindezt megmondtam volna Hamilton hercegnek — folytatá úrnöm — ha ő kegyelmessége tőlem kéri vala meg lányom kezét, nem pedig Beatrixtól. Még ma akartam önt magánbeszélgetésre fölkérni, uram, ha szavai nem kényszerítenek e váratlan nyilatkozatra. S most már illendő, hogy Beatrix is hallja meg és tudja, a mit szeretnék, hogy az egész világ tudjon: mivel tartozunk rokonunknak, védőnknek.

S ekkor elbeszélte, megindult hangon, lányát kézen fogva s inkább ehhez, mint a herceghez beszélve, mindazt, mit már mindnyájan tudunk, rokonát egész az egekig magasztalva. Esmond pedig a maga részéről előadta okait, tőle kitelhető hajthatlansággal, miért kívánja ő, hogy az örökösödés a családban, a jelen ágban maradjon meg, s miért akar ő az maradni, a mi: Esmond ezredes.

— ... és Esmond marquis, gróf úr — szólt ő kegyelmessége, mélyen meghajtván magát — engedje meg, mylord, bocsánatot kérnem azon szavakért, melyek csak tudatlanság miatt ejtettek; szabadjon esedeznem, hogy barátságával tiszteljen meg. Önnel rokonságba jöni, bármily nevet viseljen is, nagy megtiszteltetés (így kegyeskedett ő hercegsége szólni), s nőmnek, az ön rokonának, tett nagyszerű ajándéka némi viszonzásául, remélem igénybe fog bármily szolgálatot venni,

mit Douglas Jakab tehet. Addig meg nem nyugszom, míg kötelezettségemnek legalább egy részét le nem rovom; s talán módomban is lesz, nem-sokára ép azon küldetésben, melyet ő felsége reám bízott. Nagy megtiszteltetésnek venném, gróf úr, ha Esmond ezredes lenne násznagyom.

— S ha a szokott fizetést előre föl akarja venni: im — szólt Beatrix hozzá lépve s a mint Esmondot megcsókolta, susogva: Oh, miért nem ismertem eddig?

A herczeg lángvörös lett e csókra, de egy szót sem szólt; Beatrix büszkén meghajtá magát előtte, és a két hölgy együtt elhagyta a szobát.

— Mikor megy kegyelmességed Párisba? — kérdé Esmond ezredes?

— Az esküvő után rögtön — válaszolt a herczeg. — Első decemberre van határozva; nem lehet előbb. A fogat nem lesz előbb kész. A királynő azt kívánja, hogy a követség fényes legyen, de meg pörös ügyeim is vannak. Ez a baljóslatu Mohun eljött, vagy eljő megint Londonba. Gerard lord hagyománya fölött pörlünk; s előre tudatta, hogy találkozni kíván velem.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Mohun utólszor jelenik meg e történetben.

Esmond ezredesnek Hamilton herczegen kívül, ki családi összeköttetésnél fogva elég szives volt pártfogását följánlani, most már több hatalmas barátja volt, kik akartak is, képesek is voltak segíteni rajta, s így elhatározta, ily szövetségesei levén, szintoly szerencsés előléptetés után nézni itthon, polgári pályán, minőt külföldön, csatákon nyert. Ő herczegsége nagylelkű volt, s azt az ajánlatot tette, hogy Esmond menjen velök Párisba, mint követségi titkár, azonban kétségkívül jól tudta előre, hogy ez ajánlatot nem fogja elfogadni. Esmond teljességgel nem bírta volna szíve királynőjét férjhezmenetele után a templomajtónál tovább kísérni, s így nagylelkű vetélytársa ajánlatát nem fogadta el.

Több befolyásos egyén, legalább bókokban és ígéretekben, nem fukarkodott Esmond ezredes iránt. Mr. Harley, most Oxford és Mortimer lord, a térdszalagrend fölütött lovagja (a fölavatás ép azon napon történt, midőn Hamilton herczeg ugyan e rendjelt nyeré), Esmondhoz izent, hogy az alsó-házban egy hely bármikor rendelkezésére áll; St. John pedig, a házba lépése esetére, a legsebb reményekkel biztatta.

Esmond minden barátját pártfogolta a sors, de

a legszerencésébb mindeneket tulszárnyaló Webb tábornok volt, ki a száraz seregek parancsnokául neveztetett ki. Mindenütt kitünő tisztelettel fogadtatott, a miniszteriumnál úgy mint a királynőnél és a népnél, mely mindig éljenezett, valahányszor a derék vitézt kocsijában meglátta, mikor az alsóházba vagy a Clubba hajtatott, vagy pedig a templomból jöve gyalog hömpölygött kocsija felé, sok diadalt látott régi botjára és mankójára támaszkodva, s épen úgy éltette őt mint csak valaha Marlborought.

A nagy Marlborough herczeg egészen kiesett a kegyből, s a tisztos Webb a herczeg minden szerencsétlenségét a Wynendaeltől datálta, s azt mondta, hogy úgy kell az árulónak. Sarah herczegnő napja is leáldozott, kulcsaitól, címzeitől és nyugdíjaitól neki is meg kelle válnia:

— Biz úgy! — mondá Webb — három millió francia aranyat zárt volna el kulcsaival, ha a fejem lágyára estem volna, de magunk is ott voltunk Wynendaelnél!

Ellenségünk, Cardonnel (Walpolettal együtt) ki lön utasítva az alsó-házból közpénzek elszakasztása miatt. Cadogan elvesztette a Toweri parancsnokságot, Marlborough lányainak le kelle mondaniok az udvarhölgyi címről, s a herczeg kegyvesztése oly tökéletes volt, hogy még vejét, Bridgewater lordot is formaliter kényszerítették St. Jamesi lakának elhagyására, s mint főlovászmester is csak fél nyugdíjat huzott. De azt hiszem,

hogy Marlborough bukásának nagysága leginkább ott tünt ki, mikor Webbhez küldött, hogy mikor teheti tiszteletét. Ő, ki egykor az öreg tábornok előjárója volt, méltatlankodott vele, kigúnyolta, előszobájában ácsorogtatta, ki még Webb nagy-szerű szolgálata után sem tudta magát reá venni, hogy sajátkezűleg írjon neki egy levelet. A nép most ép úgy kívánta a békét, mennyire egykor a háború mellett lángolt. A savoyai herceg is kö-zénk jött, kihallgatáson volt a királynőnél, kapott egy szép dísz-kardot, s egész tevékenységét arra fordította, hogy whig-pártot szerkesztszen össze, hogy áthozhassák a fiatal hannover herceget, esakhogy valamit tehessen a háború tovább foly-tatására, s tökéletessé tegye az öreg mindenható bukását, ki iránt oly engesztelhetlen gyűlölséggel viseltetett. De a nemzet már befefáradt volt az örökös háborúba, s annyira el volt erőtlenedve általa, hogy még denaini vereségünk sem volt képes föltüzelni, pedig két évvel előbb egy ily vesztett csata egész Angliát képes lett volna talpra állítani. Lehetett látni, hogy a nagy Marl-borough nincs a seregnél. Eugén megint dühös lett, s életének fölc sillanó dicsőségéről megint le kelle mondania. Hiába vetette a herceg pártja: «Eltürjük-e fegyvereink gyalázatát? Nem küld-jük-e vissza az egyetlen hőst, ki még helyre tudná ütni a becsületünkön ejtett csorbát?» A nemzet torkig volt már a háborúval, s sem a gúny, sem a riadó nem hatott már egy brittre sem.

Az igazat megvallva, oly államférfinak, ki mindig csak a szabadságról fecseg s szája a leg-súlyosabb bölcselmi elvekkel van tele: St. John úr néha inkább hasonlított valami török mint görög filosofushoz, s különösen neki ment egy szerencsétlen osztálynak, a tudósok osztályának, még pedig oly kegyetlenséggel, mely kissé különös volt oly emberben, ki mindig azt adta, hogy nagyon sokra becsüli a tudós nevet. Az irodalmi viták ez időtt nagyon keserűek voltak, s a kormánypárt volt a megnyerő, a népszerű, s úgy hiszem, a gyöngédebb is. Természetesen az ellenzék heveskedett és nagy zajt ütött; egy része: szíve szerént nagy bámulója levén Marlborough herczeg csodás tehetségének s siratván a világ legnagyobb tábornokának kegyvesztését; a másik részt hasa kényszeríté a morgásra; kiabáltak, mert szegények voltak, s megfizették érte. Ezek iránt Bolingbroke lord soha a legkisebb elnézés-sel sem volt, s egy tuczatot a fogságba vagy a szegényfához küldött minden szánalom nélkül.

Esmond most a kardot tollal cserélte föl s irodalmi emberré lön, de sokkal szilárdabb alapon állott, mint a főnebb rajzolt szegény ördögök, kik szabadságukat és füleiket koczkáztatták. Nekünk, a győztes félnek, nem igen volt mitől tartanunk; aztán Esmond mindig nyugodt lehetett, mert mindig lovagias modorban, habár nem is mindig különös okosan — írt.

E kor kitűnő írói közül, kik Anna királynő

uralkodásának fényt kölcsönöztek, s kiknek művei még idők multán is fognak minden angol kezén forogni, Esmond csak néhányat látott, s azokat is csak közhelyeken; közelebb ismeretségbe azonban egygyel sem jött, kivéve a derék Steele Dicket és Addison urat, de aztán ezek is visszavonultak tőle, midőn Esmond nyíltan tory lön s e párt vezetőivel jó lábon állt. Addison csak nagyon kevés barátot tartott, s csakis ezek társaságában tártá — ritkán — ki szívét. Alig lehetett volna embert találni, ki a nyilvános életben becsülete-sebb és lelkiismeretesebb, a társalgó-teremben pedig sokoldalubb, kedélyesb és mulatságosabb lett volna nála. Most, a mint meglett koromban írom ezeket, megvallom, magam is azt hiszem, hogy az Addison politikája volt a helyes, s ha megint elől kezdhethném, Angliában whig lennék, nem pedig tory, hanem az emberek, mikor a politikában szint vallanak, inkább tekintélyek, mint eszmék után indulnak. Egy kézzorítás, vagy egy durva szó egyik vagy másik zászló alá állítja az embert, s aztán az alatt masirozik egész a táborozás végéig. Esmond harczmesterét Marlborough megsértette s ezért gyűlölte őt; és a hadnagy is együtt vívott vezérével. Midőn Webb Londonba jött, Marlborough ellenei fegyverül használták föl (derék egy aczél is volt ez a vén kard!), s hadsegéde, Esmond sem volt méltatlan használhatlan pártosa. Különösen jó, itt az idegenben, a csak névleg függő államban (mert hogy az észak-

amerikai gyarmatok attól a kis, távoli szigettől függjenek, csak még húsz évig is, azt el sem tudom gondolni), visszaemlékezni, hogy adta magát otthon az egész nemzet, látszólag, egyik vagy főúri párthoz, vagy hogy uralt egy hannover vagy francia királyt, a szerint, a mint egyik vagy másik győzött. Míg a toryk, az octoberi-clubbosok, az államegyház papjai, ez egyházhoz tartozásuk daczára pópista királyt ohajtottak, kiért egy csomó skót és angol pártvezér, mindnyája hű egyházi férfi, bámulatós hűséggel és odaadással vetette kockára életét: olyan emberek kormányozták őket, kiknek, köztudomásulag, egyáltalában semmi vallásuk sem volt, hanem csak úgy használták föl azt is, mint akármely véleményt, dicsvágyuk kielégítésére. Túlfelel a whigek, kik hasonlókép hűséget szinleltek a vallás és egyház iránt, kénytelenek voltak Hollandiába vagy Hannoverába küldeni valami uralkodó után, a ki körül seregelhessenek. Különös kiegyezkedések sorozata az egész angol történelem! elvek, pártok, hitvallások különös kiegyezkedései! Az angol szabadság és függetlenség imádói vallásos meggyőződésüket egy parlamenti végzésnek rendelék alá, s nem voltak képesek szabadságukat megerősíteni, a nélkül, hogy Zellébe* vagy Hágába ne küldtek volna királyért, a ki alatt élhessenek; a világ legbüszkébb nemzete közt nem tudtak embert találni

* Hannoverában.

uralkodónak, a ki legalább a nyelvükön tudott volna s ismerte volna törvényeiket. A tory- és az angol egyház-párt kész lett volna életét adni oda egy pápista-család védelmében, mely a francziának eladott bennünket; a hires whig nemések pedig, ezek a vastagnyakú köztársaságiak, kik Stuart Károly fejét, árulóan leütötték, készek voltak oly királyt fogadni el, ki e címhez királyi nagyanyja útján jutott, kinek ismét királyi nagyanyja Erzsébet királynő bárdja alatt vérzett el. S büszke angol nemeseink egy hitvány német városba küldenek királyért, hogy jöjjen, uralkodjék Londonban és püspökeink csak úgy csókolgatták a hollandi uralkodó szeretőinek ocsmány kezeit, a nélkül, hogy gyalázatnak tartották volna. Angliában csak egyik vagy másik párthoz lehet tartozni; beleköltözől a házba és aztán benne is élsz, törőd minden kényelmetlenségeit, hátrányait s ó-kori hibáit, még bukását is; toldozod-foldozod, de senkinek jut eszébe újból építeni. Aláveszük magunkat továbbra is, itt az új világban, habár csak névleg is, ezeknek az ó-angol előitéleteknek? De látom az idők jeleit, hogy nemsokára csak annyit fogunk itt György királylyal s világi és egyházi peerjeivel gondolni, mint Kanut királylyal, vagy a druidákkal.

Unokám azt mondhatja, hogy e fejezet az elménczekkel kezdte, s jó messze távozott társaságuktól. A legkitünőbb elménczek, kiket ismerék, doctor Garth és Arbuthnot voltak, meg Mr. Gay,

a «Trivialis» szerzője, a legkedvesebb és vidorabb ember, a ki csak valaha egy tréfán jót nevetett, vagy egy üveg nyakát letörte. Láttam Priort is, ő az árban az érczedények közé sodort cserép fazék volt, folytonos s méltó remegésben, hogy összetörik az úton. Találkoztam vele Londonban is, Párisban is, mikor szájalomra méltóan hajlongott a Shrewsbury herceg előtt, nem birván elég bátorsággal megörzeni azt a méltóságot, melyet tagadhatlan tehetsége s szelleme szereztek neki; és hízelt leveleket írkált St. John miniszternek, s folyvást azon tépelődött, mi lesz belőle, s hogy él meg, ha pártja megbukik s hivatal nélkül marad? Láttam a híres Congreve-et is vagy tízszer Buttonnál; e gyönyörű emberi romot, gazdagon öltözve, s bár a podagra kinozta, s majdnem vak volt, bátran szeme közé nézett sorsának.

A nagy Pope (kinek csodaszerű szellemi tehetősége iránti bálmatomat szavakkal kifejezni nem tudom —), akkor egy fura gyerek volt, s csak ritkán jelent meg nyilvános helyeken. Volt még száz meg száz ember, lángész s jó czimbora, kik még ez időtt a színházakba és kávéházakba jártak, de — «nunc prescribere longum est.» De úgy hiszem, e nemben a legkitünőbbet csak tizenöt évvel később láttam, midőn utolszor voltam Angliában, s találkoztam Fielding Harryval, annak a Fieldingnek a fiával, ki Spanyolországban s később Flandriában velünk szolgált; ki, azt hiszem, mindnyájokat fölülmulta vidorságban és

elmésségben. A híres dr. Swiftről csak annyit mondhatok: «*vidi tantum.*» Ez években, a királynő haláláig, folyton Londonban volt, s láttam vagy százszor nyilvános helyeken, de máshol soha sem. Minden vasárnap megjelent az udvarnál s ott be is voltam neki mutatva egy párszor. Bizonyosan elégszer belém botlik, ha egy csomó címmel és keresztrel fölékesített nagy ember lettem volna. A doctornak az udvarnál csak a legnagyobbak számára volt szeme. A lord-kincstárnok és St. John mindig csak Jonathánnak hívták s ilyen apró pénzzel fizették ki szolgálatait, miket vele végeztek el. Ő írta *pasquill*jaikat, vívott ellenekkel, futott, fáradott ügyekben, s meg kell adni, a legnagyobb dühvel és ügyességgel. Azt mondják, hogy most már megtompult elméje, elhagyta hibáit s embergyűlöletét. Én mindig őt és Marlborough-ot tartottam a kor legnagyobb embereinek. Elolvastam műveit (ki ne ismerné azokat?) itt is, csöndes erdeinkben, s úgy tetszik nekem, mintha egy óriás, egy magában elesett Prometheus lenne, jajgatva, a mint a keselyű szagatja. Prometheusnak néztem, de midőn először beszéltem vele, az órjás egy hordszékéből lépett ki, a tyúk-piaczon, előtte egy ir cigány szolgálta pávázott, s jelentette érkezését, ő nagysága nevét harsogtatva, míg gazdája a gyaloghintóból ki sem szállva, a hordárral alkudozott. Nem szerettem ezt a Swiftet, s nem egy történetkét hallottam róla, hogy viselte magát a férfiak iránt, s

hogy beszélt a nőkről. Ép oly jól tudott a nagyoknak hizelegni, a mily keményen tudta marni a kicsinyeket, s Esmondnak, ki akkor fiatalabb és hevesebb volt, mint most, az volt rendeltetése, hogyha valaha e sárkánynyal találkoznék, meg ne meneküljön körmei közül és dübétől.

Minden embernek megvannak a maga száz meg száz indokai, melyek az életben vezérlik, s dicső vagy kétségbeesett tettekre viszik. Esmondnak egy kis derék handysidei ir hadnagy barátja, annyival tartozott egy markotányosnak, hogy már lányának kezdte tenni a szépet, ez úton akarván adósságát lefizetni, s a malplaqueti csatában, hogy megszabaduljon adósságaitól s egyszersmind hölgyétől is, oly kétségbeesetten rontott a francia sorok ellen, hogy századot kapott s mint kapitány térve vissza az ütközetből, el kellett vennie a végén is a markotányos lányát, ki a saldirozott számadásokat hozta nászajándokul a szegény Roger összes vagyonául. Hogy megmenekedjék a házasságtól és a számlától, az ellenség szuronyainak rontott, s midőn azok még sem dőfték át, vissza lőn vetve dilemmája másik tövisére. Nagy herczegünk is ugyanazon ütközetben nem a francziák, hanem az angol toryk ellen csatázott: koczára vetette saját és katonái életét, nem hazájáért, hanem fizetése és rangjáért, de legkivált, mivel félt otthonlevő nejétől, ez levén az egyetlen teremtés, a kitől meg tudott ijedni. Megkérdeztem a századombeli legényektől (s egész csoport falusi

ujoncz-gyerekek érkeztek egymásután a háború alatt, kiket az ekétől egyenesen a puskához állítottak), s úgy találtam, hogy legalább fele nők miatt állott zászló alá; az egyik ficzkót megcsalta kedvese, s kétségbeesésében fogadta el a felpénzt, a másik meg maga csalta meg kedvesét s tőle és falujától a sátrak közé menekült, hol a törvény nem zaklathatta. De minek a részletezés? Mit várhatnak Ádám és Éva fiai egyebet, mint hogy folytassák a szerelem és nyomor útját, mely atyjokat és anyjokat kivezette a paradicsomból? Oh unokám! majdnem egészen leírtam történetem azon szakát, midőn megismerkedtem az angol és európai nagy világgal, éveim már meghaladták azt a határt, melyet a héber költő szabott ki, s mégis azt mondom, hogy minden fájdalmam, de minden örömem is egy nőtől származott, mint a tied is annak idejében. Nő miatt lettem katona, s később pártember. Azt hiszem, ha kívánta volna, inget szőttem volna neki, egész lelkemet odaadtam vón' érte, s ugyan nincsen-e meg minden férfinak, kinek-kinek rende szerént a maga Omphaléja és Delilája? Az enyém a Themse partjain, a kedves öreg Angliában vezetett orromnál fogva, te a tiedet a Rappahannoc mellett találhatod meg.

Hogy neki tesse, előbb mint katona igyekeztem magam kitüntetni, később az irodalomban és politikában, a mint egy másnak a kedvéért fölvettem volna a reverendát és a fekete övet; meg is tettem volna, ha egy felsőbb hatalom meg

nem gátolt volna e szándék kivitelében. Azt tartom, az egész világ olyan, mint Esmond kapitány fölebb említett százada. Ha az ember minden férfinak beláthatná pályáját, még ez életben, úgy találná, hogy egy nő jelöli azt ki neki; vagy nyakába csimpajkozván, megállítja; dicséri vagy kicsúfolja; fölcsalogatja kocsijába, s a férfi fölül, odahagyja elkezdett útját, vagy nyújtja neki az almát, s biztatja, hogy «Egyél!»; vagy tört nyom kezébe s azt súgja fülébe: «Ölj! ott van Duncan, s a korona és a jó alkalom!»

Nagyapátok több sikert aratott a politika, mint az irodalom terén. Mivel maga és tábornoka ügyei, s a vezényleti viták miatt szenvedélyes haragia is volt a nagy herczeg ellen, a mellett több tapasztalata is levén a katonai ügyekben, mint a legtöbb irkásznak, kik a pipa tüzénél más tüzet nem láttak: módjában volt jó szolgálatokat tenni St. Johnnak és pártjának, s azon ügynek, melyet magáévá tett. Azonban megvetette ama visszaéléseket, melyekben a tory írók legtöbbje leledzett, különösen a dr. Swiftét, ki Marlborough herczegnek egyenesen vitészségét vonta kétségbe, s arra is czélozgatott, hogy ő herczegsége katonai tehetsége nem a legkitünőbb; de azért Esmond nyilai is csak úgy eltalálták a czélt, melyre irányozva voltak (bár kétségkívül nem szállították le Marlborough herczeget a közvélemény szemében csak közel is annyira, mint Swift gonosz ostroma, mely szántsándékkal úgy volt intézve,

hogy befeketítse s lealacsonyítsa), mivel Esmond nyíltan, minden leplezgetés nélkül írta azokat, s nem csinált titkot belőlök; mert már kilépett volt a seregből, de soha sem támadta meg a herczeg bámulatos vitézségét és tehetségét, csupán önzését és kincsvágyát.

Az ezredes ez időtt egy cikket írván a «Posta» című tory-lapba Bouchainról: az egész város két álló napig mindig csak arról beszélt, míg egy új olasz énekes megérkezte más anyagot adott a társalgásra, s különben is dolga levén a börzén, mert Beatrix kisasszonynak egy pár keztyű, vagy tán legyező kellett, elment cikke javítására, s épen a nyomdász szobájában ült, midőn a híres doctor Swift megérkezett, ir szolgájával, ki hordszéke előtt szokott menni s gazdája nevét tele torokkal s nagy méltósággal szokta kiabálni.

Esmond is a nyomdászt várta, ki után neje elment a korcsmába, s e közben egészen el volt merülve egy huszár rajzolásában, a nyomdász neje szép kis piszkos fia számára, kit anyja reá bízott volt.

— Ön a «Posta» kiadója, uram? — kérdé a doctor, kellemetlen hangján, ir kiejtéssel, s ránézett az ezredesre villogó kék szemeivel, bozontos szemöldei alól. Arcza sötét, teste vaskos, álla kettős volt. Testét kopott kabát fődé, fekete parókáján kopott kalap ült; egy nagy arany órát vont ki s dühösen nézett rá.

— Én csak dolgozó társa vagyok, dr. Swift —

válaszolt Esmond. A kis gyerek még mindig tér-dén ült. Az ablakban ült, háttal a doctornak, úgy, hogy ez nem láthatá őt.

— Ki mondta önnek, hogy én doctor Swift vagyok? — kérde a doctor, s nagy büszkén nézett Esmondra.

— Tisztelendőséged legénye kiáltotta nevét — válaszolt az ezredes. — Úgy veszem észre, irlandi.

— De uram, mi joga van önnek avval bajlódni, hogy legényem irlandi-e vagy nem? Én önnek gazdájával, Mr. Leach-csel akarok beszélni. Megköszönném, ha elhiná.

— Hol van papád, Tamáska? — kérde az ezredes, a piszkos kis kantusos fiútól.

A gyermek felelet helyett sirni kezdett; bizonyosan a doctor kinézése ijesztette meg a szegény kis teremtest.

— Küldje ki dolgára ezt a kis nyavalygó kölyköt, s tegye meg, a mire kértem, uram — szolt a doctor.

— Előbb el kell végeznem a képet Tamáskának — viszonzá az ezredes mosolyogva. Nesze Tamáska; csináljak bajuszt a huszárnak, vagy ne?

— Bajuszt is — szolt Tamáska, a képet bámulva.

— Ki az ördög ön, uram? — tört ki a doctor. Nyomdász ön, vagy nem?*

* S utána teszi: «a ,not'-ot ,naught'-nak mondta», lefordíthatlan szójáték. Not = nem, naught = semmire való gazember.

— Azért nincs mért az ördögöt idézni, ha ne-
vem akarja a doctor tudni — válaszolt Esmond
ezredes. — Hallottál valaha doctor Faustról, Ta-
máska, vagy Bacon barátról, ki a puskaport föl-
találta, s a Themsét meggyújtotta?

Swift arcza sötét-vörös lett: «Nem akartam
önt megsérteni, uram.»

— Úgy, mondhatom, akarata ellen sértett —
válaszolt a másik szárazon.

— Kicsoda az úr? Tudja-e, kivel beszél? Maga
egyike azoknak a zug-irkászoknak, kiket barátom,
a miniszter becsukatott. Hogy mer ön, uram, ily
hangon beszélni velem? — kiáltott a doctor egész
dühvel.

— A legalázatosabb bocsánatot kérem, tiszte-
letességedtől, ha átmerészelttem volna a tisztelet
határait lépni — szólt Esmond nagy alázat hang-
ján. — Nem is tudom mit mindent nem tennék
inkább, mintsem, hogy a szégyenfa alá vagy a
börtönbe kerüljek. Hanem Mrs. Leach, a nyom-
dász neje, reám bizta, hogy míg férje után a
korcsmába megy, ügyeljek Tamáskára, s nem
akarnám itt hagyni a gyermeket, mert még bele
találna esni a tűzbe; hanem ha tisztelességed tar-
tani akarja addig —

— Én, azt a kölyköt tartani? — szólt a doc-
tor visszahökkenve. — De nem vesztegethetem
az időt magával, barátocskám. Mondja meg Leach
uramnak, hogy ha találkozást tűz ki doctor Swift-
tel, tartsa is meg, értette? S máskor vessen féket

nyelvére, uram, ha olyan emberrel akar beszélni, mint én.

— Szegény hadastyán vagyok, csak — szólt az ezredes — s jobb napjaim is voltak, bár most csak tollat vagyok kénytelen forgatni. Végzetét senki sem másíthatja meg. sir.

— Úgy hiszem, kegyed az az ember, a kiről Mr. Leach beszélt velem. Legyen oly jó s feleljen becsülettel, ha megszólítják. Mondja meg Leachnek, hogy szóljon be bury-streeti szállásomra, s hozza el az újságokat is ma estve tízkor. S ha még találkozunk, ismerjen rám s legyen udvariasabb, Mr. Kemp.

Ez a szegény Kemp a háború kezdetekor hadnagy volt, de aztán megszorulván, ujdondász lett a «Postánál», s ő felsége kenyere helyett a derék Leachét ette. Esmond ismerte őt, s meg kell adni, hogy eszes, munkás és becsületes egy ficzkó volt, s csak úgy törte magát, hogy kenyeret szerezzen nagy családjának, s nem egy hosszú téli éjszakán virrasztott, hogy távol tartsa ajtajától a «vértezett férfiút». És St. John úr, az a St. John úr, kinek a szabadság mindig nyelvén forgott s egész tuczat ellenzéki írófogatott el, egyet pedig épen kalodába csukatott, mert gúnyiratot mert készíteni, de fél olyan dühös gúnyiratot sem, mint a milyenek az ő pártjától kerültek ki. A zsarnokság e neme ellen Esmond keményen kikelt a miniszterrel szemben, mire ez mosolyogva jegyzé meg, hogy a semmirevalók épen illő helyükön vannak,

s az egészet egy Swift e tárgyra készített élczével ütötte el. Még többet mondok. Ez az irlandi (Swift), ha a miniszter meg akart kegyelmezni egy rablás miatt halálra ítéltnek, addig beszélt, a míg le nem verte őt e jószívú szándékáról, s aztán fennen dicsekedett, hogy ő akasztatta föl azt az embert. Épen ezért, bármily nagy szellem lett legyen is a doctor, tehetsége bármily ragyogó, Esmond soh' sem vágyott szeretetet érezni iránta, vagy barátságához jutni. A doctor eleget lábatlankodott minden vasárnap az udvarnál, az ezredes azonban csak ritkán jelent meg, bár nagy vonzerő volt ott ő felsége egyik szép udvarhölgyében, a mi oda csalhatta volna; s a pártolói arcz, melyet dr. Swift negélyze, mikor földieit, kiket különben jól ismert, világért sem ismert meg; hangos beszéde, mely szemtelen és szolgálai volt egyszerre, sőt tán a lord-kincstárnokkal és a miniszterrel bizalmas lábon állása, kik minden szélségeit eltűrték s őt Jonathannak szólították, mindezt, hejh sok ember megjegyezte magának, kiket a kevély pap, hiusága s diadalai ez időszakában számba sem vett.

Csak három napja mult 1712 nov. 15-ikének (Esmond jól emlékszik a napra), midőn tábornoka ebédre hívta; ily ünnepélyes alkalmakkor ő rendesen az asztal végén szokott ülni, a mint nem egyszer tette a táborban a sovány vagy zsiros ebédeknél. A mostani ez utóbbiakhoz tartozott, mert a jó öreg hős szerette jól tartani vendégeit.

Ott voltak: Ormond herczeg (még akkor dandáránál nem vette volt át a parancsnokságot); lord Bolingbroke viscount, ő felsége minisztere és lord Orkney, kivel együtt szolgáltunk. Az ünnep Hamilton, főudvarmester ő herczegsége tiszteletére volt rendezve, ki nemsokára mint követ volt Párisba indulandó; azonban két órakor, egy órával az ebéd előtt Webb tábornokhoz izent, hogy csak a legmulaszthatlanabb kötelesség tartóztatja el azon éltől, hogy egy búcsú-poharat üritsen Webb tábornok egészségére. Elmaradása rosszul esett Esmond öreg vezérének, ki sokat szenvedett, utóbbi időkben, sebei miatt; s bár a társaság elég szép volt, vidornak épen nem lehetett mondani. St. John a végére érkezett meg, egy barátjával.

— Asztalomnál mindig van egy hely dr. Swift számára — szólta tábornokom, udvariasan hajtván meg magát.

Esmond egy mosolylyal és egy bókkal közeledett a doctorhoz: «Átadtam dr. Swift izenetét a nyomdásznak, remélem, a maga idejében vitte el szállására röpiratát.»

Az igazat megvallva, a szegény Leach sokkal dr. Swift elmenetele után jött, illetőleg hozatott haza; mert hűséges neje meglehetősen részegen hozta haza a csapszékéből; aztán dadogott valamit Swift öcsémről, noha az óráig Esmond soh' sem hallott még csak említést sem erről a rokonságról.

A doctor kékült, zöldült, zavarba jött, s alig szólott pár szót az egész ebéd alatt. Gyakran na-

gyon kicsi kő képes ezeket a szellemi Goliathokat leteríteni, s Swift uram nagyon könnyen sarokba hagyta magát szorítani, ha csak valamennyire szellemdús emberrel került össze. Mogorván ült székén, megvizezte borát (a többiek bővségben hozzá láttak), s csak nagy-néha szólt egy szót.

A beszélgetés a napi eseményekről folyt, jobban mondva, inkább az emberekről mint az eseményekről: lady Marlborough dühéről, lányairól, a mint kopott ruhában, hálófejkötőben az ablakban állanak s nézik az udvarhoz kocsizó társaikat; a diszmester kétségbeeséséről, mikor a savoyai herczeg csak egy közönséges parókában lón ő felségének bemutatva, mivel még soha ember diszparóka nélkül meg nem csókolta ő felsége kezét; a rablókról és szörnyüsegekről, miket véghez vittek utcahosszant gyilkolva. Egyik azt is mondta, hogy Mohun baljós arczát látta azelőtt való estve a színházban, Macartney és Medith társaságában. Az ebéd, az evés és sok beszéd daczára, ünnepélynek oly komor volt, mint a temetés. Akármibe fogtak, minden rosszul ütött ki. Ormond herczeg elment, mert Denain jött szóba, hol az utolsó táborozásban vereséget szenvedett. Esmond tábornoka is sértve érezte magát e dolog fölemlítése által, mert wynandaeli bajtársát, Woudenburg-Nassau grófot is ott fogták el. Dr. Swift, mikor Esmond koczintani akart vele, azt mondta, hogy nem iszik bort, kalapját vette és elment; Bolingbroke lordnak is intett, hogy menjen vele, de ez

förlajánlotta saját kocsiját, hogy a kocsibért megkimélje, mert beszéde van még Esmond ezredessel, úgy, hogy mikor a társaság kártyázni ment, e kettő ott maradt a sötétben.

Bolingbroke rendesen nyíltan beszélt, ha a pohár fenekére tekintett. Ellenségei minden titkát kivájhatták belőle, ilyen állapotában, s gyakran asszonyokat használtak föl, hogy megoldják a nyelvét. Hallottam, hogy Stair lord, három évvel később, mikor a miniszter Franciaországba menekült, s a trónkövetelő minisztere lett, tudósításait, a mikre szüksége volt, nő-kémektől nyerte, kiket a borozó St. John körül tartott. Most is nyíltan beszélt: «Jonathán semmi bizonyost sem tud, hanem orront valamit, s szent Györgyre! Webb érsek akart lenni, s Jonathán, kárhozzam el, Jonathán akar Jakabtól érsekséget kapni, bizonyos vagyok felőle. A herczeg vezeti az egészet; de mi megugrathatjuk Marlborough-t Londonból két hét alatt. Prior megteszi a magáét, ma reggel ment el s ne feledje Harry, ha a halál el nem ragadja a mi felséges, szeretett, csuzos, szélhűdős királynőnket, a hit védasszonyát: la bonne cause triomphera. A la santé de la bonne cause! Minden jót Franciaországból hoznak. A bort is Franciaországból hozzák, no még egy pohárral a 'bonne cause'-ra.» Ki is itták.

— Protestáns lesz a «bonne cause?» — kérde az ezredes.

— Nem, de minek is? — szólta a másik —

ő vallásunkat kötelessége szerint védni fogja, de azért a magáénál marad. Az űz és a párducz egy kocsiba lesznek fogva, Jupiterre. A jog és a béke csókolózni fognak, s Massilon atya karöltve jő ki szent Pál templomából dr. Sacheverellel. Bort, több bort a «bonne cause» egészségére, térden állva, az angyalát, térden állva mondjunk rá. — Egészen kipirult s neki dühödött a bortól, a mint beszélt.

— S föltéve — szólt Esmond, kinél a kétely sohsem hiányzott — ha a «bonne cause» elád bennünket a francziának, mint atyja és nagybátyja tevé.

— Elád a francziának! — pattant föl Bolingbroke — van-e egy angol férfi, ki ettől félne? Ön, a ki ott volt Blenheim és Ramilliersnél, fél a francziáktól! Ősei, ősei s a derék Webbéi, száz csatában néztek farkasszemet velök, s unokáink is kész szívvel fogják ugyanazt tenni! Ki kívánhat több hőst Angliától? Rokonom Westmoreland, eladni minket a francziáknak, ugyan menjen!

— Nagybátyja is eladott! — jegyzé meg Esmond.

— S mi történt nagyapjával? — tört ki St. John, uj poharat töltve. — Ezt Anglia legnagyobb uralkodójára! az angolra, ki királysággá tevé az országot! A mi nagy királyunk Huntingdonból s nem Hannoverából jött, apáink nem hoztak nekünk Hollandból királyt. Hadd jöjjön, mi elfogadjuk, s megmutatjuk neki Whitehallt.

Ha áruló, hadd legyen köztünk, majd beszélünk vele; vannak itt még most is szintoly nagy emberek, mint bármelyik volt hajdan. Van itt még a ki szembe mer nézni a vészszel s nem ijed meg az árnyékától. Áruló, árulás! ezek a szavak rémitenek el bennünket? Oda van Oliver (Cromwell) minden embere? nagy nevét ötven esztendő alatt már elfelejtettük? Azt hiszi, nincs most olyan ember, mint ő volt, épen olyan, igen, épen olyan? Éljen a király! s ha kikopunk a királyságból, éljen a britt köztársaság!

Megint töltött s mohón fölhajtotta; épen mikor egy gyorsan robogó kocsi megállt a kapu előtt. Gyors léptek közeledtek, s egy másodpercz mulva Swift berohant a terembe egyenesen ebédlőnknek tartott, s földult ábrázattal belépett. St. John a bortól fölhevülve, Macbethből idézett pár dühös mondatot, de Swift félbeszakítá.

— Gróf úr, az Isten szerelmeért, ne igyék többet — lihegte — a legborzasztóbb újságot hozom.

— Meghalt a királynő? — s egy pohár víz után nyúlt.

— Nem, Hamilton herczeg halt meg; ezelőtt egy órával gyilkolta meg Mohun és Macartney; ma reggel valami vitájuk volt, s még egy levélírássra sem engedtek neki időt. Csak egy pár jó barátjáért ment, s most megvan halva, de Mohun is ez a vértől csepegő gyilkos, ki már rég fente rá a kardját. Hyde-Parkban vitak, épen naplemente előtt; a herczeg leszúrta Mohunt, Macartney rá-

rohant, meggyilkolta, s elszökött, a kutya. Oda-lenn van az ön kocsija; siessen, küldjön minden-felé az országba, hogy megfogják ezt a gyilkost; gyerünk a herczeg palotájába, nézzük meg, maradt-e még egy kis élet benne?

— Oh Beatrix, Beatrix! — gondolá Esmond. Ez a vége a szegény lány nagyravágyásának!

HATODIK FEJEZET.

Szegény Beatrix!

Nem volt szükség Esmondot a Beatrixtól való megválás szükségére emlékeztetni, a sors azt tökéletesen végrehajtotta; mert azon percztől fogva, hogy Beatrix a herczeg megkérésére igent mondott, egész herczegnői, sőt királynői modort vön föl, s úgy viselte magát, mint a ki mérhetlen magasságban áll fölöttünk, köznép fölött. Különösen anyja és bátyja álltak útjában, az utóbbi talán gúnyos modora miatt, mert folyton csipdeste saját és a Beatrix hiuságát. Volt a lányban valami varázs, melytől sem Esmond ezredes, sem drága úrnője nem tudtak menekülni, s daczára hibáinak, büszkeségének és hajthatlanságának, kénytelenek voltak szeretni őt; s bizonyára ők voltak e gyönyörű teremtés kíséretében a két legföltlenebb imádó.

Ugyan ki ne lett volna életében így megbabo-

názva, ki ne imádott volna egy vagy más bálványt? Évek multán, mikor e szenvedély, ezer más világi gonddal és vágygyal együtt, már rég meghalt, s el is van temetve, visszahívhatjuk sirjából s épen oly gyöngéd szeretettel csünghetünk a kedves imádott királynő emlékéen, mint ifjúságunkban rajta magán. Fölidézem e gyönyörű szellemet az árnyak honából s most is szeretem őt, mondhatnám, az ily múlt mindig jelen az emberre nézve; az ily szenvedély egykor lényének egy részét képezé s soha sem lehet tőle elszakasztani; egy részévé válik a mai embernek épen mint valami erős hit, szent meggyőződés, költői ihletés vagy vallásos tudatra ébredés, mind ezek befolyást gyakoroltak később az emberre. Így voltam Blenheimnál kapott sebemmel is; forradását most is viselem, testem egy részévé vált s egész testemre, sőt idő folytán lelkemre is befolyást gyakorolt, pedig már negyven esztendeje hogy kaptam, s hogy be is gyógyúlt. Melyik hű szív tudna elválni, feledni?! Nagy gondolataink, nagy szenvedélyeink, éltünk igazságai soha sem hagynak el bennünket. Öntudatunktól soha sem szakadhatnak el, követik mindenüvé, mert természetöknél fogva isteniek, halhatatlanok!

A gyász-esemény rémletes hírével (melyet a herczeg kapujában siránkozó cselédség is megerősített), Esmond, a mily gyorsan csak rozszant kocsija haladhatott, haza sietett, s menet mindig azt hányta-vetette, mint adja tudtára azoknak,

kiket legközelebről érdekelt, s ha az emberi dolgok hívságára satyrát kellett volna írni, a szegény Beatrix jó tárgyul szolgált volna, megváltozott környezete s foglalatosságai közepett, a mint őt Esmond találta. Több nap óta már utczaról-utcára robogott kocsija a selyemkereskedőtől a diszmű-árushoz, az aranyművestől a csipkés-boltba, mert izlése tökéletes volt, legalább vőlegénye véleménye szerint, ki korlátlan szabadságot adott neki minden kereskedő fölött és minden ezüstmű-, butorok- és fogatokra nézve, melyekkel a leendő követnő ő nagyméltósága ékíteni akará fényes háztartását. Knellernek kellett őt levenni, egy hercegnő nem lehet el arczkép nélkül, s meg kell adni, hogy Kneller szépen el is készítette a vázlatot, mellette egy párnán a hercegi korona, melyet viselendő vala. Föl is fogadta, hogy III. Jakab koronázásakor fölteszi, s valóban soha még az egész országban hercegnőt hermelin jobban meg nem illetendett. Mikor Esmond megérkezett, az egész előszoba tömve volt divatárúsnőkkel és csipke-kereskedőkkel, szolgálatra kész aranyművesekkel, rakva ékszerekkel, ezüstművekkel és diszműdobozokkal, selyem-árúsokkal, egy csomó szőnyeggel, bársonnyal és mindenféle szövettel. Ő kegyelmessége, a herceg-ara, épen egy híres ezüstművest hallgatott ki s egy gyönyörű áttörtmivű tálcza szépségét bámulta, midőn Esmond ezredes belépett. «Jöjjön csak rokon — szolt — s bámulja e gyönyörű munkát.» Ha jól emlék-

szem, Mars és Vénust ábrázolta, a mint az arany hálóban feküdtek, egy arany Cupidó, a harcz-isten sisakját vitte el, egy másik kardját, s egy harmadik nagy paizsát, melyre Hamilton herczeg és a mi czímerünk volt bevésve, egy negyedik pedig a fekvő istennő elé térdelt, a herczegi koronával kezében; Isten bocsáss'! Midőn Esmond e tálczát azután ismét látta, a czímerek meg voltak változva, a herczegi korona helyébe viscounti volt metszve, mert a takarékos ezüstműves lányának adta azt nászhozományul, ki két év múlva Squanderfield viscounthoz ment férjhez.

— Nem szép egy darab ez? — szólta Beatrix, s mutogatni kezdte a szép szerelmi isteneket és a mesterileg metszett, kényelmesen elterült Marsot. Esmond elborult a mint elgondolta, hogy fekszik most szobájában a kiszenvedett harczos, hogy sirnak cselédei és gyermekei körulte; és hogy ékesíti magát e mosolygó teremtés e halottias nász-ágyhoz! «Szép hiábavalóság!» — viszonzá s szomorú szemmel nézett a szép lányra. A szobában fáklyák égtek és sugaraikat ragyogó úrnőjökre lövelték. Megemelintette gyönyörű karjaival a nagy arany tálczát.

— Hiábavalóság! — szólta büszkén. A mi önnek hiábavalóság, az nekem szükséges. Hanem zsidós árt kíván ön érte, Graver uram; de azért meg kell vennem, csak azért is, hogy így beszél, Mr. Esmond.

— Oh tegye le Beatrix! — szólta Esmond — Herodias nem tudja mit visz a tálban.

Leejtette s a tál esörögve hullott a földre; az aranyműves gyorsan hajolt portékája után. A lány arczára is elragadt Esmond rémült arcának sápadtsága. Szemei kigyultak mint valami vésztüzek.

— Mi az, Harry? — szólt, hozzásietve s mindkét kezét megragadva. — Mit jelentsen sápadt arcza és szomorú hangja?

— Jöjön, jöjön — szólt Esmond, intve neki; remegve fogódzott karomba, s kértem a megijedt aranyművest, hogy hagyjon magunkra. Mr. Graver a szomszédterembe vonult s szemmeresztve vitte magával értékes diszművét.

— Oh Beatrixom, testvérem — kezdé Esmond, még mindig karjaiban tartva a sáppadt, remegő lányt — nincs a világon nő, kinek nagyobb bátorsága lenne, mint magának; készüljön, szüksége lesz rá, mert nehéz egy próbát kell kiállnia!

Eltaszította magától barátját, ki vigasztalni akará.

— Megcsalt? idehagyott? — kérdé. — Ma reggel összeszólalkoztunk; nagyon rossz kedvű volt, s én boszantottam, de azt csak nem merte volna tenni!... — veté utána, s egész arczát és nyakát láng-pir öntötte el. Esmond a tükörből látta, mely előtt Beatrix állott, összekulcsolt kezeit lázasan dobogó szívére nyomva.

— Idehagyta — szólt Esmond, bámulva, hogy tekintete inkább boszankodást, mint bánatot árult el.

— S él? — tört ki Beatrix -- s ön hozá nekem

e hirt! Ő elhagyott s ön nem mert engem megboszulni. Ön, ki mindig házunk lovagjának adja ki magát, eltűrte meggyaláztatásomat? Hol van Castlewood lord? Megyek testvéremhez.

— A herczeg nem él, Beatrix — szólt Esmond. Mereven nézett bátyjára, s hátrahanyatlott a falnak, mintha szíven találták volna. «S maga idejő, és — és megölte őt?»

— Istennek hála, nem! E nemes szív vére nem fecsesent kardomra. Utolsó perczig hű volt ő hozzád, Esmond Beatrix. Hiú, szívtelen asszony! borulj térdre s adj hálát a kegyelmes Istennek, ki életet és halált osztogat, hogy a nemes Hamilton haláláig hű volt hozzád. Adj hálát, hogy legalább nem *a te* összezördüléseid, hiúságod, büszkeséged okozta halálát. Azon véres kard oltotta ki éltét, mely már atyád vérében is gázolt. Oh asszony, oh testvérem! a gyász-térre, hol két hulla fekszik, mert a gyilkos is halált lelt áldozata kardjától, könyek helyett csak boszú s hivság szavait szórod-e? Isten legyen irgalmas és kegyelmes neked, Beatrix; kemény, érzéketlen szívednek elég érzékeny e büntetés.

Esmond alig végzé szavait, midőn a grófnő belépett. Az egész beszéd alig tartott pár perczig, de Esmond szolgája ezalatt elterjesztette az egész házban a szomorú újságot. A hiúság vásárának kinn váró serege összekapkodta minden lim-lomait s tovább állt. A jó Castlewood grófnő, az áldott teremtés, gyóntatójával, Atterbury esperessel be-

szélt, midőn beléptek, s Atterbury úgy közeledett, mint egy orvos, kinek a beteg ágyánál van helye. Mylady Esmondra pillantott s Beatrixnek tartott; sápadt arczczal, tárt szívvvel és karokkal, gyöngéden, szánalomteljesen. De Beatrix visszavonult s a lelki orvos gyógyszerei után sem vágyott.

— Legjobb most magamra lennem szobámban. — Szemei egészen szárazak voltak, s nem is látta Esmond könnyezni e bánat miatt, csak egyszer hideg kezét nyujtá oda az ezredesnek, a mint elhaladt mellette. — Köszönöm, bátyám — mondá, tompa hangon s oly egyszerűen, mi a könnyeknél megindítóbb volt — a mit mondott, mind igaz; bemegeyek s imádkozom.

Hárman ott maradtak, beszéltek a gyászos esetről. Úgy látszott, hogy Atterbury jobban meg volt ütődve mint akármelyikük. Férje gyilkosának, Mohunnak halála jobban megrázta úrnőmet, mint a herczegnek szerencsétlen vége. Esmond elbeszélte a részleteket, a mit a párbajról és okairól tudott. A két nemes, a herczeg és Mohun, már régóta viszálykodott apósuk, Gerand lord hagyatéka miatt. A közelebbi napokban találkozásuk volt Lincol's Inn Fields-en az ügyvédnél; ott összeszólalkoztak; a vitát, a kik hallották, csak csekélységnek tartották, de nem a két, hosszas ellenségeskedés miatt elkeseredett férfiú. Mohun megkérdezte a herczegtől, hol találkozhatik ő kegyelmessége barátival, s egy óra mulva elküldötte két emberét e halálos párbaj rendezésére.

A dolgot oly hévvel siettették, s az egész oly csekélységből támadt, hogy mindenki oly véleményben volt, hogy valamely párt-ármány az egész, s e három hirhedett veszekedő egyenesen Hamilton herczeg életére fölbérelt czinkos volt. Mindkét részről hárman-hárman vívtak, mint tizenkét évvel azelőtt ama gyászos haláltusában, mely már el volt beszélve, s melyben Mohun második gyilkosságát követte vala el. Minden tétova nélkül elkezdették s a nélkül rontottak egymásnak, hogy kardjukat csak össze is mérték, vagy a szokásos tempót megtették volna. Mind kétségbeesetten nyomult a másikra, s mindenik osztott is, kapott is sebet. Mikor Mohun már halálosan meg volt sebesítve s a herczeg is leesett volt, Macartney ő kegyelmességére rohant rá, szúrt s megadta neki a végdöfést. Macartney ezredes ezt ugyan tagadta, de az egész ország borzalma és fölindulása őt ebben bűnösnek marasztalta el; meg is szökött az országból és vissza se jött többé.

Mi volt Hamilton herczeg halálának valódi oka? hitvány szóvita, mit könnyen ki lehetett volna egyenlítani, s épen egy ily elvetemedett, aljas, gaz gyilkossal, ki már több rendbeli vétekkel és ismételt gyilkossággal volt szennyezve, kit még arra sem kellett volna egy ily elismert, magas állású férfiúnak, mint a herczeg ő kegyelmessége, érdemesíteni, hogy kardját vérével bepiszkolja.

De ő oly nagylelkű volt, s azok, kik halálát

kivánták, jól tudták, hogy ép oly bátor, mint a mily jó, és hogy soha ember elől meg nem hátrál; s így kelle Mohun s a két bérencz kardjától elesnie. Elesett a királynő párisi követe, a Stuart-ház hű és önfömláldozó szolgája, maga is skót királyi herczeg, magával és önfömláldozó hűségével együtt sirba vivén Anna királynő bizalmát és megbánását is, annyi sok milliók hűségével együtt a királynő számúzótt fivére és királya iránt. A gaztettekből az a párt vont hasznot, melyhez Mohun lord tartozott; de már elég is volt egy ily gyilkosságról. Mohun, Meredith és Macartney a Marlborough herczeg zsoldjában álltak; a két ezredes csak azelőtt való évben lön megvásárolva, hogy a toryk vesztére igyanak. A herczeg most a whigekhez és hannover-pártiakhoz állott, s ép úgy kívánta a háborút, mint Jenő herczeg. Nem mondom, hogy részes volt Hamilton herczeg halálában, csakhogy pártja nyert általa, s hogy e három, vértől csepegő, elvetemedett eszköz e gyilkosságra föl volt bérelve.

Midőn Esmond és az espezes elhagyták Kensingtont s arról beszélgettek, hogy mily szomorú gyászeset azokra nézve, kiknek ügye mindkettőjök szívéen feküdt: az utczaí gyerkőczök már kínálgatták rőpirataikat, az egész városon végig kiabálva Mohun lord és Hamilton herczeg borzasztó párbajának minden részleteit. Az egyik Kensingtonba ment s már kora reggel kiabálta a Beatrixék háza előtti téren, midőn Esmond épen oda ment. Az

ezredes elküldötte a fiút Beatrix ablaka alól, melynek szárnya épen nyitva volt. Bár november volt: a nap szépen sütött; a vásáros kocsik London felé robogtak; a palotánál épen őrt váltottak; a munkások a Kensington és a City közt fekvő kertekbe siettek dolgukra, s a házalók és lapkihordók kiabálásaikkal tölték be a levegőt. A világ ismét dolga után látott, pedig hercegek feküdtek kiterítve, hölgyek könyeztek fölöttök, s talán az ország ügyei is más fordulatot vőnek. Így mulik el a nap és az éj, eljő a reggel, s helyünk sem ismer meg többé bennünket. Esmond a futárra gondolt, ki éjszának vágatott, hogy értesítse a tegnap még csak Arran grófot, hogy ma már Hamilton herceg és hogy a csak néhány órával előbb dobogó szív, melyet ezer nagy gondolat, remény és terv feszített: most egy maroknyi por!

HETEDIK FEJEZET.

Ismét meglátogatom Castlewoodot.

Harmadszor lőnek tehát Beatrix nagyravágyó reményei meghiusítva, s szinte arra a gondolatra jöhetett volna, hogy valami balvégzet üldözi és kinozza őt, épen akkor facsarva ki kezeiből zsákmanýát, midőn azt hitte, hogy már az övé az, s egyebet nem hagy neki dühnel és bánatnál. Akár a harag, akár bánat volt is keblében a tulnyomó,

(félek, hogy inkább az előbbi marczangolta szívét) egyiket sem árulta el, mint a gyöngédebb kedélyűek tették volna, hasonló balsorsban; anyja és bátyja jól tudták, hogy részvétüket nem fogadta volna el, s ha ráérőszakolták volna is, csak mérgesebbé tették volna a nagy sebet, melylyel a sors meglátogatta. Éreztük, hogy büszkesége eléggé meg van törve és büntetve e borzasztó csapás által, s nem volt rá szükség, hogy az esemény szomorú tanulságára mi figyelmeztessük. Jó anyja csak imádkozni tudott érte, bátyja pedig egyebet nem adhatott a szerencsétlen megtört teremtesnek hű barátságánál s türelménél, s hónapok multán egy-két elejtett szóval, czélzással tudokra is adta, hogy titokban hálás volt elnézésökért. Az udvarnál mindenki azt mondta, hogy volt valami modorában, a mi minden gúnyt és minden részvétet lefegyverzett. Feljül állott kárörömükön és szánalmukon s szerepét e borzasztó tragédiában nagy, bátor lélekkel viselte, úgy, hogy kik addig szerették, most bámulniok kelle őt. Mi, kik közelebbről láthattuk őt balsorsa után, csak tisztelni tudtuk e hajthatlan bátorságot, fönséges nyugalmat, melylyel bánatát hordozá.

— Jobb szeretném, ha könyezne a helyett, hogy ily büszke — mondá anyja, mert ő egészen más módon szokta hordani bánatát, úgy fogadván azt mindig, mint Isten adományát: tiszteletteljes alázattal és megnyugvással. De Beatrix természete egészen elütött szelid anyjától; ő szembe

nézett a bánattal s leküzdte azt, de soha be nem vallotta (azt hiszem, még akkor sem, ha egyedül, saját szobájában volt), soha egy megalázó köny nem ragyogott szemében, soha egy panasz-hang nem tört ki ajkán. Családunk barátai s gyermekei, kik én utánam következtek, hogy fogjátok ti keserveiteket hordani? Ismerek valakit, a ki csak azon imádkozik, hogy adjon az Isten nektek inkább szeretetet mint büszkeséget és a Mindentlátó találjon benneteket az alázatosság székében! De azért a büszke szíveket se ítéljük más mérték szerint, mint a szeretetteljeseket. A természet alkotta az egyiket nagyravágyónak és hatalmasnak, a másikat alázatosnak és gyöngéd önfömlázónak. A leopárd csak úgy hú marad természetéhez, mint a bárány, s a leopárd-törvényeket követi: nem teheti, hogy ne legyen szép, bátor és kegyetlen, egyetlen foltot nem bir megváltoztatni fénylő bőrén, sem vérszopó természetét, mely ragadozásra ösztönzi, sem a golyó röptét, mely földre teríti.

A whigek nem alaptalanul félték, hogy a királynő föl talál hagyni hannover herczegükkel, bár egy csomó eskü és ígéret kötötte hozzá, s vissza találja hívni testvérét, mert ehhez a természet és kötelesség keményebb kapcsolai csatolták. A savoyai herczeg és a whigek bátrabbjai el is követtek mindent, hogy a fiatal Cambridge herczeget visszahozzák, a királynő és tory pártosai lármája daczára, azt adva okul, hogy a választó-

nak, mint e király peerjének és királyi vérből származott herczegnek, az örökösödő ághoz tartozván, joga van a parlamentben ülni, melynek tagja és azon országban lakni, melynek egykor uralkodója leend. S semmi egyéb nem is gátolhatta volna meg e terv kivitelét, mint a királynő és környezete legerősb ellenzése és azon fenyegetés, hogy a legnagyobb királyi harag lesz éreztetve mindazokkal, kik e szándékhoz ragaszkodni fognak.

Pártunkon is a merészebbek azon voltak, hogy a mi herczegünk is az országba jöjjön. Ugyan ki merte volna Angliában, az Isten és ember előtt kétségbevonhatlan örököst, kihez a nemzetnek több mint fele, az egész papság, Anglia és Skóczia nemessége hajlott, ki egészen ártatlan volt azon vétekben, mely miatt atyja bünhödött, ki merte volna a derék, fiatal, kedves, szerencsétlen herczeget bántani, ha közénk jő, s a brit nagylelkűségre, vendégszeretetre és becsületre bizza magát? Ha mint trónkövetelő jő, francia seregtől követte: minden igazi angol harczolt volna ellene utolsó csepp vérig, s visszanyomta volna a partokig, honnan jött; de a herczeg egymaga, csupán jogával fölfegyverkezve, s a nép hűségére támaszkodva, bizonyos lehetett felőle, hogy mi közöttünk, a mint barátjai erősíték, üdvöz, vagy legalább biztos leend. Sem nővére, a királynő, sem alattvalói, a nép, nem emelheték föl ellene kezeiket. De a királynő félénk természetű volt, s egymást

követő minisztereinek megvoltak a magok okaik határozatlanságukra. Az elszántabb és becsülete-sebb embereknek, kiknek szívéükön feküdt a derék fiatal száműzött herczeg ügye, nem voltak önző terveik, melyek őket az igazság s jog elismerésében gátolták volna, s föltéve, hogy mint angol jó, mindnyájan készek voltak jól fogadni s védeni őt.

St. John és Harley a szép szavakkal nem igen fukarkodtak a herczeg hiveivel szemben, s ugyan-csak ígérettek segélyüket, ezutánra; de a czélzásoknál és ígéreteknél nem mentek egy lépéssel is tovább, míg a herczeg barátai sokkal merészebb, sikeresebb és nyiltabb rendszabályokat kívántak.

A Hamilton herczeg szerencsétlen halálát követő évben Esmond csak azon vette magát észre, hogy e bátrabbak egy részével, sokan még most is élnek s nincs jogomban nevöket fölhozni, összeköttetésben áll. Atterbury esperes volt a főlemlíthetők egyike, s neki, meg egy párnak Esmond tervet terjesztett elő, mely ha a herczeg részéről csak egy kis elhatározottsággal lesz támogatva, leghőbb vágyaikat bizonyosan teljesülésre érlelendi.

A fiatal Castlewood lord nem jött Angliába, midőn teljeskorúságát elérte, s már több év óta távol volt az országból. Akkor, midőn testvére férjhez menendő volt és Hamilton herczeg meghalt, neje lebetegedése tartóztatta Brüsszelben. A szelid Clotilda nem tudott volna férje jelenléte nélkül ellenni, bizonyosan attól tartott, hogy ha

a fiatal szélhajtó egyszer elmegy oldala mellől, lerázza lánczait, ott tartotta hát szoknyája mellett, hogy dajkálja a kis babát s gondoskodjék a napa savójáról. Szegény Beatrix gyakran nevetett, hogy milyen papucs alatt van Ferencz. Anyja meg akarta látogatni Clotildát, midőn betegülő volt, de a nászasszony már ugyis ott volt, aztán meg a szegény Beatrix kiházásítása is megkezdődött volt. Nehány hóval a hyde-parki borzasztó történet után úrnőm és lánya Castlewoodra vonultak vissza, s reményök volt, hogy mylord is meglátogatandja őket ott. De az igazat megvallva, a castlewoodi csöndes háztartás nem igen volt a lord inyére, s első táborzása után csak egyszer lehetett rábírni, hogy Walcoteba jöjjon, de a fiatal szélhajtó akkor is több mint fele idejét Londonban töltötte; az udvarnál és más nyilvános helyeken nem jelent ugyan meg saját neve és címe alatt, hanem a színházakban, és a legrosszabb társaságokban töltötte idejét Esmond kapitány név alatt (ártatlan bátyja nem egyszer került bajba e miatt); így különböző szín alatt, a mulatásig s gyönyör minden nemét hajhászta, míg végre a törvényes gyönyörbe: a házasságba sodortatott. Castlewood Ferencz távol maradt honától, s úgyszólva senki sem ismerte, azon tiszteket kivéve, kikkel együtt szolgált. Anyja szerető szíve sokat szenvedett e hosszas távollét miatt. De Esmond Harry vigasztalgatta természetes aggodalmaiban, s mentegette öcsese könnyelműségét.

1713 őszén végre gondolkozni kezdett Castlewood lord a hazajövetelről. Első gyermeke lány volt; Clotilda egy másodikkal volt megörvendezetendő ő lordságát, s a kegyes ifjú szentül hitte, hogy ha nejét ősei hazájába hozza, a castlewoodi szent Fülöp imája s Isten tudja még mi által az ég kényszerítve leend ezuttal fiúval áldani meg őt, mit a reményteljes mama nagy aggodalmak közt várt.

Ez évi mártius utolján végre meg lön kötve a rég várt béke, s Franciaország nyitva volt előttünk. A Ferencz szegény anyja mindent el is készített Castlewood lord elfogadására, s már alig gyözte várni fia megérkezését, míg Esmond ezredes le nem hűté a jó asszony reményeit, hogy szíve hő vágyát újból el kelle nyomnia.

Esmond lovakat váltott Castlewoodba. Majdnem tizennégy éve vala, hogy agg, szürke tornyait s jól ismert erdeit nem látta, mikor mylorddal onnan kiindult, s úrnője és kis gyermekei búcsút intettek. Mintha századok multak volna azóta el, tele nagy eseményekkel és szenvedésekkel, tele gonddal, szeretettel, reménynyel és bánattal! A gyermekek fölnöttek, s maguknak is saját történetük volt már. Esmond száz esztendősnék érezte magát, csak drága úrnője nem változott: épen úgy nézett rá, úgy üdvözölte, mint régen. A kút az udvaron épen úgy locsogta el barátságos zenéjét, ott volt a régi terem is bútorzatával, a boldogult gróf faragott széke és kupája, mely-

ből mindig inni szokott. Mylady tudta, hogy Esmond régi kis szobájába szeretne szállani; el is rendezte azt számára, s Holt atya szomszéd-szobáját megrakta sárga violával, illatos füvekkel.

Nem férfiatlan fölindulás könyei közt tölté Esmond az első éj egy részét Castlewoodban, az alázat imáit küldve föl élet és halál, a jó és balsors kegyelmes ura elé, órákig ott fekvé s hallgatva a jól ismert óra-ütéseket; visszatekintve, mint szokta az ember, midőn gyermekora otthonát látogatja meg, az idő nagy oceánjára, látva magát távol a tulparton, mint gyöngé, kis búskomor gyereket, akkor még élő urával, kedves úrnőjével, ki maga is csak gyermek volt akkor, s körülé játszadozó gyermekeivel. Sok évvel ezelőtt, midőn, mint gyerek, ugyanez ágyban feküdt, midőn a grófnő megáldotta s lovagjának nevezte őt: föl fogadta, hogy hí lesz hozzá és soha el nem hagyja édes szolgálatát. Megtartotta-e gyöngéd gyermeki fogadását? Meg, az égre! meg: áldott legyen az Úr neve érette! Élte úrnőjeé volt; vére, vagyona, neve, egész szíve mindig, mindig az övé és gyermekeié. Az egész éjen át gyermekkoráról álmodott, néha-néha fölébredt, s szinte hallotta, hogy páter Holt szólítja a szomszéd-szobában, s jár ki s be a titokzatos ablakon.

Esmond a reg előtt kelt föl; átment a másik szobába, melynek levegője tele volt a sárga viola illatárjával; benézett a szenes serpenyőbe, melyben az iratokat égették volt el, a régi szekré-

nyekbe, hol a páter könyvei és iratai állottak, megnyomta a rugót, ha vajjon megteszi-e még a szolgálatot? Már évek óta nem nyúlt senki a rugóhoz, de azért engedett s az egész készüllet alásülyedt. Elbocsátotta, s megint visszacsappant ráházatába. Senki sem ment ki rajta, mióta páter Holt, azelőtt tizenhat évvel használta.

Esmond emlékezett, hogy a szegény gróf, élte utolsó napján, említette, hogy Holt úgy jött, úgy távozott a házból mint egy szellem, s tudja, hogy a páter szereti a titokzatost s gyakorolja a rejtélyes alakoskodást, megjelenést és eltűnést: ez volt az út, melyen a szellem jött és ment, mint növendéke mindig gyanítá. Mikor Esmond ismét bezárá a reteszt, Castlewoodfalva fölött épen akkor kelt föl a hajnal, s tisztán hallhatta a kovács műhelyében túlról a fák alatt a pöröly-csattogást, a mint átesapott a réten s a patakon, mely fölött még szunnyadt a köd.

Azután kinyitotta a kandalló fölötti hosszú rejtéket a cser-táblázat alatt, elért volna benne egy ember, melyben Holt atya különféle titkos dolgokat szokott volt tartani. A két kard, melyre gyermekkorából még oly jól emlékezett, most is ott feküdt; Esmond kivette őket, végig törülte bizonyos sajtáságos fölindulással. Egy csomó irat is volt benne, hihetőleg utolsó ittlétekor hagyta ott Holt, még a gróf életében, mikor aztán el is fogták, s elvitték Hexham várába. Esmond fölbontotta az iratesomágot s összeesküvés adatokat

talált benne Vilmos király idejéből; ott voltak Charnock és Perkins, Fenwick és Friend János urak, Rookwood és Lodwick, Montgomery, Ailesbury, Clarendon és Yarmouth lordok nevei, kik mindnyájan összeesküdtek a trónbitorló ellen; talált egy levelet Berwick hercegtől is, egyet meg a királytól St.-Germainből, melyben hűséges, szeretett Castlewood Ferencz viscountjának az Earl Esmond marquis czímet újra följánlja, miket uralkodása negyedik évében a néhai Castlewood Tamás viscount s fi-maradékára ruházott volt, s most ilyen nem létében minden czímeit és méltóságait Ferenczre szállítja át.

Ez volt azon irat, melyről mylord beszélt volt, hogy páter Holt, elfogatása napján, mutatta neki, s azt mondta, hogy a válaszáért egy hét múlva vissza jó. Gyorsan visszaraktam ez iratokat a rejtékbe, honnan kiszedtem volt, mert egy könnyű ujj koczogása zavart meg az ajtón. Kedves úrnóm volt; arczán a szeretet és üdvözlet sugárzott. Ő is csak ébren töltötte az éjet, de azért egyik sem kérdezte a másikat: hogy aludt? Vannak dolgok, melyeket a nélkül, hogy beszélénk rólok, sejtünk, s tudjuk habár nem láttuk is. Drága úrnóm mondta, hogy mind a kétszer megérzette a napot, mikor megsebesültem, pedig egy tenger volt közöttünk. Ki mondhatja meg, meddig ér a rokonszenv, s mily igazán tud a szeretet jósolni?

— Benéztem szobádba — szólta mylady — és az ágy üres volt, a régi kis ágy! Tudtam, hogy itt

leszesz. S gyöngéden, remegő pirulással, szemeiben áldással csókolta meg Esmondot.

Kézenfogva hagyták el a szobát, s a régi udvaron át, a kerti fasorba mentek. A fű harmattól ragyogott, fejük fölött a zöld lombok közt a madarak eldalolták gyönyörű karénekeiket, a hajnali pirulatban. Hogy emlékeztünk mindenre! Kelet felé a sötétlő régi tornyok és a kastély födele; a pirosló árnyak a zöld halmokon, a napóra csinosan faragott czifrázatai, az erdő koszorúzta hegyek, a kalászsoktól sárgálló mezők, a fénylő csermely, a mint gyöngyözve rohan le a dombon, ezek mind, mind előttünk voltak s velök ezer szép emlék ifjuságunkból; szép és szomorú emlékek, de melyek gondolatainkban oly igazán, oly valódilag éltek, mint a hogy e szép jelenetet soha el nem feledjük, szemünk mindig látni fogja. Semmit sem feledünk el. Az emlékezés alszik, de újból fölébred; sokszor gondolkodtam, hogy' lesz az, midőn a halál utolsó álma után a trombita szava fölébreszt bennünket örökre és az egész múlt fölújúl az öntudat egy villámában, s új életet nyer, mint a lélek!

A háziak még egy pár óráig aludtak (julius volt, s a reg ép akkor támadt), s így Esmondnak ideje volt beszélni úrnőjével a tervezett ügről és hogy mily szerepet szánt abban Ferencznek. Tudta, hogy tökéletesen megbizhatik myladyben, és hogy a jó lélek inkább meghalt volna, mintsem elárulja. Megkérte hát, hogy tartsa titokban min-

denki előtt s az egészet föltárta előtte (ki most is oly nyakas kis királypárti volt, hogy párját kellett keresni az országban), bizton számított rá, hogy minden terve a grófnő helyeslésével s rokonszenvével találkozik. Ebben nem is csalódott, ő, az áldott, azt hitte, hogy nem volt még ily dicső terv, sem ily elszánt lovag annak kivitelére. Egy vagy két óráig tarthatott beszélgetések. Beatrix épen akkor jött hozzájuk, midőn már elvégezték volt. Szép magas termetét fekete ruha fődé (a tavalyi baleset óta mindig gyászban járt, s épen nem fitogtatásból), csak úgy lebegett a pázsit fölött, s megfényesíté maga előtt a fűvön terülő árnyakat.

Mosolyogva, mélyen hajtotta meg magát előttünk s a «fiataloknak» nevezett bennünket. Idősebb, sápadtabb s méltóságteljesebb volt, mint az azelőtti években, anyja fiatalabbnak nézett ki nála. Mint lady Castlewood Esmondnak mondá, soha sem említette bánatát, legfőlebb ha egy-két nyugodt szót ejtett el, reményei halálára czélzólag.

Mikor Beatrix visszajött Castlewoodba, meglátogatott minden kunyhót és beteget. Iskolát alapított a gyermekek számára, s egynehányat maga tanított énekelni. A castlewoodi templomban egy szép, régi orgona volt, melyen Beatrix gyönyörűen játszott, úgy, hogy sok mérföldre körül-bé hire ment, s az emberek, kétségkívül, épen úgy jöttek meglátni mint hallgatni a szép orgo-

nistát. Tisztelendő Tusher uram nejével a papilakban székelt, de gyermekei nem voltak, hogy azokat ellenségeivel szembe állíthatta volna; de volt is gondja, hogy ne sok ellensége legyen, s nagy karamú kalapja mindig a kezében volt. Az egész ember bókokból és hajlongásokból állott. Esmond irányában olyan volt, mintha az ezredes legalább is tábornagy lett volna. Aznap vasárnap levén, az udvarban ebédelt, s alig lehetett rávenni, hogy a puddingból is egyék. Sápítózott mylord áttérésén, hanem azért ugyancsak ivott ő lordsága egészségére. S már templom előtt majd elaltatta Esmondot egy hosszú, tudós, épületes prédikációval.

Esmond látogatása csak két nap tartott, az ügy, melybe bele kezdett, elszólította, s a hazából is távoznia kelle. Elmenete előtt Beatrixszal csak egyszer lehetett négy szemközt. A szőnyeges szobából hívta ki az ezredest, hol úrnőjével ültek, épen mint hajdan; a benyiló hajdan Isabella grófnő hálószobája volt, s Esmond mintha még most is látta volna, hogy ült az öreg dáma, hálófejkötősen, ágyában, aznap reggel, midőn a testőrcsapat érte jött volt, hogy elfogja. Most Anglia legszebb hölgye hált ez ágyban, nehéz selyem függönyei egészen elhagyták színöket, mióta Esmond nem látta.

Ott állt Beatrix fekete ruhájában, egy kis ládácskát tartva kezében. Azon kis ládácska volt, melyet Esmond az eljegyzés előtt adott volt neki;

egy czímer volt rá nyomva, melyet a reményeiben megcsalatott lány soha sem viselhetett, benne pedig a nagynéne-hagyományozta gyémántok.

— Legjobb, Harry, ha visszaveszi ezeket — kezdé Beatrix — nincs többé szükségem gyémántokra. Nyugodt, mély hangját a legkisebb fölindulás sem rezgetteté. Odanyújtotta a bőrös ládácskát gyönyörű karjával. A karja egy cseppet sem reszketett. Esmond észrevette, hogy fekete bársony karmantyút visel, a herczeg képével zománczban, három nappal halála előtt kapta volt tőle.

Esmond azt mondta, hogy a kövek már nem az övéi, s kaczagással akarta az ajánlott visszadást elütni: «Mi hasznukat vehetném én? Jenő herczeg, ha gyémánt füzért hordana is kalapján, csak oly csunya lenne, s az én sárga arczomat sem szépítené meg.»

— Majd nejjének fogja adni, rokon — viszonzá Beatrix. — Neje szép s kedves leend.

— Akarja-e Beatrix — tört ki Esmond, mert a régi tűz most is újra föllángolt — akarja menyegzőjén hordani ez ékszert? Egyszer azt súgta, hogy nem ismert, most már jobban ismer, most tudja, mennyit küzdöttem, s miért sohajtottam a lefolyt tíz év alatt.

— Árt kíván állandóságáért, mylord? Egy ily büszke lovag fizetésre vár! Piha, rokon!

— És ha valami szíve szerintit tennék, valamit, a mi mindkettőnkhez méltó volna, valamit, a mi nevet adna nekem, melyet kegyed is pirulás

nélkül hordhatna, még akkor sem? Azt mondta, hogy volt egy percz, midőn szeretett, nem lehetne azt visszavarázsolni? Sohase rázza fejét, hanem hallgasson ki; ígérje meg, hogy egy év múlva meghallgat. Ha visszatérek s hirnevet hozok magammal, elég lesz-e az? Ha véghez viszem azt, a mit leginkább óhajt, mire leginkább vágyott, meglágyítja-e az?

— Mi az, Harry? — szólt ragyogó arcczal — miről beszél?

— Ne kérdje; várjon s engedjen időt nekem; ha visszahozom azt, ki után régóta vágyódik, kiért ezerszer hallottam imádkozni, nem fogja-e megjutalmazni azt, ki e szolgálatot teendi? Tegye el e nyaklánczot, őrizze; nem az én menyegzőmön, nem is a magáén, hanem, ha ember megteheti, esküszöm, még jöni fog egy nap, midőn e házban ünnep lesz, s kegyed büszke lesz, hogy ezt hordhatja! Most nem mondok többet, ne feledje e szavakat, s ne szóljon rólok senkinek addig, míg a nyaklánczra és mostani beszédemre nem fogom emlékeztetni. Egyébre nem kérem, mint hogy várjon s ne feledjen.

— Elhagyja a szigetet? — kérdé Beatrix fölindulva.

— Még holnap — viszonzá Esmond.

— Lotharingbe megy, rokon? — szólt Beatrix s kezét, melyen a fekete bársony szalag volt, a herczeg képével, Esmond karjára tévé. — Megálljon Harry! — folytatá, s hangja kétségbeeset-

tebb volt, mint valaha. — Még egy szót. Én szeretem, bámulom, s ugyan ki nem, a ki csak tudja, mily szeretettel van mindnyájunk iránt? De azt hiszem, nekem nincs szívem, s ha van is, még nem láttam azt az embert, ki meg tudta volna indítani. Ha megtaláltam volna, rongyokban mentem volna utána, ha közkatona lett volna; vagy a tengerre követtem volna, mint azok a kalózok, kikről gyermekkorunkban annyit olvasott nekünk. Mindent megtennék ily férfiért, mindent túrnék: de még nem találtam. Maga mindig alázatosb volt, mintsem meg tudta volna nyerni szívemet, még a herczeg sem birt vele. Vele sem lettem volna boldog! Tudtam én ezt már három hónappal a jegyváltás után, de nem volt elég bátorságom, hogy fölbontsam a viszonyt. Oh Harry! sirtam is egy párszor, de nem érte, hanem mérgemben, hogy nem tudok keseregni utána. Az öröm elrémített, mit halálán éreztem, s ha önnel jártam volna jegyben: ép oly rabnak éreztem volna magamat, ép úgy ohajtottam volna a szabadulást. Mindaketten boldogtalan lettünk volna, de legkivált maga, mert csak oly féltékeny, mint a herczeg volt. Megkisértettem, ha tudnám szeretni, meg én, megkisértettem; ha jött: örömet szinletem, egész figyelemmel hallgattam beszédét, s tanultam a nő szerepét, melyet, a mint hívem, egész életemben játszanom kell vala. De egy félóra ez udvariasságból már egészen kifárasztott, s hát még egy egész hosszú élet! Gon-

dolataim másfelé kalandoztak ha beszélt, s hány-szor gondoltam magamban: Ha ez az ember elbocsátaná kezedet, s nem heverne többé lábaid előtt! Láttam én, mily nagy, mily nemes ő, nagyobb és nemesebb nálam ezerszer, s magánál is, rokon, igen, igen, ezer milliószor jobb . . . De nem azért választottam én őt. Csak azért, hogy fényes helyem legyen a világban, s ez most oda van, oda van s én nem siratom. Hányszor gondoltam magamban, midőn hő esküit s forró szerelmi vallo-mását susogá: Oh! ha e férfihöz kötöd magad', s aztán találkozol az igazival, meggyülnéd s oda-hagynád! Rossz vagyok én, Harry, édes anyám oly jó és tiszta mint egy angyal. Bámulom, hogy lehet neki ily gyermeke, mint én! Anyám gyöngé, de inkább meghalna, mintsem valami rosszat tegyen; én erősebb vagyok nála, de képes volnék rosszat tenni, csupa makacsságból! Arra legkisebb gondom sincs, hogy mit mondanak a papok dörgő beszédekben; megszoktam már az udvarnál, hogy szintoly hitványak, haszontalanok ők is, mint a leg-hitványabb udvarhölgy. Oh! beteg vagyok, s jól-laktam a világgal! Még csak egyre várok, s ha az meglesz, áttérek Ferencz s ön anyjának hitére, fölveszem a fátylat, s úgy halok meg mint ő. Akkor tegyem föl a gyémántokat? hallottam, hogy az apácák legjobb ruháikat veszik föl a fogada-lomkor. Elteszem hát, ha kívánja; Isten áldja meg, rokon, mama a szomszéd-szobában járkál s tőri kis fejceskéjét, hogy vajjon miről beszélünk?

Ő is féltékeny, mint minden asszony. Néha arra a gondolatra jövök, hogy ez az egyetlen asszonyi tulajdon, a mi bennem is megvan. Isten áldja, Isten áldja, bátya! — S testvéri csókra nyújtá arczát, mely hidegebb volt mint a márvány.

Mylady legkisebb féltékenységet sem árult el, midőn Esmond visszatért hozzá a szomszéd szobába. Megtanulta már, hogy el tudja titkolni, ha valami bánata van. Egyéb női tulajdonok mellett az is megvolt benne, hogy érzelmeit tökéletesen el tudta leplezni.

Harry azzal hagyta oda Castlewoodot, hogy él vagy hal, kiviszi, a mibe kezdett; s az igazat megvallva, mindig csak azon igyekezett, hogy a rágó nyavalyát, melyet szívében hordott, valahogy megtörhesse.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Franciaországba megyek, s egy arczképet hozok haza, Rigaudtól.

Esmond nem tartá szükségesnek, hogy az udvarnál búcsulátogatásokat tegyen s hogy egyáltalán a Pall-Mall és a kávéházak vendégeivel tudassa elutazási szándékát, s így a lehető legnagyobb titokban távozott. — Szerzett valami Mr. Simon nevű francia nevére szóló útlevelet dr. Atterbury útján, ki ezt magára vállalta s úgy

tudta kieszközölni a Bolingbroke irodájából, hogy a miniszter személyesen nem is tudott róla. Lockwoodot, a hű szolgát, Esmond magával vitte volt Castlewoodba, s távoztakor ott hagyta, Londonban pedig eljövetelekor azt mondta, hogy gyöngékedik s Hampshirebe megy, hogy falusi levegőt szíjon, s így oly titokban kelt útra, mint ügye megkívánta.

Mivel Castlewood Ferencz közreműködése elkerülhetlen volt Esmond tervére nézve: először is Brüsszelnek tartott, Antwerpent is utba ejtvén, hol Marlborough herezeg a száműzetés napjait élte. Brüsszelben meg is találta kedves, fiatal házas emberét. Úgy látszott, hogy minden kedve elment a házasság rózsalánczaitól, s torkig volt az örökös ölelésekkel, mert Clotilda mindig a nyakán volt. Esmond ezrederől szó sem volt mylady előtt, de Monsieur Simon, királyi testőrségi tisztnek (Esmond valóban emlékezett ily névre, a becsületes ir-ezredtől, melyet a malplaqueti csata után látott, mikor fiatal királyát is először látta volt) volt szerencséje bemutatni Castlewood viscountess, született Wertheim grófnőnél s hórihorgas testvéreinel, a számtalan gróf úrfiaknál, s atyjánál a kamrásnál, s ennek nejenél, grófnő ő méltóságánál, Ferencz anyósánál, ki ép oly magas, méltóságteljes, tenyeres-talpas delnő volt, mint csak egy ily granátos-csapat anyjához illett, minőt harczias fiai képeztek. Az egész faj Brüsszel mellett egy kis várban lakott, melyet természetesen

Ferencz fizetett; az ő lovain lovagolt, az ő borát itta; s vigan élte világát a szegény ördög kontójára. Esmond még ekkor is folyvást tudott francziául beszélni, mert tulajdonképen ez volt anyanyelve; s ha a család (mely szintén beszélt ugyan francziául, de flamand kiejtéssel) Mr. Simon kiejtésében valami idegenszerüt vett is észre, azt az utóbbi hosszasan Angliában tartózkodásának lehetett fölróni, mert azóta, hogy Blenheimnél elfogták, folytonosan a szigeten volt s ott meg is házasodott. A csel így tökéletesen sikerült, s senkinek sem volt legkisebb kétsége is a mese igazsága felől, kivéve persze a jó Ferenczet, ki azonban, mihelyt bele lőn avatva, tökéletesen egyetértett bátyja tervével, s az igazat megvallva, a legodaengedőbb hűséggel bámulta Esmond ezredes, s tökéletesen meg volt győződve, hogy bátyja a legjobb és legbölcsebb minden bátyák és emberek közt. Ferencz egész szívvel-lélekkel a terv mellett volt, annyival inkább, mert ez Párisba szőlította őt, s megszabadítá sógoraitól, anyósától, apósától, kiknek társaságával már kezdett jól lakni.

A mint említém, Castlewood egy esztendőben született a Walesi herczeggel, s modora, magassága és termete sokat hasonlított hozzá, s különösen mióta St. Georges lovagot a föntebb említett alkalommal látta, nem kevésbé kezdett büszke lenni, hogy egy ily nevezetes férfiúhoz hasonlít. Igyekezett is e hasonlatot minden tőle kitelhető

módon növelni, világos szőke parókát viselvén mint a herceg, szalagjai s ruhái is a lovag színei szerént voltak választva.

Esmond egész tervét e hasonlatosságra alapította, s mihelyt meggyőződött Ferencz titoktartása és helyeslése felől, odahagyta Brüsszelt, útját folytatandó, hogy láthassa azokat is, kiktől az ügy sikerülte függött. Mr. Simon legelőször is Barba ment, Lotharingiába, hol posztó-kereskedőnek adta ki magát, s mint mondá, finom malinesi csipkéket és egy csomó levelet is hozott magával, odavaló ügynökének.

Akarod tudni, hogy az a herceg, kit a sorscsapásai tőnek hőssé, ki oly királyi ágból származott, mely fölött sötét végzet látszott függeni, mint hajdan az Atridák fölött, akarod tudni, mit csinált akkor, midőn a küldött, ki baj és veszélyek közt jutott el hozzá, először látta? Az ifjú király, egy flanell ujjasban, épen labdázott Tennisben, a kíséretében levő urakkal, s szörnyen kiabált a labda után, s úgy káromkodott, akár a legutolsó csatlós! Másodszor pedig oly módon látta, hogy Monsieur Simon egy csomó csipkével kedveskedett Miss Oglethorpenak, ki akkortáiban ez ifjú fejedelemnek mintegy előszobája volt, s e silány ajtón kelle kopogtatni annak, ki ő felsége elébe akart bocsáttatni! A bebocsáttatást megnyerve, a küldött a királyt kedvesével együtt találta; mindketten kártyáztak s ő felsége nagyon is jó kedvű volt. Több gondja volt három ütésre,

mint a három királyságra, s néhány pohár ratafia tökéletesen elfelejtette vele minden nyomorait, veszteségeit, atyja koronáját s nagyatyja fejét!

Esmond még ekkor nem tárta föl titkát a herczeg előtt. Ő felsége nem igen volt olyan állapotban, hogy meghallgathatta volna. Esmond kételkedett, hogy egy király, ki annyit ivott, tele fejében képes volna titkot tartani, vagy hogy ily reszkető kéz elég erős volna korona után nyúlni. De végtére, mintán tanácsot tartott a herczeg környezetével, kik közt elég derék, hűséges férfi volt, terve a király és ő felsége az akkori Oglethorpe királynő színe elébe lön terjesztve. A herczegnek nagyon is tetszett a dolog, a terv vakmerő és nyaktörő lévén, épen talált gátat nem ismerő könyelműségéhez és pezsgő fiatal vérehez. Másnap reggel, midőn mámorát kialudta, egészen vidor, nyugodt és jó reményekkel tele volt, az elragadó fenséget mesterkéletlen egyszerűséggel párosítá, s hogy igazságosok legyünk, meg kell adnunk, hogy Oglethorpe ő felsége is maga volt a gyöngéd figyelem, bátorság és nem egy jó tervvel állott elő. Több jó tanácsot adott a herczegnek, melyeket elég gyöngye volt nem követni. A miss egész odaadással szerette, mit ez királyi hálátlansággal viszonzott.

Esmond ezredes nemsokára távozni készült, mert tervére nézve, még ha sikerülne is az, nem a legjobb sejtelmei valának, s szokott kételyei elhitették vele, hogy nem nagy hálára kötelezné

maga iránt hazáját, ha egy részeg fiatal uralkodót visz oda vissza. Monsieur Simon tehát búcsút vett. Különben, a mi azt nézi, a bari ifjú is volt oly jó, mint a hannover trónkövetelő, s a legrosszabb esetben is egy angollal csak úgy el lehet bántani, mint akármilyen némettel. Monsieur Simon végig ügette a hosszú utat Nancyból Párisig s e híres várost, melyben bizonyára több nagyszerűség és nyomor, több rongy és csipke, több piszok és fény van egymásra halmozva, mint a világ bármely városában, csak lopva, kém módjára látta, a mint hogy az is volt. Itt összeköttetésbe tette magát a király legjobb barátjával, fél-testvérével, a híres Berwick herczeggel; Esmond azon idegenre ismert benne, ki, most már majdnem húsz éve, meglátogató Castlewoodot. Mihelyt ő kegyelmessége megtudá, hogy Esmond Webb derék ezredében szolgált, a legnyiltabb volt irányában, mert az ezred egykor magáé a herczegé is volt. Bizonyára Berwick herczeg volt a Stuart ügy kardja és paizsa, s czímerében nem volt más folt, mint a gerenda, melyet Marlborough nővére hagyott neki. Ha Berwick lett volna apja örököse: III. Jakab bizonyosan ült volna az angol trónon. Tudott merni, túrni, tenni, beszélni, hallgatni. Igaz ugyan, hogy lángész nem volt (mint annyian, nála rosszabbak), de azt leszámítva, birt mindazon tulajdonokkal, mik a vezérben szükségesegek. Ő kegyelmessége ismerte Esmond atyját és történetét, s ez utóbbira oly formán czélozgatott,

hogy az ezredes kezdte hinni, hogy e történet részleteibe is be van avatva. De Esmond nem akarta feszegetni, s a herczeg sem erőltette. Esmond csak annyit mondott, hogy «ő is nevéhez jutand, ha a nála sokkal nagyobb emberek a magokéhoz jutnak valaha».

Esmondot az is megerősítette azon véleményében, miszerint Berwick herczeg tud az ő történetéről, hogy midőn az ezredes tiszteletét tette St.-Germainben, ő felsége egyszer marquisnak szólította. Esmond elmondta a királynőnek keresztlánya tiszteletteljes üdvözlését, ki iránt szerencsésebb napjaiban hajlammal viseltetett. A királynő jól emlékezett Esmond Rachelre, hallott Castlewood lord áttéréséről, s e tényben az ég különös kegyét látta. Említette, hogy már többen voltak a családból az egyedül idvezítő egyház hivei. «Önnek atyja és anyja, marquis úr» — mondá ő felsége (ez egyetlen alkalommal használta e megszólítást). Monsieur Simon mélyen meghajtá magát, s megjegyzé, hogy szülői után más szülőket talált, kik más vallásban nevelék őt, de ezeknek is csak egy királyuk van: mire ő felsége kegyeskedett neki egy, a pápától megszentelt medaillont adni, mely az övéhez hasonló esetekben nagyon hatásosnak bizonyítá be magát, s még azt is megígérte, hogy imádkozni fog az ő és a család megtéréseért; s a kegyes hölgy ezt kétségkívül meg is tevé, habár Esmond ezredes most, huszonhét év multán, kénytelen nyilvánítani, hogy

e perczig még sem a medaillon, sem az ima nem mutatott föl semmi látható eredményt vallásos meggyőződésében.

A versaillesi fényvel szemben, Monsieur Simon, a kereskedő, csak mint alázatos és távoli néző viselte magát; a királyt csak egyszer látta, midőn csukáit étette, s nem is kívánt ő felsége udvaránál bemutattatni.

E közben Castlewood lord viscount is megérkezett Párisba, hol a grófnő ő nagysága fiörökös-sel ajándékozta meg, a mint azt a londoni lapok rögtön hirdették. A beteg még soká gyöngékedett azután, s az orvosok nem is engedték meg, hogy fölkeljen; különben azt is tudta mindenki, hogy Castlewood lord szándékozott Angliába visszatérni és saját birtokán letelepedni.

Párisban mulatása alatt Castlewood lord levétette magát a híres francia festővel, Rigautval, Londonban mulató anyja számára. Monsieur Simon magával is vitte a képet, midőn visszatért Londonba, hova 1714 májusban érkezett meg, csak hamar azután, hogy oda Castlewood grófnő, lánya és rokonuk Esmond ezredes, ki ez ideig folytonosan Castlewoodban mulatott, szintén visszatértek. — Ő nagysága kensingtoni házáat, Mr. Esmond pedig knightsbridgei lakát foglalá el, Londonhoz közel, s többször mutatá magát nyilvános helyeken, mert egészsége, a hosszas falun mulatás által, egészen visszatért. Mylord képe, szép arany keretben, a grófnő öltöző-szo-

bájában a legkitünőbb helyre lőn fölakasztva. A gróf testőrszázadosi vörös egyenruhában volt levéve, világos geszteny szín parókában, kabátja alatt mellvérttel, kék rend-szalaggal és brüsszeli csipke-gallérral. A grófnő barátjai szerfölött bámulták a képet, s többen tettek látogatást, csak-hogy megláthassák; Atterbury püspök, Mr. Lesly, a jó öreg Collier, s még mások a papi-rendből, gyönyörködtek benne, s sok előkelő nézte és dicsérte meg; csak dr. Tusher, ki történetesen Londonba jött és látta a képet (rendesen függöny volt rajta, de Beatrix kisasszony épen nézte, mikor a doctor megérkezett), vallotta meg, hogy semmi hasonlatosságot nem tud fölfedezni a festmény és egykori növendéke között, kivéve talán valami keveset álla és parókájában; de mi mindnyájan avval állottunk elé, hogy már őt, vagy még talán több éve, hogy Ferenczet nem látta; hogy nem ért többet a művészethez, mint egy kisbéres, s bizonyosan csalódik; s azon hittel bocsátottuk el, hogy a kép rendkívül hasonlít. Bolingbroke lord néha megtisztelte a grófnőt egy-egy látogatással, de mikor Esmond ezredes megmutatta neki a képet, hahotába tört ki, s azt kérdezte tőle, hogy mi az ördögöt akar evvel? Esmond egyszerűen beismerte, hogy a kép nem a Castlewood grófé, de kérte, mindenre a mi szent, hogy tartsa ezt titokban, megmondta, hogy a ház asszonyai szívvel-lélekkal Jakab-pártiak, a mint azt mindenki tudja, s megvallotta, hogy a kép St. George lovagé.

A dolog különben így történt: Mr. Simon egy nap Castlewood lordra várt Rigaudéknál, mert ő lordsága ült a festőnek, s e közben egészen el volt ragadtatva, legalább így mutatá, St. George lovag képe által, melynek csak feje volt bevégezve, s meg is vette azt száz koronásért. A mint a művész mondá, a herczeg kedvese, miss Oglethorpe számára készült, de a fiatal nő eltávozván Párisból, nyakán hagyta a képet. Esmond haza vitte azt magával, s mikor mylord arczképe megérkezett, Esmond ezredes, alias Monsieur Simon, kitöltötte az üres helyet, mit Rigaud vásznán bevégezten hagyott, lemásolván a gróf képéről egyenruháját s egyéb apróságokat: mert az ezredes egész életében nagy festő volt, s különösen akkor szenvedélyesen gyakorolta magát, midőn soká mulatott német-alföld városaiban, Vandick és Rubens mesterművei között. E kép most is megvan Virginiában, unokám birtokában.

Junius elején Esmond, Beatrix kisasszony és anyja, a grófnő ő nagysága, megérkeztek Castlewoodból, amaz, hogy folytassa szolgálatát az udvarnál, mely Hamilton herczeg szerencsétlen halála által félbe lőn szakítva. Gyakran lehetett látni ő felsége kíséretében és az udvarhölgyek asztalánál, s Mrs. Masham, a királynő udvarmesternője, folyvást nagy kegyben részesíté, nagyrészt csak azért, mert ellensége volt Marlborough herczeg nejének, kit Beatrix kisasszony sem szeretett jobban, mint vetélytársnője. Az udvaron-

ezok, többek közt Bolingbroke lord, azt a megjegyzést tevék, hogy a fiatal hölgy szebb, mint valaha, s hogy a komoly és bánatos arczkifejezés sokkal jobban illik neki, mint az egykori mosoly és ragyogás.

A kensington-squarei kis házban minden szolga meg lón változtatva. Az öreg udvarmestert, ki a gyermekek születése óta eltelt huszonöt éven át folyvást a család szolgálatában állt, elküldték Irlandba, mylord ottani birtokai megtekintésére; a gazdasszonynak, ki ember- emlékezet óta a grófnőnél szolgált s a gyermekek dajkája volt, minden morgolódásai daczára Walcoteba kellett mennie, hogy megnézze a ház javítását, a szobák festését, mert az özvegy grófnő ezután ott akart lakni, Castlewoodot menyének engedve át, kinek Franciaországból megérkezését mindennap várták. A többi cselédeket is, gazdagon megajándékozva, elbocsátotta a grófnő, azt adván okul, hogy ezután nem fog annyi cselédet tartani, s így a végén az egész háznál nem volt egyetlen cseléd sem, ki még Castlewood lord otthon létekor is ott lett volna.

Esmond ezredes tervére és annak kivitelére nézve szükséges volt, hogy minél kevesebb ember avattassék be titkába. Aligha tudott róla valaki a család három négy tagján kívül, s ezek bámulatra méltólag meg is őrzék.

1714 június 10-ikén Párisból, Mr. Prior küldöttje útján, levél érkezett az ifjú lord Castlewood

anyjához, melyben tudatja, hogy egy kicsit bolondul bánt a pénzzel, s szégyennel kell megvallania, hogy pénztára, játék s más könnyelműségek által, nagyon kiürült, most már a helyett, hogy, a mint remélé, ez évben Castlewoodban nagyszerű mulatóságokat adna, a lehetőleg visszavonulva kell élnie, s mindent el kell követnie, csakhogy kigázolhasson e bajból. Eddig minden szava igaz volt szegény Ferencznek; s abban sem lehetett kételkedni, hogy ő és öles sógorai sokkal többet költöttek, mint kellett volna, s nyakára hágtak a castlewoodi birtok jövedelmeinek, melyeket pedig a jó anya oly gondosan kezelt és zsugorgatott gyámoksági ideje alatt.

«Clotildája — folytatá Castlewood — még mindig gyöngélkedik, s az orvosok azt mondják, legjobb, ha már Párisban tölti ki az idejét. Így a grófnő nélkül fog átjönni, s június 17- vagy 18-kán már anyja házában leend, föltéve, ha mindjárt Párisban külön lovakat vált s egyetlen cselédet visz magával, kérte aztán anyját, hogy ugyanakkorra rendeljék oda a gray's-inni ügynököket és a castlewoodi tisztartót is számadásaikkal, mert minél előbb számolni kíván velök, s minél több pénzt akar összezsínálni, mert szüksége van rá; s még mielőtt a grófnő ideje kitelnék, ismét nála akar lenni.» Aztán egy pár párisi ujdonságot írt még ő lordsága, üdvözölte rokonait s evvel bezárta levelét, mely a levél-postával érkezett s kétségen kívül mind a franczia, mind az angol rend-

örségnél másolatát vették, mely utóbbi nagyon örült is neki.

Két nap mulva egy másik levél is érkezett a francia postával, épen oly nyílt úton, mint az előbbi. Miután elbeszélte az udvari divat-ujdonosságokat, így folytatta: (E folytatásban, azokon kívül, kik birták hozzá a kulcsot, nehéz lett volna valakinek valami titkot gyanítani.)

«*A király* csütörtökön vesz orvosságot be; ő felsége jobban van, mint azelőtt, bár gyomra sok kellemetlenséget okoz neki nagy étvágya miatt. Madame Maintenon is jól van. St. Cyrben közelebb Racine-nak egy darabját adták elő, Shrewsbury herczeg és Mr. Prior, az angol követ, s minden itt levő angol főrangú jelen volt az előadáson. *Castlewood gróf útlevelével* baj volt, mert nem akarták kiadni, mivel, a mint mondják, ő lordságát egy aranyműves pörbe fogta néhány ezüst tárgyért és egy gyöngyfüzérért, melyet egy francia színésznő, Mervel kisasszony, az ő költségére rendelt meg. Elég szégyen, hogy az efféle újdonság az itteni előkelő fiatal világból mindjárt elterjed *s átmegy Angliába* is. Mervel kisasszonynak l'Evesque erődbe kellett sétálni; azt beszéltek, hogy nem csak ezüstneműt, hanem butorokat, kocsit és lovakat is rendelt meg *e gróf neve alatt*, a mely viszonyról a szegény grófnő mit sem tudott.

«*Ő felsége* nyolczvankét éves lesz, legközelebbi születés napján. Az udvar nagyszerű ünnepélyességgel készült megülni azt. Mr. Prior nagyon

rossznéven vette, hogy otthon megtagadták neki ezüstneműje átküldését. Itt mindenki bámulja a gróf ő lordsága képét s azt mondják, hogy Rigaud remekelt vele. Megkapták már? Eddig, remélem, a *lady Castlewood kensington-squarei házában lesz*; azt hiszem, hogy ily művet angol festő előállítani nem tudna.

«Szegény barátunk, az abbé, a Bastilleben volt, de most a Conciergerie-be szállították át, *hol barátai meglátogathatják*. Ezek most bocsánatért folyamodnak számára. Adja Isten, hogy a szegény ficzkó megbánta legyen bűneit a fogságban.

«*Csak most hallom, hogy Castlewood lord rendbehozta ügyeit; neve alatt már igen is sok csín keringett; a minék jobb is, hogy ne tudakozódjanak utána az illetők*. A napokban indul Angliába.

«Ugy-e bizony unalmas egy levél ez? Szörnyű fejfájásom van, mert az egész éjszaka ittam, Matyival meg többekkel, de azért részegen vagy józanon egyaránt — vagyok

híve, örökre **.»

Ez az egész levél, kivéve azt a pár tuczat aláhuzott szót, csak üres fecsegés volt, hanem azért akkora hordereje volt, mint csak valaha egy levélnek. Azoknak, kik be voltak a titokba avatva, ezt adta tudtukra, hogy: A király, Castlewood gróf útlevelével, átmegy Angliába, e gróf neve alatt. Ő felsége, lady Castlewood kensington-squarei

házában lesz, hol barátai meglátogathatják, csak Castlewood lord neve alatt tudakozódjanak utána az illetők.

Ezt a levelet elolvashatta Mr. Prior, a mi új szövetségeseink, a francziák, de okosabbak nem lettek belőle, hanem azért elég világos volt arra, hogy a londoni beavatottak megtudják, mi fog történni, valamint azok, kik e lapokat száz év múlva olvasni fogják, átláthatják belőle, miben szorgalmatoskodott Esmond ezredes az utóbbi időben. Igaz, nem kis dolog volt minden nagy zaj nélkül, gyorsan megtenni azt, a mire mások összeesküvéseket forraltak, s az egész országban ezer Jakab-párti esetlen cselszövényeket szőtt; egyedül kivinni azt, miről ide át a legfőbbek is csak susogni mertek; a walesi herceget az országba hozni, nyiltan, szeme láttára mindenkinek, magának Bolingbrokenak is, akkor, mikor a szögleteken a miniszter aláírásával ellátott kiáltványok ötezer forint jutalmat tűztek ki reá, veszélyes egy játék volt, melynek kijátszása s megnyerése némi ingerrel lehetett a bátor lélekre: elvesztése pedig nagy büntetést vont volna maga után, de családunk kész volt magát ennek is kitenni a lehető dicsteljes győzelemért.

Nem is lehet ezt játéknak nevezni, legfőlebb a főjátékosra nézve, ki nem volt sem kevésbbé, sem inkább kételkedő, mint az akkori államférfiak, kikkel összeköttetésben állt. (Van-e csak egy államférfi, ki egészen bizzék pártjában? De van-e egy is,

bármennyire kételkedik is abban, ki ne küzdene érette utolsó csepp vérig?) Castlewood Ferencz is minden gondolkodás nélkül kész volt érette síkra szállni; ő Jakab-párti volt, mint atyja; minden Esmond király-párti volt, kész lett volna az első jelszóra «Éljen Jakab király»-t kiáltani az első őrhely előtt, vagy a legnyiltabb helyen; a mi pedig a hölgyeket illeti, nálok ez nem párt, hanem hűségi kérdés volt; hitök szenvedély volt, s a grófné ép oly kész lett volna halni érte, mint lánya. Sokszor kellett nevetnem, ha Vilmos királyságáról beszéltem s mondtam, azt kell hinnem, hogy Castlewood grófnő komolyan haragszik, hogy a király nem üldözi e családot jobban. S kik a női természetet ismerik, képzelhetik, mily hévvel fogadták ujonczaim a titkot, melybe beavattattak; mily nyugtalansággal várták kimenetelét; s mily bámulattal adóztak a dolgok intézőjének, ki bevezette őket e titok szentélyébe, melyet most már alig ismer valaki, de mely akkor az ő világukon uralkodott. Igazán! a nők hitteljessége minden határon túl mehet! Nézd Arriát, ki imádja a részeg fatuskó férjet, ki őt mindennap eldöngeti! Nézd Cornéliát, ki bárgyú porontyát drágakőnek véli szíve szerelmében! s ismertem asszonyokat, kik úgy nyelték a jezsuita-prédikációt vagy dr. Berkeley émelygős izetlenségeit, mintha Istent magát hallgatnák, s azt be nem venni valódi istenkáromlás volna.

Mihelyt Esmond ezredes visszaérkezett Fran-

cziaországból, kedves összeesküvőinek mindjárt
 élére állt. Sem a halál, sem a kivallatás nem
 tántoríthatta volna meg állhatatosságukat. Midőn
 előterjesztette tervét, mely a király visszahozata-
 lában állott, idősb úrnője megjegyzé, hogy az
 Isten bizta e visszahelyezést a Castlewood csa-
 ládra és annak fejére, s ha lehetséges, még job-
 ban imádtá és szerette Esmondot, mint valaha.
 Egy perczig sem kételkedett a terv sikerén, mert a
 kétkedést Isten ellen való véteknek tartotta volna.
 Beatrix pedig, midőn megérté a tervet, s azt teljes
 szívéből helyeslé, szívig ható, ragyogó pillantást
 vetett Esmondra. «Oh Harry! miért nem maga
 családunk feje? Egyedül maga volna képes azt
 újra nagygyá tenni; miért adta nevét és rangját
 annak az esetlen gyereknek? De így megy ez a
 világban: azok nyerik a jutalmat, kik nem érdem-
 lik, vagy nem gondolnak vele! Bár csak én adhat-
 nék egy kis jutalmat, rokon, de nem tudok, pró-
 báltam, de nem tudok.» Sevvvel elhagyta a szobát,
 bánatosan rázva fejét, s mégis úgy tetézett Es-
 mondnak, mintha Beatrix, mióta tudja, mit képes
 tenni és áldozni, sokkal jobban szeretné és tisztel-
 nelné őt.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Az arczkép eredetije Angliába jő.

Az egész házban mindenkinek tudtára adták, hogy Castlewood lord meg fog érkezni, s vele egy hű francia gentleman, ő lordsága titkára, ki pápista s jó családból származott, bár most alárendelt helyzetben van; saját szobájában fog ebédelni, s nem a házi cselédekkel. A grófnő kiköltözött hálósobájából, mely lányáé mellett volt, s egy benyiló nagy, kényelmes szobát is elkészíttetett, egy ágygyal, a mint mondták monsieur Baptiste, a titkár számára, bár talán fölösleges is mondanom, hogy midőn szobáik ajtai bezárultak mögöttük, a szerepeket megcserélték, s a gróf szolgált vendégének, a felséges herczegnek, s egész készséggel engedte át neki, urának, a kényelmesebb és fényesebb szobát és ágyat. Beatrix kisasszony is egy emelettel feljebb vándorolt, mert szobája a gróf számára lön átalakítva, ki vendégeit itt fogadá el, s hogy a csel annál jobban sikerüljön, Beatrix morgolódott a cselédek előtt, mintha neheztelné, hogy még neki is helyet kellett csinálni a gróf úr számára.

Lehet képzelni, mily előkészületek történtek, mily feszült várakozás és nyugtalanság dobogtatá a castlewoodi szép hölgyek szívét a házukat megisztelő vendégek megérkezése előtt. A szobákat

főlekítették; az ágyra a legfinomabb fehérneműt huzták; a két hölgy maga végezte az egészet, letérdeltek az ágy mellett, csókokkal borították a tiszteleltre méltó ágyneműt, mely egy király szentelt testét leendő szerencsés betakargatni. A mosdóeszközök ezüstből és kristály-üvegből voltak; az író-asztalon a királyi kápolna képmása feküdt; a kandalló fölött a vértanuságot szenvedett király arc képe függött, alatta a boldogult Castlewood gróf kardja s egy kis emlékkép (a grófnő szerette volna, hogy mindig szeme előtt legyen, akár hova megy), melyen a gróf haja köríté arc képét. A grófnő angol szertartású imakönyveit mind átszállította új szobáiba. A hölgyek, mikor készen voltak mindennel, behítták Esmondot, hogy nézze meg a gondos előkészületeket. Beatrix megint letérdelt, s megcsókolta a szép fehér ágyneműt. Castlewood grófnő pedig, midőn az ajtón belépett, meghajtotta magát, mint a templomba menéskor az oltár előtt szokta, s megvallotta, hogy e szobát szentelt helynek tekinti.

A cselédszobában senkinek sem jutott csak egy perczig is eszébe, hogy mind e készülétek valaki másért tettek volna, mint a fiatal grófért, a ház uráért, kit szerető anyja már annyi év óta nem látott. Mindkét hölgy a legtökéletesebb gazdasszony volt, s csak olyan befőtteket és rózsavizeket stb. tudtak csinálni, mint bárki más, s a mellett a konyhától sem ijedtek meg. Annyi borjut olettek le, a mennyi, Esmond véleménye szerint,

elég lett volna egy egész armádia tékozló fiúnak, s vissza nem tarthatta a nevetést, a mint az nap, mikor a vendégek megérkezendők valának, átment a hölgyekhez, s a legszebb, leggömbölyűbb két kar a mi csak Angliában volt (Castlewood grófnő hires volt karjai szépségéről), egész könyökig tele volt liszttel, tésztával, a mint a laska-nyujtóval kilépett a konyhából. A vendégeket csak vacsorára várták, s mylord az nap szobájában akart enni. Tudni való, hogy az egész háznál a legszebb evőeszközöket készítették elő, s könnyű kitalálni, miért akartak a hölgyek magok fölszolgálni a fiatal család-főnek.

Esmond ezredes átlovagolt Rochesterbe, s ott várta meg a királyt, a városban, hol atyja utoljára tette volt lábát angol földre. Egy szoba már meg volt rendelve a vendéglőben Castlewood gróf és titkára számára, s Esmond oly jól kiszámította az időt, hogy alig egy félórával érkezett korán, mert a mint az erkélyről a fogadó udvarát nézegette, két utas ügetett be a kapun. Esmond lerohant s drága fiatal lordját karjaiba szorította.

Mylord társa is leszállt s mint egy szolga tartani akarta a gróf kengyelét, hanem az ezredes odakiáltotta az udvaron ácsorgó lovását, hogy tartsa a lovakat s fizesse ki a gyereket, ki a legközelebbi postaállomástól az utasokkal jött; evvel odafordult mylord kíséretéhez s megszólította francziául, katonás hangon, mintha boszankodnék, hogy miért franczia, s hogy miért nem ért

az országban kelendő pénzhez és szokásokhoz: «Az én emberem majd gondoskodik a lovacról, Baptiste; tud angolul?»

— Egy keveset.

— No hát kísérje föl mylordot s szolgáljon föl az ebédnél, saját szobájában.

A vendéglős és cselédei mindjárt teríteni kezdtek; szerencsére zörögtek a tálakkal s zajt csináltak a folyosón, különben Esmond ezredes térdén lepték volna meg Castlewood lord szolgája előtt, a mint üdvözlé ő felségét országában, s megcsókolá a király kezét. A fogadósnak azt mondták, hogy majd szolgál urának a franczia, s Esmond lovását az ajtó elé állították örködni. A herczegnek jó étvágya volt, nevetgélt s vigan beszélgetett, s leereszkedéssel szólítá föl társait, hogy üljenek ők is le s egyenek. Sokkal vidorabb volt, mint a szegény Ferencz, ki, mint Esmond gondolá, egészen nekibúsulta magát, hogy isteni Clotildájától el kelle válnia; de mikor a herczeg ebéd után egy kicsit pihenni akart, s a belső szobába vonult, hol ágy is volt, kitünt, hogy egyéb bántja szegény Ferenczet, mert könyekbe tört ki, s a szeretet, barátság, alázat és hála szavaival adta tudtára bátyjának, hogy már mindent tud, tudja az áldozatot, melyet Esmond ezredes ő érette tön.

Nem tartván szükségesnek, hogy a szegény Ferencz is be legyen avatva a titokba, Esmond megkérte volt a grófnőt, hogy ne közölje azt

fiával. A herceg beszélt hát el mindent a szegény fiúnak az úton. «Jó, hogy közölte velem, bátya — mondá Ferencz. Azt tudtam, hogy a legjobb, legderekabb, leggyöngédebb ember vagy a világon — mondá egész elragadtatással a jó fiú — de azt soha sem hittem volna, hogy ennyit köszönök neked, s alig bírom el e nagy tartozás terhét.»

— Én atyád helyett valék neked — mondá Esmond szeretettel — s egy atya bizonyára mindent föláldozhat fiáért. Lemondok a kétgarasos koronáról, s rád ruházom Egérország királyságát; ugyan ne légy bolond s ne sirj, hiszen sokkal magasabb s szebb viscount vagy te, mint én valaha lettem volna. De a jó fiút eleinte sem esküvel és protestatiókkal, sem nevetéssel és forró ölelésekkel nem lehetett megnyugtani, sem rábirni, hogy Esmond jókedvét ő is ossza. Térdre akart előtte borulni, hogy kezeit megcsókolja, kérte, hogy kívánjon tőle valamit: életét, vagy valaki másét, akármit, csak hogy megmutassa háláját Esmond nagylelkűségéért.

— A k.... is nevetett — mondá Ferencz, az ajtóra czélozva, hol amaz szunyadott, s halkabban kezdett beszélni. — Nem képzelem, miért nevetett, mikor elbeszélte az egészet. Mikor Doverből kiindultunk s francziául beszélgettünk, rólad beszélt s arról, mikor Barban voltál; mindig csak «le grand sérieux»-nek «don Bellianis de Grèce»-nek s Isten tudja még, hogy nevezett téged; utánozta modorodat (itt már Castlewood is nevetett),

még pedig meglehetősen. Úgy látszik, hogy mindenből csúfot űz. Mintha nem is volna király, azt hiszem, Harry, te sokkal inkább az vagy. Úgy látszik, nem fogja föl, mily játékba kezdtünk érte. Canterburyban egy pinczérnő után bolondult, s ott maradt volna, ha én nem könyörgök neki, hogy csak jöjjön. Chaillotban volt egy háza, s ott szokott hetekig elrejtőzni a királynő elől, mindenféle hitvány emberekkel — mondá Ferencz égre vetett tekintettel. — Hiába mosolyogsz, már nem vagyok a szilaj czimbora, a ki voltam; nem, nem, megjavultam — mondá Castlewood áhitattal s keresztet vetett.

— Csak kedves, derék fiam vagy — mondá Esmond ezredes, megindulva a fiú őszinteségén — s egy valódi nemes lesz Castlewoodban, míg az én kedves Ferim ott időz.

A heves fiú le akart borúlni s megint hálálkodni, de e perczen megszólalt a felséges szunyadó, ki ép ekkor ébredt föl: «Eh, La-Fleur, un verre d'eau;» s ő felsége ásítva lépett ki: «Átkozott ez a ti angol sörötök; olyan erős, hogy, ma foi, a fejembe ment.»

A sör mintegy sarkantyút adott lovainknak, hogy meglehetősen sebesen ügettünk Londonnak, s este felé szerencsésen megérkeztünk Kensingtonba. Esmond Rochesterben hagyta a lovását, hogy gondozza a fáradt lovakat, míg ő maga újakat rendelt, hogy tovább mehessenek. Az ezredes a herczeg mellé ugratott, s előadta a dolgok

állását: kik a barátok, kik az átjövételről tudnak, kikben, Elmond véleménye szerint, bizhatik a herczeg, kérvén őt, hogy csak az Istenért, el ne áruljon semmit, a míg el nem jön az idő, midőn ő királyi felsége rögtön fölléphet. Hogy London tömve van a herczeg hiveivel; St. Germainnel folytonos közlekedésben állnak; hogy van elég nyílt és titkos Jakab-párti, előkelők és közemberek, az udvarnál, s maga a királynő is; a parlamentben, az egyházi rendben, a kereskedők közt és a cityben; a seregben, a titkos-tanácsosok és hivatalnokok közt is számtalanok a herczeg hivei. A kis összeesküvő csoport, mely a királynő öcsését szülötte földre hozta, azt tartá legtanácsosabbnak, hogy ez titokban tartassék, míg az alkalmas idő megjő, midőn megérkezte barátot és ellenséget egyaránt meglepend, s mikor ez utóbbiak, annyira szétszórva s oly készületlenek lesznek, hogy nem lesz idejük még csak meg is támadni őt. Sokkal jobban tartottunk barátaitól, mint ellenségeitől. A hazug mende-mondák, miket a Jakab-párti ügynökök Londonból St.-Germainbe szállítottak, megmérhetlen kárt okozának ügyének, s egészen félrevezették őt; ez volt a legfőbb oka, hogy a merény beavatott részesei félve keltek fejök oltalmára.*

* A legfőbb részvevők voltak: a püspök, a tevékeny és hű non-conformista pap, kit neve fölemlítésével nem bélyegezhetünk meg; egy korlátlan kegyben részestülő

A kis csapat naplementekor érkezett Londonba, lovaikat a westminsteri posta-állomásnál hagyták, s átkeltek a vizen, hol már várt rájuk Esmond grófnő kocsija. Egy óra mulva Kensingtonnál szálltunk ki mindnyájan, s mire a háziasszony szíve már évek óta vágyott, most megint karjaiba szorítható fiát, ki minden önfejűsége daczára forró ragaszkodással volt szülője iránt.

A grófnő, bár a cselédek is jelen valának, egy cseppet sem igyekezett elrejteni szíve érzelmeit, s a gróf titkára az előcsarnokban állott. Esmondnak kellett fülébe sügni, hogy vegye le kalapját. Monsieur Baptiste mindegyre kiesett szerepéből, kimagyarázhatlan meggondolatlansággal, s londoni útjokban többszöri apró megjegyzései, észrevételei, egyes elejtett szavai a legnagyobb járatlanságot árulák el a herceg részéről azon országban, melyet kormányzandó vala, s e körülmény nem kevésbé sérté a kiséretet képző két nemest; mindenik önkénytelenül megvallá magában, hogy a herceg magaviseletének más formának kellene lenni és hogy a beszélgetését jellemző nevetés, vidorság, hogy ne mondjuk illemhiány, nem jól áll a hercegnek ép ily ünnepélyes pillanatban. Nem mintha nem lett volna képes a kellő időkben szellemmel és méltósággal föllépni. Mint mind-

udvarhölgy, kivel Esmond Beatrix összeköttetésben állott; két legfőbb nemes; s egy alsó-házi tag, ki már több összeesküvésbe volt elegyedve a Stuart-ház érdekében.

nyájan tudjuk, a csatatéren derekasan viselte magát, s Esmondnak volt alkalma látni a herczeg egy sajátkezű levelének másolatát, midőn angolországi barátai erőlteték, hogy hagyja el vallását, s bámulá a férfias és nagylelkű választ, melyben visszautasítá s kiállá e kisértetet.

Monsieur Baptiste levette kalapját, elpirult e figyelmeztetésen, melyet Esmond ezredes merészelt tenni, s így szólt:

— Tenez, elle est jolie, la petite mère; Foide-Chevalier, elle est charmante; mais l'autre, qui est cette nymphe, cet astre qui brille, cette Diane qui descend sur nous? * Azzal egyet vissza- s megint előlépett, a mint Beatrix a lépcsőn alájött. Először jelent meg otthon színes ruhában, nyakán az Esmondtól nyert gyémántok ragyogtak, mert úgy egyeztek volt meg, hogy az nap tegye föl őket, midőn a király házukba fog jőni; úgy nézett ki, mint egy királyné, ragyogó kecsével, nagyszerű, mindent elragadó szépségével.

Castlewood maga is megdöbönt e szépség és ragyogás láttára, hátralépett s testvérére bámult, mintha addig észre se vette volna (s nem is vette), mily gyönyörű, s úgy tetszik, elpirult, a mint megölelte. A herczeg nem tudta levenni róla szemeit; majdnem elfeledte szerepét, bár soká taníták rá s

* — Ej, ej, de csinos ez a kis anyus! Lovag hitemre! bájoló; de a másik — ki ez a nimfa? e ragyogó csillag — e Diána, ki hozzánk ereszkedik alá? Ford.

egy kis, könnyű táskát készítettek csak a célból számára, hogy azt hordozza. Szerencsére a cselédek szemei egyebekkel voltak elfoglalva, különben észre vették volna, hogy ez nem lehet cseléd, vagy ha az, nagyon szemtelen és tolakodó.

Esmond ezredesnek megint föl kellett kiáltania, emelt parancsoló hangon: «Baptiste! nézzen a málha után.» Mire a nyakas fiatal ember fogait csikorgatva, s közöttük valami épen nem áldásformát mormogva, egy rövid dühös pillantást vetett mentorára. Végre, úgy a hogy, lecsöndesedve, vállára vette a kis táskát, s fölvitte a lépcsőn. Esmond és egy gyertyákat vivő legény előre mentek előtte. Dühösen vágta földhöz terhét a hálósobában. «Egy herczeg, a ki koronát akar viselni, tudjon álarcot is hordani!» — mondá Esmond francziául.

— Az ördögbe! úgy veszem észre — szólótt monsieur Baptiste, francziául folytatván a beszédet — Komolyfi úr komolykodik. — Mert aggódik Monsieur Baptiste miatt — vágott közbe az ezredes. Esmondnak épen nem tetszett a hang, melylyel a herczeg a hölgyekről beszélt, se a mód, a hogy szemlélgette őket.

A hálósoba, a két benyiló s a «mylord elfogadó termei» nevet viselő szobák már mind ki voltak világítva s várták gazdáikat, s már mylord estelije is föl volt hordva. Lord Castlewood, anyja és nővére pár perczel később jöttek föl a lépcsőn, s mihelyt a cselédek eltávoztak, Castlewood

és Esmond levették fövegeiket, a két hölgy pedig térdre borult a herczeg előtt, ki kegyteljesen nyujtá mindkettőnek egy-egy kezét. Valóban sokkal inkább illet herczegnek mint szolgának az imént, s nagy méltósággal, mondhatni gyöngédséggel emelé föl a két térdelőt.

— Asszonyom — szólalt meg a herczeg — anyám meg fogja köszönni kegyednek fia iránti vendégszeretetét; s kisasszony — folytatá Beatrix felé fordulva — nem vagyok képes, annyi szépséget, ily helyzetben látni. Így el fogja árulni monsieur Baptiste-ot, ha térdel előtte, inkább neki kell kegyed előtt térdelnie!

Egy sugár villánt Beatrix szemeiből, mely elég ragyogó volt, hogy bárkit szenvedélyre gyúlaszson. Voltak pillanatok, mikor oly szép volt, hogy Vénusnak, a ragyogás villámától körülvelt istenségnek tünt föl. Istennő volt most is; ragyogó szemei csodálatos fényben lángoltak. Esmond, mintha a gyűlölet és féltékenység szúrását érezte volna szívében fölnyilalni, midőn fölfogta a herczegre lövelt pillantást; kezei önkénytelenül ökölbe szorúltak s Castlewoodra nézett, kinek szemei viszonzák a lárma-jelt, s látszott belőlök, hogy szintén lesen van. A herczeg pár percnyi kihallgatást adott alattvalóinak, s evvel a két hölgy és Esmond ezredes elhagyák a szobát. Castlewood grófnő megszorítá kezét, a mint a lépcsőn lementek; mindhárman az alsó szobában maradtak, hogy az utasok odafönn egy

kicsit kipihenjék magokat s elkészüljenek a vacsorához.

Beatrix gyönyörű nyakán nyugvó ékszereivel játszadozott. Esmond rá nézett.

— Szavamat beváltottam — szólt az ezredes. «Én is az enyémet» — válaszolt Beatrix, gyémántjaira tekintve.

— Ha a Nagy-Mogul volnék, Golconda minden kincseit lábaihoz raknám!

— Már ezek is nagyon jók nekem — szólt Beatrix s feje gyönyörű keblére hanyatlott — s ti is mind, mind — s a mint egy perez mulva föltekintett és sóhajtva bátyjára veté szemeit, tekintete oly bánatos, kifürkészhetlen volt, hogy lehetetlen volt belőle valamit kiolvasni.

Hogy már mehetünk vacsorálni, a fejünk fölötti kopogásból tudtuk meg, s Esmond ezredes és a két hölgy fölmentek. A herceg már készen volt, mellette a fiatal gróf. Ferencz kora és alakja tökéletesen egyenlő volt a hercegével, s arczában is volt valami hasonlatosság, de a szebbik mindenestre ő volt. A herceg leült, s a hölgyeket is leülteté. A férfiak állva maradtak, mert még csak egy teríték volt az asztalon, a hercegén kívül.

— Melyik tart velem? — kérdé a herceg.

— Házunk feje, Esmond marquis lesz oly szerencsés, fölszolgálni a királynak — szólt Castlewood grófnő, megfogva fia kezét. Tekintetét Esmondra vetette, feje alá hanyatlott, s hangja reszketett.

— Én leszek oly szerencsés, szolgálni ő királyi felségének — mondá Esmond ezredes, megtöltvén egy kelyhet, s az akkori idők szokása szerint, térdre ereszkedve nyujtá a királynak.

— A háziasszony és családja egészségére — szólt a herceg, épen nem vidor hangulattal, de a ború csakhamar eloszlott arczáról, s élénk és vidor beszélgetést kezdett a hölgyekkel, épen nem hagyván magát zavarba hozni Mr. Esmond epés arczától, pedig, mondhatom, ez oly komoly volt, a mint csak lehetett.

Midőn az elválás ideje eljött, Esmond lakása felé tartott. Útjában találkozott Addisonnal, ki fulhami mezei lakába ment haza.

— Hogy vagyunk, pajtás? — kérdé Addison mosolyogva, míg a hold szép komoly arczára sötött. — Azt hittem, hogy valami utonálló jó a sötétben, s ime, egy régi jó barát. Holdvilágon is kezet szoríthatunk, ezredes; jobb mintha napvilágon küzdenénk egymással. Azért minek vitáznánk, hogy én whig vagyok, ön pedig tory? Forduljon meg s jöjjön velem Fulhamba, ott fülemile csattog a bokorban, s a pinczében is van még egy jó hives kancsó; próbáltam már. Ha tetszik, ihatik a trónkövetelőért, én a magam részét a magam módja szerint hörpentem ki: elég volt már nekem? nem, soha! Ez az «elég» szó csak annyit ér, mint a jó bornál a dugó. Nem jössz? Jőj hát akár mikor, csak minél előbb. Tudja, hogy én még emlékszem Simois és a Sigeia tellusra, s nem

feledtem el «proelia mixta mero, mixta mero» — ismétlé s hangján megérzett egy kis merum.* Egy darabig visszakisérte Esmondot, s kérte, ne feledje, hogy mindig barátja volt, s hogy le van neki kötelezve segítségéért a «Campaign» című költeményben. Ugy látszott, az altitkár úr igen szívesen betért volna az ezredeshez egy palaczk borra, ha behítta volna, de Esmond nem volt a legjobb hangulatban, s mikor lakása elé értek, épen nem vendégszerető jó éjt mondott neki.

— Én megtettem a magamét — gondolá magában, midőn álmatlanul forgott ide-oda ágyán a sötét éjbe bámulva — ő itt van, s én hoztam ide, és most Beatrixsal egy fődél alatt alszik. Kinek akartam idehozatalával szolgálatot tenni? A herczegnek, vagy Esmond Henriknek? Vajjon nem lenne-e jobb, ha én is Addison szabadelvű pártjára állanék, mely semmibe sem veszi az isteni-jog tanát, mely nyíltan kimondja, hogy a parlament és a nép teszi a királyt, nem a püspökök és a családja, nem a fölkenés és megkoronázás. — Esmond nem tudta elfeledni a fiatal herczeg kíváncsi tekintetét, mely Beatrix minden mozdulataát követte. A herczeg alakja többször megjelent előtte ez éjen lázas álmaiban. Szerette volna, ha a miért annyit fáradozott, meg nem történtté teheti. Nem ő volt különben az első, ki megbánta

* Tiszta, vegyítetlen bor, mit az ó korban csak az iszákosak ittak. F.

tettét, s nem is az első, ki saját vesztére tört. Vesztére? Leírja-e e szót annyi évek multán? Nem, térdén vallja be az ég előtt, hogy inkább hálával tartozik azért, a mit akkor vesztének tartott, de a mi későbbi életének egész boldogságát okozá!

Esmond legénye, a derék Lockwood, egész életében urát és családját szolgálta, az ezredes tudta, hogy hűségéről csak úgy kezeskedhetik, mint a magáéről. Lockwood másnap reggel jött meg a lovakkal Rochesterből; Esmond értésére adta volt, hogy midőn Kensingtonba ér, hol a cselédszobában némi tekintélye volt, s közbe legyen mondva, Beatrix kisaszony szobalyánya körül taposta a földet, ne kérdezősködjék, s ne áruljon el meglepetést, hanem mondja azt, hogy az a vörös kabátos fiatal ember, ott a képen, Castlewood gróf ő lordsága, s szürke ruhás kísé-
rője, Monsieur Baptiste, a franczia. Beszéljen el a konyhában társainak egy csomó történetet, a mikre még a gróf castlewoodi fiatal korából emlékszik: hogy milyen vad egy gyerek volt; hogy mennyit execzérozta, mennyit elpáholta őt, még mielőtt katona lett volna, egy szóval egyet-
más, a mit a gróf gyerekkoráról tud. Lockwood fogalmai nem sokat tisztultak a festészetről, míg Németalföldön volt urával, s mielőtt még a fiatal gróf megjött, igen könnyen el lehetett vele hitetni, hogy a Párisból hozott kép, mely a grófnő öltözőszobájában van fölakasztva, fia, a gróf tökéletesen

eltalált képe. A többi cseléd is többször látta a képet, s csak egy percznyi futó pillantást vethetvén a két utasra az este, hogy megérkeztek: pillanatnyi kétségek sem volt a kép hűségéről. Másnap, mikor a kép eredetiét ép azon öltözetben meglátták, mint az a képen le volt festve, épen olyan parókában, szalagokkal, testőr egyenruhában, természetesen mindnyájan Castlewood lordnak, a grófnő fiának nézték őt.

A mult estei titkár most a gróf volt, a gróf pedig a titkár szürke frakkját vette föl, s Lockwoodnak meg volt hagyva, hogy a lépcsők alatti világban példálózzék, hogy a gróf pápista és egyházához hű levén, titkára nem lehet más, mint brüsszeli gyóntatója, s ha a gróffal egy asztalnál eszik, azon nem lehet egy cseppet is csodálkozni. Ferencznek meg volt hagyva, hogy törje az angolt, a mit meglehetősen el is végzett, s ez szükséges is volt, mert biz' a herczeg sem igen beszélt úgy mint valami született angol; Lockwood pedig cseléd társaival jó izűen nevetgélt, hogy el tudta a gróf öt évi távollétével anyanyelvét feledni, s úgy, beszéli, akár egy született franczia. «De fogadom — mondá — hogy az angol sültön és boron majd megtanulja saját nyelvét», s hogy igazat adjunk az új lordnak, jól hozzá is látott a sülthez és sörhez.

A herczeg annyit ivott, s oly bőbeszédű és megdondolatlan volt a poharazás után, hogy Esmond gyakran remegett miatta. Többnyire

saját szobájában evett ugyan, de azért elégszer lejött Castlewood grófnő társalgó- és öltöző-szobájába is, s a nőket hol «hugom», vagy «anyám», hol «madam»-nak szólította a cselédek előtt. Néha nagyon is beletalálta magát szerepébe, mint fiú és testvér, s oly szabadságokat engedett meg magának, midőn Beatrix kisasszonyt és Castlewood grófnőt üdvözölte, hogy titkára épen nem találta gyönyörűségét benne, Esmond ezredes pedig magánkívül volt dühében.

A vendégek még nem voltak három napig a háznál, midőn a szegény Lockwood kétségbeesett arcczal jött gazdájához: «A gróf, vagy hogy hiják, Lucyval (Lockwood szíve választotta) szerelmeskedett, s aranyokat és csókokat adott neki.» Félek, hogy Esmond ezredes inkább örült mint nem, midőn látta, hogy a herczeg egy csinos cseléd után vetette magát, tudjuk, hogy ő felsége izlése az effélében sem akkor, sem később nem volt igen válogatós. A herczeg, ki oly kitűnő név, oly erős állam, s oly roppant szerencsétlenség örököse volt, születésének és bánatának méltóságát gyakran egy francia szobalány fapapucsaihoz rakta le, aztán meg vezeklett s hamvat hintett fejére. És aztán ilyen halandókért kel föl a nép, küzdenek a pártok, vínak és vérzenek el a harczosok! Egy évvel azután hullottak a nemes fejek, Nithsdale a börtönben ült, Derwentwater a verpadra lépett; míg a könnyelmű hálátlan, kiért mindenöket koczkára tévék és elveszték, chailloti

petit maison-jában tivornyázott hárem-hölgyei körében.

Esmond maga pirult, hogy ily ügyben kell szólnia a herczeggel, s figyelmeztette, hogy az a lány, ki ő felségének megtetszett, a Lockwood kedvese, a ki derék, de elhatározott egy ember, hat csatában vett részt, nem ijed meg semmitől, és tudja, hogy az, ki magát Castlewood lordnak nevezi, nem az ő fiatal ura; az ezredes kérte a herczeget, hogy vegye figyelembe, mit tehet ez egy ember féltékenysége; gondolja meg, hogy más föladata van neki, mint egy szolgáló elcsábítása s egy becsületes suhancz meggyalázása.

Tíz nap alatt, tízszer tett valami meggondolatlanságot és helytelenséget, a mire Esmondnak figyelmeztetnie kelle a fiatal, királyi szerencsevadászt. Az útbaigazításokat ő felsége természetesen nem a legjobb néven vette, különösen a szegény Lockwood dolgában; kegyeskedett elnevetni magát, s szólni: «No nézze az ember! a soubrette árulkodott az amoureux-nek; s Crispin dühös; és Crispin katona is volt; talán épen káplár; mit? Mondja meg neki, hogy vitézségét érdemjellel fogjuk megjutalmazni, s nem fogjuk feledni hűségét.»

Esmond ezredes még tovább is akarta figyelmeztetni és kérni őt, hanem a herczeg dühösen dobbantott lábával, s fölkiáltott: «Assez, mylord; je m'ennuye à la prêche; nem azért jöttem Londonba, hogy prédikációt hallgassak.» Később

Castlewoodnak is fölemlítette a dolgot, s azt mondta, hogy: «le petit jaune, le noir Colonel, le Marquis Misanthrope (ő királyi felsége mindig e tréfás neven kegyeskedett Esmond ezredest híni) untatja komolykodó modorával s erkölcsi prédikációival.»

A rochesteri püspök s a többi gentlemanek, kik a herczeg átkelését eszközlő összeesküvés részesei voltak, meglátogatták ő királyi felségét, hanem mindig csak Castlewood gróf név alatt tudakozódtak utána Kensingtonban, s minden titkolózás nélkül lőnek ő királyi felségéhez, mint a fiatal grófhhoz, bevezetve, ki őket vagy alatt, mylady öltöző-szobájában, vagy fönn, saját lakosztályában fogadta el. Mindnyájan csak arra kérték, hogy a házat lehető ritkán hagyja el, s várja el ott csöndesen a jeladást, midőn megjelenhetik. A hölgyek kártyával mulattatták, s e mulatság mellett naponként és éjenként nem egy órát töltött el. A többi órák egy részét ivásra fordította, miközben jóízűen locsogott-fecsegett, különösen, ha az ezredes nem volt ott, mert ennek jelenléte mindig korlátai közt tartotta; a szegén: «Fekete ezredes» e körülményt rendeletnek is vette, s épen azért csak ritkán tolakodott sötét arczával be, hogy meg ne zavarja a fenséges fiatal fogoly vidor óráit. Azon keveseket kivéve, kik a kapus jegyzékén föl voltak jegyezve, Castlewood gróf a ház egy barátjának sem volt otthon, ha ezek ő lordsága után tudakozódtak. Régi sebe megint

kiujult, lóháton tett utazása következtében, legalább így tudták ezt a cselédek és a világ. Orvosa pedig, dr. A. —* (nevét elhallgatom, csak annyit jegyzek meg, hogy a skót királynő orvosa volt, s ép oly ismeretes volt jó szívéről, mint elmésségéről), azt rendelte, hogy a legnagyobb nyugalomban maradjon, míg sebe ismét begyógyul. Az egész titkot nem tudta más, mint ép e doctor, ki egyike volt pártunk legbefolyásosabb és tevékenyebb egyéneinek, és a főnnebb említettek; s oly hűséggel is lőn az megőrizve, s az egész történetet oly egyszerűen, természetesen adtuk elő, hogy kétség sem lehetett sikerülte felől, legfőleg a herczeg saját eszélytelensége és kalandos könnyelműsége által, melyet alig tudánk némileg is korlátozni. A mi Castlewood grófnőt illeti, bár alig szólott egyet-egyet, de magaviseletéből s pár eljett szavából könnyű volt észre venni, hogy milyen mély keservet okoz neki azon meggyőződés, hogy a hős, kire egész életében csak imádatlal gondolt (s kinek visszatérte alkotá mindig imái legszentebb tárgyát), nem több, mint egy közönséges ember, s az sem a legjavából. Azt hitte, hogy a szerencsétlenség megtisztította a herczeget, de úgy látszott, hogy e mester inkább érzéketlenné, mint alázatossá tevő. Vallásosság, mely

* Alig lehet kétség, hogy a kedves atyámtól említett doctor a híres dr. Arbuthnot volt.

Warrington Esmond Rachel.

még mindig meg volt benne, nem tartá őt vissza semmi büntől, ha hajlama volt reá. Társalgása jó kedélyt, vidorságot s meglehetősen elmésséget árult el. De volt valami könnyelműség minden szavában, minden tettében, mit onnan tulról hozott magával, azon nagyon is szabad környezetből, hol fölnövekedett; e könnyelműség sértette az angol lady ártatlan, tiszta érzületét, kinek vendége volt. Esmond egész nyíltan megmondta véleményét Beatrixnak a hercegről, s Ferenczet is kérte, hogy figyelmeztesse nővérét pár szóval. Beatrix egészen az ő véleményén volt, ő is igen könnyelműnek, nagyon könnyelműnek és meg gondolatlanoknak tartotta, s még szépnek sem tartotta, a mit pedig még Esmond ezredes is megadott neki; azt mondta, hogy rosszak a fogai s nagyon kancsalit. Hogy mondhattuk volna, nem kancsalit? Szép szemei voltak, az igaz, de annyi bizonyos, hogy volt nézésében valami különös. Ebédnél mindig csak vicczelte őt Beatrix s úgy beszélt vele, akár egy gyermekkel. Esmondhoz sokkal jobb volt, mint valaha, dicsérte testvére előtt, dicsérte a herceg előtt, ha ő királyi felségének tetszett az ezredesről kicsinylőleg megemlékezni, s egész melegséggel fogta pártját: «És ha felséged a térdszalagot, melyet apja hordott, nem adja meg neki, midőn Esmond marquis felséged udvarába jut, harisnyakötőmre kötöm föl magamat, vagy kisirom szemeimet.»

— Hogysem ezeket elveszítsem — szólt

a herczeg — inkább legyen érsek és testőrezredes.

E beszélgetést, mely vacsora fölött folyt, Ferencz beszélte el nekem.

— Igen — kiáltott föl a lány nevetve, a mint csak ő tudott nevetni; mintha most is hallanám. Harmincz éve már, s még mindig hallom e gyönyörű zenét: igen, Esmond érsek lesz és Canterbury marquis.

— S mi akar nagysád lenni? — kérde a herczeg — csak választani kell

— Én — válaszolt Beatrix — én, ő felsége, harmadik Jakab király neje udvarhölgyeinek anyjok akarok lenni, vive le roy! — kiáltá mélyen meghajtván magát, s pár csöp bort ivott egy tele pohárból tiszteltére.

— És a herczeg megragadta a kancsó fülét, s kiitta utolsó csöppig — folytatá Castlewood — s édes anyám aggódó arczczal kelt föl s bocsánatot kért a távozásra. Hanem ez a Trix — jegyzé meg Ferencz — atyám lánya, Harry, s nem tudom, minek remegnék érte. Szeretném, mondhatom, sokat adnék érte, ha már vége volna az egész dolognak. Te vénebb is vagy nálam, okosabb is, jobb is; előtted semmit sem hallgatok el, s meg tudnék halni érte, meg én, Szent Györgyre mondom, de mondhatom, szeretném, ha már vége volna az egésznek!

Egyikünknek sem volt valami nyugodt éjünk; óriási kétségek és kinok nyomták Esmond lelkét;

jól tudta, hogy az egész vakmerő játék rugói a nagyravágyás, az önzés. Mit bánta ő, szíve mélyében, hogy ki a király? Nem voltak-e a másik serpenyőben hajlama és meggyőződése, a nép, a parlament és a szabadság részén? S itt állott ő, egy herczeg oldala mellett, ki tán még e szót sem hallotta: szabadság, kit a papok és asszonyok, már természetből zsarnokok, eszközül használtak föl. Mr. Misanthrope kedélye cseppel sem lőn derültebb e beszélgetés hallása után, s komoly arcza sötétebb és sárgább volt mint valaha.

TIZEDIK FEJEZET.

Nagyon kitünő vendéget fogadunk Kensingtonban.

Ha egy történetíró az Anna királynő uralkodása vége felé szőtt sötét cselszövények szálait követné, nem kétkedem, föl lenne derítve, hogy a királynő körüli legmagasabb személyek egyike sem követett valami átgondolt, az önérdektől, melynek mindenik rabja volt, független politikát. St. John St. Johnért küzdött; Harley Oxfordért; Marlborough pedig Churchilért,* s ki a mint St.-Germainből vagy Hannoverából remélte előmenetelét: ide vagy oda küldte el hódolatát az illető herczegnek, vagy megcsalták egyik a mási-

* T. i. mindenik önmagáért.

kat. Egyik ügy vagy uralkodó csak olyan jó volt nekik, mint a másik, a szerint, a mint legtöbbet remélhettek tőle; s épen mint Lockitnak és Peachemnek, a newgatei matadoroknak, Gay később írt operájában, mindegyiknek voltak kezeiben felségsértési bizonyítékok és irományok, melyekkel fölakaszthatta volna a másikat, s legfőlebb azért nem használták fegyvereiket, mert félték azoktól, melyeket az ellenfél hordott zsebeiben. Csak képzelje az ember magának a nagy Marlborough, az egész világon a legnagyobb embert, a koronás fejek legyőzőjét, ki győzelemittasan vonult át Németország, Flandria és Franciaország fölött, ki királyoknak szabott törvényeket a külföldön s ide haza mint valami istenség imádatot: mikor kénytelen volt Angliából megszökni, mikor megfosztatott hitelétől, hivatalaitól, rangjától és mindenétől; mikor barátjai a seregben semmivé tétettek; mikor futnia kellett Harley elől, mint egy megvetett becstelennek, mint egy adósnak hitelezője elől, kinek elfogatási parancs van kezei között. S egy darab papir volt, mit Harley megszerzett, s melyből világosan kitűnt, hogy a herczeg összeköttetésben áll a Stuart-családdal, a fegyver, melylyel a kincstárnok kiüzé Marlborough az országból. Ekkor Antverpbe menekült s a másik párttal fűjt egy követ; azután visszajött Angliába, köztudomás szerint mint whig és hannover-párti.

Bár a kincstárnok minden embert elmozdított

a seregtől, katonát úgy mint civilt, ki mint a herceg hive volt ismeretes, s a megürült állomásokat a toryk közt osztotta ki; azért ő is kétféle kártyával játszott, Hannover és St.-Germain között, és épen úgy várta a királynő halálát, a mikor ő leend az állam ura, hogy valamely családnak, a melyik jobban megkeni a markát, vagy a melyik mellett a nemzet nyilatkozik, följánlja azt. Akármelyik leendett a király, Harley célja az volt, hogy uralkodhassék fölötte; s épen e célból tette el láb alól az előbbi híres kegyenczet, gyalázta a fegyvertetteket, melyek Marlborough nevét dicsővé tették, és semmivel sem rettent jobban vissza a cselszövényektől, kétszinüsködéstől, fenyegetőzésektől, mint elbukott nagy vetélytársa, mert ezektől remélte előmenetele biztosítását. Ha a világ legnagyobb szatirikusa Harley ellen s nem mellette írt volna: mily történetet hagyott volna hátra Anna királynő uralkodásának utolsó éveiről! De Swiftnek, a ki minden emberfiát, s ezek közt magát is kicsúfolta, meg volt az az érdeme, hogy hí pártfél volt, szerette a hatalmasokat, kik jól bántak vele, s épen oly derekan megállott Harley mellett estében is, mint a mennyire magasztalta őt szerencséjében.

Bár a nagy St. John hasonlítlanul kitünőbb, fényesebb, ékesenszólóbb, finomabb volt mint vetélytársa, azért csak oly önző volt Oxford, s csak úgy tudta forgatni a köpenyét, mint a kétkulacsos Churchill. Szájában mindig a szabad-

ságot hordozta, hanem azért csak úgy üldözte, csak úgy bezáratta a túl-parton levőket, mintha főinquisitor lett volna Lisabonban. E büszke nemes épen úgy térdein hevert Hannoverben, mint St.-Germainban; mindenki tudta, mily vallástalan, de azért csak úgy ivott az egyházra és a királynőre, mint az együgyü Sacheverel, kit eszközül használt föl, s aztán kinevetett. S hogy maga ügyét előmozdíthassa s elleneit legyőzhesse: képes volt cselszövénykedni, csuszni-mászni, farkát csóválni, hizelegni a kegyenczeknek, s oly halkkal mászkált a hátulsó lépcsőkön, mint Oxford, ki Marlborough sirját ásta meg, s kinek sirját meg ő ásogatta. Oxford lord bukása épen az időben történt, midőn történetem idáig ért. Elérte hatalma végpontját, s a megbizott, kit a blenheimi győző megbuktatására nyert meg, most arra lőn megbizva, hogy a győző legyőzőjét győzze le, s adja át Bolingbrokenak a hatalompálczát, melyre úgy vágyakodott.

A vajudó változás miatt, minden francia szolgálatban álló ir ezred Boulogne körül lőn összpontosítva, hogy, ha szükség lesz reá, rögtön átkelhessen Berwick herczeggel, már nem mint francia katonák, hanem mint III. Jakab, Anglia és Irland királyának alattvalói. A skótok legnagyobb része tántoríthatlan hűséggel ragaszkodott királyához, bár köztök is volt némi tevékeny, elszánt derék whig-párt, bámulatos erővel rendezve és fegyelmezett. Azonban a papság, nemes-

ség és előkelőbbek legnagyobb része tory volt s ismert hivei a száműzött herczegnek, a semleges részszel pedig akár György, akár Jakab királyt lehetett kiáltatni, a szerint, a mint a mérleg jobbra vagy balra billent. A királynő is, kivált az utóbbi időben, saját családja részére hajlott. A herczeg most már Londonban volt, alig egy hajításnyira nővére palotájától; a miniszterelnök bukása szélén állt, s már annyira tántorgott, hogy egy nő kis ujja érintésével is betaszíthatta; utódjáról, Bolingbrokeról, pedig tudtuk, hogy ki pártján fog azon nap egész hatalmával, egész ékeszolásával állani, midőn a királynő meg fog jelenni tanácsosai előtt s így fog szólani: «Lor-dok, im itt testvérem, atyám örököse s utánam az enyém is.»

Az egész ezelőtt való évben a királynő gyakran és ismételve betegeskedett, láz és búskomorság emésztette, s környezete minden órán várta halálát. A hannoveri választó-fejedelem mindenáron át akarta küldeni fiát, a cambridgei herczeget, mint mondá, csak is a rokonának, a királynőnek üdvözlésére, valóban pedig, hogy kéznél legyen, ha a rokon bevégezni pályafutását. Ő felsége természetesen nem igen örült volna, hogy ez élő memento-mori mindig királyi szemei előtt legyen, s egész haraggal tiltotta meg, hogy a fiatal herczeg Angliába jöjjön. Vagy, hogy nyitva akarta testvére számára még az ajtót hagyni s a körülményeket részére fölhasználni; vagy a körülötte

lévők nem szerettek volna a whig trónjelölt pártjára állani, mindaddig, míg csak halaszthatták a dolgot. Minisztereinek, a tanácskozásokon, fülehallatára, folytatott vitái; talán a lelkiismeret furdalásai; környezetének kiméretlen tolakodása; a folytonos lázongások és bujtogatások minden oldalról: egészen kifáraszták őt. Kedélyének e folytonos próbára tétele lassanként kivette minden erejéből s mindennap lehetett várni gyors halála bekövetkeztét. Midőn Castlewood lord és társa megjöttek Franciaországból, az utóbbi épen rosszul volt. A királyi lábakat a sz. Antal tüze (orbáncz) bántotta. A fiatal lordnak, vagy annak, ki neve alatt akart szerepelni, nem volt mért késni az udvarnál való megjelenéssel; a viscount sebe épen jókor újult ki; mindaddig szép csöndesen a házat kelle öröznie, míg orvosa meg nem engedi, hogy térdet hajtson a királynő előtt. Azon befolyásos hölgy, kiről említettük, hogy pártunkkal összeköttetésben állt, julius elején gyakran meglátogatta Kensingtonban fiatal barátnőjét, az udvarhölgyet és a rokkant lord viscountot (a valódit vagy az ált).

A kérdéses hölgy, egyike a királynő legmeghittebbjeinek, julius 27-én megérkezett az udvarból, hordszékén, s a kensington-squarei társasággal a legnagyobb horderejű ujságokat közölte. A végcsapás is meg volt téve, és Oxford s Mortimer gróf többé nem volt miniszter. Helye még nem volt betöltve, hanem abban kétség sem volt,

hogy utódja St. John, Bolingbroke lord lesz. Eljött az ideje, mint a királynő kegyencze mondá, hogy Castlewood be legyen mutatva az uralkodónak.

Azon jelenet után, melyen Castlewood lord jelen volt, s melyet később bátyjának elbeszélt volt (a rákövetkező keserves éjen a szegény ezredes, valahányszor csak rágondolt a beszélgetésre, kinos féltékenység gyötrötte), nem lehet csodálni, hogy Beatrixnak természetből rendelt gondnokai mindhárman azon véleményen voltak, hogy el kell távolítani azon férfi köréből, ki nagyon is világosan kinyilatkoztatta, hogy mily érzelmekkel viseltetik irányában, s ki csak oly lelkiismeretesen jutalmazott volna, mint atyja hajdan. Úgy hiszem, mylady, fia s Esmond is meghánytákvetették magukban ezt a dolgot, mert mikor Ferencz darabos modorában elkezdte, hogy: «Azt hiszem, Beatrix mindenütt jobb helyt lenne, mint itt» — Castlewood grófnő azt mondta, hogy: «Köszönöm Ferencz; én is azt gondolom» — s Esmond örömtelt arczából is, ámbár ő azt mondta, hogy neki nincs beleszólója, tisztán ki lehetett venni, mennyire tetszik neki ez indítvány.

— Látom, hogy te is így gondolkodol, Harry — szólt a grófnő, szokott gunyoros hangárnyalatával — legjobb lesz Beatrixra nézve, ha idehagyja e házat, míg vendégünk itt lesz, s mihelyt a ma reggeli dolog be lesz végezve, el kell távoznia Londonból.

— Miféle reggeli dolog? — kérde Esmond ezredes, nem tudva, hogy mi készül, pedig ez majdnem oly fontos ügy volt, mint a herczeg megjelenése az udvanál és a királynő előtt saját személyében, s azon perczben, midőn mi hárman tanácskoztunk, már be is volt végezve.

A tervünkbe beavatott udvarhölgy, úgy szólva az egésznek vezetője; az udvari orvos és a rochesteri püspök, a két legtevékenyebb összeesküvő, gyakran tanácskoztak kensingtoni házunkban s máshol is a fölött, hogy mi módon lehetne fiatal kalandorunkat nővérének, a királynőnek, legjobban bemutatni. Esmond ezredes könnyen kivihető és egyszerű tervét fogadták el a végén mindnyájan, ugyanis: hogy valamelyik közönséges napon, a mikor kevesen szoktak az udvarnál lenni, jelenjék meg a herczeg mint Castlewood lord, ott fogadja az udvarmesternő, az a bizonyos lady pedig vezesse be a királynő szobájába. Azt pedig, hogy a herczeg, mint a királynő vagy pedig mint Beatrix fivére csókolja-e e meg a felséges kezeket: szabják a királynő egészségéhez, kedélye hangulatához, a találkozás alatt előfordulható körülményekhez; bízzák a jelenlevők belátására és a herczegre magára. Midőn e terv el volt fogadva, mindnyájan aggódva várták a kivitelre alkalmas nap következtét.

Két nappal az említett vacsora után, julius 27-ikén, a rochesteri püspök a Castlewood-családdal reggelizett. Alig végeztük be, dr. A. kocsija

a kensingtoni ház elé rohogott, s a doctor feljött az ebédlőbe, egészen megélenkítve a megfélemlítő komor társaságot, mert az anya és lánya reggel beszéltek arról a vacsoráról s talán még más történetekről is és a következő napról. A büszke Beatrix nem tűrt ellenvetést még nagybaktól sem, annyival kevésbé anyjától, a világ leggyöngédebb teremtesétől, kit inkább lánya kormányzott, mint ő azt. Érezve magában, hogy hibás és hogy ezerféle fogásaival (épen oly kevésbé tudta megállani, hogy ezeket minden közelébe jövő férfión meg ne kísértse, mint a hogy a nap meg nem tudja állani, hogy ne süssön kicsinyre és nagyra egyaránt) fölkelte maga iránt a herceg veszélyes bámulását, s kényszeríté annak kinyilatkoztatására is: annál nyakasabb, hajthatlanabb volt, minél inkább birt hibájának öntudatával.

A herceg hálósobájában itta épen csokoládját, mert még nem aludta volt ki mámorát, midőn a doctor közénk érkezett és ujdonságaival, melyek halasztást nem tūrtek, egyszerre háttérbe szorította a kisebbszerű családi rossz-izüségét, mely Castlewoodékat foglalkoztatá.

A vendég után tudakozódott; a vendég oda-fönn volt, saját osztályában: kérte Monsieur Baptisteot, hogy menjen föl rögtön urához, s mondja meg Castlewood gróf ő nagyságának, hogy vegye föl azonnal egyenruháját, s jöjjön, üljön a doctor kapu előtt álló kocsijába.

Azután előkészítette Beatrix kisasszonyt, mi

lesz az ő szerepe: «Egy félóra mulva ő felsége és kedvencz udvarhölgye az új nyári lak mögött, a czedrusfa sorban élvezendik a friss léget. Ő felsége hordszékében fog ülni, s Beatrix kisasszony testvérével, Castlewood gróf ő nagyságával sétáljanak a kis kertben (itt van lady Masham kulcsa) s bukkanyanak történetből a királynőre. A hordár vissza fog vonulni, s magokra hagyja a királynőt, a kegyenczet, Beatrixet és testvérét; Beatrix bemutatja testvérét és aztán! és aztán, a főtisztelendő püspök úr imádkozni fog a találkozás kimeneteleért és a skót klérus Ament fog mondani reá! Csak gyorsan, tegye föl, Beatrix kisasszony, kalapját s a királynő kegyelmes lesz. Ily jó alkalom hónapokig nem adja elő magát!»

A herczeg csak késett, csak késett, s a jó alkalom majdnem elmúlt közönyössége miatt. A királynő már épen el akarta hagyni a kertet, midőn a kis társaság megérkezett. A doctor, püspök, Beatrix és testvére mindnyájan együtt mentek az orvos kocsijában, s már egy félórája elindultak volt, midőn Esmond ezredes a kensingtoni házba megérkezett.

Esmond semmit sem tudott az egésről, s midőn e dolgot meghallotta, melyben Beatrix volt a főszerepet játszandó: Esmond szívében, egy percze, elhallgatott a féltékenység hangja. Egy félóra multán a kocsi visszatért; először a püspök szállt ki belőle s lesegítette Beatrixot. A főtisztelendő úr megint fölült, s Beatrix egyedül

lépett be a házba. Az ablakból néztük mindnyájan, s igyekeztünk arczáról leolvasni a találkozás eredményét.

Fölindulva, sápadtan lépett be a szobába; egy pohár vizet kért, a mint anyja elébe ment, s miután kiitta, letéve kalapját, elbeszélte a történeteket.

— Reméljük a legjobbat — kezdé — a királynő elájult. Ő felségét hordszékében találtuk, a czéd-rus-sorban, s csak a Lady volt vele; a kert nyugati részén, a kis kapun mentünk be, s egyenesen neki tartottunk. A doctor követett. Egy oldal-úton vártak, s a bokrok elfődték szemeink elől, a mint közeledtünk. Szívem úgy dobogott, hogy alig tudtam szólani, hanem a herczeg azt sugta fülembe: Bátorság Beatrix; s kemény léptekkel követett. Arcza egy kicsit ki volt pirulva, de félelmet nem vettem észre rajta. Ő, a ki oly hősileg küzdött Malplaquetnál, nem fél semmitől.

Esmond és Castlewood összenéztek e dicséretnél. Egyik sem igen örült neki.

— A herczeg levette kalapját — folytatá Beatrix — s láttam, hogy a királynő lady Mashamhoz fordult, mintha kérde volna, ki ez a két ember? Ő felsége sápadt volt s nagyon rosszul nézett ki, de egyszerre elpirult; a kegyencz intett, hogy közeledjünk s én a herczeget kézen fogva vezettem egészen a hordszékig. «Nyujtsa felséged kezét a gróf úrnak, hogy megcsókolja» — szólt az udvarhölgy és a királynő kinyújtá kezét, a her-

czeg pedig, midőn megcsókolá, letérdelt; ő, a kinek semmi halandó ember vagy asszony előtt nem kellene térdelni.

— Soká volt gróf úr távol Angliától — mondta a királynő — miért nem telepedik itt meg, hogy hajlékot adhasson anyjának és nővérének?

— Azért jövék most, Madam, hogy itt maradjak, ha a királynő kívánja — viszonzá a herczeg, újból mélyen meghajtván magát.

— Ön idegen nőt és idegen vallást vett föl, gróf úr; Anglia vallása nem volt elég jó önnek?

— Visszatérvén atyám vallására — szólt a herczeg — azért nem szeretem kevésbbé anyámat, nem kevésbbé vagyok hű szolgája felségednek!

— Ekkor — jegyzé meg Beatrix — a kegyencz intett nekem, hogy vonuljak vissza, s én megtevém, pedig meghaltam volna örömet, csak-hogy meghallhattam volna, mi fog történni, s valamit sugott a királynő fülébe, mire ő felsége fölemelkedett székében, egy pár szót mondott fölindulva, a herczegre nézett, s remegve támaszkodott a szék karjára. A herczeg egészen lehajlott a hordszékbe; hevesen kezdett beszélni; csak pár szót érthettem meg: «atyám, áldás, bocsánatot,» s evvel a herczeg megint térdre borult; egy iratot vont ki kebléből s átnyujtá a királynőnek, ki mihelyt belenézett, sikoltva tárta ki karjait, s elvonta kezét a herczegtől, melyet ez meg akart csókolni. Erre a herczeg heves taglejtéssel kezdett

beszélni, majd összekulcsolván kezeit szíven, majd kiterjesztvén azokat, mintha azt mondta volna: «Itt vagyok, a te testvéred, hatalmadban.» Lady Masham a hordszék másik oldalára rohant, letérdelt s hevesen kezdett ő is beszélni. Megragadta a királynő felőle való kezeit s fölemelte az iratot, mit ő felsége leejtett volt. A herczeg fölállt, s úgy beszélt, mintha menni akart volna; a kegyencz tulfelől még mindig esengett, azután a herczeg után rohant s megint visszavitte őt egész a hordszékig. A herczeg ismét letérdelt, megragadta a királynő kezét, melyet ez nem vont vissza, s megcsókolta százszor is; mylady ezalatt folyvást zokogott és könyörgött a szék mellett. A királynő úgy ült ott, mintha az egészből egy szót sem értene, csak gyűrögette az iratot egyik kezében, míg másikat a herczeg átkulcsolva tartá; ő felsége egyszerre néhány éles sikolyt hallatott s görcsös zokogásba és nevetésbe tört ki. «Elég, úram, mostanra» — szólt lady Masham és a hordár a lármára visszatért a mulató lak mögül. «Gyorsan — szólt a kegyencznő — segítség, segítség!» Én a doctor után szaladtam, ki csakhamar odaért Rochester püspökkel. Lady Masham azt sugta a herczegnek, hogy remélje a legjobbat s legyen kész holnapra. Ő a püspök házába ment, hogy ott néhány barátjával találkozzék. S így lön e nagy cselszövény lefejtve — végzé be Beatrix térdre borulva, kezeit összekulcsolva s fölkiáltva: «Éljen a király, éljen a király!»

Így végződött Beatrix elbeszélése, s ő is kezdett egy kevésbé csöndesedni. Tudakozódtunk a herceg felől, ki Atterbury püspöknél maradt, s megtudtuk, hogy aligha aznap haza jő már. A három rokon összenézett s látszott, hogy mindhárom agyán ugyan egy gondolat villant át.

De ki fog előállani a dologgal? Monsieur Baptiste, azaz Castlewood Ferencz, kipirult arcczal nézett Esmondra; az ezredes ajkába harapott s csöndesen visszavonult az ablakmélyedésbe. Végre is Castlewood grófnő közlé Beatrixszel az ujságot, mely minden, csak kellemes nem, lehetett előtte.

— Örülünk — kezdé, gyöngéd hangon, megfogván lánya kezét — hogy vendégünk távol van.

Beatrix egy percze visszatántorodott, körül nézve hármunkon, mintha vészt sejtett volna. «Miért örültök? — kérdé, s keble hullámzani kezdett. Már ily hamar jóllaktatok vele?»

— Sőt azt gondoljuk, hogy egyikünk átkozottul szivelheti — tört ki Castlewood Ferencz.

— S melyik az, ön-e, mylord, vagy mama, ki féltékeny, hogy a herceg az én egészségemre iszik? vagy talán a család feje (s büszke, lenéző pillantást vetett Esmond ezredesre), ki az utóbbi időkben prédikációkkal tartá a királyt.

— Mi nem mondjuk, hogy te igen bizalmas vagy ő felségével.

— Köszönöm, asszonyom — szólta Beatrix, megbiecczentvén fejét s mélyen meghajlott.

Anyja nyugodtan, méltósággal folytatá: «Legalább nem mondtunk semmi ilyest, bár megtennök, ha ugyan lehetséges volna egy anyának, ily szavakat intézni saját lányához, atyád lányához.»

— Eh! mon père — tört ki Beatrix — a sem volt különb, mint más halandók atyja — s megint az ezredesre pillantott.

Mindnyájunknak szívünkbe nyilallott ez a két-három francia szó; modora tökéletesen hasonlított idegen vendégünkéhez.

— Egy hónappal ezelőtt se' nem beszéltél francziául, Beatrix — jegyzé meg anyja bánattól rezgő hangon — se' nem mondtál rosszat atyádról.

Beatrix, kétség kívül, belátta, hogy hevében igen messze ment, mert olyan lett, mint a pipacs, s daczos hangon folytatá: «De megtanultam a királyt tisztelni, s jobb lenne, ha mások nem vennének se engem, se ő felségét gyanuba!»

— Ha csak egy kevéssel jobban tisztelnéd anyádat — veté közbe Ferencz — nem sebezned meg önmagadat, ily módon.

— Nem vagyok én gyermek — válaszolt szemébe nézve — nagyon jól megvoltunk öt esztendeig a te kegyed és példaadásod nélkül, s most sincs egyikre is szükségem. De miért nem beszél a ház feje? Úgyis ő itt az úr; ha segédlelkésze bevégezte a zsoldárt, elkezdi-e ő tisztelendősége a prédikációt? A zsoldárból már jól laktam. A herczeg is épen e szavakat szokta használni az ezredessel szemben, s a fölhevült lány ismételte dühében.

— Nagyon jó tanítványnak bizonyítá be magát, kisasszony — szól az ezredes; s folytatá, a grófnőhöz fordulva — nagyságod előtt használta vendége e kifejezést, vagy csak maga Beatrix volt, kivel unalmas prédikációm felőli véleményét közölni jónak látta?

— Négy szemközt beszéltél vele? — tört ki a gróf, elkáromkodva magát. — Istenemre, négy szemközt beszéltél vele?

— Ha ő itt volna, nem merészkednél így bánni velem, tudom Istenem, nem mernél! — kiáltott a lány. — Csak tartsa meg gróf úr káromkodásait neje számára; mi nem vagyunk itt az ily beszédekhez szokva. Míg ön ide nem jött, köztem s anyám közt szeretet honolt; én gondoskodtam róla, midőn önnek eszébe sem jutott, midőn esztendőig oda volt lovai, kedvesei és pópista neje körében.

— Terremt — szól a gróf, megint káromkodásban öntvén ki mérgét — Clotilda angyal, hogy mersz Clotildról csak egy rossz szót is mondani?

Esmond ezredes meg nem állhatta, hogy el mosolyodjék, midőn látta, hogy mily könnyen vissza lőn verve Ferencz támadása ez egy kirohással.

— Azt hiszem, itt nem Clotildról van szó — jegyzé meg Esmond, a guny árnyalatával hangjában — ő nagysága száz mérföldre Párisban van, s gyereket póllálgatja. Itt Castlewood gróf testvéréről s nem nejeről van szó.

— Ez nem Castlewood gróf — szölt Beatrix — csak Esmond Ferencz ezredes fia és semmi több, s a cím, mit hordoz, nem övé; más jószágát bitorolja, pedig jól tudja mindezt. — A szegény ostromlott itt megint egy kirohanást kísérelt meg, s a főhadiszállást más harcztérre akarta áttenni.

— Bocsánatot kérek — vágott közbe Esmond — ha be nem tudom bizonyítani jogomat, a jog is elveszett. Ha atyám nem ismert el örökösül: önök atyja volt a törvényes utód, s Castlewood lordnak csak oly joga van rangjához és birtokaihoz, mint akárki-fiának széles Angliában a magáéhoz. Különben ismét nem erről van szó, a mint igen jól tudhatják: térjünk vissza beszédünk tárgyára, ha már engem is bele tetszett keverni. Én megvallom őszintén, hogy az a ház, melyben egy ily herczeg lakik, a ki a nőket nem tiszteli, nem egy fiatal hajadon lánynak való ház; hogy jobb lesz neki falun mint itt; hogy a herczeg fontosabb czél végett van itt, melytől nem szabad hogy eltérítse könnyelműség; s hogy miután Beatrix nemesen elvégzé föladatát e reggel, lépjen most vissza a szinpadról, s hagyja azt a többi játszóknak.

Esmond a legnagyobb nyugodtsággal és udvariassággal beszélt, remélem az udvariasságot soha sem téveszté szem elől nőekkel szemben; * a grófnő

* Kedves atyámnak igaza van, mert ő nemünk iránt mindig a legudvariasabb volt. Kis gyermek korom óta

az asztal egyik felén mellette állt; Castlewood tul felől, a szegény Beatrix pedig közbül, mintha futóárkokkal vettük volna körül.

Miután kétszer kísérté meg a kirohanást, s mindkétszer vissza lön verve, végre természetesen a nők ultima ratio-jához folyamodott: könyvekbe tört ki. Szép szemei megteltek; sohse tudtam kibírni a kin e kitörését se nála, se egyáltalán a nőknél.

— Én egyedül vagyok — zokogá — s ti hárman egy ellen: testvérem, anyám és ön. Mit tettem, hogy ily gyöngédtelenül néztek rám, ily szeretet nélkül szóltok hozzám? Az én hibám-e, hogy a herczeg, mint láthatjátok, bámul? Én hoztam e ide? Más voltam-e irányában, mint a hogy ti mondtátok nekem? Nem ti mondtátok-e,

a legnagyobb gyöngédséggel bánt velem, pedig én csak kis lady voltam. Bár sokszor gondolkoztam felőle, de nem emlékszem, hogy valaha egy durva szót hallottam volna tőle s még a legutolsó négerlány iránt is mindig a legudvariasabb volt. Anyámon kívül senkivel sem bizalmaskodott s csupa gyönyörűség volt nézni azt az egyetértést, mi közöttük mindvégig uralkodott. Anyám s az egész ház folytonos vetélkedésben élt, hogy melyik tud neki jobban tetszeni s a legnagyobb remegés fogott el mindenkit, ha valahogy meg találtuk sérteni. S mégis a legalázatosabb férfi volt a világon; akármit megtett, akár mivel meg volt elégedve, s mr. Benson, a lelkész, ki halálos ágyán mellette volt, mindig azt mondta: «Nem tudom, mi volt Esmond ezredes hite, hanem élete és halála igazi keresztyéni volt.»

E. W. R.

hogy meghalni is kötelességünk érette? Nem te tanítál-e, anyám, éjjel-nappal, hogy első imám ő érette mondjam s csak azután mimagunkért? Mit kíván tőlem, rokon, mert tudom, hogy maga ennek az egész ellenem való összeesküvésnek a feje! Tudom, hogy ön az úr, s tudom, hogy anyám, testvérem csak az ön szavára tesznek így; hova kívánja, hogy menjek?

— Én csak azt kívánom, hogy a herczegtől távol legyen — viszonzá Esmond komolyan — a kísértés nagy és veszélyes, Isten mentsen, hogy azt mondjam: kegyedre nézve; én csak őt kívánom attól elvonni. A kegyed becsületének, Istennek hála! nincsen örre szüksége, de az ő könnyelműségének van. Ő, már rangjánál fogva oly távol áll minden nőtől, hogy vágyai csak törvénytelenek lehetnek. El akarjuk távolítani családunk legdrágább gyöngyét a megszegényítésnek még csak lehetőségetől is, s ez az, miért távozását óhajtjuk, édes Beatrix.

— Harry úgy beszél, mintha könyvből olvasná — mondá Ferencz egyik szokott káromkodásával — a terr —! mind egy szóig igaz, a mit mondott. Te nem tehetsz róla, Trix, hogy csinos vagy, s ép oly kevésé tehet róla a herczeg, ha utánad szalad. Az én tanácsom az, hogy térj ki neki; mert Istenemre! ha a herczeg játékot merne üzni veled, király ide, király oda: Esmond Henrik és én kérdőre vonnók.

— Két ily hős sem elég őrizetemre? — kérdé

Beatrix bánatosan. Bizony, ha ti ketten ügyeltek rám, semmi veszély sem érhet.

— Én is azt hiszem, Beatrix, hogy nem — szólt Esmond ezredes — s ha a herczeg ismerne bennünket, nem merne próbát tenni.

— De ismer-e? — jegyzé meg a grófnő, egész nyugodtsággal. Oly országból jött ő, hol a király bármily vágyai csak tisztesség a nőnek; menjünk, édes Beatrixem! Walcotra vagy Castlewoodra akarod hogy menjünk? Csak itt hagyni a várost, az a legjobb. Ha a herczeg el lesz ismerve, ha férfiaink visszahelyezék jogába, s magának lesz háza St.-Jamesben vagy Windsorban: akkor mi is visszatérhetünk a mienkbe. Nem igaz, Harry, Ferencz?

Elhihetni, hogy Harry és Ferencz igazat adtak neki.

— Akkor hát menjünk — szólt Beatrix egy kicsit halványan — lady Masham megigérte, hogy ma este tudósítani fog ő felsége, a királynő hollywoodról, s aztán holnap —

— Azt hiszem, édesem, legjobb lesz, ha ma megyünk — vágott közbe Castlewood grófnő — a kocszi készen áll; Hounslowban meghálunk, s reggelre már otthon leszünk. Most tizenkettő, mondja meg Harry, hogy egyre álljon elő.

— Szégyen, gyalázat! — tört ki Beatrix zokogástól elfojtott hangon. Meg akartok becssteleníteni kegyetlen elővigyázataitokkal? Saját anyám az első, ki gyanakszik reám s úgy akar elvinni innen

mint egy porkoláb. Veled nem megyek, anyám; nem megyek, foglya senkinek sem leszek. Azt hiszitek, hogyha meg akarnálak csalni, nem talál-
 nék rá utat és módot? Saját családom gyanakszik
 rám. Azok kétkednek, kiknek legjobban kellene
 szeretniök! Váljunk meg tehát; elmegyek, de
 csak egyedül: legyen, Castlewoodra. Elég boldog-
 talan és elhagyatott valék ott, hadd térjek hát oda
 vissza, de kiméljetez meg legalább azon gyalázat-
 tól, hogy őrt állítsatok szerencsétlenségem mellé,
 mert e kísérletet ki nem állom. Elmegyek hát, ha
 kívánjátok, de csak egyedül, vagy sehogy sem. Ti
 hárman diadalmason megállhattok nyomorom
 fölött, én pedig eltűröm, a mint eddig eltűrém.
 Főporkoláb úr, ha úgy tetszik, állíttassa elő a
 kocsit, mely elszállít fogságomba. Köszönöm,
 Esmond Henrik, köszönöm. Éltem végperczéig
 háládatos leszek, s nem felejttem el. S neked,
 anyám, s neked, testvér, miként mutassam meg
 hálámat becsületes gondos megőrzéséért?

Evvel elhagyta a szobát, oly büszkén, mint
 egy királynő, kihívó tekintetet vetve mindnyá-
 junkra. S mi ott maradtunk a csatatéren mint
 győzők, de a győzelem elrémitett, megszegényi-
 tett. S valóban kegyetlenség, szívtelenség volt,
 hogy mi hárman esküdtünk össze e gyönyörű
 teremtés megalázására, száműzésére. Némán te-
 kintettünk egymásra: s nem ez volt az első csel-
 szövény, mit e szerencsétlen napokban akkor
 bántunk meg, mikor már késő volt. Megegyez-

tünk, hogy legjobb lesz, ha egyedül megy, de csak suttogva mertünk beszélni, mintha valami szégyenletes dologról szóltunk volna.

Beszélgetésünk után körülbelől egy félórával, Beatrix megint visszajött, tekintete most is oly kihívólag ránk szegezve, mint midőn elhagyott. Egy kis bőrtokot tartott kezében. Esmond jól tudta, hogy az ő gyémántja van benne, melyet akkor adott neki, mikor Hamilton herczeg arája volt; s melyet azon végzetes estve viselt, midőn a herczeg megérkezett. «Visszahoztam Esmond marquisnak ajándékát, mit akkor kegyeskedett nekem adni, mikor jobban bizott bennem, mint most. Nem fogok soha többé Esmond Henriktől ajándékot vagy jótéteményt elfogadni; visszaadom e családi ékszer, mely egy király kedveséé volt, visszaadom annak, ki azt hitte, hogy én is az akarok lenni. Mylord marquis, bevégezte-e küldetését, előállította-e a kocsit? Nem küldi-e inasát utánam, hogy lássa, nem jövök-e vissza?»

Igaz, a győzők mi valánk, de a nap diadala a szegény legyőzött lányé maradt.

A szerencsétlen ékszer-tokot először bárókorona ékíté, midőn a szegény fiatal emberrel volt eligérkezve, kit aztán cserben hagyott; utóbb herczegi czímet véstek födelére, de melyet, az Istenek végzék, szegény Beatrix hasonlóképen nem viselt soha. Castlewood grófnő gépiesen nyitá ki a ládácskát, alig tudva mit csinál; Esmond gyémántjai mellett ott feküdt a boldogult her-

czeg zománczos mellképe, melyet Beatrix, gyászával együtt, letett volt, midőn a király házukba érkezett. A szegény gondatlan lány talán már rég el is feledte.

— S ezt is itt hagyod, Beatrix? — kérde anyja egész gyöngédtelenséggel, a mi oly szokatlan volt nála, s kezébe vette a képet. De vannak pillanatok, midőn a leggyöngédebb nők is kegyetlenek, s vannak diadalok, mikről az angyalok sem tudnak lemondani!*

Maga Castlewood grófnő is elrémült, midőn lányán e kegyetlen döfést tevő. Szegény Beatrixet épen szíven találta. Arcza kipirult, szemére nyomá zsebkendőjét, megcsókolá a kis képet s keblébe rejté. «Elfeledtem; a méltatlanság elfeledteté velem bánatomat, hanem anyám mindkettőt eszembe juttatá. Isten veled, anyám; nem hiszem, hogy valaha meg tudjak bocsátani neked. Valami elszakadt közöttünk, s azt sem az évek, sem könnyek nem köthetik össze többé. Mindig mondom én, hogy magamban állok; te soha sem szerettél, s már akkor féltékeny valál reám, midőn atyám térdén lovagoltam. Hadd távozzam, minél előbb: annál jobb. Tovább nem állom ki köztetek.»

— Eredj, gyermekem — mondá anyja, még

* E megjegyzésből is látszik, mily igazságtalanul, mily büszkén itél néha a legjobb férfi is nemünkről. Esmond grófnőnek eszébe sem jutott lánya fölött diadalmaskodni, s e sok könybe került sértést csak az anyai kötelesség érzete sugallta neki. E. W. R.

mindig jéghideg hangon — eredj, hajtsd meg térdeidet és kérj bocsánatot, eredj, könyörögj a magányosságban alázatosság és bűnbánat lelkeért. Nem szemrehányásaid tesznek boldogtalanná, hanem kemény szíved, kedves Beatrixom; lágyítsa meg az Úr s tanítson meg, hogy egykor szeretni tudd anyádat!

Ha a grófnő kegyetlen volt is, arra nem lehetett volna birni, hogy azt elismerje. Büszkesége majdnem fölülmulta Beatrixét, s ha a lány önfejté volt, félek, ez önfejűséget örökölte . . .

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Vendégünk elhagy bennünket, mert nincs megelégedve vendégszeretetünkkel.

Beatrix egy óra alatt kész volt s el is indult. Kisérete szobalányából és egy fegyveres szolgából állott, ki a kocsi ajtaja mellett lovagolt, nehogy valami baj történjék az úton. Esmond és Ferencz magok akarták elkisérni, de a kisasszony méltatlankodva utasította vissza őket. Még egy másik embert küldtek a kocsi után, kinek nem volt szabad azt előbb elhagyni, míg másnap át nem haladtak a Hounslow-síkon. Castlewood grófnő cselédsége csakis e két személyből állott, s míg ezek oda voltak, Lockwoodnak, Esmond hú legényének kellett a grófnőt szolgálni, bár ő is

jobb szeretett volna szíve választottja, Luczi fedezetére menni.

Ebédünket némán, szomoruan költök el; mintha valami sötét ült volna a házon, mióta Beatrix ragyogó arcza elfordult attól. Délután a király kegyenczétől tudósítás jött, mely némileg eloszlatta aggodalmainkat. «A királynő sokat nyugtalankodott — így szólt a tudósítás — de most már csöndesebben van, s minden a legjobban fog menni. Castlewood lord legyen készen, ha megint utána küldünk.»

Este megint jött egy czédula: «Az államtanácsban heves vita volt. A kincstárnok lándsát tört nézetei mellett s elbukott, hogy soha többé föl ne keljen; utódja még nincs kinevezve. Lord B.-nél ma este Golden-Square-en nagy whiggylés lesz. Ha ő ingadozni talál, mások hivek lesznek. A királynőnek már nincsenek lázai, de még az ágyban fekszik; különben nyugodt. Reggel felé készen kell lenni, mert remélem, minden jól menend.»

Alig távozott a küldött, ki a czédulát hozta volt, midőn a herczeg csakhamar megérkezett. Ő királyi felsége annyira a püspök borainak pártján állott, hogy oknékül való lett volna vele ezuttal komoly ügyekről beszélni. Másnak kellett őt a királyi ágyba fektetni; Castlewoodot barátságosan keresztnéven szólította; körülbelül nem sokat tudott az egész dologról, mitől koronája s élete függött. Szerencséje volt, hogy a cse-

lédek odavoltak az úton, s csak azok hallották beszédét, kik nem árulták el. Királyi torok-köszö-rüléssel tudakozódott az isteni Beatrix után. Alig feküdt le, pár percz mulva azon mély álomba, öntudatlanságba merült, melylyel Bacchus szokta hiveit megáldani. Szerettük volna, ha Beatrix ott lett volna, hogy lássa őt bekapva. Majdnem sajnáltuk, hogy már elment.

A kensington-squarei ház lakói egyike elég bolond volt, hogy még az éjjel Hounslowba lovagoljon, coram latronibus, azon fogadóba, hova a család mindannyiszor szállani szokott, valahányszor Londonból Castlewood-falvára ment. Esmond megkérte a fogadóst, hogy ne tudassa Beatrix-szal megérkeztét, s azon szomorú vigaszban részesült, hogy elmehetett azon szoba ajtaja előtt, melyben a kisasszony szobalányával aludt és hogy azon kocsiban virraszthatott, melyben Beatrix kora reggel tova utazandó vala. Látta mosolyát, hogy pár pénzdarabot csusztatott a cseléd kezébe, kinek meg volt rendelve, hogy Bagshotig kocsija mellett lovagoljon. Mivel az út nem volt veszélyes, s az egyik szolga fegyveres vala, a másik cselédet elbocsátotta kíséretéből. E ficzkó számtalan hajlongás közt kivánt úrnőjének szerencsés utat, egy kancsó sör mellé beült a fogadó konyhájába, s bevárván társát, Jancsi fullajtárt, együtt tértek vissza Londonba lovaikkal.

Alig lehettek egy futamodásnyira Hounslowtól, a két jó madár már megint megállott egy ital

sörre s majd leesett az álluk, mikor észrevették a közeledő Esmondot. Az ezredes heves kérdéseire azt felelték, hogy a kontesz tiszteletét küldi, egyebet nem izent; hogy az éjjel nagyon jól aludt s reméli, hogy estére megérkezik Castlewoodra. Az ezredesnek nem volt sok ideje a kérézősködésre s elvágatott London felé, hol fontos dolgai voltak, mint olvasóim igen jól fogják tudni. Az a gondolat, hogy Beatrix el lön a véstől távolítva, nem kevésbé megnyugtató. Lova (a derék Fecske nagyon jól ismerte oda az utat), már Kensington-Squareben volt, mire a tegnapi estéről vendég fölébredt s kijózanult.

A múlt esteli eseményeket már korán megtudta az egész város. Azt beszéltek, hogy a királynő heves vitának volt tanuja a tanácsteremben, s a dolgot minden kávéház más meg más változatokkal adta elő. A püspök már kora reggel meghozta Kensington-Squarebe az ujságot, s alatt várta királyi ura fölébredését, s egész bizonyossággal mondta, hogy mielőtt a nap lemenne, walesi hercegnek és trónörökösnek lesz kihirdetve. A püspök azelőtt való délután szokás szerint értekezett az igazi brit-párt legbefolyásosabb férfiival. Mindnyájan ő királyi felsége mellett voltak, a skótok úgy mint az angolok, pápisták úgy mint az angol egyház hívei. «Sőt még a quakerok is — mondá — ott voltak gyűlésünkben, s ha a herceg egy kicsit igen sok brit puncot és sört iszik is, legalább annál jobban hozzá szokik

ez italokhoz; s Castlewood grófnak — jegyzé meg a püspök mosolyogva — el kell tűrni a keserű sorsot, hogy most egyszer életében egy kissé pityósna látták. A herczeg legalább tízszer ivott szeretetreméltó nővéreért, s mi nem győztünk eleget nevetni, bámulva e nagy testvéri szeretetet. De hol van a bájos nympa, s miért nem világítja meg nagyságod thea-asztalát ragyogó szemével?»

A grófnő szárazon megjegyzé, hogy Beatrix nincs otthon. A püspök sokkal jobban el volt foglalva fontosabb dolgokkal, hogysem sokat törődött volna akármilyen szép hölgy jelen- vagy távollétével.

Még az asztalnál ültünk, midőn dr. A. megérkezett. Az udvartól jött, arcza aggodalmat árult el; a tegnapi esti vértolulások megint jelenkeztek, még pedig nagy mértékben, úgy, hogy utána kellett hogy küldjenek, s ő érvágást rendelt. A long-acrei seborvos köppölyözte meg a királynőt, s ő felsége most már sokkal jobban van és könnyebben lélekezhet. Miért rezzentünk össze Mr. Ayme nevére? «Il faut être aimable pour être aimé» — jegyzé meg a vidor doctor. Esmond meghuzta kabátja ujját, s kérte, hogy hallgasson. Ayme háza volt az, hova a drága Castlewood lordot, Ferencz atyját, a végzetes párbaj után halni vitük volt.

Aznap semmiesetre sem lehetett egy második látogatást tenni a királynőnél. Midőn hallottuk,

hogy vendégünk odafönn fölébredt: a doctor, a püspök és Esmond ezredes, már régóta várván a herczeg fölkelését, tudatták vele az ujságot; egyik aggódva, a más kettő reménykedve. A doctornak távoznia kellett mindjárt. De megígérte, hogy folytonosan tudósítani fog az udvarnál történetekről. Az ő tanácsa s a püspöké az volt, hogy mihelyt a királynő egészségi állapota jobbra fordul, a herczeget be kell vezetni ágyához, s ha a nagytanács össze lesz hiva, a kensingtoni és st.-jamesi őrség (ebből két ezredben már tökéletesen lehetett bizni, s egyről lehetett tudni, hogy legalább ellenségesen nem fog nyilatkozni), a herczeg pártjára állandó, a mint a királynő, tanácsosai előtt, trónja örökösévé kijelöli.

A herczeg, a rochesteri püspök főtisztelendősége és Esmond, titkári minőségben, aznap nagyobb részét zárt ajtók mögött töltötték, kiáltványokat és leiratokat gyártván a vidékhez, a skótokhoz, a papsághoz, Anglia és London lakosságához; tudatván a három király száműzött utódjának megérkezését és testvére által trónörökösül való elismerését. A mi csak kívántatott az egyház és a nép szabadalmi biztosítására, mind meg lőn ígérve. A püspök egy csomó prelátus hűségéről kezeskedett, kik viszont hiveikért és testvéreikért az Urban állottak jót: hogy elismerik a leendő király szent jogát, s megtisztítják az országot a lázadás bűnétől.

Míg e kiáltványok fogalmazása tartott, az ud-

vartól több küldött érkezett, tudósítást hozván a felséges beteg állapotáról. Dél felé valamivel jobban volt; este megint görcsök bántották s félrebeszélte. Dr. A. már sokkal jobb ujsággal érkezett megint meg: hogy egyelőre semmi nagyobb veszélytől nem lehet tartani. A két utóbbi évben ő felsége többször volt ilyenformán, még rosszabbul is.

E közben vagy tíz kiáltványt készítettünk (nagyon sok bajt csinált az, hogy ügyelnünk kelle, nehogy valamelyik pártot megsértsük, s a whigekben vagy a dissenterekben gyanut gerjeszszünk) és a fiatal herceg az egész napi munkában élénkséget és gyors fölfogást tanusított az utasítások megtétele után, s valódi ügyességgel és találékonyssággal forgatta a mondatokat, melyeket alá kellett írnia. Az egész munka alatt, becsületére legyen mondva, vidor és gondtalan volt.

— Ha ez iratok nem a kellő kezekbe jutnának — jegyzé meg — vagy szándékunk meghiúsulna, Esmond lord írását megismernék, s olyan helyre juttatnák, a hova szívem szerént soha sem kívánom, hogy jusson; így hát legjobb lesz, ha — engedelmével — én magam másolom le őket, ám-bár, mondhatom, nem a legerősebb oldalam az írás; de legalább, ha megtalálják, senkit sem fognak compromittálni, csak azt, a ki legfőbb az egészben; s valóban hűségesen le is másolta mindnyáját, Esmond kézíratait pedig mind elégette. —

És most, és most, uraim, jerünk vacsorálni, s igyunk egyet a hölgyekkel. Esmond lord, ön is velünk fog ma este vacsorálni, úgy is már rég az ideje, hogy társaságában részesített.

A herczeg rendesen Beatrix régi hálósobájában vacsorált, mely a herczeg hálósobájába nyílt. A vendéglátók tiszteletteljesen szoktak királyi vendégüknek fölszolgálni, mígnem ez addig kérte őket, hogy ezek is leültek s részt vettek a vacsorában. Ez este természetesen csak Castlewood Ferencz és anyja forgolódtak az asztal körül, midőn a herczegnek be lőn jelentve, hogy találva van, mert egész nap saját lakosztályában ült a püspökkel, mint állam-miniszterével és Esmond ezredessel, ki ezuttal a tanács-titkári tisztet végzé.

A herczeg arcza nem árult el valami jó kedvet, midőn az összegyűlt s reá várakozó kis társaságon szétekintett s nem látta Beatrix ragyogó arczát, szokás szerint, felé mosolyogni. Kérdézködött a grófnőtől tegnapi szép vezetője felől, de mylady lesütötte szemeit s nyugodtan válaszolá, hogy Beatrix ma nem jöhet vacsorára; s nem jött legkevésbbé sem zavarba; pedig Castlewood irult-pirult, s Esmond sem érezte magát a legjobban. Azt hiszem, a nőknek külön szinlelési ösztönük van s már természettől sokkal jobban el tudnak valamit palástolni, mint a legkülönb udvaronc. S hány nő van, a ki élete jobb részét avval tölti el, hogy elleplezi érzelmeit, hizeleg

zsarnokának, s édes mosolyokkal, mesterkéltséggel hízogatóival álcázza kételyeit, bánatát, félelmét!

Vendégünk szótalanul költé el vacsoráját, csak a második palack kezdé ő felségét fölvidítani. Midőn Castlewood grófnő engedelmet kért a távoztatásra, azt izente tőle Beatrixnek, hogy reméli, másnap lejő ebédre, bort tölt neki, azután egy kicsit beszélget vele, mert van bőven, miről.

Másnap megtudtuk kensingtoni tudósítónktól, hogy a királynő valamivel jobban van; egy órát fönn is volt, de még igen gyöngé, hogy látogatást elfogadhasson.

Ebédre csak ő királyi felsége számára lőn terítve, s csak a két férfi szolgált föl. Reggel tanácsot tartottunk Castlewood ladyvel, elhatároztuk magunkat, hogy ha ő felsége ismét tudakozódnival talál Beatrix után, feleljenek neki a férfiak.

Észrevehetőleg kedvetlen és nyughatatlan volt; folyvást csak az ajtóra nézett, mintha várt volna valakit. Hanem biz ott senki sem jött be, kivéve a derék Lockwoodot, ha egy-egy tálat behozott, melyet a bennlevők vettek át tőle; ez így volt már szokásba véve, s félek, a konyha-tanács azt végezte, hogy a fiatal gróffal jött pap mindnyájunkat a pápista vallásra térített, s ezek a pápisták olyanok, mint a zsidók, a kik együtt esznek és soha keresztyének szemeláttára nem ebédelnek.*

* Képzeltetni a katolikusok helyzetét akkor Angliában.
Ford.

A herczeg próbálgatta kedvtelenségét elrejteni, de akkor még nem volt valami nagy kép-mutató, s midőn rossz kedve volt, csak nagy bajjal tudott nyugodt arcot csinálni. Előbb megkísérelte — elég ügyetlenül — mindennapi dolgokról beszélni, de végre a valódi tárgyra tért, tőle kitelhető nyugodtsággal mondván Castlewoodnak, hogy reméli, a gróf úr anyja és testvére este csak vele fognak vacsorálni; hogy neki az idő szörnyű hosszúnak tetszik, ki sem mehet a házból; és hogy nem fog-e ma vele Beatrix kártyázni?

Lord Castlewood Esmondra nézett s jelt adván, tudatá ő királyi felségével,* hogy testvére Beatrix nincs Kensingtonban, mert a család legjobbnak tartotta, ha elhagyja a várost.

— Nincs Kensingtonban! — kiáltott föl a herczeg — talán beteg? hisz tegnap még jól volt; miért hagyta el a várost? Az ön rendeletéből, gróf úr, vagy tán az Esmond ezredeséből, mert úgy látszik, ő az úr a háznál.

— Nem ennél, Sir — szólt Ferencz büszkén — csak a castlewoodi háznál, melyet ő adott nekünk. Ez az anyám háza, s Walcote az atyámé volt, s Esmond marquis igen jól tudja, hogy csak egy szót kell szólania, s visszaadom az övét.

* A herczeget Londonban mindig királyi felségnek címéztük, hanem a nők állandón mindig királynak szólították.

— Esmond marquis! Esmond marquis — jegyzé meg a herczeg, fölhajtvá polarát — igen sokat bajlódik az én ügyeimmel, s nagyon elbizta magát a nekem tett szolgálatban. Ha Beatrixet avval akarja megnyerni, gróf úr, hogy börtönbe veti őt, engedjen meg, ha megmondom, hogy nem ezen az úton lehet egy nőt megnyerni.

— Nem tudom, Sir, hogy királyi felségeddel Beatrix megnyeréséről szoltam volna.

— No bizony! nem szükség, hogy az ember boszorkány legyen, hogy ezt átlássa. Hisz minden perczben kiüti a szög a zsákból magát. Gróf úr, ön féltékeny, s a szegény udvarhölgy nem nézhet más emberre, a nélkül, hogy kegyed haragos arcot ne vágjon. A mit ön tesz, uram, az nem nemeshez illő, az annyi mint a vendéget kidobni az ajtón, az lâche, igen lâche (francia szavat is vegyített beszédébe, mert dühe nem hagyott időt, hogy a kifejezéseket válogassa). Ön házatokba jövök; életemet kockáztatom; magamat ennuyrozom, hűségükre bizom magamat; más társaságom nincs, mint ő lordsága prédikáziói és e bámulatraméltó fiatal hölgy, s ti elveszitek őt tőlem; s ön marad! Merci, merci monsieur! meg fogom hálálni, ha módomban lesz; meg fogom jutalmazni e tolakodó, igen monsieur: kissé tolakodó hűséget. Már egy hónapja, hogy halálra kinez kegyúri tekintetével. A koronát akarja fölajánlani nekem s azt várja, hogy térden állva fogadom el, mint János király. Eh! isme-

rem én történetemet, s tudok nevetni a ránczolt homlokú bárókon. Én bámulom önnek imádoztját, s ön egy falubeli Bastilleba küldi őt; én házába jövök: s ön kétkedik bennem. El fogom hagyni e házat, monsieur, el fogom hagyni még ma este. Vannak nekem más barátaim is, kiknek igazságérzetök nem fog az enyémben oly hamar kétkedni. Ha elajándékozandó térdszalagjaim vannak, azokat nemeseknek fogom adni, s nem oly embereknek, kik mindenben csak bünt látnak. Rendeljenek kocsit nekem, hadd hagyjam el e helyet, vagy hozzuk vissza a szép Beatrixet. Nem kívánom vendégszeretetőket e gyönyörű teremtés szabadságának árán váltani meg!

E beszédet heves mozdulatok kísérték, mint a francziáknál szokás, s e nemzet nyelvén is volt elhadarva. A herczeg széltibe-hosszába méregette a szobát; arcza vörös volt, s kezei dühtől reszkettek. Ekkor már nagyon gyöngé és czingár volt, ismételt betegségek és kicsapongó élete folytán. Esmond vagy Castlewood, akármelyik, térdei alá gyűrhetette volna s egy fél percznyi küzdelem után kiköltöztethette volna az árnyékvilágból, s mégis ő itt sértegetett mindkettőnket, legkevésbbé sem igyekeztvén elpalástolni érzelmeit családunk fiatalabb tagja iránt, előttünk, kiket leginkább érdekelt becsülete. Végre Castlewood gróf válaszolt a herczeg szó-árjára, egész egyszerűséggel és finomsággal.

— Sir, királyi felséged feledni méltóztatik,

hogy mások is kockáztatják életüket épen felséged ügyeért. Istennek hála, nagyon kevés angol merné kezét felséged szent személyére emelni: s minket még sem kimélnék. Életünk, mindenünk szolgálatára áll felségednek, csak egy nem, s az — becsületünk.

— Becsület! ugyan, uram, ki a ménkönek jut eszébe önök becsületét megsérteni? — szólt a herczeg sértődve.

— Kérjük is felségedet, ne is jusson eszébe soha — jegyzé meg Castlewood, mélyen meghajtva magát. A lég nyomasztó volt, s az ablakok nyitva voltak a kert és utcza felől. Esmond ezredes hallotta az utcza tulsó oldalán kiáltó éjiőrszavát, a zárt ajtó daczára, a mint az órát kiáltotta. Kinyitá a herczeg szobájába vezető ajtót; Márton inas, ki Beatrixet Hounslowig kísérte volt, épen akkor távozott e teremből, midőn Esmond belépett. Mikor e ficzkó elment és az éjiőr megint elénekelte mondókáját: «minden ember hallgasson a szóra, tizet ütött már az óra», Esmond mély hangon mondá a herczegnek: «Hallja, királyi felséged?»

— Après! monsieur — viszonzá a herczeg.

— Csak intenem kell innen az ablakból s elküldenem száz lépésre ide és ő katonákkal térne vissza, s én átadnám nekik azt, ki magát III. Jakabnak nevezi, s kinek fejére a parlament 5000 fontot tűzött ki, a mint királyi felséged is olvashatta Rochesterből visszajövet. Csak egy szót

kéne kimondanom, s Isten az atyám, ki is mondanám, ha tudnám, hogy a herceg saját becsületeért meg nem szünik a mienket sérteni. De Anglia első nemese sokkal jobban tudja kötelességét, hogysen a legutolsóval szemben megfelekezhetnék magáról, s oly tettért veszélyeztetné koronáját, mely a tettesre csak gyalázatot hozhat.

— Van lordságodnak valami mondani valója — szólt a herceg, sápadtan a dühtől, Castlewood Ferenczhez fordulva — valami fenyegetés, vagy sértés, hogy föltegye koronáját e gyönyörű esztélynek?

— Én családunk fejével tartok — viszonzá Castlewood, büszkén hajtván meg magát. Hány órára parancsolja herczegséged, hogy reggel szolgálatára álljunk?

— Ön kora reggel Rochester püspökhöz fog menni, s megkéri, hogy jöjjön ide kocsiján, s készíttessen számomra lakást házában, vagy valami biztos helyen. Ne féljen, a király meg fogja bőségesen jutalmazni, mit érette tett. S most, kívánok önnek jó éjszakát; már lefekszem, ha ugyan Esmond marquis nem méltóztatik társát, az éji-ört ideszóllítani, hogy ez éjet a kensingtoni őrházban töltsen. Isten önnel, bizonyos lehet benne, hogy nem feledkezem meg kegyedről. Mylord Castlewood, ma este komornyik segítsége nélkül is lefekhetem. — És a herceg mérges fejhajtással bocsátott el bennünket, bezárva az ebédlőbe nyiló ajtót még beszéd közben, s utánunk a másikat.

Ez Castlewood Ferencz, vagy monsieur Baptiste szobájába nyílt, s ezen jött be Márton is, mikor Esmond ezredes látta vala e szobában.

Másnap kora reggel megérkezett a püspök s hosszas ideig értekezett a herczeggel zárt ajtók mögött, s a herczeg előterjesztette kanczellárjának, hogy fölfogása szerint, milyen égrekialtó igaztalansággal bánt vele az Esmond-család két férfi tagja. A tisztelendő atya megelégedett arczal hagyta oda a tanácsstermet, s ezen nem lehet csodálkozni, mert igaz: minden bajon tudott segíteni, hűsége tántoríthatlan volt, volt esze és száz jó tulajdona, de ravasz és féltékeny természetű levén, meg nem állhatta, hogy minden kegyencz buktán ne örvendezzen, s jó szívének daczára arcza ragyogott, midőn látta, hogy vége az Esmondok hatalmának.

— Kiengeszteltem vendégüket — mondá a két gentlemannek és az özvegynek, kijövet, mert már a grófnő is tudta egy részét a tegnapi esti beszélgetésnek. (A mi elbeszélésünk szerint a herczeg csak azért boszankodott, hogy mi kétkedtünk Beatrix iránti érzelmeinek tisztaságában, s azért akarja házunkat elhagyni, mert nem bizunk becsületében.) — Hanem mindent megfontolva, jobb lesz, ha elhagyja e házat, s akkor, nagyságos asszonyom, Beatrix is hazajöhet.

— Szintoly otthon van Castlewoodon is — válaszolt a grófnő — s ott is marad, míg mindeknek vége nem lesz.

— Azért megkapja ön, Esmond, a czímet, mit megigérék — szólt a jó püspök miniszterelnöki hangon. — A herczeg a tegnapi esti kis véleménykülönbségről nagyon kiméletesen szólt, s biztosíthatom önt, épen úgy hallgatott szavamra, mint a másokéra — folytatá a püspök malaszttal — sok szép tulajdona van, csak kár, hogy oly nagy a nőnem iránt való gyöngesége, a mit különben öröklött, s a mi a legkedveltebb uralkodókban is meg volt, elkezdve Dávid királyon.

— Mylord, mylord — tört ki Esmond grófnő — engem sért e modor, melylyel ön a nemünk iránt való magaviseletről szól, s a mit ön gyöngeségnek nevez, én azt bűnnek tartom.

— Igaz, hogy bűn, drága grófnő — szólt a püspök vállvonítva s egyet szippantva — de gondolja meg, mily bűnös volt böles Salamon, hiszen ezer felesége volt!

— Elég erről mylord — jegyzé meg a grófnő, elpirulva, s büszkén távozott a teremből.

A herczeg e perczben lépett be, mosolygó arczczal, s ha még boszankodott reánk a tegnapi esti dologért, nem mutatta. Udvariasan nyujtá mindkét gentlemannek egyik-egyik kezét, s így szólt:

— Ha mindenik püspökük így tud szólni, mint dr. Atterbury, nem tudom uraim, mi lesz belőlem. Tegnap egy keveset heveskedtem, bocsánatot kérek mindkettőtől. De itt nem maradhatok tovább, hogy jó barátaimnak kedvet-

lenséget okozzak és szép lányokat úzsek el házukból. A lord-püspök talált számomra biztos helyet, nem messze ide egy papnál, kiről a püspök kezeskedik, s kinek neje oly csúf, hogy semmitől sem lehet tartani; átköltözöm hát ez új szállásra, s itt hagyom önöket. Fogadják köszönetemet szivességökért, a mivel irányomban voltak. Hol van a ház asszonya, hogy tőle is búcsut vegyek, hogy meghivjam őt saját házába, remélem, minél hamarabb, hol barátaimnak nem lesz panaszuk ellenem.

Ekkor belépett Castlewood grófnő, szép arca elpirúlt, szemei könnyekkel teltek meg, midőn a herczeg kegyteljesen meghajtá előtte magát. Oly elragadóan, oly fiatalon nézett ki, hogy a jókedvű doctor nem tudta megállani szó nélkül, s figyelmezteté a herczeget szépségére. A herczeg ismét meghajlott előtte, s a grófnő még jobban elpirúlt, még elragadóbb volt.

TIZENKETTEDIK FEJEZT.

Nagy tervről szól — és hogy ki áll útjában.

Ha az ember egy titkos tentával beírt lapot tűzre tart, a betűk előtűnnek, de a mint elveszszük, előtűnnek és a papir fehér lesz, mihelyt kihül; ép így száz ember, a leghívebbek a herczeg ügyében, kiknek nevei föl voltak nálunk jegyezve,

előlépett volna, az összeesküvők hosszú sorába, ha csak kitehettük volna a jegyzéket a napvilágra. Hányan tódultak volna előre, hányan írták volna alá nevüket, bizonyozva hűségüket, ha már vége lett volna a veszélynek. Hány whig, a legmagasb állásuak, s mindnyájan a mindenható miniszter teremtményei, gúnyolta volna ki Walpolet, akkor! Ha valaha vállalat, kevesek férfias állhatatossága által a veszély perczében, ki lön vive, vagy elvesztve azok árulása és tehetetlensége által, kiknek az ütő kártyák kezökben voltak, s rajtok volt a hívás, akkor ez a játék volt az, mely a legközelebbi három nap alatt folyt le, s melyben a tétel a világ legelső koronája volt.

A játékban érdeklett felek igen jól tudták, hogy a lord Bolingbroke segítségével legkevésbbé sem bízhatnak. Ha a herczeg győz, ő lordsága lesz az első, ki mellette nyilatkozik; ha pedig a hannover-párt hozza be királyát, ki lesz készebb térdre borulni és kiáltani: éljen György király? Megcsalta ez egyik herczeget úgy mint a másikat, csakhogy épen nem a kellő időben, mikor Jakab király ügyét kell vala előmozdítania, elesuklott és a whigekre kacsintgatott; azután a legborzasztóbb alázatosság s farkcsóválások által tüntetvén ki magát, miket a választófejedelem méltán megvetett, bizonyította, hogy e megvetésre teljesen érdemes, midőn egyszerre átesapott és jobbra-átot csinálva St.-Germain felé fordult, de az ottani udvar is épen úgy megvetette őt s hizelgé-

seit mint ama derék és elszánt férfiak, kik a választófejedelmet Anglia trónjára emelték vala. Hisz! maga írta alá nevét mindazon hitetlenséget bizonyító okleveleknek, miket ellenségei szemére vetettek s mind a király, mind a trónkövetelő egykép birt akármennyi bizonyítvánnyal, miket St. John úr saját aláírása s pecsége alatt állított ki árulásáról!

Barátaink folytonos figyelemmel kísérik minden mozdulatát, s a nyakas whigek sem kevésbé, kik titkot sem csináltak belőle. Ezek a Választó mellett voltak, s a mi csak hatalmukban állt, mindent elkövettek céljuk elérésére. Most Marlborough is velök tartott. Mióta a toryk kiütötték kezéből a hatalom pálcáját, e nagy hős a whigek pártján állott. Hallottuk, hogy át akar jönni Antwertpből, s valóban a királynő halála napján megint kiszállt Anglia partjain. A sereg nagy része még mindig nagy vezéréhez szított, s magok a toryk is méltatlankodtak a whig-tisztek igazságtalan üldöztetése miatt. E párt ügynökei Londonban voltak, élükön a világ legrettenthetlenebb férfival, Argyle skót herczeggel, kinek célja, melyhez oly rettenthetlen kitartás szükségeltett, másodnapra az itt elbeszéltek után el lön érve, a jelenleg uralkodó családot az angol trónra segítvén.

A herczeg tanácsosai közt is nagyon elágazók voltak a vélemények, hogy miként érje el célját ő felsége. Női minisztere az udvarnál. pár napi

vagy legalább néhány órai halasztást tanácsolt, míg a herceget a királynő ágyához lehet vezetni, hogy örökösül ismerje el, azt adván okul, hogy némi javulást vett észre ő felsége egészségi állapotában. Mrs. Esmond azon volt, hogy egy csapat lovas-testőr által kísérve jöjjön és nyíltan jelenjék meg a nagy-tanácsban. Az egész július 29-ről 30-dikára menő éjen az ezredes mindig csak a sereghez tartozó urakkal beszélt, kiknek nevét szükségtelen itt fölemlíteni; elég annyit mondani, hogy többen voltak közöttük magas rangúak, sőt egyik tábornok is volt, ki midőn meghallá, hogy Marlborough herceg a túlpartra állt, éljenezve csóválta meg feje fölött mankóját, boldog levén azon gondolatban, hogy síkra szállhat ellene. A három államminiszter egyikének pártfogása felől is bizonyosak voltunk. A Tower parancsnoka részünkön állt és a kensingtoni helyőrség hísege is biztosítva volt számunkra, s így mindenről gyors és biztos tudósítást nyerénk, a mi csak az udvarnál történt.

Július 30-dikán délben tudósítás jött a herceg híveihez, hogy a titkos tanács összeült a kensingtoni palotában és hogy Ormond és Shrewsbury ő kegyelmességök, Canterbury érsek és a három miniszter együtt vannak. Egy óra mulva egyszerre csak hallszik, hogy a két nagy whig herceg, Argyle és Somerset, berontottak a tanácsterembe, a nélkül, hogy valaki meghitta volna, s elfoglalták helyeiket az asztal mellett.

Heves vita után mindnyájan a királynő termébe mentek; a királynő még mindig gyöngé volt, de már elfogadhatott; a lordok Shrewsbury ő kegyelmességét ajánlák, mint ki legalkalmasabb a megürült kincstárnoki helyet betölteni; ő felsége megerősíté a fölterjesztést s kinevezte őt, mint tudva van. «És most — végzé udvari tudósítóm — itt az idő, most vagy soha.»

S valóban itt volt az idő, most vagy soha. A whig hercegek daczára, még mindig a mi pártunk volt tulnyomó a tanácsban, s Esmond, kihez a tudósítás küldve volt (mert az udvarnál nem tudták, hogy a herceg elhagyta kensington-squarei lakát), deli fiatal segédjével egyenruhát ölte, kardot kötött, rövid búcsút vett drága úrnőjétől, ki mindkettőjüket megölelte és megáldotta, s szobájába távozott, hogy imádkozzék e nagyfontosságú ügyért, mely most vala eldöleendő.

Castlewood az őrházba ment, hogy figyelmeztesse a szolgálaton levő századost; azután a kensingtoni testőr-koresmába, hol barátaink össze voltak gyölve. Csak úgy kettenként, hármanként szállingóztak oda, lóháton vagy kocsin s mintegy ötvenhárman lehettek együtt az emeletben; cselédek, kiknek meg volt hagyva, hogy fegyvereket is hozzanak magukkal, a koreσμα kertjében voltak és ott iddögáltak. E kertből egy kis ajtó nyilott a palotához vezető útra, s úgy volt elrendezve, hogy urak és szolgálak ezen távozzanak, ha a jel meg lesz adva, s megérkezik az,

kire mindnyájan vártak. Társaságunkban ott volt ama híres katona, ő kegyelmessége Ormond herczeg, ki a fővezér után következett, s a tanácsban is jelen volt. Továbbá két tábornagy, kilencz tábornok és dandárnok, hét ezredes, tizenegy parlamenti peer, s huszonegy alsóházi tag. Mind a palotában levő, mind a városi őrség részünkön volt, és a királynő is; ott állt a tanács is, a két whig herczeg kivételével, kiket még le kellett győzni, a nap a mienk volt. Esmond dobogó szívvel sietett a papilakba, hol azelőtt való este a herczegtől elvált. Az ezredes már három nap óta nem hűnyta be a szemét; az utolsó éjszaka avval telt el, hogy a herczeg hiveivel tanácskoztak, kiknek legnagyobb része még csak nem is gyanította, hogy az ügy végkifejlésre jutott; ők arról beszéltek, hogy közeledik a döntő percz s azon tanácskoztak, hogy kell a cselszövényt tovább fonní. Azelőtt való éjjel pedig, mikor a herczeggel az összeszólalkozás történt, gyanakodván ő királyi felségére és félvén, hogy a végin még az is eszébe juthat, hogy cserbe hagy bennünket, s eltávozott szépje után szökik, ha az igazat meg kell vallani az «Agár»-nál ólalkodott, épen szembe lady Esmond házával a Kensington-Square-en, egyik szemét le nem véve a kapuról, nehogy a herczeg megszökjék. Az ezt megelőző éjet is talpon töltötte, a Hounslowi tetőn, mert természetesen, egész éjjel ott kellett őrködni, hogy legalább egy perczig megpillanthassa reggel Beatrixot. És a

sors úgy határozta, hogy még egy éjet töltsön nyeregben és álmatlanul, az ügy bevégezte előtt.

A kensingtoni paplakra sietett tehát, a mint mondom, s Mr. Bates után tudakozódott, mert ott a herceget így hívták. A papné azt mondta, hogy Mr. Bates már kora reggel talpon volt, s azt mondta, hogy Mr. Bates Chelseybe megy Rochester püspökhöz. De a püspök ott volt Kensingtonban, két órával azután, hogy Esmond Mr. Batest kereste vala, s csak gyorsan hazahajtatott, mikor meghallotta, hogy Mr. Bates odament hozzá.

Ez a távollét nagyon alkalmatlan időben történt, mert egy órai késedelem egy királyságba kerülhetett; Esmondnak nem volt mit tenni, mint hogy elment a «Testőr»-be, s azt mondta az ott összegyült uraknak, hogy Mr. George (itt már így hívtuk a herceget) nincs otthon, de ő elmegy s megkeresi, s fölülvén az egyik tábornok ott levő kocsijába, Chelseybe hajtatott a püspökhöz.

A kapus azt mondta, hogy két úr van ő nagyságánál, Esmond tehát fölsietett s kopogván a püspök dolgozó-szobájának bezárt ajtaján, rögtön bebocsáttaték. A püspök egyik vendége egy prelátus, a másik G. apát volt.

— Hol van Mr. George? — kérdé Esmond — mert itt az idő.

A püspök ijedve nézett rá. «Én is nála voltam — mondá — s ott azt mondták, hogy ide jött. Lóhalálba siettem vissza, de ő nem is volt itt.»

Az ezredes elkáromkodta magát. Ennyi volt az egész, a mit ő tisztelendőségeknek mondott, s avval ismét lerohant a lépcsőkön s megkérte a kocsist, egy régi tábori ismerőst, hogy úgy hajtsa, mintha a francziákat kergetné most is, Wy-nendaelnél, urával, s egy fél óra alatt megint Kensingtonben voltak.

Esmond megint a paplakra ment. Mr. Bates még nem tért vissza, s megint a «Testőr»-be kellett mennie e leverő újsággal. Az urak kezdtek türelmetlenkedni.

A mint az ember kinéz a kocsiablakából, a kerítésen túl látszik a palota előtti zöld tér, vasrácszat (mely előtt most hosszú sorban álltak a miniszterek kocsiai) és az őrház. A mint ez ablakon, levert beszélgetésünk közben kitekinténk, egyszerre csak trombita szót hallánk. Néhányan az első szoba ablakához rohantunk, s végig néztünk a High-Streeten. Egy lovas ezred vonult be rajta.

— Ormond ezrede — mondá egyik.

— Nem a, Istenemre Argyle katonái — tört ki tábornokom, földhöz vágva mankóját.

Csakugyan Argyle ezrede volt. Westminsterből jöttek s fölváltották a kensingtoni őrséget, melyre számíthattunk volna.

— O Harry! — mondá az egyik tábornok — szerencsétlen egy csillag alatt születtem. Kezdem hinni, hogy ép oly kevésé létezik Mr. George, mint egy sárkány. Nem a peerséget sajnálom,

mert nevem oly régi és híres, hogy akár Lydiard lordnak neveznek, akár nem, se jobbá, se rosszabbá nem tesz; de te azt ígérted nekem, hogy Marlborough ellen fogok küzdeni.

Még beszélgettünk, mikor Castlewood feldult arczczal belépett.

— Mi újság, Ferencz? — kérde az ezredes — megjött végre Mr. George?

— Veszszen meg Mr. George. Nézz ide — viszonzá Castlewood, egy darab papirt nyujtván felé. — Abban a könyvben találtam, a mit te «Eikum Basilikum»-nak vagy minek hísz; az a semmirekellő Márton tette belé, azt mondja, hogy Beatrix parancsolta. Nekem volt ezímezve, de tudom, hogy neki volt szánva. A pecsétet én törtem föl és elolvastam.

Az egész tisztikar láthatta, hogy csak úgy úszott Esmond szemei előtt az írás, a mint elolvasá. Az egészen csak ennyi volt: «Esmond Beatrixet Castlewoodra küldték, fogságba, hol jobb napokért fog imádkozni.»

— Tudod már, hogy hol van a herczeg? — kérde Castlewood.

— Igen — szolt Esmond ezredes. Nagyon is jól tudta mind ő, mind Ferencz, ösztönünk sugta meg, hova mehetett az alávaló!

Esmondnak volt annyi ereje, hogy a társasághoz forduljon, s mondja: «Uraim! nagy okom van hinni, hogy Mr. George nem jó mai nap ide; valami történt, és — és félek, hogy valami sze-

rencsétlen esemény meggátolta idejöveteleiben; ha önök már ebédeltek, legjobban teszik, ha kifizetik számlájukat s haza mennek. Játékos nélkül nem lehet játszani.»

Néhányan szó nélkül távoztak, mások ő felségéhez, a királynőhöz mentek, hogy egészsége után tudakozódjanak. A kis társaság ép oly csendesen oszlott szét, a mint összegyűlt volt. Nem írtak semmit, nem tettek semmit, a mi valakit bajba keverhetett volna. Egy pár tiszt és parlamenti tag elhatározta volt azelőtt való este, hogy másnap a «Testőr»-ben reggeliznek, ennyi volt az egész. Előkérték számláikat, kifizették s szépen haza mentek.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

1714, augustus 1-seje.

— Tud erről valamit anyád? — kérdé Esmond Ferencztől, távozás közben.

— Anyám találta meg a levelet az öltözőasztalon fekvő könyvben. Elmenetekor írta volt Beatrix. Anyám a lépcsőn találkozott vele, épen mikor be akart lépni a szobába, s nem hagyta el azután egész távozásaig. Nem hiszem, hogy a herczeg látta volna a levelet, s Márton sem mondhatta meg neki. A szegény ördög bizonyosan semmi rosszat sem gyanított, hanem azért fél-

holtra vertem; ő azt hitte, hogy Beatrix testvérének viszi a levelet.

Ferencz soha egy vádló szót ki nem ejtett, hogy miért hoztam ezt a nyomorultat miközénk. Mikor a kapuhoz értünk s kopogtattunk, kérdém: «Mikor lesznek a lovak készen?» Ferencz botjával az utczára mutatott, épen akkor fordultak be.

Fölmentünk, elbúcsúztunk myladytól. Egészen föl volt indulva, mikor beléptünk; kedves püspöke is vele volt.

— Ön mondta meg neki, mylord — kérdé Esmond — hogy Beatrix Castlewoodon van?

A püspök elpirult s akadozva felelt: «Igen, én.»

— Úgy kell a bitangnak — tört ki Esmond. A koronát veszté el az által, a mit neki ön mondott.

Úrnóm olyan lett, mint a halál. «Harry, Harry, az istenért, ne öld meg őt!»

— Talán még nem késő — szólt Esmond — talán nem is Castlewoodra ment. Imádkozzatok, hogy ne legyen késő.

A püspök elővette a szokásos szólásformákat a «hűségről, a király szentséges személyéről» stb. Esmond azt mondá neki, hogy fogja be a száját, égesse el az iratokat, s örködjék Castlewood grófnő fölött. Őt percz mulva nyeregben ültek Ferenczcel, mögöttük Lockwood Jancsi, s Castlewood felé nyargaltak.

Épen beértünk Altonba, midőn nagy bámula-

tunkra az öreg Lockwooddal, a castlewoodi kapussal, Jancsi apjával találkoztunk, a mint a hexhami gyors-kocsi mellett lépdelt, mely az éjet Altonban tölté. Lockwood azt mondta, hogy Beatrix szerdán este érkezett meg Castlewoodra, s ma, pénteken reggel, Kensingtonba indította egy csomaggal a grófnőnek, azt mondva, hogy a levél nagyon fontos.

Vettük magunknak azt a szabadságot, s föl-törtük, míg Lockwood én isteneimet, s ki gondolta volnáit mondogatta, a mint megismerte fiatal urát, mert már hét éve nem látta volt.

Beatrix levelében épen semmi fontos ujság sem volt. Tréfás hangon volt írva, meg akarván mutatni, hogy milyen könnyen veszi a fogságát. Megkérdezte benne, hogy meglátogathatja-e Tusherné asszonyomat, vagy pedig csak a kert és udvar területén szabad sétálnia? Írt a pujkákról s őzikéjéről. Kérte anyját, hogy küldje el neki ezeket s ezeket a ruhákat és ingujjakat az öreg Lockwoodtól; tiszteletét küldte egy bizonyos embernek, ha egy más bizonyos ember megengedi neki e szabadságot; hogy sajnálja, hogy nem kártyázhatik azzal, reméli, hogy jó könyveket olvas, mint pl. dr. Atterbury prédikációit és az Eikon Basilikot; ő, Beatrix, is jó könyveket fog olvasni; azt hiszi, hogy drága mamája örülni fog, ha megtudja, hogy nem sírja ki szemeit.

— Ki van a háznál rajtad kívül, Lockwood? — kérde az ezredes.

— Ott van a mosónő, a konyha-szolgaló, Beatrix kisasszony szobalánya és Márton, a londoni inas és más senki, ez is ott hál nálam, távol a lányoktól — jegyzé meg az öreg Lockwood.

Esmond pár sort írt rajzónnal a levélre, visszaadta az öregnek s útnak eresztette őt myladyhez. Tudtuk mi, hogy miért lett egyszerre olyan vallásos s miért emlegeti az Eikon Basilikot. Levélével nyomra akarta vezetni a herceget, s a kapust eltávolítani az útból.

— Szép holdfényes éjünk van az útra — mondá Esmond. — Még idejében Castlewoodra érünk. — Az egész úton minden posta-állomáson beszóltak, s megkérdezték, hogy mikor ment itt el egy magas fiatal ember, szürke ruhában, világos szőke parókával, épen mint a gróf úré. Ő reggel három órakor indult el, mi pedig délután háromkor. Ő is oly gyorsan haladt, mint mi, s így hét órával előzött meg bennünket, midőn az utolsó állomásra értünk.

Hajnalhasadta előtt értünk Castlewoodra. Épen ott ereszkedtünk le a dombon, hol tizenegy évvel azelőtt feldőlt volt a kocsi és Mohun feküdt. A falu még aludt s a kovácműhely sem világított a mint eljöttünk mellette és a szilfák alatt, melyeken még most is varjak tanyáztak; azután következett a templom, átmentünk a hídon. Itt leszálltunk lovainkról s gyalog mentünk a kapuig.

— Ha ő még tiszta, ezüst szobrot szűz Máriá-

nak! — szólt Ferencz. Hangja érzelemtől rezgett s becsületes szemei könnyekkel teltek meg. Előlépett, hogy kopogtasson a nagy vas kalapácsesal a vaskos tölgy-kapun, de Esmond megfogta öcsese karját. Ő neki is meg voltak félelmei, kétségei, kínai, de egy szóval sem említette társa előtt azokat, sem egyetlen arcmozdulattal el nem árulá fölindulását.

Odament s kopogott a kapus kis ablakán hal-
kan, de ismételve, míg az ablakhoz nem lépett.

— Ki az? — kérdé a kapus kitekintve; a ken-
singtoni inas volt.

— Castlewood gróf és Esmond ezredes — vá-
laszoltunk kívülről. — Nyisd ki a kaput s ereszs-
z be minden zaj nélkül.

— Castlewood gróf? — kérdé csodálkozva. —
Hisz mylord itt van és alszik.

— Nyisd ki az... — mondá Castlewood,
egyet káromkodva.

— Nem én, senki fiának — viszonzá az, be-
csapva az ablakot, a mint Ferencz pisztolyt rán-
tott. Rálőtt volna, ha Esmond ismét meg nem
ragadja karját.

— Több út is van egynél — szólt az ezre-
des — melyen egy ily nagy házba juthatni. —
Ferencz valamit mormogott fogai közt, hogy
a nyugati kapu egy fél (angol) mértföldre van
túlfelől.

— De én tudok egy utat, a mely száz lépésre
sincs ide — szólt Esmond, s vezetni kezdé öcs-

csét a fal mellett a bokrok között, melyek már azóta vastag fákká nőtték ki magokat; alattok régi árok vonult az egész ház körül. Végre elértek azon oszlophoz, mely azon kis ablak mellett volt, hol pater Holt ki s be szokott járni. Esmond könnyüdséggel kapaszkodott föl az ablakig, beütött egy jegyes táblát, megnyomta a rugót belőlről s a két férfi belépett a házba lehető gyorsan és zajtalanul; a folyosón végig menve az udvarra léptek. A hajnal épen akkor pirkadott ki fölöttük, s a csendet csak a szökőkút locsogása törte meg.

Rögtön a kapus lakának tartottak; a ficzkó nem csukta volt be udvarra nyíló ajtaját. Pisztolylyal kezükben léptek a megrémült teremtés elibe s hallgatást parancsoltak neki. Azután kikérdezték, hogy mikor érkezett meg Castlewood lord? (Esmond feje szédelgett, s a míg beszélt, mindig lesütve tartá.) Az ember azt felelte, hogy azelőtt való nap nyolcz órakor.

— S aztán?

— Mylord nővérevel vacsorált.

— Szolgált föl valaki?

— Márton és a szobalány, mindketten ott voltak, a többi cseléd készítette a vacsorát; bor nem volt az asztalon, csak tejet tudtak ő lordságának adni, a miért morgolódott is, és — és Beatrix kisasszony mindig a szobában tartotta Lucy-t, a szobalányt magával. Ott a tulsó oldalon, a káplán szobájában vettetett mylordnak; Beatrix kisasz-

szony nevetve jött le a lányokkal a lépcsőn s magára zárta az ajtót; mylord egy darabig az ajtó előtt állt s beszélt az ajtón keresztül, de a kisasszony kikaczagta. Azután az udvaron kezdett sétálni s a kisasszony a felső ablakon kinézett; mylord kért, könyörgött, hogy jöjjön le a szobába; de ő nem akart s megint kinevette, mylord pedig, a mint látszott, káromkodott, de valami idegen nyelven, s lefeküdt a káplán szobájában.

— Ez az egész?

— Az egész — esküdött az ember becsületére — a mire csak emlékszem. De hó, még volt valami. A gróf, mikor megérkezett, s egy párszor vacsora alatt is, természetesen megcsókolta nővérét, s ez is visszacsókolta. — Esmond fogait csikorgatá mérgében s szerette volna megfojtani a megrémült gaz elbeszélőt, míg Castlewood megragadta bátyja kezét, s hangos hahótába tört ki.

— Ha mulattat — szólt Esmond francziául — hogy nővéred egy kalandorral csókolódzik, félek, hogy a szegény Beatrix bőven fog neked ily mulatságot szerezni. — Esmond sötéten gondolt rá, hogy egykor Hamiltonéi és Ashburnhaméi voltak e rózsák, melyeket most a fiatal herczeg ajkai hervasztanak el. E gondolat kétségbeejté. Előtte meg volt arcza szentségtelenítve, szépsége elvesztette zománczát, s közte s Beatrix között a becsület és gyalázat állott. Szerelme egyszerre kihalt.

Erezte magában, hogy ha egy koronát hozott volna e lány szerelmével számára, mindkettő lealacsonyította volna őt.

De Beatrix iránti megvetése nem csökkenté legkevésbé sem dühét azon férfi iránt, ki ha nem is volt oka e szerencsétlenségnek, de alkalmat adott rá. Ferencz kőpadra ült az udvaron s szépen elaludt, míg Esmond föl s alá járkált, s hánytavetette, hogy mit kelljen tenni? Mit tett az, hogy sok vagy kevés történt, a herczeg és a szegény magáról megfélekedett lány között? Talán elég korán érkeztek, hogy miután becsületét már nem, legalább személyét megmentésék, nem ő ösztönzé-e a herczeget az idejövetelre; nem vesztegette-e meg a cselédek egy részét, a többit pedig elküldte, hogy összejöhessen vele! Az áruló szív megadta magát, pedig milyen erős s biztos volt állása! S ezért küzdött, ezért áldozá ő egy egész élet imádatát, ezért, melyet amaz oly készen adott oda egy korona csillámától megvesztegetve, vagy a herczeg egy szem hunyorítására.

Midőn gondolataival készen volt, fölrázta a szegény Ferenczet álmából. Castlewood fölijedt s azt mondta, hogy Clotildával álmodott.

— Segítned kell nekem szándékomban Ferencz — mondá Esmond. — Elgondoltam, hogy az a gazember be is lehetett tanítva arra a historiára, mit nekünk elbeszél, s az egész hazugság lehet, ha így áll a dolog, majd megtudjuk attól az úrtól, ki amott alszik. Nézd meg, hogy a mylady

szobáiba vezető ajtó be van-e zárva, a mint ez mondá? — mert a ház éjszak-nyugati sarkában levő szobákat így hívtuk. Megnéztük s csakugyan a cseléd igazat szólt, mert az ajtó be volt zárva belőlről.

— Ki lehetett nyitva, s megint bezárva — mondá szegény Esmond, családunk alapítónője is így bocsátá be örüket.

— Mit akarsz tenni, Harry, ha, ha hazugságnak fog bebizonyulni, a mit az a ficzkó mondott? — A fiatalember remegve és aggódva tekintett bátyja arcára, mondhatom, nem valami nagy meglepedést láthatott rajta.

— Legelőször is nézzük meg, hogy melyik igaz e két história közül — szólt Esmond; s belépve a folyosóba, kinyitá azon ajtót, mely majd huszonöt évvel azelőtt saját szobájába vezetett. A kis kamrában még gyertya égett, s a herceg ruhástól aludt az ágyon. Esmond legkisebb zajt sem csinált, de a herceg fölült az ágyban, s midőn két férfit látott szobájában, fölkiáltott: «Qui est là?» s vánkosa alól kirántott egy pisztolyt.

— Esmond marquis — vizonzá az ezredes — ki felséged üdvözlésére jött castlewoodi házába, és hogy tudassa felségeddel, mi történt Londonban. Engedelmeskedve a király parancsának, tegnapelőtt éjjel, hogy felségedtől elváltam, összegyűjtöttem a király híveit. Kár, hogy felséged vágya a vidéket szemügyre venni s szegény házun-

kat látogatásával megtisztelni, éppen akkor szólítá el a királyt Londonból, a nélkül, hogy bennünket erről tudósított volna, midőn oly jó alkalom kínálkozott, a milyen emberi számítás szerint alig fog újból jelentkezni, mert ha a királynak nem tetszett volna Castlewoodra kilovagolni, a walesi herceg St.-Jamesben tölthette volna már az éjet!

— Ördögbe is! — szólt a herceg, felszökkenvén ágyában — tegnapelőtt reggel nálam volt a doctor; az egész éjjel nővérem mellett virrasztott, s azt mondta, hogy még nem remélhetem, hogy a királynőt lássam.

— A dolog máskép ütött ki — viszonzá Esmond ismét mélyen meghajolva. — A doctortól akár halva feketik a királynő. A tanács össze volt gyűlve; új miniszter lőn kijelölve, s a csapatok a király részén álltak. A királyság ötven legkitünőbb nevű férfia volt készen, hogy a walesi herceget kísérje, midőn trónörökösül leendett elismerve, s most már rajta ülne, ha felségednek nem tetszett volna léget változtatni. Mi készen voltunk, még csak egyetlen személy hiányzott, felséged szentséges...

— Morbleu, Monsieur, igen bőkezű a felségeddel — szólt a herceg, s fölkel az ágyról s nézett ránk, hogy melyikünk fogja kabátját föladni. Egyikünk sem mozdult.

— Vigyázni fogok — válaszolt Esmond — hogy többé ne kövessék el hibát e részben.

— Mit ért ön ez alatt, mylord? — kérdé a herceg; s a mint Esmond kiveheté, valamit mormogott a cselről, melybe őt Esmond csalta volna.

— A csel, Sir, mi nem vetettük; nem mi voltunk a kezdők. Mi nem azért jöttünk, hogy eltitkoljuk családunk megbecstelenítését, hanem, hogy megboszuljuk.

— Megbecstelenítés! Morbleu, én nem látok semmi megbecstelenítést — szólt a herceg egészen neki pirulva — csak ártatlan játékot.

— Mely úgy volt kiszámítva, hogy komolyan végződjék.

— Férfi becsületemre mondom, uraim — tört ki egész dühvel a herceg.

— ... hogy épen jókor érkezünk meg. Még semmi szerencsétlenség sem történt, Ferencz — szólt Esmond ezredes a fiatal Castlewoodhoz fordulva, ki az egész beszélgetés alatt az ajtóban állt. — Nézd ezt a papirt, melyre ő felsége, tisztességes vagy nem tisztességes szándokkal, pár verset kegyeskedett írni Beatrixhez. Itt van «Madame» és «Flamme», «Cruelle» és «Rebelle», «Amour» és «Jour» a király saját felséges kezeivel írva. Ha a kegyelmes szerető czélt ért volna, nem sohajtoznék még most is. Valóban Esmond beszéd közben az asztalra tekintett s egy darab papirt látott, melyre a fiatal herceg madrigálokat firkált, melyek hódítását másnap reggel befejezendők valának.

— Uram — szólt a herceg dühtől lángolva

(e közben felöltötte királyi kabátját, minden segítség nélkül) — azért jöttem én ide, hogy ily sértéseknek legyenek kitéve ?

— Mondja inkább felséged, ha úgy tetszik, hogy azokat osztogasson — jegyzé meg az ezredes ismételt mély bókkal — és családunk férfiai azért jöttek, hogy megköszönjék azokat.

— Malédiction ! — szólt a fiatal ember s könnyek törtek elé szemében a tehetetlen bosszú és mérgelődés miatt. — Mit akarnak velem, uraim ?

— Ha felséged kegyes lesz a szomszéd szobába jönni — mondá Esmond, hideg, komoly hangján — egy pár iratot szeretnék megmutatni, engedelmével, Sir, vezetni fogom. — Evvel fölvette a gyertyát s szertartásos pontossággal hátrálván a hercezeg előtt, Mr. Esmond belépett a kis szobába, melyen át csak az imént hatoltunk be a házba. — Légy szives Ferencz, adj egy széket ő felségének — szólt Esmond társához, ki nem győzött eleget bámulni e jeleneten, s csak oly zavart volt, mint a másik. Az ezredes a kályha fölötti rejtekhez lépett, kinyitotta s kivette belőle az iratokat, melyek oly rég ideje hevertek ott.

— Méltóztassék felséged ; itt van a nemes levél, melyet királyi atyja küldött St.-Germainből atyámnak, Castlewood grófnak ; itt van atyámnak és anyámnak hiteles esketési bizonyítványa, ez meg keresztlevelem ; azon egyházban kereszteltek meg, melynek felséged boldogult atyja oly

ragyogó példánya volt. Ezek az én czímeim, kedves Ferenczem, s im ezt teszem velök: eredj keresztlevél s esketési bizonyítvány; eredj marquisság és felséges aláírás, melylyel felséged elődje kegyeskedett családunkat megtisztelni. Esmond beszéd közben egyenként dobta a papirokat a tűzbe. — Ne feledje, Sir, ha úgy tetszik, hogy családunk tönkre tette magát felséged családja iránti hűsége által; hogy nagyatyám vagyonát, vérét és fiát áldozá föl e családért; hogy drága lordom nagyatyja (mert lord vagy most Ferencz, cím és jog szerént), ugyanezen ügyért esett el; hogy szegény mostohaanyám, atyám második neje, miután föláldozá becsületét istentelen esküszegő családjáért, egész vagyonát a királynak küldé; s ezért kapta viszonzásul ezt a becses czímet, mely most hamvadt el, s ezt az értéktelen darab kék szalagot. Lábaihoz dobom ezt is, Sir, s rágázolok; im kivonom kardom, kettétöröm s megtagadom önt, s ha véghez vitte volna azt a gyalázatot, mit ellenünk koholt, Istenemre, szívébe döftem volna azt, s ép úgy nem kegyelmeztem volna meg, mint atyja nem kegyelmezett Monmouthnak. Ferencz is követni fogja példamat, ugy-e öcsém?

Ferencz elámulva állt ott s szinte eszmétlenül mereszté szemét a kandallóban még föl-föllobanó iratokra; most kivonta kardját s emelt fővel töré ketté:

— Én bátyámat követem — szólalt meg,

jobbát nyujtva Esmondnak. — Marquis vagy nem marquis, én mindig oldalánál leszek. Adja vissza felséged eskümet, mert én — én a hannoveri Választó híve vagyok. Felsőged az oka mindennek. A királynő eddig hihetőleg meghalt. Most már király lehetne, ha nem szaladt volna Trix szoknyája után.

— Egy ilyen koronát elveszteni — kezdé a fiatal herczeg kitörve, s heves beszédét franczia szókkal vegyítve — elveszteni a világ legszeretreméltóbb hölgyét; elveszteni ily hű szíveket, mint az önöké, lordok, nem elég megalázás-e ez? Marquis, ha térdeimen kérek bocsánatot, megenged-e? Nem, erre nem vagyok képes, hanem arra képes vagyok, hogy, férfiak, becsületes elégtételt ajánljak. Tiszteljenek meg s mérjék össze kardjaikat az enyémmel; az önöké már el van törve, de im ott a szekrényben van kettő — és a herczeg leakasztá azokat egy gyermek gyorsaságával s odanyujtá Esmondnak. — Ah! ön elfogadja? Merci, monsieur, merci!

Esmond ezredes nagyon megindult e véghetlen önmegalázódás és bűnbánaton, s meghajtván magát, oly mélyen, hogy majdnem megcsókolta kegyelmes ifjú kezét, mely oly tisztességben részesíté őt, egy szó nélkül állt ki. Alig érinthették azonban a kardok egymást, mert Castlewood fölüté az Esmondét kardjának csonka pengéjével; az ezredes egy lépést hátrált, lebocsátá kardját,

ismételt mély bókkal, s kinyilatkozta, hogy az elégtétellel meg van elégedve.

— Eh bien, Vicomte! — szólt a fiatal herczeg, ki nemesak gyerek, hanem francia gyerek volt — il ne nous reste qu'une chose á faire — letette kardját az asztalra, s két kezét keblére nyomva így szólt: Még van valami hátra, nem sejtik, mi az? Karjait kiterjeszté: «Embrassons nous!»

Alig végzé szavait, az ajtó megnyilt s Beatrix lépett be. Mit keresett itt? Meghökken s elsápadt, a mint meglátta testvérét és bátyját; a kivont kardokat, eltört pengéket s még lobbadzó iratokat a kandallóban.

— Gyönyörű Beatrix — szólt a herczeg elpirulva, mi oly jó állt neki — ez urak lóháton jöttek Londonból; nővérem halálán van, s a nép az utódot kívánja. Bocsásson meg tegnap esti merészségemért. Oly sokáig valék fogoly, hogy fölhasználtam a kínálkozó alkalmat egy kis sétalovaglásra, s lovam természetesen kegyedhez hozott. Itt találtam kegyedet, e kis udvar királynőjét, s a királynő kegyeskedett elfogadni. Jelentse tiszteletemet udvarhölgyeinek. A míg kegyed aludt, ablaka alatt sóhajtozám, s azután szobámba tértem s lenyugvám. Itt ez urak öröme keltettek föl. Igen, uraim, mert boldog nap az, melyen egy herczeg, ily nemes szívet ismerhet meg, mind az Esmond marquisé, habár hiúsága árán szerzi is meg. Mademoiselle, szabad lesz

kocsiján mennünk a városba? Láttam a kocsiszinben, s a szegény marquis egészen ki van merülve.

— Akar reggelizni felséged az indulás előtt? — többet nem tudott Beatrix mondani. A rózsák mind lefonnyadtak arczáról; tekintete meredt volt, úgy nézett ki, mint egy vén asszony. Esmondhoz lépett s alig tudott egy pár szót megszögni: «Ha eddig nem szerettem, gondolhatja, hogy most mennyire szeretem, rokon.» Ha a szavak török lennének, kétségkívül megölte volna Esmondot.

De gúnyos szavai nem sebzék meg ezt; sokkal keményebb volt már szíve az ezredesnek. A mint ránézett, csodálkozott magán, hogy szerethette e lányt valaha!? Tíz éves szerelme oda volt; akkor halt meg egyszerre, mikor Ferencz az Eikon Basilikban talált levelet a kensingtoni korcsmába hozá. A herczeg elpirult s meghajtá magát, a mint Beatrix reá szegzett tekintettel kiment a szobából. Soha többé nem láttam.

Azonnal lovakat rendeltünk s befogattunk. A gróf a kocsis mellett ült, s Esmond igazán úgy ki volt merülve, hogy mihelyt fölült, rögtön elaludt s föl sem ébredt estig, midőn Altonba értek.

A «Harang»-ba velünk egyszerre hajtott be egy földött koci. A kocsis mellett az öreg Lockwood ült. Castlewood grófnő és a püspök volt. Mylady fölsikoltott, midőn meglátott bennünket.

A két kocsi egyszerre ért a fogadó udvarára. A vendéglős és cselédei gyertyákkal kezükben fogadták a vendégeket.

Mihelyt megláttuk drága úrnönket, de legkivált a doctor reverendáját, kiugrottunk kocsinkból. Mi ujság? Vége van-e mindennek? Él-e még a királynő? — e kérdéseket tevők egymás után, míg Bonifác hajlongott úri vendégei előtt, várva, hogy fölvezesse őket a lépcsőkön.

— Ártatlan-e még? — kérde Castlewood grófnő susogva, legelőbb is Esmondtól nyugtalanul.

— Hála Istennek, minden rendén van — viszonzá az ezredes. A drága grófnő megragadta kezét, megcsókolá, megmentőjének, kedvesének nevezé. Ő nem gondolt királynőkre, koronára!

A püspök ujdonságai biztatók valának, még nem volt épen minden elveszve. A királynő még életben volt, midőn hat órával előbb Londont elhagyták. («Castlewood grófnő, mindenesetre jönni akart» — jegyzé meg a doctor.) Argyle Portsmouthból hozatott katonaságot, s még több után is írt. A whigek talpon vannak, veszszenek meg (nem tudom bizonyosan, de ha jól emlékszem, a püspök káromkodott beszéde közben), de a mieink sem alszanak. Még minden jobbra fordulhat, csak a herczeg idején érkezék Londonba. Lovakat váltottunk, s rögtön indultunk Londonba. Föl se mentünk a szegény kétségbeesett Bonifác lépcsőin, egyenesen a kocsikba ültünk, egyikbe a

herczeg és miniszterelnöke, a másikba Esmond és vele, egyedül, drága úrnője.

Castlewood előre vágtatott, hogy a herczeg híveit összegyűjtse s tudassa velök, hogy közeledik. Egész éjjel mentünk. Esmond elbeszélte úrnőjének az utolsó huszonnégy óra történetét; hogy mentek Castlewooddal, mily nemesen viselte magát a herczeg és hogy békültek ki. Az éj rövidnek tetszett és a csillag-fényes órák boldogan teltek el ez édes társaságban.

Így haladtunk tovább, elől a püspök kocsija, csak addig állván meg, míg lovakat váltottunk. Augustus elsején, vasárnap reggel négy órakor értünk Hammersmithbe, s egy fél óra mulva világos nappal, Lady Warwick háza előtt hajtottunk el, s így tovább a kensingtoni úton.

Bár még korán volt, már zajgott az utca, s egy csomó ember járt alá s föl. Különösen a palota kapujánál, hol az örök állanak, nagy néptömeg ácsorgott. Az első kocsi megállt és a püspök inasa leszállt, hogy megtudja, mit jelentsen e csoportozás.

E perczben lovas testőrök léptettek ki a kapun, trombiták harsantak meg, s egy csomó hirnök jelent meg czímeres ruháikban. A trombiták harsogtak, a hirnökök előléptek s kihirdették, hogy: GYÖRGY Isten kegyelméből Nagy-Britannia, Franciaország és Írland királya, a hit védője. És a nép utána kiáltotta: Éljen a király!

Az ujjongó és kalaprázó tömeg közt egy szo-

morú ember arczát pillantám meg, kit gyereksé-
gem óta ismerék, s annyiféle ütközetben láték.
Ki lett volna más, mint a szegény páter Holt, ki
azért jött Angliába, hogy lássa az igaz ügy diada-
lát, s most az ellenség diadalát kellett végig néz-
nie, az angol nép üdvkiáltásai közt. A szegény
ember elfeledte éljenezni és kalapját levenni, míg
szomszédai észre nem vették bűnét, s álrubás
jezsuitának nem csúfolták; ekkor aztán egész alá-
zattal vette le kalapját, s ő is kiabálni kezdett.
Azt hiszem, ő volt a világon legboldogtalanabb;
akármibe fogott, az rosszul ütött ki; összeeskü-
vést forralt, bizonyos lehetett, hogy belebukik.
Azóta Flandriában láttam, a mint Rómába,
rendje székhelyére ment, sőt még itt Ameriká-
ban is egyszer csak megjelent, megöregedve, de
tevékenyen és reménytelve, mint mindig. Nem
vagyok bizonyos, vajjon nem állt e be indián-
nak, s nem rejlik-e valamelyik bárdos, mocassi-
nos, állatbőrös, kitétovirozott térítő alatt? Most a
szomszéd Marylandben van eltemetve. Sírját ke-
reszt s kis halom jelöli, mely alatt e nyughatlan
ember örök nyugalmat lelt.

György király trombitáinak hangjával a fiatal,
esztelen gyöngge herczeg hiú reményei el lőnek
fúva, s mondhatom e zenével az én életem drá-
mája is be lőn végezve. Azon boldogságot, mely
életemet később betetőzé, szavakkal nem lehet le-
írni; ez már magában titokzatos szentség, a mi-
ről beszélni nem lehet, ha még oly tele is van a

szív hálával, csak az ég és meg Egy valaki hallatára, ki a világ leggyöngédebb, leghívebb, legjobb, legtisztább asszonya, kivel csak valaha férfi meg lön áldva. Ha azon véghetlen boldogságra gondolok, mely számomra fönn volt tartva, ha elgondolom azon szerelem mélységét és változhatlanságát, melylyel oly sok éven át megáldva valék, meg kell vallanom, szívem a bámulat és hála kéjes érzetével telik el e nagy áldásért, nem, hanem azért, hogy olyan szívet nyerék, mely képes érezni s fölfogni egész becsét az áldásnak és boldogságnak, a melylyel Isten megajándékozott, véghetlen kegyelméből. Bizony, a szerelem vincit omnia; véghetlen magasságban áll minden önérdék fölött, többet ér minden gazdagságnál és magasabb minden hirnévnél. Ki a szerelmet nem ismeri, az életet nem ismeri, az nem érezte át a lélek legmagasabb röptét, ki át nem érezte a szerelem búját, örömet. Nőm nevében mindig a remény beteljesültét, a boldogság összeségét írom le. Ily szerelmet bírni azon egyetlen áldás, melylyel összehasonlítva minden földi öröm elveszti értékét; ily szerelemre gondolni annyi, mint Istent dicsőíteni!

Tervünk dugába dülése után Brüsszelbe vonultunk, mert whig barátaink tudunkra adták, hogy legjobb lesz, ha félre állunk az útból. Itt értem el életem legboldogabb perczét, itt lön drága úrnőm feleségemmé! Úgy bele szoktunk volt már, hogy a legbensőbb bizalommal legyünk

egymás iránt, oly régóta éltünk egymással szeretetben, hogy akár a világ végére elmehettünk volna szorosabb összeköttetés nélkül; de a körülmények kényszerítettek erre, s hálát is adtam érettök az égnek, mert ezerszerették boldogságunkat, melyet csak egyetlen dolog zavart meg, az a szerencsétlenség, melynek gondolatjára is elpirulok, s mely nem most először érte családunkat. Nem tudom, miféle szerencsétlen nagyra-vágyás kapta meg ama szép és önfejjű lányt, kinek neve annyiszor fordult elő e lapokon, kinek tíz évig voltam állandó hűségű, szenvedélyes szolgálója; de a castlewoodi találkozás óta, midőn szabadságát visszaadók, egész családját ellenségének tekinté, elhagyott bennünket s Franciaországba menekült; hogy ott mily sorsra jutott, nem tartom méltónak az elbeszélésre.

Drága úrnöm fia házában sem lelhetett otthonra; szegény Ferenczben is meg volt a gyöngeség, mint talán minden ösünkben; őt is a nők kormányzák. Az őt környező nők szerették az uralkodást, s tartottak tőle, hogy anyja befolyással lehetne rá s a végén még föllázítná, hogy tagadja meg a hitet, melyre az ő rábeszélésök folytán állt. A valláskülönbség is elválasztá az anyát fiától, érezte azt drága úrnöm, hogy el volt szakítva gyermekeitől, s csak egyedül állt a világban, egyedül! De mégis egy hű szolgálója volt, kinek hűségére, Istennek hála, mindig számíthatott. Egyszer valami silány összezőrdülés után, mely-

nek okai Ferencz neje és anyósa voltak (mert a szerencsétlen flótás ezt az egész német falamiát nőül vette), zokogva találtam és kértem, hogy közölje velem bánatának okát, ki, ha Isten megsegít, soha meg nem szünik őt tisztelni és szeretni. És a gyönged úrnő, ki élte őszén oly szép, oly tiszta volt, mint szűzek a tavaszban, a szerelem pirjával arczán «szemeiben az önmegadással» engedett kéréseimnek, melyekkel a dolog szükségességét bizonyítám be, végre beleegyezett, hogy megoszsa hajlékomat. Hadd fejezzem ki hálámat, hadd áldjam őt végszavaimban is, a ki áldást hozott e hajlékba!

Mr. Addison barátságos közbenjárására megvoltunk kimélve minden üldözéstől és semmi sem gátolta Angliába visszatértünket, s Ferencz fiam vitézsége Skóciában kibékíté az udvart iránta. De mi ketten nem szándékoztunk még tovább is Angliában maradni, s Ferencz egész örömmel mondott le javunkra törvényszerűen azon birtokról, melyben most lakunk, távol Európától és küzdelmeitől, Potowmac szép partjain, hol új Castlewoodot építénk, s hálás szívvel gondoltunk a hazára. Tengerentúli honunkban a legszebb és legkedvesebb évszakot Indus-nyárnak nevezzük. Sokszor mondjuk, hogy éltünk össze hasonlít e gyönyörű, boldog időhöz, s csak hálát érzek szívemben csöndje és édes napfénye iránt. Az ég egy fiúval áldott meg, kit mindketten annál jobban szeretünk, mert mindenik hasonlatosságot

lát benne a másikhoz. Gyémántjainkat ekékké és baltákká változtattuk az ültetvény számára, és négerekké, kik, azt hiszem, az egész vidéken a legboldogabb és legvidorabb négerék. Az egyetlen ékszer, melyet nőm megtartott magának, melytől soha el nem vált, az az arany inggomb, melyet aznap vett le karomról, midőn meglátogott fogságomban, s melyet azóta folyvást a legszeretőbb szíven hordott a világon, a mint nekem megvallá.

A **Franklin-Társulat** által kiadott **Olesó Könyvtárban**
megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

(A zárjelben levő számok az Olesó Könyvtár folyó számait jelölik.)

- About Edmond. A csonka-fülű ember. Regény. Francziából ford. Fáy Béla (182) 50 kr.
— A régi bástya. Regény. Francziából fordította Sz. E. Három kötet. (265—267) 2 frt 40 kr.
Aimard Gusztáv. A vasfejű. Tört. beszély. Fordította Csiky Gergely (318) 30 kr.
Alarçon Péter. A háromszögű kalap és más beszélek. Spanyolból ford. Haraszi Gyula. (336) 50 kr.
— A botrány. Spanyolból ford. Haraszi Gyula. (364) 80 kr.
Amerikai nők. Rajzok és beszélek. Angolból fordította György A. (Új 221—223) 30 kr.
Andersen. Regék és mesék. Fordította Milesz Béla. (Új 147—149) 30 kr.
— Képeskönyv képek nélkül. Fordította Schambach Gy. (Új 326) 10 kr.
Bazlac Honoré. Grandet Eugenia. Ford. Toldy L. (165) 60 kr.
— elbeszéléseiből. Francziából ford. Béri Géza és Gyula. (346) 50 kr.
Bellámy. Visszapillantás 2000-ből—1887-re (301) 60 kr.
Bérczy Károly. A gyogyult seb. Beszély. (Új 251—252) 20 kr.
Bernardin de Saint-Pierre. Pál és Virginia. Francziából ford. Ács Zsigm. (Új 391—392) 20 kr.
Besant Walter. A férfiak forradalma. Regény. Angolból ford. Hegedűs Pál. (373) 60 kr.
Bikelas Döm. Lukis Laras. Ford. Horváth Gy. (307) 30 kr.
Bret Harte kaliforniai beszélei. Fordította Belényesi Gábor. (Új 3—5) 30 kr.
Bulwer E. A jövő nemzedéke. Regény. Fordította Fáy B. (Új 207—209) 30 kr.
Chabot Andrieux. A nevelőnő. Regény. Fordította Ereky Alphons (375) 60 kr.
Chateaubriand. Atala. Ford. Csiky K. (Új 25—26) 20 kr.
— René. Francz. ford. Bogdánfy Lajos. (206) 20 kr.
— Az utolsó Abencerage. Beszély (302) 20 kr.
Cherbuliez V. A pépi király. Elbeszélés. Fordította Berényi. (Új 232—233) 20 kr.
Conscience H. A szegény nemes. Beszély. Ford. Greguss Agost. (Új 43—44) 20 kr.

A Franklin-Társulat által kiadott Olesó Könyvtárban
megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

- Coppée Ferencz. Idyll a háború alatt. Ford. Molnár Gy.
(330) 30 kr.
- Henrietta. Beszély. Ford. Molnár Gy. (332) 20 kr.
- Csiky Gergely. Az első és a második. Elbeszélés.
(Uj 378—380) 30 kr.
- A zokoli uraság két leánya. Elbeszélés (280) 30 kr.
- Dahn Felix. Odhin vigasza. Éjszakköldi regény a XI. szá-
zadból. Németből ford. gróf Csáky Albinné. (225) 80 kr.
- Daudet E. A férj. Reg. Ford. Luby Gyula. (Uj 306—309) 40 kr.
- Delpit A. Odette házassága. Regény. Fordította Fáy J. B.
(Uj 350—352) 30 kr.
- Ébelot A. Cazaux András. Rajz a délamerikai pampaszok-
ból. Fordit. Kárfy Titusz. (Uj 341—342) 20 kr.
- Ebers György. Egy szó. Regény. Fordította. Kacziány
Géza. (178) 80 kr.
- Eckstein Ernő. Aphrodite. Egy görög művész regénye.
Németből ford. Sasváry Árm. (228) 40 kr.
- Eliot György. A raveloei takács. (Silas Marner.) Regény.
Angolból ford. Kacziány Géza (193) 60 kr.
- Bede Adám. Regény. Angolból fordította Salamon Fe-
rencz. II. kiadás (246) 1 frt 50 kr.
- Eynaud E. Ferizade dala. Beszély. Ford. Huszár I. (Uj 68) 10 kr.
- Farina Salvatore. Két szerelem. Regény. Ford. Nyitray J.
(Uj 273—275) 30 kr.
- Fáy A. Érzélgés és világ folyása. Beszély levelekben
(Uj 367—369) 30 kr.
- Feuillet O. Trecoeur J. Elbeszélés. Ford. Csukási József.
(Uj 112—113) 20 kr.
- Egy nő naplója. Regény. Ford. Fáy B. (Uj 174—176) 30 kr.
- France Anatól. Thaïs. Francz. ford. Sz. F. (321) 50 kr.
- A rózsafabútor. Beszély. Francziából. (363) 30 kr.
- Francia beszélyek. Ford. Csiky Gergely. (317) 30 kr.
- Gaskellné. Cranford. Reg. Ford. Belényesi G. (177) 60 kr.
- Gauthier Th. A lélekcseré. Reg. Fordította Szekula Gy.
(Uj 63—64) 20 kr.
- Gogol M. Beszélyek az orosz életből. (Uj 23—24) 20 kr.
- Bulyba Tárász. Beszély. Fordította Almási L. (Uj
135—137) 30 kr.
- Goldsmith Olivér. A wakefieldi pap. Ford. Ács. Zs. (169) 50 kr.
- Gozlan Leo. Három ara egy koronára. Beszély (Uj 369) 10 kr.
- Gréville Henrik. Arulus. Regény. Ford. Huszár I. (163) 80 kr.

A Franklin-Társulat által kiadott Olesó Könyvtárban megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

- Marmontel.** A szép Anikó. Elbeszélés. Átdolg. Kazinczy Ferencz. (319) 20 kr.
- Mérimée P.** Carmen. Beszély. Ford. B. P. (Új 91—92) 20 kr.
- Colomba. Beszély. Ford. Szenvey J. (Új 184—186) 30 kr.
- Guillot Arsène. — Abbé Aubin. Beszélyek. (296) 30 kr.
- Mészáros Ignác.** Kartigám. Regény. 5. kiad. Bevezetéssel és jegyzetekkel Heinrich G-tól. (Új 217—220) 40 kr.
- Norris W. E.** Vidal Adrián. Reg. Ford. Sz. E. (226) 1 frt 20 kr.
- Olasz beszélyek.** Irták Barilli, Ghislanzoni és Sara. Fordították Huszár I. és Mócs Zsigm. (Új 261—263) 30 kr.
- Orosz beszélyek.** Irták Puskin S., Gogoly M., Krylov I., Dosztojevszkij és Turgenyev. Ford. Csopey L. (Új 361—366) 60 kr.
- Pálffy A.** Egy kastély az erdőben. II. kiad. (Új 46) 10 kr.
- A szebem ház. Beszély. (Új 267—268) 20 kr.
- Az itélőmester leánya. Tört. Beszély. (Új 278—280) 30 kr.
- A báróné levelei. Beszély. (240) 30 kr.
- Az atyai ház. Regény. 2. kiadás (298) 1 frt.
- A fejedelem keresztleánya. Regény. (333) 1 frt.
- A Dabóczy család. Regény. (365) 60 kr.
- Peard Francis Mary.** Molly mama. Regény. Angolból fordította Sz. E. (282) 50 kr.
- Petőfi Sándor** beszélyei. (Új 395—306) 20 kr.
- Plouvier E.** Beszélyek. Ford. Milesz B. (Új 110—111) 20 kr.
- Prescott H. E.** Schäffer Magdalena. Beszély. Ford. Csukási József. (Új 71—72) 20 kr.
- Prevost abbé.** Lescaut Manon és des Grioux lovag Franciaából fordította Visi Imre. (351) 50 kr.
- Puskin S.** Anyégin Eugen. Regény. Fordította. Bérczy K. (Új 285—289) 50 kr.
- A kapitány leánya. Regény. Oroszból ford. Ambrozovics Dezső. (367) 40 kr.
- Ouida.** Egy pár kis faczipó. Beszély. Ford. Belényesi G. (Új 154—157) 40 kr.
- Egy orgonaág. Elbeszélés. Ford. Haraszi Gy. (237) 30 kr.
- Le Sage.** A sánta ördög. Ford. Varga Bálint (Új 397—400) 40 kr.
- Sand Gy.** Az ördög-mocsár. Beszély. Fordította Csukási József. (Új 81—82) 20 kr.
- Leoni Leó. Beszély. Fordította Visi I. (Új 101—103) 30 kr.
- Indiána. Franciaából fordította Récsi Emil, (276) 80 kr.

